

ជីកា

ភាសាចារ្យ

អភិជម្ពូបិជកេ

ធម្មសង្កណ្ឌ

អនុជីកា

។ នមោ តស្ស ភកវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អភិធម្មបិដកេ

ធម្មសង្កណ្ឌ-អនុដិកា

វិសតិកាថាវណ្ណា

១. អភិធម្មសំវណ្ណនាយ អត្ថំ សំវណ្ណតុកាមោ តស្ស អាទិកាថាយ តាវ
បយោជនសម្ពុទ្ធាភិធានបុព្វជ្ជមំ អត្ថំ និទ្ធារេន្តោ ឧទ្យារជ្ឈាសយានំ និសម្មការីនំ
បដិបត្តិ បរេសំ វិវិធហិតសុខនិច្ឆាទនប្បយោជនាតិ អាចរិយស្សបិ
ធម្មសំវណ្ណនាយ អាទិម្ហំ សត្តិវិ និបច្ចការស្ស អន្តរាយវិសោសនត្ថតាវិយ
សត្តិវិ ធម្មេ ច បរេសំ អច្ចន្តសុខប្បដិលាភសំវត្ថនិយសន្ធារតនុប្បាទនត្ថតាបិ
សិយាតិ ទស្សេតុំ “ធម្មសំវណ្ណនាយ” ត្ថិអាទិមាហ។ តត្ថ យថានុសិដ្ឋំ
បដិបជ្ជមាទេ អចាយេសុ អបតមាទេ ធារេតីតិ ធម្មោតិ សាមញ្ញាវចនោបិ ធម្ម-
សន្ធា សទ្ធក្កសន្និធានេន ឥធម្ម បរិយត្តិវិសេសវិសយោ។ សំវណ្ណិយតិ អត្ថោ
ឯតាយាតិ សំវណ្ណនា, អជ្ជកថា។

តិវិធម្មានមុខេន វិមុត្តិធម្មំ យថាវហមនុសាសតីតិ សត្តា។ បណាមនំ
បណាមោ, កាយវាចាចិត្តេហិ សត្តុ គុណានិទ្ធអា។ កិរិយា ករណំ,
បណាមស្ស ករណំ បណាមករណំ, វន្តនាបយោគោ។ សោ ច កិញ្ចាបិ
“ឥនានិ អធិប្បេតំ បណាមំ ករោន្តោ” តិអាទិនា “តស្ស ចាទេ
នមស្សិត្វា” តិអាទិកស្ស អធិប្បេតបណាមការំ ទស្សេស្សតិ, “ករុណា
វិយា” តិអាទិកស្ស បន សព្វស្ស ថោមនាវសេន វុត្តស្សបិ វសេន វេទិតញ្ចោ។

សោ ហិ សត្តុ មហាករុណាទិគុណាវិសេសកិត្តនវសេន បវត្តោ
មហាករុណាទិគុណាវិសេសាវិជាការិណា
សំវណ្ណិយមាណសំវណ្ណានាធម្មវិការិភេន ធម្មស្ស ស្វាគ្វាតកាវេន ស្វាគ្វាតធម្មេ
សត្តិ អនុប្បន្នសទ្ធានំ សទ្ធាជននាយ, ឧប្បន្នសទ្ធានញ្ច ភិយ្យោភាវាយ
ហោតិ។ សត្តុនោ ច អវិបរីតធម្មទេសនកាវេន អវិបរីតទេសនាភូតេ ធម្មេតិ
ឯតេន សត្តុនោ មហាករុណាទិគុណានំយេវ ច
ជលវិសេសនិច្ឆាទនសមត្ថតាយ បសាទាវហតំ អាហា។ ធម្មេន ហិ សត្តុសិទ្ធិ,
សត្តារា ច ធម្មសិទ្ធិ, ធម្មសម្បត្តិយាបិ សត្តុគុណតាយ សត្តុគុណាវិការីនេន
សម្បជ្ជតីតិ។

ឯវំ សត្តិ បណាមករណស្ស ឯកំ បយោជនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ សម្ពន្ធំ
វិការីតិ “តទុក្ខយប្បសាទា ហិ”តិអាទិនា។ ន ហិ សត្តិ ធម្មេ វា អប្បសន្នោ
សំវណ្ណិយមាណេ តទទិកន្តព្រុ ច ធម្មេ សម្មា បដិបដ្ឋតិ, នាបិ
សីលាទិអនុចាទាបរិទិញ្ញានន្តំ មហាន្តំ អត្តំ សាធនិ, តស្មា ធម្មសំវណ្ណានាសុ
បរេសំ សម្មាបដិបត្តិអាកម្ពិយ តថារូបធម្មបដិគ្គាហកេហិ ច វិនិយោជិតេន
សត្តិ ធម្មេ ច បសាទុប្បាទនំ សត្តិ បណាមករណំ វិហិតន្តិ អធិប្បាយោ។

ភគវតោ គុណសំកិត្តនំ តស្ស ធម្មសង្ខារម្សិ ថោមនា ហោតិយេវាតិ វុត្តំ
“រតនត្ថយបណាមវចន”ន្តិ។ តថា ច វគ្គតិ “ភគវតោ ថោមនេនេវា”តិអាទិ (ធន. មូលដី. ៦)។ វគ្គមាណំ វា “សទ្ធម្មញ្ញស្ស បូជេត្វា”តិអាទិ សន្ធាយ វុត្តំ។
វិញ្ញាបនត្ថំ បរេសំ វិញ្ញានន្តិ វា សម្ពន្ធដ៏យំ។ អវិញ្ញានំ អប្បមាណតាយ
អភាជនតាយ ច វិញ្ញានំ គហណំ។ តេ ហិ ពុទ្ធានីសុ សគារវស្ស បមាណភូតតំ
ជាទន្តា តស្ស វចនំ សោតព្ពំ សទ្ធាតព្ពំ មញ្ញន្តិ, សម្មទេវ ច នំ អនុតិដ្ឋន្តា

តនធិប្បាយំ បូរេន្តិ។ ឥធាបិ បុរិមនយេនេវ សម្ពន្ធា វេទិតត្តោ
បសាទិញ្ញាបនាទិមុខេនបិ សម្មាបជិបត្តិអាកម្ពាយ បវេទិតត្តា។

ឯត្ថ ច បឋមោ អត្ថវិកល្យោ សទ្ធានុសារីនំ បុគ្គលានំ វសេន វុត្តោ, ទុតិយោ
ធម្មានុសារីនំ។ បឋមោ វា អសំសិទ្ធសត្តធម្មានំ វសេន វុត្តោ, ទុតិយោ
សំសិទ្ធសត្តធម្មានំ។ តថា បឋមោ បឋមេ រតនេ បណាមកិរិយាទស្សនបរោ,
ទុតិយោ ឥតវេសុប័តិ អយំ វិសេសោ វេទិតត្តោ។

បណាមោ ករិយតិ ឯតាយាតិ បណាមករណំ,
បណាមកិរិយាភិទិដ្ឋាទិកា ចេតនា។ សា ហិ ខេត្តសម្បត្តិយា អាចរិយស្ស ច
អន្តរាយសម្បត្តិយា ទិដ្ឋធម្មវេទនីយភូតា យថាលទ្ធសម្បត្តិទិមិត្តកស្ស
កម្មស្ស ពលានុប្បទានវសេន បុរិមកម្មនិប្បន្នស្ស វិចាកសន្តានស្ស អន្តរា
វេមជ្ឈេ អាយន្តិ អាបតន្តិទិ អន្តរាយាតិ លទ្ធាមាណំ រោគាទិអនត្ថានំ
វិជាយកស្ស ឧបប័ឡ្យកស្ស ឧបច្ឆេទកស្ស វា កម្មស្ស វិទ្ធិសនសមត្តោ
បុញ្ញាតិសយោតិ ឥមមត្តំ ទស្សេតិ “រតនត្ថយបណាម...បេ...
វិសេសភាវតោ”តិ។ ឯវញ្ច កត្វា រោគាទិបរិយុដ្ឋាធាភាវវេចនេន អន្តរាយស្ស
ការណភូតាយ បយោគវិបត្តិយា អភាវស្ស, អត្ថលាភាទិវេចនេន
អន្តរាយតាហេតុភូតាយ បយោគសម្បត្តិយា សញ្ញាវស្ស, “សព្វាបជ្ឈាយ
បជាយ អព្យាបជ្ឈេវិហរតី”តិ (អ. និ. ៦.១០; ១១.១១) វេចនេន ទិដ្ឋេវ ធម្មេ
សុខវិហារិតាយ ច បកាសនំ មហាធាមសុត្តំយេវ ឧទាហជំ។

គុណវិសេសទស្សនត្ថន្តិ ឯតេន សតិបិ កាយមនោបណាមាណំ
អន្តរាយវិសោសនសមត្តភាវេ តេហិ បណាមវិសយស្ស
បណាមារហភាវិការីនេន សាតិសយោ វេចបណាមោ វិហិតោតិ ទស្សេតិ។
គុណវិសេសវា ហិតិអាទិនា អាចរិយស្ស យុត្តបត្តការីតំ ទស្សេតិ។ ទេសនា

វិនយបិដកេតិ ឯត្ថ ននុវិនយបិដកស្សបិ ទេសនាភាវតោ
ទេសនាវិនយបិដកានំ ភេទវចនំ ន យុត្តន្តិ? នោ ន យុត្តំ “តីសុបិ ចេតេសុ ឯតេ
ធម្មត្ថទេសនាបដិវេជាន”តិ (ធរ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា; ជី. និ. អដ្ឋ.
១.បឋមមហាសង្កតិកថា; ចារា. អដ្ឋ. ១.បឋមមហាសង្កតិកថា) ឯត្ថ វិយ
សមុទាយទេសនាយ អវយវទេសនានំ អាជារភាវតោ។ ទេសនាកាលេ វា
មនសា វវត្តាបិតាយ វិនយតន្តិយាវិនយបិដកភាវតោ តទត្ថបញ្ញាបនស្ស ច
ទេសនាភាវតោ ភេទវចនំ។ អថ វា ទេសីយតិ ឯតេនាតិ ទេសនា,
ទេសនាសមុដ្ឋាបកោ ចិត្តប្បទោ, តស្ស ច វិនយបិដកវិសយោ
ករុណាបុព្វង្គមោ ច សោតិ ឯវមេត្ត ភេទវចនោបបត្តិ ទដ្ឋព្វា។
សុត្តន្តបិដកេតិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

កថំ បន ភគវតោ ទេសនាវិនយបិដកេ ករុណាប្បធានា,
សុត្តានិធម្មបិដកេសុ ច បញ្ញាករុណាបញ្ញាប្បធានាតិ វិញ្ញាយតីតិ? យតោ
ឧក្កំសបរិយន្តគតហិរោត្តប្បេបិ ភគវា លោកិយសាដុជនេហិបិ បរិហរិតញ្ញានិ
“សិខរណី”តិអាទីនិ វចនានិ យថាបរាធព្វា គរហាវចនានិ
វិនយបិដកទេសនាយំ មហាករុណាសញ្ញោទិតមានសោ មហាបរិសមជ្ឈេ
អភាសិ, តំតំសិក្ខាបទបញ្ញត្តិការណាបេក្ខាយ វេរញ្ញោទីសុ សារីរិកញ្ញា
ខេទមនុកោសិ, តស្មា កិញ្ញាបិ ភូមន្តរបច្ចយាការសមយន្តរកថានំវិយ
វិនយបញ្ញត្តិយាបិ សមុដ្ឋាបិកា បញ្ញា អនញ្ញាសាធារណតាយ
អតិសយកិច្ចវតី, តតោបិ ករុណាយ កិច្ចំ អធិកន្តិអធិប្បាយេន វុត្តំ
“វិនយបិដកេ ករុណាប្បធានា”តិ។ ករុណាព្យាបាទិកតាយ ហិ ទេសនាយ
ករុណាប្បធានតា, សុត្តន្តទេសនាយ មហាករុណាសមាបត្តិពហុលោ
វេនេយ្យសន្តានេសុ តទដ្ឋ្យាសយានុលោមេន គម្ពីរមត្តបទំ បតិដ្ឋបេសីតិ
ករុណាបញ្ញាប្បធានតា, អភិធម្មទេសនាយ បន សព្វញ្ញតញ្ញាណស្ស

វិសយភាវៈប្បហោនកោ រូបាបបរិច្ឆេទោ ធម្មសភាវានុរោធនេ បវត្តិតោតិ
បញ្ញាប្បធានតា។ តេនេវ ច ការណេនាតិអាទិនា
នេសនាធុរបតំតំសំវណ្ណោនាយ ថោមនា អាចរិយស្ស បកតីតិ ទស្សេតិ។

កុសលា រូបំ ចក្កមា ទស ទាឡិមាទិ សម្មហវសេន អត្តានវពោធនត្ថាវិយ
អត្តាវពោធនត្ថា ហិ សទ្ធិប្បយោគោ អត្តបរាជីនោ កេវលោ អត្តបទត្តកោ,
សោ បទត្តវិបរិយេសការីនា ឥតិ-សន្តេន សទ្ធិបទត្តកោ ជាយតីតិ អាហា
“ករុណាវិយាតិ និទស្សនវចន”ន្តិ។ និទស្សនញ្ញោ នាម និទស្សិតព្ពធម្ម តេន ច
សម្ពន្ធសតិ ហោតិ, នាញ្ញថាតិ តស្ស និទស្សនការំ វិភាវេន្តោ អាហា “យស្ស
យថា...បេ.... បវត្តិត្ថាតិ អត្ថោ”តិ។

“តត្ថ ករុណាវិយាតិ និទស្សនវចន”ន្តិអាទិនា និទស្សននិទស្សិតព្ពធម្មានំ
អាធារវិសយព្យាបាវេហិ សវិសេសនេហិ សហ បកាសនវសេន កាថាយ
អត្តតត្ថំ ទស្សេត្វា អវយវភេទវសេន អត្ថំ ទស្សេត្ថំ “កិរតីតិ ករុណា”តិអាទិ
វុត្តំ។ តត្ថ និច្ឆន្ទរកានំ ភូតបុព្វគតិយា វា សត្តតា វេទិតញ្ញា។ ឯកស្សបិ ធម្មស្ស
អនេកសាមញ្ញាការវន្តតាយ “យថាសភាវំ បកាវេហិ”តិ វុត្តំ។ តថា ហិ វុត្តំ -
“សព្វេ ធម្មា សព្វាការេនា”តិ (មហានិ. ១៥៦; ចូឡិនិ.

មោយរាជមាណាវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៥; បដិ. ម. ៣.៥) ធម្មានំ អញ្ជេយ្យត្ថំ បដិក្ខិបតិ
ញាតុំ អសក្កុណោយ្យត្តាការតោ។ ឯតេន តស្ស បញ្ញាយ អកិច្ចវុត្តិតំ អាហា។
យថេវ ហិ “ព្រោយ្យេសុ សព្វេសុ បវត្តិត្ថា”តិ ឯត្តាវតា អធិប្បេតតេ សិទ្ធិ តេសំ
អត្តត្ថនិយតាវិរបាសំសូចនត្ថំ បវេសំ សត្តាទិមិច្ឆាគាហបដិសេធនេន ធម្ម-
សន្តេន ព្រោយ្យវិសេសិតញ្ញា, ឯវំ “ធម្មេសុ សព្វេសុ បវត្តិត្ថា”តិ ឯត្តាវតា ច
អធិប្បេតតេ សិទ្ធិ ធម្មេសុ តស្ស បញ្ញាយ អាកម្ព្យប្បដិពទ្ធតាយ អកិច្ចវុត្តិតំ
ទស្សេត្ថំ អញ្ជេយ្យត្ថបដិសេធនេន ព្រោយ្យ-សន្តេន ធម្មាវិសេសិតាតិ។

ព្រៃយុទ្ធម្ម-សន្តា ដ៏លុបប្បលសន្តាវិយ អញ្ញមញ្ញំ ភេទាភេទយុត្តាតិ “ព្រៃយុទ្ធ
ចតេ ធម្មា ចា” តិ វុត្តំ។ យាយាតិ យថា-សន្តស្សត្ថំ ទស្សេតិ។ ព្យាបនិច្ឆាយញ្ញំ
អយំ យថា-សន្តោ, តប្បភេទា បញ្ញា បវត្តិតាតិ សម្ពុទ្ធាតិ។

ភកវតិ បវត្តាវាតិ ឥទំ យេកុយ្យេន ឧបមាឆោបមេយ្យត្ថានំ ភិដ្ឋាធារតាយ
ភិដ្ឋាធារស្ស ច ឧបមាឆត្ថស្ស ឥធ អសម្ពុរតោ វុត្តំ។ ភកវតោ ករុណាយ
អញ្ញេហិ អសាធារណភាវោ សត្តេ សំសារទុក្ខតោ ឧទ្ធវិទ្ធា អច្ចន្តសុខេ និព្វានេ
បតិជ្ឈបេតុំ អត្តនោ សរីរជីវិតបរិច្ចាគេនបិ ឯកន្តហិតជ្ឈាសយតាវសេន
វេទិតញ្ញោ, យតោវិនេយ្យានំ កោសោហិតវត្ថុគុយ្យបហូតជ្ឈិវិនិទំសនម្បិ កតំ,
យញ្ញោ យទិមេ សត្តា ជានេយ្យំ, ភកវតោ សាសនេន រហទមិវ សីតលំ
សម្បជ្ឈលីតំ អគ្គិក្ខន្ធម្បិ សមោកាហោយ្យ។ អញ្ញេសំ បស្សន្តានន្តិ សម្ពុទ្ធា។
ឧទ្ធជាតិ បទំ អបេក្ខិត្វា មហោយបក្ខន្ធានំ សត្តានន្តិ កម្មត្ថេ សាមិវចនំ។
អយញ្ញេត្ថ សង្ខេបត្ថោ - កាមាទិមហោយបក្ខន្ធសត្តេ តតោ ឧទ្ធជា នត្ថញ្ញោ
កោទិ មំ វេបេត្វាតិ បស្សតោ យថា ភកវតោ ករុណាយ អារិសនំ ហោតិ, ន
ឯវំ អញ្ញេសំ តថាទស្សនស្សេវ អភាវតោ។ អថ វា អញ្ញេសំ បស្សន្តានន្តិ យទិបិ
បរេ បស្សេយ្យំ, តថាបិ នតេសំ ភកវតោវិយ ករុណាក្កមនំ អត្ថិ
អប្បជិបត្តិតោ អត្តហិតមត្តបជិបត្តិតោ ចាតិ អត្ថោ។

អនាវរណា តិសុ កាលេសុ សព្ពត្ថ អប្បជិបាតវុត្តិតាយ, អសាធារណា
សព្ពធម្មានំ និវរសេសហេតុបច្ចយបរិគ្គហាវសេន តេសញ្ញា
សភាវកិច្ចាទិអវត្តាវិសេសាទិបរិជាធនេន អាយូហានវេលាយមេវ តំតំកម្មានំ
តំតំជលវិសេសហីនមជ្ឈិមបណ្ឌិតាទិវិភាគស្ស ឥន្ទ្រិយពទ្ធសុ
អនិន្ទ្រិយពទ្ធសុ ច អតិសុខុមតិរោហិតវិទ្ធុវុត្តិអតីតាធាគតាទិភេទភិដ្ឋានំ
រូបធម្មានំ តំតំការណាសមវាយវិការវេនេវ តំតំជលេសុ

វណ្ណសណ្ឋានគន្ធសដស្សនិវេសសស្ស និវេសសតោ បដិវិជ្ឈនេន វេទិតញ្ច។
អយញ្ច អត្តោ ភគវតោ អនេកធាតុនាធាតុលោកំ យថាភូតំ
ញ្ញាណានិវេសន វេទិតញ្ច។ យថា ច បស្សន្តស្សតិ ឥទំ វាគគ្គិអាទិហិ
លោកសន្និវាសស្ស អាទិត្តតាទិអាការទស្សនំ ភគវតោ
មហាករុណាក្កមនុចាយំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តំ បន ពហុកេហិ អាការេហិ
បស្សន្តានំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ សត្តេសុ មហាករុណា ឱក្កមតិ។ “អាទិត្តោ
លោកសន្និវាសោ... បេ... ឧយ្យត្តោ... បេ... បយាតោ... បេ...
កុម្មគ្គប្បដិបន្នោ... បេ... ឧបនិយតិ លោកោ អដ្ឋវោ... បេ... អតាលោ លោកោ
អនភិស្សរោ... បេ... អស្សកោ លោកោ សត្ថំ បហាយ គមនីយំ... បេ... ឧនោ
លោកោ អតិត្តោ តណ្ហាទាសោតិ បស្សន្តានំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ សត្តេសុ
មហាករុណា ឱក្កមតិ” តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.១១៧) បដិសម្ពិទាមគ្គេ បរោសតំ
អាការេហិ ទស្សិតន្តិ គន្ធិត្តារំ បរិហរិតុំ សំវណ្ណយិតុញ្ច ឧចាយំ ទស្សេតុំ
អាហា “តំ សត្ថំ បដិសម្ពិទាមគ្គេ មហាករុណាញ្ញាណាវិភង្គវេសន ជានិតត្ថ” ត្ថិ។
ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តអាសយានុសយ យមកថាជិហារិយ
សត្តញ្ញតាធាវរណាញ្ញាណានិ សេសាសាធារណាញ្ញាណានិ។ តេសម្បិ ហិ
វិភង្គោ “ឥធ តថាគតោ សត្តេ បស្សតិ អប្បរជត្តោ” តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.១១១)
បដិសម្ពិទាមគ្គេ នាធម្មការេន ទស្សិតោតិ បុរិមនយេនេវ អតិទិសតិ។ អាទិ-
សន្នេន តត្ថ វិភត្តានំ បដិសម្ពិទាសច្ចញ្ញាណាទិនំ សង្កហោ កតោតិ
វេទិតញ្ច។

និប្បទេសសប្បទេសវិសយា ករុណាវិយ ភគវតោ បញ្ញាបិ ឥធ
និប្បទេសសប្បទេសវិសយា និវេសសា អធិប្បតាតិ តស្សា
កតិបយភេទទស្សនេន នយតោ តទវសិជ្ឈភេទា គហេតញ្ញាតិ ទស្សេន្តោ
“បញ្ញាគ្គហលោន ថា” តិអាទិមាហា។ តេ បន សីលសមាធិ

បញ្ជាវិមុត្តិវិមុត្តិព្រាណនស្សន, ឆ្ងាចត្តាលីសសតទុកធម្ម, ពារីសតិកកធម្ម,
ចតុសតិបដ្ឋាន សម្មប្បដាន ឥន្ទ្រិចាទ សាមញ្ញដល អរិយវំសាទិ, បញ្ចកតិ
បញ្ចបដានិយដ្ឋបញ្ញត្តិកសមាធិ ឥន្ទ្រិយ ពល និស្សរណីយធាតុ វិមុត្តាយតន
វិមុត្តិបរិចាចនិយធម្មសញ្ញាទិ, ធរសារណីយធម្ម អនុស្សតិដ្ឋាន អការវគារវ
និស្សរណីយធាតុ សតតវិហារ អនុត្តរិយ និព្វេជភាគិយបញ្ញាទិ,
សត្តអបរិហានិយធម្ម អរិយធន ពោជ្ឈដ្ឋ សប្បវិសធម្មនិដ្ឋវត្ថុ សញ្ញា
ទក្ខិណោយ្យបុគ្គលទីណាសវពលាទិ, អដ្ឋបញ្ញាបដិលាភហេតុ មិច្ឆត្ត សម្មត្ត
លោកធម្ម អរិយានិយវេហារ អារម្ភវត្ថុ កុសីតវត្ថុ អក្ខណ
មហាបុរិសវិតក្ក អភិកាយតនវិមោក្ខាទិ,
នវយោនិសោមនសិការមូលធម្មចារិសុទ្ធិបដានិយដ្ឋ សត្តាវាស អាហាតវត្ថុ
អាហាតបដិវិធនយ សញ្ញាធានត្ត អនុបុព្វវិហារាទិ, ទសនាជករធម្ម
កសិណាយតន អកុសលកម្មបថ កុសលកម្មបថ មិច្ឆត្ត សម្មត្ត អរិយវាស
ទសពលព្រាណ អសេក្ខធម្មាទិ, ឯកាទសមេត្តានិសំស សីលានិសំស ធម្មតា
ពុទ្ធិហេតុ, ឆ្ងាទសាយតនបដិច្ចសមុប្បាទ ធម្មចក្កាការ, តេរសធុតគុណ,
ចុទ្ធសពុទ្ធព្រាណ, បញ្ចទសចរណវិមុត្តិបរិចាចនិយធម្ម,
សោឡសអាធាចានស្សតិ សច្ចាការ សុត្តន្តបដ្ឋាន, អដ្ឋារស ពុទ្ធជម្ពធាតុ
ភេទករវត្ថុ, ឯក្ខន្ធវិសតិបច្ចវេក្ខណ, ចតុវិសតិបច្ចយ,
អដ្ឋវិសតិសុត្តន្តបដ្ឋាន, បណ្ណាសឧទយព្វយទស្សន,
បរោបណ្ណាសកុសលធម្ម, ឆ្ងាសដ្ឋិទិដ្ឋិតត, អដ្ឋសតតណ្ហាវិចរិតាទិភេទានំ
ធម្មានំ បដិវិជ្ឈនទេសនាការប្បវត្តា, យេ ច
ចតុវិសតិកោដិសតសហស្សសមាបត្តិសញ្ញាវិមហាវជិរព្រាណាប្បភេទា, យេ
ច អនន្តនយសមន្តបដ្ឋានបរិចយទេសនាការប្បវត្តា, យេ ច អនន្តាសុ
លោកធាតុសុ អនន្តានំ សត្តានំ អាសយានុសយចរិតាទិវិភាវនាការប្បវត្តាតិ

ឯវំបកាវា ភគវតោ បញ្ញាបភេទា, សព្វេបិ ឥធម៌ អាទិ-សន្តោ នយតោ
សង្កយន្តិទិ វេទិតព្ពំ។ កោ ហិ សមត្ថោ ភគវតោ បញ្ញាយ បភេទេ អនុបទំ
និវរសេសតោ ទស្សេត្តំ។ តេនេវ ភគវន្តំ បេត្វា បញ្ញាវន្តានំ អគ្គត្វតោ
ធម្មសេនាបតិសាវិបុត្តត្ថេរោបិ ពុទ្ធកុណាបរិច្ឆេទនំ បតិអនុយុត្តោ “អបិច មេ,
ភន្តេ, ធម្មន្ទយោវិទិតោ” តិ (ធិ. និ. ២.១៤៦) អាហាតិ។

សំសារមហោយបក្ខន្ធនំ សត្តានំ តតោ សន្តារណាត្ថំ បដិបន្នោ តេហិ
បយោជិតោ នាម ហោតិ អសតិបិ តេសំ តថាវិធម អភិសន្ធិយន្តិ វុត្ថំ “សត្តា ហិ
មហាពោធិ បយោជន្តិ” តិ។ ឯតេន សព្វេនាតិ មហាពោធិមូលាទិទស្សនេន។
អបគមនំ និរុបក្កិលេសន្តិ យោជេតព្ពំ។ ជាតសំវទ្ធកាវទស្សនេន “អនាទិ
អនិធនោ ច សត្ថោ” តិ ឯវំបកាវា មិច្ឆាវាទា បដិសេធិតា ហោន្តិ។
សមញ្ញា...បេ... ទស្សេតិ សត្ថេ បរមត្ថតោ អសតិបិ
សត្ថបញ្ញត្តិវោហារសូចនតោ។ ករុណា អាទិបញ្ញា បរិយោសានន្តិ ឥទំ
សម្ពរណនិប្បត្តិកាលាបេក្ខាយ វុត្ថំ, ន បរិច្ឆេទវន្តតាយ។ តេនេវាហ
“តន្តិទានភាវតោ តតោ ឧត្តរិករណីយាភាវតោ” តិ។ សព្វេ ពុទ្ធកុណា
ទស្សិតា ហោន្តិ នយតោ ទស្សិតត្តា។ ឯសោ ឯវំ ហិ អនវសេសតោ
ពុទ្ធកុណាទស្សនុចាយោ យទិទំ នយក្កាហាលំ។ បរធនហរណាទិតោបិ វិវតិ
បរេសំ អនត្ថបរិហារណាវសប្បវត្តិយា សិយា ករុណាបនិស្សយាតិ
ករុណានិទានំ សីលំ។ តតោ ឯវំ “តតោ ចាណាតិចាតាទិវិវតិប្បវត្តិតោ” តិ
វុត្ថំ។

២. យស្សា សំវណ្ណានន្តិអាទិនា “ទយាយា” តិអាទិថោមនាយ សម្ពន្ធ
ទស្សេតិ។ បយោជនំ បន វុត្ថនយេន វេទិតព្ពំ។ អព្ពន្ធំ និយ កង្ក្រវត្ថំ, តតោ
ពាហិភូតំ ពាហិវំ។ ទយាតិ ករុណា អធិប្បតាតិ ទយា-សទ្ធស្ស

មេត្តាករុណានាំវាចកត្តា វត្ថុមានញា អនុយោគំ មនសិ កត្វា វុត្ថំ។ តាយ ហិ
សមុស្សហិតោ, ន មេត្តាយាតិ អធិប្បាយោ។ បុព្វេ វុត្ថស្ស បដិនិទ្ទេសោ
ហោតីតិ ត-សទ្ធស្ស អត្ថំ អាហា។ តន្តិ បញ្ញំ វិសេសេត្វា ឧបមាភាវេន វិនិវត្តា
ចរិតតត្ថតាយ។ បដិនិទ្ទេសំ នាហិតិ បដានាបដានេសុ បដានេ
កិច្ចទស្សនតោ។ ទ្វិន្នំ បទានំ... បេ... វតោតិ ករុណាវាចិនា ធម្មា-សទ្ធន
ឯកាធិករណភាវេន វុច្ចមានោ ត-សទ្ធា តតោ អញ្ញធម្មវិសយោ ភវិតុំ ន
យុត្តោតិ អធិប្បាយោ។ អបរិយាយសទ្ធានំ សមាធាធិករណភាវោ
វិសេសនវិសេសិតត្ថភាវេ សតិ ហោតិ, នាញ្ញជាតិ អាហា “សមាធា... បេ...
ហោតិ” តិ។ សមាធាធិករណភាវេន ហេតុ វិសេសនវិសេសិតត្ថភាវោ
សាធិយតិ, សា ច សមាធាធិករណភាវិសិដ្ឋិភត្តិកានំ ន ហោតីតិ
សមាធិភត្តិតាយបិ តមេវ សាធិយតីតិ “ធម្មា... បេ... ចិន” ត្ថិ ឥទំ ធម្មាយ
វិសេសិតត្ថភាវេ ការណាវចនំ។ បដានតាយ ហិ សាមញ្ញតាយ ច សា
វិសេសិតត្ថា ជាតា។ តត្ថ ភគវតោ តទញ្ញេសញ្ញ ករុណានំ វាចកត្តា
សាមញ្ញតា វេទិតត្ថា។ តស្ស ចាតិ ធម្មា-សទ្ធស្ស។ “បដានញ្ញ បញ្ញ” ត្ថិ អាធិនា
កិញ្ញាបិ បុរិមគាថាយ បញ្ញាប្បដានា, “តាយា” តិ បន កេវលំ អវត្វា
ធម្មាវិសេសនភាវេន វុត្ថត្តា អប្បដានាយបិ ករុណាយ បដិនិទ្ទេសោ យុត្តោតិ
ទស្សេតិ។ អប្បដានតា ច ករុណាយ បុរិមគាថាយ វសេន វុត្តា, ឥធ បន
បដានា ឯវ។ តថា ច វុត្ថំ “ធម្មាសមុស្សហិនិតិ បដានា” តិ (ធរ. ស. មូលដី. ២)។

កថំ បន... បេ... ញាតត្ថាតិ វត្ថុមានញ្ញា អត្ថំ ហធមេ វេបេត្វា ចោទេតិ។
យទិ ឯវត្ថិ យទិ អដ្ឋកថាយ អធិប្បាយំ អគ្គហេត្វា វចនមត្តមេវ គណ្ហាសិ។
មេត្តាតិ ច ន យុទ្ធស្សាតិ យថា “មេត្តចិត្តតំ អាបន្នោ” តិ ឯតិស្ស អដ្ឋកថាយ
វសេន ន ធម្មា ករុណា, ឯវំ “និក្ករុណាតំ អាបន្នោ” តិ ឯតិស្ស អដ្ឋកថាយ
វសេន ន ធម្មា មេត្តាតិ វចនមត្តក្កហណោ អដ្ឋកថានម្បិ វិរោធំ ទស្សេតិ។

“អធិប្បាយវសេន យោជេតញ្ចោ” តិ វត្វា តមេវ អធិប្បាយំ ធម្មា-សន្តោ
ហិតិអាទិនា វិវត្តិ។ អក្ខរចិន្តកា ហិ ធម្មា-សន្តំ ទានគតិវត្តលោសុ បឋន្តិ។
អនុវត្តណាញ មេត្តាករុណានំ ហិតុបសំហារទុក្ខាបនយនាការុត្តំនំ
សមានកិច្ចំ, តស្មា ឧភយត្ថ ធម្មា-សន្តោ បវត្តតីតិ វុត្តំ។ អន្តោនីតន្តិ អន្តោគដំ,
វុត្តត្ថោ វិយ ជវខទិវាទីនំ អនុវត្តណាញ មេត្តាករុណានំ សាមញ្ញន្តិ អត្ថោ,
អធិប្បាយោ បន “ធម្មាបន្នោ” តិ ឯត្ថ សព្ពចាណាភូតហិតានុកម្មីតិ អនន្តរំ
ករុណាយ វុត្តត្ថោ ធម្មា-សន្តោ មេត្តាបរិយាយោតិ វិញ្ញាយតិ។ មេត្តាបិ ហិ
ករុណាវិយ ចាណាតិចាតវិវត្តិយា ការណាន្តិ។ “អធម្មាបន្នោ” តិ ឯត្ថ បន
ការុណិកោ អវិហី សជ្ឈាសយត្ថា បវេសំ វិហោសាមត្ថម្មិ ន ករោតិ, កោ បន
វាទោ ចាណាតិចាតនេតិ និក្ករុណាតាយ ចាណាតិចាតិតា ធស្សិតាតិ
វេទិតញ្ចា។ ឯតមេវត្ថំ សន្ធាយ “ឯវញ្ញំ អដ្ឋកថានំ អវិរោធា ហោតិ” តិ អាហា។
យទិ ធម្មា-សន្តោ មេត្តាករុណានំ វាចកោ, ឯវម្បិកថំ បន ករុណា “ធម្មា” តិ
ជានិតញ្ចាតិ អនុយោគោ តទវត្ថោ ឯវាតិ ចោទនំ មនសិ កត្វា ករុណា ច
នេសនាយាតិអាទិនា ករុណាយ ឯវ គហលោ ការណាមាហា។

ននុ តាយាតិអាទិនា សាមត្ថិយតោបិ បករណំ ពលវន្តិ បករណាវសេនេវ
ករុណាវិសយស្ស ញាតតំ ធស្សេតិ។ យថាវុចិ បវត្តិតាតិ ឯតំ បុរិមកថាយ
សប្បនេសនិប្បនេសសត្តវិសយាយ ករុណាយ គហិតការស្ស ការណាវចនំ។
យថាវុចិបវត្តិ ហិ ឯកស្មី អនេកេសុ ច ឥច្ឆានុបប្បវត្តិតិ។ “ឥធ បន
និប្បនេសសត្តវិសយតំ គហោតុ” តិ ឯតេន សិទ្ធិ សតិ អារម្មោ ញាបកត្ថោ
ហោតីតិ បុន “សត្តេស្វ” តិ វចនំ ឥមមត្តវិសេសំ ពោជេតីតិ ធស្សេតិ។ ន
នេវេសុយេវាតិអាទិនាបិ ធម្មាសាធនស្ស សមុស្សាហនស្ស សត្តវិសយការេ
សាមត្ថិយលទ្ធិបិ “សត្តេស្វ” តិ វចនំ តស្ស និប្បនេសសត្តវិសយការេ
អធិប្បតោតិ ឥមំ វិសេសំ ញាបេតីតិ ធស្សេតិ។

កាលទេសទេសកបរិសាទិបរិធិបនំ ពាហិរនិទានន្តិ កាលាទីនិ និទ្វារេន្តោ
“យស្មី កាលេ” តិអាទិមាហ។ អវសានម្ហិ វសន្តោ តិទសាលយេតិ វចនតោតិ
ឯតេន តស្ស ចាជិហារិយស្ស សទ្ធក្កសន្និទានេន អវច្ឆន្តតំ ទស្សេតិ។ តត្ថ
បវត្តវេហារេន ច ន សក្កាតិ បុប្ផន្តសន្តានេបិ រាគាទិបជិបក្ខហារណស្ស
អភាវតោ និច្ឆន្តរាគេសុ សត្តវេហារេវិយ បុប្ផន្តសន្តានេ
រាគាទិបជិបក្ខហារណវសេន បវត្ត តទកាវេបិ ភគវតោ សន្តានេ វុឡីវសេន
ចាជិហារិយន្តេវ វុឡីតិ ច ន សក្កា វត្ថុន្តិ អធិប្បាយោ។ ទិដ្ឋិហារណវសេន យេ
សម្មាទិដ្ឋិកា ជាតា អចេលកកស្សចាទយោវិយ, ទិដ្ឋិប្បកាសនេ
អសមត្ថភាវេន អប្បដិកានភាវាទិប្បត្តិយា សច្ចកាទយោវិយ។

៣. សីតបព្ពតា នាម “សិនេរុំ បរិវាវេត្វា បិតា យុគន្ធកេ... បេ.... គិរិ
ព្រហ្ម” តិ (វិសុទ្ធិ. ១.១៣៧; ចារា. អដ្ឋ. ១.១ វេរញ្ញកណ្ណាវណ្ណាន) ឯវំ វុត្តបព្ពតា។

៤. សព្ពសោ ចក្កវាឡសហស្សេហិ សព្ពសោ អាគម្ម សព្ពសោ
សន្និសិន្នេនាតិ សម្ពន្ធវសេន តយោវិកប្បា យុត្តា, សព្ពសោ
ចក្កវាឡសហស្សេហិ ទសហិ ទសហិតិ បន អនិជ្ជសាធនតោ បដិសេធិតោ។
វុឡីតត្ថេតិ យេ វុឡីតុំ សក្កា “អតិសម្ពុទ្ធា អតិសមីបំ ឧន្ទតប្បទេសោ” តិ, ឯតេ។
ឥតេវ បន តស្ស បរិសាយ មហាន្តភាវេន ច ន សក្កា បរិហារិតុំ។

“សព្ពព្រោយ្យ... បេ.... សមត្ថា” តិ វត្វា តេសំ
ទេសេតព្ពប្បការជាទន្ធសមត្ថាតិ វចនំ អត្តនា បដិវិទ្វាការស្ស ធម្មសាមិទាបិ
បរេសំ ទេសេតុំ អសក្កុណោយ្យត្វា វុត្តុំ។ អញ្ញថា សព្ពេបិ សត្វា ទិដ្ឋសច្ចា ឯវំ
ភវេយ្យុំ។ សព្ពព្រោយ្យធម្មានំ យថាសភាវជាទន្ធសមត្ថតាទិយេវ
យថាវុត្តពលំ។ តេសំ ភហវាសមត្ថតំ ទីបេតិ, អធិកវចនមញ្ញមត្តំ
ពោធិតិ តិ អធិប្បាយោ។

៦. តថាគតោ វន្តនីយោតិអាទិនា “នមស្សិត្វា” តិអាទិកិរិយាវិសេសានំ
តំតំសុត្តានុរោធនេ បវត្តិកមាហា។ សរីរសោភគ្គាទីតិ អាទិ-សន្តេន
កល្យាណាវាគ្គរណតាអាទិបច្ចបរិវាសម្បត្តិអាទិ សង្កយ្ហតិ។

៧. អន្តរជាបេត្វាតិ និរោធស្វា។ និរោធនព្យោត្ត
ឧប្បាទកហេតុបរិហារណាវសេន តេសំ អនុប្បត្តិករណាត្ថំ វេទិតព្ពំ។ អត្ថំ
បកាសយិស្សមីតិ សម្ពន្ធនោតិ “សោសេត្វា” តិ បុព្វកាលកិរិយាយ
អបរកាលកិរិយាបេក្ខតាយ វុត្ថំ។

៨. ទុក្ខរកាវំ ធិបេតុន្តិ អទុក្ខរស្ស តថាអភិយាចេតព្វតាភាវតោតិ
អធិប្បាយោ។ ចារាជិកសង្ឃាទិសេសានំ សីលវិបត្តិភាវតោ ដុល្លច្ចយាទីនព្វា
យេតុយ្យេន អាចារិបត្តិភាវតោ អាចារសីលានំ តថា យោជនា កតា, តថា
ចារិត្តសីលស្ស អាចារសភាវត្តា ឥតរំ សភាវេនេវ គហេត្វា ទុតិយា។
អសក្កុណោយ្យន្តិវិសុទ្ធាចារាទិគុណសមន្នាគតេន សព្វាប្បចារិនា
សទ្ធម្មចិរជ្ជិតត្ថំ សាទរំ អភិយាចិតេន តេន ច អភិធម្មត្ថប្បកាសនេ សមត្តោតិ
យាថាវតោ បមាណិតេន តត្ថិមុខភាវោ ន សុករោតិ អធិប្បាយោ។

៩. ទេវទេវ-សទ្ធស្ស អត្តោ បដ្ឋានសំវណ្ណានាជីកាយំ វិបត្តោតោតិ ន
វិត្តារយិម្ហ។

១៣. បឋមសង្កឹតិយំ យា អដ្ឋកថា សង្កឹតាតិ វចនេន សា ភគវតោ
ធរមានកាលេបិ អដ្ឋកថា សំវិជ្ជតិ, តេន ចាថោ វិយ ភគវំមូលិកាវាតិ
វិញ្ញាយតិ។ “អភិធម្មស្ស” តិ បទំ “អត្ថំ បកាសយិស្សមី” តិ ឯតទបេក្ខន្តិ
“កស្ស បន សា អដ្ឋកថា” តិ បុច្ឆិត្វា អធិការវសេន តមេវ អភិធម្មបទំ
អាកង្ខតិ។ អារុត្តិអាទិវសេន វា អយមត្តោ វិភាវេតព្ពោ។

១៦. អរិយមគ្គសូត្រ ពោជ្ឈង្គមគ្គន្ទុយានន្ទ្រិសេសំ ចានកដ្ឋានមេវ
និយមេតីតិអាទិនិយប្បវត្តោ តិបិដកច្ឆន្ទនាគត្រូវវាទោ អាទិ-សន្តេន
វិបស្សនាយ អារម្មណភូតា ខន្ធនិយមេន្តិ, បុគ្គលជ្ឈាសយោ និយមេតីតិ
ឯវមាធយោ មោវាបិវាសិមហានត្តត្រូវតិបិដកច្ឆន្ទនាយត្រូវវាទានយោ
សន្តិយ្ហន្តិ។ តប្បកាសនេនេវាតិ អភិធម្មសូត្រ អត្ថប្បកាសនេនេវ។ សោតិ
មហាវិហារវាសីនំវិនិច្ឆយោ។ តថាតិ អសម្មិស្សនាកុលភាវេន។
អសម្មិស្សនាកុលភូតោ វាវិនិច្ឆយោ មហាវិហារវាសីនំ សន្តកភាវេន, ឯតេន
អភិធម្មសូត្រ អត្ថប្បកាសនេនេវ មហាវិហារវាសីនំវិនិច្ឆយោ ឥធម
អភិនិច្ឆាធិយតីតិ ធស្សេតិ។ អថ វា តប្បកាសនេនេវាតិ
អសម្មិស្សនាកុលភាវប្បកាសនេនេវ។ សោតិ បកាសិយមាធា
អភិធម្មត្ថោ។ តថាតិ មហាវិហារវាសីនំវិនិច្ឆយភាវេន។ ឥមស្មី អត្ថវិកប្ប
“អសម្មិស្សំ អនាកុលំ អត្ថំ បកាសយិស្សមី”តិ សម្ពន្ធនិយំ។

១៧. អញ្ញញ្ច សព្វំ អត្ថប្បកាសនំ ហោតីតិ តោសនំ ហោតីតិ អត្ថោ។
តេនេវាហ “សព្វេន តេន តោសនំ កតំ ហោតី”តិ។ យុត្តរូចា យោជនា។

វិសតិកាថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

និទានកថាវណ្ណានា

បរិច្ឆេទោ សត្តប្បករណភាវោ។ សន្និវេសោ សត្តន្នំ បករណានំ
តទរយវាទញ្ច វវត្ថានំ។ សាគរេហិ តថា ចិន្ទាតិ “ឥមសូត្រ អភិធម្មសូត្រ
គម្ពីរការវិជាននត្ថំ ចត្តារោ សាគរា វេទិតញ្ច”តិអាទិនា នយេន
ជលសាគរាធិហិ សហ នយសាគរវិចារោ។ “សតកាគេន សហស្សកាគេន

ធម្មន្តរា ធម្មន្តរំ សង្គមិត្វា សង្គមិត្វា ទេសេសី"តិអាទិនា ទេសនាកេទេហិ
អភិធម្មស្ស គម្ពីរការកថា ទេសនាហិ គម្ពីរតា។

“ឃុំ តេមាសំ និរន្តរំ ទេសេន្តស្ស”តិអាទិនា ទេសនាកាលេ ភក្កវតោ
សរីរស្ស យាបិតាការវិចារេ ទេសនា...បេ... គហណំ។ តថា ថេរស្ស...បេ...បិ
ចាតិ “អភិធម្ម វាចនាមគ្គោ នាមា”តិអាទិនា អភិធម្ម វាចនាមគ្គស្ស
សារិបុត្តត្ថេរសម្ពុទ្ធិតតា តស្ស ច តេនេវ ឧប្បាទិតតា។ យោ ហិ ភក្កវតា
ទេវតានំ ទេសិតាការេ, សោ អបរិច្ឆិន្ទវារនយ តន្តិតាយ អនន្តោ អបរិមាលោ
នភិក្ខុនំ វាចនាយោគ្គោ, យោ ច ថេរស្ស ទេសិតាការេ, សោ អតិសំខិត្តតាយ។
នាតិសង្ខេបនាតិវិត្តារក្ខតោ បន ចាបនយោ ថេរប្បការីតោ វាចនាមគ្គោតិ។

វាចនត្ថវិជាននេនាតិអាទិនា កុសលា ធម្មាតិអាទិបទានញ្ញោវ អត្តវណ្ណានំ
អកត្វា អភិធម្ម-សុទ្ធិវិចារស្ស សម្ពុទ្ធមាហ។ “យេ តេ មយា ធម្មា អភិញ្ញា
ទេសិតា។ សេយ្យចិទំ - ចត្តារេ សតិបដ្ឋានា...បេ... សិក្ខិតំ សិក្ខិតុ ទ្វេភិក្ខុ
អភិធម្ម នាមាវាទា”តិអាទិនុត្តវសេន កិញ្ញាបិ ពោធិបក្ខិយធម្មា
“អភិធម្មា”តិ វុច្ឆន្តិ, ធម្ម-សុទ្ធោ ច សមាធិអាទីសុ ទិដ្ឋប្បយោគោ, បរិយត្តិធម្មោ
ឃុំ បន ឥធម អធិប្បតោតិ ទស្សន្តោ “សុត្តន្តាធិកា ចាឡិវតិ អត្ថោ”តិ អាហ។
តត្ថ ធម្មព្យភិចារភាវេនវិសេសតោ អភិធម្មាវិយ សុត្តន្តោបិ “ធម្មា”តិ
វុច្ឆតិ។ “យោ វោ, អាណន្ទ, មយា ធម្មា ច វិនយោ ច ទេសិតោ បញ្ញត្តោ”តិអាទីសុ
(ធិ. និ. ១. ២១៦) អញ្ញត្ថ ច សម្ពុរតោ អភិ-សុទ្ធន និវត្តតព្ពត្ថំ ទីបេតុ
“សុត្តន្តា”តិ វុត្ថំ។ ននុ ច អតិរេកវិសេសដ្ឋា ភិន្នសភាវាយតោ តេ យថាគ្គមំ
អធិកវិចិត្តបរិយាយេហិ ពោធិតា, តស្មា “ធម្មាតិរេកធម្មវិសេសដ្ឋេហិ”តិ
ពហុវចនេន ភវិតតំ, ន ឯកវចនេនាតិ អនុយោគំ មនសិ កត្វា អាហ
“ទិទ្ធម្មី...បេ... ឯកវចននិទ្ទេសោ កតោ”តិ។

បយោគមេវ នារហតិ ឧបសគ្គ-សទ្ធានំ ធាតុ-សទ្ធស្សេវ បុរតោ
 បយោជនីយត្តា។ អថាបិ បយុទ្ធម្យ អតិមាលាទីសុ អតិ-សទ្ធានយោវិយ។
 ឯវម្បិ យថា “អតិមាលា”តិ ឯត្ថ សមាសវសេន អនាវិក្ខតាយ កមនកិរិយាយ
 វិសេសកោ អតិ-សទ្ធា, ន មាលាយ, ឯវមិធាបិ អតិ-សទ្ធា ន ធម្មវិសេសកោ
 យុត្តាតិ អធិប្បាយោ។ អញ្ញស្សបិ ហិ ឧបសគ្គស្សាតិ ឥទំ រុទ្ធិវសេន, អត្ថ
 ឧបសង្កតិ វា ឧបសគ្គស្ស អន្តត្ថសញ្ញតំ គហេត្វា រុត្តំ។ អតិធន្តាទីសុ ហិ
 អតិ-សទ្ធា ឥធម ឧបសគ្គាតិ អធិប្បតោ។ តត្ថ យថា កល្យាណោ បូជិតោ វា
 បុរិសោ អតិបុរិសោតិ ភវតិ, ឯវំ អតិវេកវិសេសជ្ជានម្បិ
 កល្យាណបូជិតត្ថភាវសម្ភវតោ កល្យាណំ វា បូជិតំ វា ធន្តំ អតិធន្តន្តិ
 សទ្ធានយោ វេទិតញ្ញោ។ កល្យាណបូជិតភាវា ហិ គុណវិសេសយោគេន
 ឥច្ឆិតញ្ញោ។ គុណវិសេសោ ចេស យទិទំ បមាណាតិវេកោ ច វិចិត្តរូបតា ច។
 ឯវញ្ញ បន កត្វា “អ កិរិយាយបិ”តិ វេចនំ សមត្ថិតំ ភវតិ។ យថា ច
 អតិធន្តាទីសុ, ឯវំ អតិធម្ម-សទ្ធមិ ធន្តំ។ អនេកត្តា ហិ និចាតាតិ។
 តញ្ញាវទីបកត្តាតិ អតិវេកវិសេសភាវទីបកត្តា។

ឯកតោ អនាគតត្តាតិ ឥទំ សុត្តន្តេ ឯកតោ អាគតានំ ខន្ធយតនាទីនំ
 សុត្តន្តភាជនីយស្ស ធិដ្ឋត្តា “ធម ឥមាធិ, ភិក្ខុវេ, ឥន្ទ្រិយាធិ”តិ អាទិនា (សំ. និ.
 ៥.៤៩៥-៤៩៦) ចក្ខាទីនំ ធន្តំ ឥត្ថិន្ទ្រិយាធិនំ តិណ្ណំ សុខិន្ទ្រិយាធិនំ បញ្ចន្តំ
 សុខិន្ទ្រិយាធិនំ បញ្ចន្តំ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមិ តិន្ទ្រិយាធិនញ្ញ តិណ្ណំ វសេន វិសុំ វិសុំ
 សុត្តន្តភាវេន អាគតត្តា ឯកសុត្តភាវេន អនាគតានំ ពារីសតិយា ឥន្ទ្រិយានំ
 សុត្តន្តភាជនីយស្ស អធិដ្ឋត្តា ច រុត្តំ, ន សុត្តន្តេ ឯកតោ អាគមនស្ស
 សុត្តន្តភាជនីយស្ស ការណត្តា។ សុត្តន្តេ ឯកតោ សព្វេន សព្វញ្ច អនាគតា
 ហិ ភូមន្តរបរិច្ឆេទបដិសម្ពិទា សុត្តន្តភាជនីយវសេន វិភត្តា ធិស្សន្តិ, ឯកតោ
 អាគតានិ ច សិក្ខាបទានិ តថា ន វិភត្តានិ។ វេរមណីនំ វិយ បន

សភាវកិច្ចាធិវិភាគវិនិច្ឆ័យ ពារីសតិយា ឥន្ទ្រិយានំ សមាធនោ
វិភជនប្បកាពោ នត្ថិ, យោ សុត្តន្តភាជនីយំ សិយាតិ ឥន្ទ្រិយវិភង្កេ
សុត្តន្តភាជនីយំ នត្ថិ តិ យុត្តំ សិយា។

យទិបិ បច្ចយធម្មវិនិច្ឆ័យ បច្ចយភាវោ នាម នត្ថិ, យថា បន បវត្តោ
បច្ចយធម្មោ បច្ចយុប្បន្នធម្មានំ បច្ចយោ ហោតិ, សោ តស្ស
បវត្តិអាការីសេសោ ហេតុអាទិភាវោ តតោ អញ្ញោវិយ បច្ចយធម្មស្ស
បច្ចយភាវោតិ វុត្តោ, សោ ច “អវិជ្ជាបច្ចយា សម្ពាទ សម្ពវន្តិ” តិអាទិសុ
បធានភាវេន វុត្តោ។ តត ច គុណ្ឌក្ខតា ហេតុហេតុផលក្ខតា
អវិជ្ជាសម្ពាទយោតិ វុត្តំ “បច្ចយភាវោ ឧទ្ធិដ្ឋា” តិ។ ឧទ្ធិដ្ឋធម្មានន្តិអាទិ
ឧទ្ធិសេន បរិច្ឆ័ន្ធនំយេវ ខន្ធជីនំ ខន្ធវិភង្កាទិសុ បញ្ញាបុច្ឆកនយោ ទស្សិតោ, ន
តតោ អញ្ញថាតិ កត្វា វុត្តំ។

សុត្តន្តេ សង្កឹតិសុត្តន្តាធិកេ។ បញ្ច សិក្ខាបទានិ ចាលាភិចាតា... បេ....
បមាទដ្ឋានា វេរមណីតិ ឯវំ ឧទ្ធិដ្ឋានិ។ អញ្ញោ បន វេរមណីនំ វិភជិតត្ថប្បកាពោ
នត្ថិ តិ ឥទំ អតីតានិច្ចាធិវិភាគោ វេរមណីនំ ខន្ធយតនាទិសុ អន្តោគធន្តា
តត្ថសេនេវ វិជានិតត្តោ, តតោ បន អញ្ញោ អភិធម្មនយវិធុរោ វេរមណីនំ
វិភជិតត្ថប្បកាពោ នត្ថិ តិ អធិប្បាយេន វុត្តំ។ តថា ច បដិសម្ពិទាមគ្គេ “ចក្កំ
អនិច្ចំ... បេ.... ជរាមរណំ អនិច្ចំ” ត្ថិ អនុបទធម្មសម្មសនកថាយំ ន វេរមណីយោ
ឧទ្ធិជា។

ននុ ធម្មសង្កណីធាតុកថាធិនម្យំ វសេន អភិធម្មចាឡិយា
អតិរេកវិសេសភាវោ ទស្សេតត្តោតិ? សច្ចមេតំ, សោ បន
ឯកន្តអភិធម្មនយនិស្សិតោ អវុត្តាបិ សិទ្ធាតិ កត្វា ន ទស្សិតោ។ ឯតេន វា

និទស្សនេន សោមិ សញ្ញា នេតញ្ញោ។ អភិធម្មនយសាមញ្ញេន វា
អភិធម្មភាជនីយបញ្ញាបុច្ឆកេហិ សោ វុត្តោ វាវាតិ ន វុត្តោតិ ទដ្ឋញ្ញោ។

បញ្ញាវាវាតិ បុច្ឆនវិស្សន្ធនវសេន បវត្តា ចាឡិនយា។ ឯត្ថវាតិ
ធម្មហធម្មវិកង្កេ វាវា។ អបេក្ខាវសិកត្តា អប្បមហន្តការស្ស យតោ
អប្បមត្តិកា មហាធាតុកថាតន្តិ ធម្មហធម្មវិកង្កេ ចនវសេន អវសេសា, តំ
និស្សនតំ “ធម្មហធម្មវិកង្កេ អនាគន្ធា មហាធម្មហធម្មេ អាគតតន្តិតោ” តិ
វុត្តំ។ ធម្មហធម្ម... បេ... អាគតតន្តិតោ រូបកណ្ណាធាតុវិកង្កេនិសុ អនាគន្ធា
មហាធាតុកថាយំ អាគតតន្តិ អប្បមត្តិកាវាតិ សម្ពន្ធា។ អថ ធាតុកថាយ
វិត្តារកថា មហាធាតុកថា ធម្មហធម្មវិកង្កេ អនាគន្ធា មហាធម្មហធម្មេ
អាគតតន្តិតោ ធាតុកថាយំ អនាគន្ធា មហាធាតុកថាយ អាគតតន្តិ
អប្បមត្តិកាវាតិ យោជេតព្ពំ។

ឧបលព្ពតិ អនុលោមបច្ឆនីយបញ្ចកស្ស, ឧបលព្ពតិ តិ
បច្ឆនីយានុលោមបញ្ចកស្ស ឧបលក្ខណវសេន វុត្តំ។ សច្ចិកជ្ជនិស្សយន្តិ
“សព្ពត្តា” តិ អាទិនា ទេសាទិអនាមសនេន រូបាទិសត្ថបញ្ញាសធម្មប្បភេទំ
សច្ចិកជ្ជមេវ និស្សយភូតំ។ សព្ពត្តាតិ ឯត្ថាបិ “ឧបលព្ពតិ ឧបលព្ពតិ តិ
បដិញ្ញាយ គហិតាយ បដិក្ខេបគ្គហណាត្ថ” តិ អាទេត្វា សម្ពន្ធនិយំ, តថា
សព្ពត្តា សព្ពេស្វតិ ឯត្ថាបិ។ យទិ ខន្ធាយ តនាទយោ គហិតា អដ្ឋកថាយំ
អាគតនយេន, អថ បន វុត្តន្តិ សម្ពន្ធា។ យោ សច្ចិកជ្ជាតិ សច្ចិកជ្ជនិស្សយំ
ឧបលក្ខេតិ។ ឯតេហីតិ ឯតេហិ វេទនេហិ។ សច្ចិកជ្ជទេសកាលប្បទេសេហិ
កថំ សច្ចិកជ្ជាទិដ្ឋនំ បទេសោ ឯកទេសភូតោ សញ្ញាតិ វុច្ឆតិ? បទេសានំ បុថុត្តា។
“សព្ពេស្វ បទេសេស្វ” តិ បច្ឆេកំ ភេទាមសនវសេន ចាយំ បញ្ញោ បវត្តាតិ ន
បុរិមេហិ អវសេសោ។

ឧបលព្ពតិ...បេ.... មិច្ឆាតិ ឯកន្តិ ឧបលព្ពតិ

បដិញ្ញាគ្គហណបដិក្ខេបគ្គហណនិគ្គណ្ឌានំ អនុលោមបដិលោមតោ
បដិញ្ញាបឋមនិគ្គហាបនាវោបនាព្វា វសេន បវត្តា តន្តិ បឋមបញ្ចកស្ស
ឯកំ អង្គំ ឯកោ អវយវោតិ អត្តោ។ ឯវំ សេសេសុបិ នេតព្ពំ។ **និគ្គហស្ស**
សុនិគ្គហភាវំ ឥច្ឆតោ សកវាទិនោ “ត្វំ ចេ បន មញ្ញាសិ វត្តព្ពេ ខោ បុគ្គលោ
នុបលព្ពតិ”តិអាទិនា (កថា. ៣) **បដិញ្ញាបឋមនេន**, តេន “តវ តត្ថ ហោតាយ
បដិញ្ញាយ ហោវំ បដិជានន្តោ ហោវំ និគ្គហោតព្ពេ អថ តំ និគ្គណ្ឌាម សុនិគ្គហិតោ
ច ហោតិ”តិ វត្ថា “ហព្វំ បុគ្គលោ នុបលព្ពតិ”តិអាទិនា (កថា. ២) បរវាទិនោ
អត្ថនោ បដិកម្មំ យថា សកវាទី ន និព្ពេថេតិ, ឯវំ ករណំ **បដិកម្មវេបនំ**។
បរវាទិនោ **បដិកម្មស្ស ធុប្បដិកម្មភាវំ ឥច្ឆតោ សកវាទិនោ តំនិទស្សនេន**
“ឯសោ ចេ ធុន្តិគ្គហិតោ ហោវំ”ន្តិ បដិកម្មនិទស្សនេន, “វត្តព្ពេ ខោ បុគ្គលោ
ឧបលព្ពតិ...បេ.... បរមត្ថេនាតិ (កថា. ១)។ នោ ច មយំ តយា តត្ថ ហោតាយ
បដិញ្ញាយ ហោវំ បដិជានន្តោ ហោវំ និគ្គហោតព្ពា។ អថ អម្ពេ និគ្គណ្ឌាសិ
ធុន្តិគ្គហិតោ ច ហោមា”តិ វត្ថា “ហព្វំ បុគ្គលោ ឧបលព្ពតិ”តិអាទិនា (កថា. ៥)
និគ្គហស្ស ធុន្តិគ្គហិតភាវំនស្សនេន អនិគ្គហិតភាវំករណំ និគ្គហនិព្ពេបនំ។
“តេន ហិ យំ និគ្គណ្ឌាសិ ហព្វំ បុគ្គលោ ឧបលព្ពតិ”តិអាទី វត្ថា “តេន ហិ យេ
កតេ និគ្គហេ សេ និគ្គហេ ធុក្កដេ សុកតេ បដិកម្មេ សុកតា បដិចាទនា”តិ
សកវាទិនោ និគ្គហស្ស, អនិគ្គហភាវំរោបនេន អត្ថនោ បដិកម្មស្ស
សុបដិកម្មភាវំករណេន ច សកវាទិនោ និគ្គហស្ស **ធនោវិនាសនំ**
បុគ្គលវាទនិសេធនវសេន សមុដ្ឋិតត្តា។ ធម្មតាយ អនុលោមនវសេន ឧដ្ឋហិត្វា
តព្ពិលោមនវសេន បវត្តោ អនុលោមបច្ឆន្ទិកបញ្ចកោ វុត្តិវិបរិយាយេន
ធុតិយបញ្ចកោ វេទិតព្ពោ។

តនាដាវោតិ តេ សច្ចិកជ្ជបរមត្ថា រូចាទយោ អាធារា ឯតស្សាតិ
តនាដាវោ។ ឯតេន “រូបស្មី អត្តា” តិ ឯវំបកាវោ បុគ្គលវាទោ ទស្សិតោ ហោតិ។
តេសំ វា អាធារកូតោតិ ឯតេន “អត្តនិ រូប” ត្ថិ ឯវំបកាវោ។ អញ្ញាត្រ វា តេហិតិ
តេហិ រូចាទីហិ វិនា។ អាធារា ធម្មាទិភាវេន អសំសង្ខារា វិសុំយេវ វិនា។ តេន
សត្តាទិគុណេហិ អវោកិល្លោ បុរិសោតិ ឯវមាទិកោ។ តំសាមិកូតតាយ វា
តទដ្ឋិនភាវេន “អញ្ញាត្រ វា តេហិ” តិ វុត្ថន្តិ “រូបវា អត្តា” តិ ឯវំបកាវោ
បុគ្គលវាទោ ទស្សិតោតិ វេទិតញ្ចោ។ អនញ្ចោតិ ឯតេន “រូបំ អត្តា” តិ
ឯវំបកាវោ។ រុប្បនាទិសភាវោ រូបកូន្ទាទិនំ វិសេសលក្ខណំ,
សប្បច្ចយាទិសភាវោ សាមញ្ញលក្ខណំ។ រូចាទិតោ អញ្ចោ អនញ្ចោ វា អញ្ញាត្ត
ច តនាដាវោតិ ឧបលព្ពមាវោ អាបជ្ជតិ តិ អនុយុញ្ញតិ សកវាទិ
បការន្តរស្ស អសម្ភវតោ។ បុគ្គលវាទី បុគ្គលស្ស រូចាទីហិ ន អញ្ញាត្តំ ឥច្ឆតិ
រូចាទីវិយ បច្ចកូតោ អនុមាទតោ វា គាហយិតុំ អសក្កុណោយ្យត្ថា តស្ស ច
ការកវេទកការស្ស អយុជ្ជមាទកត្ថា។ នាបិ អនញ្ញាត្តំ
រុប្បនសប្បច្ចយាទិសភាវប្បសង្កតោ បុគ្គលស្សេវ អភាវប្បសង្កតោ ច។
យថេវ ហិ ន វិនា ឥន្ទនេន អគ្គិ បញ្ញាបិយតិ, ន ច អញ្ញំ ឥន្ទនតោ អគ្គិ សក្កា
បដិជានិតុំ, នាបិ អនញ្ញំ។ យទិ ហិ អញ្ញោ សិយា, ន ឧណ្ហំ ឥន្ទនំ សិយា។ អថ
អនញ្ញោ, និទ្ទហិតត្ថំយេវ ធាហកំ សិយា។ ឯវមេវ ន វិនា រូចាទីហិ បុគ្គលោ
បញ្ញាបិយតិ, ន ច តេហិ អញ្ញោ, នាបិ អនញ្ញោ សស្សតុច្ឆេទការប្បសង្កតោតិ
លទ្ធិយំ វេត្វា បុគ្គលវាទី “ន ហោវា” តិ បដិក្ខិបតិ។ តត្ថ អគ្គិន្ទនោបមា តាវ យទិ
លោកវោហារេន វុត្ថា, អបជ្ជិត្តំ កដ្ឋាទិឥន្ទនំ និទ្ទហិតត្ថោ, បជ្ជិត្តំ ភាសុរុណ្ណំ
អគ្គិ ធាហកញ្ច, តញ្ច ឱជជ្ជមករូបំ បុរិមបច្ឆិមកាលិកំ អនិច្ចំ សង្ខតំ
បដិច្ចសមុប្បន្នំ, យទិ ឯវំ បុគ្គលោ រូចាទីហិ អញ្ញោ អនិច្ចោ ច អាបន្នោ។ អថ
បរមត្ថតោ, តស្មីយេវ កដ្ឋាទិកេ បជ្ជិត្តេ យំ ឧសុមំ សោ អគ្គិ, តំសហជាតានិ

តិណ្ឌិតុតានិ ឥន្ទុំ, ឯវម្មិ សិទ្ធិលក្ខណភេទតោ អគ្គិន្ទនានំ អញ្ញាត្តន្តិ អគ្គិវិយ
ឥន្ទនតោ រូចាធិហិ អញ្ញោ បុគ្គលោ អនិច្ចោ ច អាបន្នោតិ ព្យាហតាតិ វេទិតព្ពំ។

បុគ្គលោ ឧបលព្ពតីតិ បដិជានន្តស្ស បការន្តរស្ស អសម្ភវតោ វុត្តសុ
បការេសុ ឯកេន បការេន ឧបលព្ពមាណោ ឧបលព្ពតីតិ “អាបន្ន”ន្តិ វុត្តំ
“បដិញ្ញាយ ឯកត្តាបន្ន”ន្តិ។ ឯកត្តាបន្នត្តា ឯវ អប្បដិក្ខិបិតព្ពំ, បុគ្គល
បដិសិទ្ធិ តទភិនិវេសោបិ អយាថាវតោ បុគ្គលវាទិនោ
គហិតាការសុញ្ញតាវិការេនេន សកដ្ឋានតោ ចារិតោ បដិសេធិតោ ឯវ នាម
ហោតីតិ វុត្តំ “បុគ្គលទិដ្ឋិ បដិសេធិតោ”តិ។ បុគ្គលោយេវ វា តថា បស្សិតព្ពត្តា
ទិដ្ឋិ។ “សាមី និវាសី ការកោ វេទកោ និច្ចោ ធុរោ”តិ អភិនិវេសវិសយភូតោ ហិ
បរិកប្បមត្តសិទ្ធិោ បុគ្គលោ ឥធិ បដិក្ខិបិយតិ, “ន ចត្តារោមេ, ភិក្ខុវេ,
បុគ្គលា”តិ អាទិនា វុត្តវេហារបុគ្គលោតិ អនុយោគោ អាកាសកុសុមស្ស
រត្តនីលាទិការវិចារណាវិយាតិ អត្តោ។ បុព្វេ “ឧបលព្ពតី”តិ បដិជានិត្វា
វិសេសចោទនាយ អនាបជ្ជនតោ បុន “ន ហោវា”តិ បដិក្ខេចោ បដិញ្ញាយ
អាបន្ននលេសោ។ វញ្ញាបុត្តកស្ស ទីយរស្សតានុយោគស្ស វិយ សព្វេន សព្វំ
បរមត្តតោ អនុបលព្ពមាណស្ស បុគ្គលស្ស រូចាធិហិ អញ្ញានញ្ញតានុយោគស្ស
អនុយោគភារោ ឯវ ឥធិ អវិបរិតត្តោ។

យំការណាតិ ឯតេន “យតោនិទាន”ន្តិ ឯត្ត វិភត្តិអលោចោ ទដ្ឋព្ពាតិ
ទស្សតិ។ អដ្ឋាចរន្តិតិ អភិកវន្តិ។ អភិនន្ទនាទយោ តណ្ហាធិហិ យថាសង្ខ័
យោជេតព្ពា, តណ្ហាទិដ្ឋិហិ វា អភិនន្ទនដ្ឋោសានិ, តីហិបិ អភិវេនំ
អវិសេសេន វា តីហិបិ តយោ យោជេតព្ពា។ ឯត្ត ចេ នត្តិ អភិនន្ទតព្ពន្តិអាទិនា
អភិនន្ទនាទីនំ អភាវស្វចនេន ជលូបចារតោ អភិនន្ទនាទីនំ

សមុទ្រធម៌បដិប្បស្សន្តិក្ខតំ មគ្គដលំ វុច្ចតិ, តំ បច្ចាមសនញ្ច ឯសេវាតិ ឥន្ទ្រិ
កត្វា វុត្ថំ “អភិ...បេ... ដលំ វា”តិ។

“ញាយតីតិ ជាន”ន្តិ ឧក្កំសកតិវិជាននេន និវេសេសំ ញេយ្យជាតំ
បរិគ្គយ្ហតីតិ តត្ថិសយាយ ជាតាតិកិរិយាយ សត្តញ្ញតញ្ញាណមេវ ករណំ
ភវិតុមរហតីតិ “សត្តញ្ញតញ្ញាណោន ជានិតត្ថំ ជាតាតិ”តិ វុត្ថំ។ អថ វា
បករណាវសេន, “ភគវា”តិ សទ្ធីន្តរសន្និដានេន វា អយំ អត្ថោ វិភាវេតញ្ចោ។
បស្សំ បស្សតីតិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ជានន្តាបិ វិបល្លាសវសេន ជានន្តិ
តិត្ថិយា បឋមជ្ឈានអរូបជ្ឈានេហិ កាមរូបបរិញ្ញាវាទិនោ។ ជានន្តោ
ជាតាតិយេវ ភគវា អនាគាមិអរហត្តមគ្គេហិ តំបរិញ្ញាវាទិតាយ។ អយញ្ច
អត្ថោ ធុក្ខក្ខន្ធសុត្តវសេន (ម. និ. ១.១៦៣, ១៧៥ អាទយោ) វិភាវេតញ្ចោ។
បញ្ញាចក្កនា ឧប្បន្នត្តា វា ចក្ខុភូតោ។ ញាណភូតោតិអាទិសុបិ ឯសេវ នយោ។
អថ វា ទិព្វចក្ខុអាទិកំ បញ្ចវិធម្មិ ចក្ខុភូតោ បត្តោតិ ចក្ខុភូតោ។ ឯវំ
ញាណភូតោតិអាទិសុបិ ទដ្ឋត្ថំ។ សាមុក្កំសិកាយ ធម្មទេសនាយ សាតិសយោ
ភគវតោ វត្ថុអាទិភាវេតិ វុត្ថំ “ចតុសច្ចដម្មេ វទតីតិ វត្ថា”តិអាទិ។ “បវត្ថា”តិ
ឯត្ថ ប-ការស្ស បកដ្ឋត្ថតំ ទស្សេតុំ “ចិវំ...បេ... បវត្ថា”តិ អាហា។ និទ្ធាវេត្វា
នេតា និទ្ទេតា។

“ឯក្ខន្ធវុតិ ចិត្តានី”តិ វុត្ថា ចិត្តសហចរិយាយ យថា “កុន្តា បចវន្តិ”តិ។
តេសញ្ច ចាឡិបទេសានំ ឯកេកំ បទំ ឧទ្ធវិត្វាបិ កិញ្ញាបិ
កុសលត្តិកបទានិយេវ ឧទ្ធវិត្វា ចិត្តប្បាទកល្លោ ចិត្តានិវិត្តានិ,
កុសលត្តិកេន បន សភាវធម្មសង្កហិតានំ សេសត្តិកទុកបទានំ
អសង្កហិតានំ អភាវតោ កុសលត្តិកបទុទ្ធាវេន នយទស្សនភូតេន

ឥតវត្តិកទុកបទានិបិ ឧទ្ធចាណេវាតិ វុត្តំ។ វេទោ កត្វា មាតិកាគ្គហណំ
សមត្តិតំ ភវតិ។

សោ ច ធម្មោតិ “តយោ កុសលហេតុ”តិអាទិសុ (ធម. ស. ១០៦០) បុរិមាយ
បុរិមាយ ចាឡិយា បច្ឆិមា បច្ឆិមា អត្ថនិទ្ទេសោតិ វុត្តំ។ “សមាទេន្តី”តិសទ្ធស្ស
បដបដាយតិ-សទ្ធស្ស វិយ សទ្ធនយោ ទដ្ឋញ្ញោតិ ទស្សេតុ “សមាទំ ករោន្តី”តិ
វុត្តំ។ សមាទករណេវា ឡនបក្ខិបនេន អធិកាបនយនេន វា ហោតិ, ឥធន
ឡនបក្ខិបនេនាតិ ទស្សេតុ “បូរេន្តី”តិ វុត្តំ។ សមាទេតព្ពន្ធិ ឯត្ថាបីតិ “បដ្ឋានំ
សមាទេតព្ព”ន្តី ឯត្ថ។

ពលវតា ញាណវេកេន អភិធម្មបច្ឆវេក្ខណាវសប្បវត្តន។ ពលវតោ
ញាណវេកស្ស សព្ពកិលេសក្ខេបនវសប្បវត្តស្ស។ គម្ពីរមេវ គម្ពីរគតំ
ទិដ្ឋិតតន្តិអាទិសុ វិយ។ និវរសេសេនាតិ ន កញ្ចំ អវសេសេត្វា។
បញ្ចខីលរហិតេនាតិ បញ្ចចេតោខីលរហិតេន។

ឯកាធិកេសុ អដ្ឋសុ កិលេសសតេស្វតិ “ជាតិមនោ”តិអាទិនា
ឯកកវសេន អាគតា តេសត្ថតិ, “កោធា ច ឧបនាហោ ចា”តិអាទិនា
ទុកវសេន ធន្តីស, “តីណិ អកុសលមូលានី”តិអាទិនា តិកវសេន បញ្ចាធិកំ
សតំ, “ចត្តារោ អាសវា”តិអាទិនា ចតុក្កវសេន ធម្មញ្ញាស, “បញ្ចោរម្កាតិយានិ
សំយោជនានី”តិអាទិនា បញ្ចកវសេន បញ្ចសត្ថតិ, “ធវិវាទមូលានី”តិអាទិនា
ធក្កវសេន ចតុរាសីតិ, “សត្ត អនុសយា”តិអាទិនា សត្តកវសេន
ឯក្ខនបញ្ញាស, “អដ្ឋ កិលេសវត្ថុនី”តិអាទិនា អដ្ឋកវសេន ចតុសដ្ឋិ, “នវ
អាហារវត្ថុនី”តិអាទិនា នវកវសេន ឯកាសីតិ, “ទស កិលេសវត្ថុនី”តិអាទិនា
ទសកវសេន សត្ថតិ, “អដ្ឋត្ថិកស្សប្បាយ អដ្ឋារស
តណ្ហាវិចរិតានី”តិអាទិនា អដ្ឋារសកវសេន អដ្ឋសត្ថន្តី ឯវំ ឯកាធិកេសុ

អដ្ឋសុ កិលេសសតេសុ។ សេសា តេនុតាធិកំ ធនតំ កិលេសា។ តេ
ព្រហ្មជាលសុត្តាភតាហិ ធាសដ្ឋិយា ធិដ្ឋិហិ សហ បញ្ចបញ្ញាសាធិកំ សត្តសតំ
ហោន្តិ។

អថ វា ចុទ្ធសេកន្តាកុសលា, បញ្ចវិសតិ កុសលាព្យាកតសាធារណា,
ចុទ្ធស កុសលត្តិកសាធារណា, ឧបចយាធិទ្ធយំ ឯកំ កត្វា សត្តវិសតិ រូចានិ
ចាតិ ឥមេ អសីតិ ធម្មា, ឥមេសុ ភាវទ្ធយេ ឯកំ ឋបេត្វា អជ្ឈត្តិកា ឯក្ខនាសីតិ,
ពាហិរា ឯក្ខនាសីតីតិ សព្វេបិ អជ្ឈបញ្ញាសាធិកំ សតំ ហោន្តិ។ ឥមេសុ
ឯកេកស្មី ធនន្នំ ធនន្នំ កិលេសានំ ឧប្បជ្ឈនតោ អសីតិអធិកំ
ធិយឡកិលេសសហស្សំ ហោន្តិ។

អថ វា តេបញ្ញាស អរូបធម្មា, អជ្ឈារស រូបរូចានិ, អាភាសធាតុ,
លក្ខណរូចានិ ចាតិ បញ្ចសត្តតិ ធម្មា អជ្ឈត្តពហិទ្ធាភេទតោ បញ្ញាសសតំ
ហោន្តិ។ តត្ថ ឯកេកស្មី ធន ធន កិលេសាតិបិ ធិយឡកិលេសសហស្សំ។
តថា ឯត្ថ វេទនំ សុខិទ្រ្ទិយាទិវសេន បញ្ចវិធំ កត្វា សត្តបញ្ញាស អរូបធម្មា,
អជ្ឈារស រូបរូចានិ ចាតិ បញ្ចសត្តតិ វិបស្សនូបកធម្មា អជ្ឈត្តពហិទ្ធាភេទតោ
បញ្ញាសសតំ ហោន្តិ។ ឯតេសុ ឯកេកស្មី ធន ធន កិលេសាតិបិ
ធិយឡកិលេសសហស្សំ។

អថ រោ នយោ - ធានសអ កុសលចិត្តប្បាទេសុ បឋមេ ធន កិលេសា, ធុតិយេ
សត្ត, តតិយេ ធន, ចតុត្ថេ សត្ត, បញ្ចមេ ធន, ធន្នេ សត្ត, សត្តមេ ធន, អជ្ឈមេ សត្ត,
នវមេ បញ្ច, ធនមេ ធន, ឯកាធនមេ បញ្ច, ធានសមេ ចត្តារោតិ សព្វេ ធាសត្តតិ,
ឥមេ បញ្ចាទ្វារិកា បញ្ចសុ រូចានីសុ អារម្មណេសុ ឯកេកស្មី ធាសត្តតីតិ
សដ្ឋិអធិកានិ តីណិ សតានិ, មនោទ្វារិកា បន ធនុ អារម្មណេសុ ឯកេកស្មី
ធាសត្តតិ ធាសត្តតីតិ កត្វា ទ្ធត្តិសាធិកានិ ចត្តារិ សតានិ, សព្វានិបិ

ធ្វានវុតិអធិកានិ សត្តសតានិ, តានិ អជ្ឈត្តពហិធ្វាវីសយតាយ
ចតុរាសីតិអធិកំ ធិយឿកិលេសសហស្សំ ហោន្តិតិ វេទិតព្ពំ។

អថ វា រូបាវម្ពណាទីនិ បញ្ច,
អវសេសរូបវេទនាសញ្ញាសង្ខារវិញ្ញាណាវសេន បញ្ច ធម្មាវម្ពណាកា សេសា
ចាតិ ធន, តេ អជ្ឈត្តពហិធ្វាកេនតោវីសតិ, បញ្ញត្តិ ចាតិ ឯកវីសតិយា
អារម្មណេសុ ធ្វាសត្តតិ ធ្វាសត្តតិ កិលេសាតិ ធ្វាទសាធិកំ
ធិយឿកិលេសសហស្សំ ហោន្តិ។

អថ វា ធ្វាទសសុ អកុសលចិត្តប្បាទេសុ បឋមេវីសតិ ធម្មា, ទុតិយេ
ធ្វាវីសតិ, តតិយេវីសតិ, ចតុត្ថេ ធ្វាវីសតិ, បញ្ចមេ ឯកុនវីសតិ, ធន្នេ
ឯកុនវីសតិ, សត្តមេ ឯកុនវីសតិ, អដ្ឋមេ ឯកវីសតិ, នវមេ ឯកុនវីសតិ,
ធនមេ ឯកវីសតិ, ឯកាទសមេ សោឡស, ធ្វាទសមេ សោឡសាតិ សព្វេ
អកុសលធម្មា ធន្តិសាធិកានិ ទ្វេ សតានិ, ឥមេ ធនុ អារម្មណេសុ បច្ចេកំ ធន្តិ
សាធិកានិ ទ្វេ សតានិ, សព្វេ សោឡសាធិកានិ ចត្តាវី សតានិ ច សហស្សំ
ហោន្តិតិ វេទិតព្ពំ ធិយឿកិលេសសហស្សំ វេទិតព្ពំ។

ឥតវេសន្តិ តណ្ហាវិចរិតានំ “អតីតានិ ធន្តិសា”តិអាទិនា
អតីតាទិភាវាមសនតោ។ ខេបនេតិ អរិយមគ្គេន សមុច្ឆិន្ទនេ។
“ធិយឿកិលេសសហស្សំ ខេបត្វា”តិ ហិ វុត្តំ។ បរមត្ថតោ អតីតាទីនំ មគ្គេន
អប្បហាតព្ពត្តា “អតីតាទិភាវាមសនា អគ្គហណំ ខេបនេ”តិ វុត្តំ។ យំ បន
បដ្ឋានេ “ធន្សនេន បហាតព្ពោ ធម្មោ ធន្សនេន បហាតព្ពស្ស ធម្មស្ស
អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិនា តិកេ, តថា ធន្សនេន
បហាតព្ពាតីតតិកតិកេ “អតីតា ធន្សនេន បហាតព្ពា”តិអាទិនា ច តីសុ

កាលេសុ ធនុនាធិបហាតព្វវេនំ កតំ, តំ អតីតាធិនំ សំកិលីដ្ឋតាយ
អចាយគមនីយតាយ ច ធនុនបហាតព្វេហិ និវតិសយត្តា វុត្តន្តិ ធនុញំ។

ន ភាសិតត្ថវេនន្តិ ៩៨ “ហិតបរិយាយវេន”ន្តិ ឯតេន និងត្ថិតស្ស
ឯកទេសកថនំ។ យថា ហិ អយំ អត្ថ-សន្តោ ន ភាសិតត្ថវេនំ, ឯវំ
វិសយប្បយោជនាធិវេនម្យំ ន ហោតីតិ។ យថាវុត្តស្សាតិ ហិតបរិយាយស្ស។
“ន ហញ្ញធនុត្ថបសំសលាភា”តិ បធនុន ធិន្ទេសេ “អត្ថត្ថោ វា បរេត្ថោ
វា”តិអាធិនា (មហានិ. ៦៩) កិញ្ចាបិ សុត្តនិវេក្ខំ អត្ថត្ថោនយោ វុត្តា
សុត្តត្ថភាវេន អធិទ្ធិដ្ឋត្ថា, តេសុ បន ឯកោបិ អត្ថប្បភេទោ សុត្តន ធិបេតព្ពតំ
នាតិក្កមតីតិ អាហា “តេ សុត្តំ សូចេតី”តិ។ ៩៩ស្មី វិកល្យ អត្ថ-សន្តោ
ភាសិតត្ថវេនម្យំ ហោតិ។ បុរិមកា ហិ បញ្ច អត្ថប្បភេទោ ហិតបរិយាយា,
តតោ បរេ ន ភាសិតត្ថប្បភេទោ, បច្ឆិមកា បន ឧភយសភាវា។ តត
ធុរធិគមតាយ វិការវេន អលទ្ធកាដោ គម្ពីរោ, ន វិវេដា គុទ្ធោ, មូលុទកាធនយោ
វិយ បំសុនា អក្ខរសន្និវេសាធិនា តិរោហិតោ បដិច្ចន្នោ, និទ្ធាវេត្វា ញាបេតព្វោ
នេយ្យោ, យថាវុត្ថវេសេនេវ វេទិតព្វោ និតោ។ អនវដ្ឋនិក្ខិលេសវោធានា
បរិយាយវេសេន វុត្តា, កុសលវិចាកកិរិយធម្មវេសេន វា។ បរមត្ថោ និព្វានំ,
អវិបរីតសភាវោ ឯវំ វា។ សាតិសយំ បកាសិតានិ តប្បរភាវេន បកាសិតត្ថា។
“ឯត្ថកំ តស្ស ភគវតោ សុត្តាភតំ សុត្តបរិយាបន្ន”ន្តិ (ចា. ១២៤២),
“សកវាទេ បញ្ចសុត្តសតានី”តិ (ធរ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា; កថា. អដ្ឋ.
និទានកថា) ច ឯវំមាធិសុ សុត្ថ-សន្តោ ឧបចរិតោតិ អធិប្បាយេនាហា “ឥនមេវ
អត្ថានំ សូចនតោ សុត្តន្តិ វុត្ត”ន្តិ។ ឯកន្តហិតបដិលាភសំវុត្តនិកា
សុត្តន្តទេសនាតិ ៩៩ម្យំ វិនេយ្យានំ ហិតសម្មាបនេ សុត្តន្តទេសនាយ
តប្បរភាវយេវ សន្ធាយ វុត្តំ។ តប្បរភាវោ ច វិនេយ្យជ្ឈាសយានុលោមតោ
ធនុញោ, តថា អត្ថត្ថាធិប្បកាសនបដានតាបិ។ ឥតវេហិតិ វិនយាភិធម្មេហិ។

រត្និអាជីស្ងួតិ រត្និរាជវិទយេស្សវិសយភូតេស្ស។ ននុ ច “អភិរត្នី”តិ អវុត្តត្ថា
រត្និគ្គហធាំ ន កត្តត្ថំ, “អភិញ្ញាតា អភិលក្ខិតា”តិ ច
ញ្ញាណលក្ខណាកិរិយាវិសេសកោ អភិ-សន្នោតិ? ន, “អភិញ្ញាតា
អភិលក្ខិតា”តិ អភិ-សន្និវិសិដ្ឋានំ ញ្ញាតលក្ខិតសន្នានំ រត្និសន្នេន
សមាធាធិករណតាយ រត្និវិសយត្ថា។ ឯត្ថ ច វាចកសន្និសន្និធានេ និចាតានំ
តទត្ថជោតកមត្តត្ថា លក្ខិតសន្នត្ថជោតកោ អភិ-សន្នោ លក្ខណោ វត្ថតិ តិ
វុត្តោ។ អភិលក្ខិតសន្នបរិយាយោ ច អភិញ្ញាតសន្នោតិ ទដ្ឋញ្ញោ,
អភិវិទយសន្នស្ស បន អភិបុរិសស្ស វិយ សមាសសិទ្ធិ ទដ្ឋញ្ញោ។ អនេកត្ថា ហិ
និចាតា, អនេកត្ថកេនោ ច សន្នានំ បយោគវិសយោតិ។

កិញ្ញាបិ ទេសនាធម្មោ ទេសេតព្ភាទិនិវេក្ខា ន សន្តិ, អាណាធម្មោ បន
វិសេសតោ ទេសកាធិអធិនាតិ តំតំវិសេសយោគវសេន តេសំ កេនោ វុត្តោ។
យថា ហិ អាណាវិធានំ វិសេសតោ អាណាបហាជំនំ តត្ថ កោសល្យយោគតោ,
ឯវំ វេហារបរមត្ថវិធានាធិ ច វិធាយកាធិនាតិ អាណាធិវិធិនោ
ទេសកាយត្ថតា វុត្តោ។ អបរាជជ្ឈាសយានុប្បវិយ ធម្មានុបម្បិ សាសនំ
វិសេសតោ តថាវិនេតព្ភបុគ្គលាបេក្ខន្តិ វុត្ថំ “សាសិតព្ភ...បេ.... តព្ភកាវេនា”តិ។
សំវរាសំវរនាមរូចានំ វិយ វិនិវេតព្ភាយ ទិដ្ឋិយាបិ កថនំ សតិ វាចាវត្ថស្មី,
នាសតិ វិសេសតោ តទដ្ឋនន្តិ អាហា “កថេតព្ភស្ស...បេ.... កថា”តិ។
ឧចារម្កាធិតិ ឧចារម្កនិស្សរណធម្មកោសរក្ខណានិ។ បរិយាបុណនាធិតិ
បរិយាបុណនសុប្បដិបត្តិទុប្បដិបត្តិយោ។

តន្តិសមុទាយោ អវយវតន្តិយា អាធារោ យថា “វុត្តេ សាខា”តិ។ ន
ចោទេតព្ភមេតំ សមុខេន, វិសយវិសយិមុខេន វា វិនយាធិនំយេវ គម្ពីរការស្ស
វុត្តត្ថាតិ អធិប្បាយោ។ ធម្មោ ហិ វិនយាធម្មោ, តេសញ្ញា វិសយោ អត្ថោ,

ធម្មត្ថវិសយា ច ទេសនាបដិវេទនា។ “បដិវេទស្ស” តិអាទិនា ធម្មត្ថានំ
ឧប្បជិវិទុត្តា ទេសនាយ ឧប្បាទេតុំ អសក្កុណោយ្យត្តា បដិវេទស្ស ឧប្បាទេតុញ្ច
បដិវិជ្ឈិតុញ្ច អសក្កុណោយ្យត្តា ទុក្ខោកាហតំ ទស្សេតិ។

ធម្មានុវ្យាបំ យថាធម្មន្តិ ច អត្តោយុជ្ជតិ។ ទេសនាបិ ហិ បដិវេទនាវិយ
អវិបរីតំ សវិសយវិការវនតោ ធម្មានុវ្យាបំ បវត្ថតិ យតោ “អវិបរីតាភិលាថោ” តិ
វុច្ចតិ។ ធម្មនិរុត្តិ ទស្សេតិ ឯតេន ទេសនាសទ្ទសភាវាតិ ធិបេតិ។ តថា ហិ
និរុត្តិបដិសម្ពិទាយ បរិវត្តារម្មណាទិភាវោ ចាឡិយំ វុត្តោ, អដ្ឋកថាយញ្ច
“តំតំសភាវនិរុត្តិសទ្ធិ អារម្មណំ កត្វា” តិអាទិនា សទ្ធារម្មណតា។ ឥមស្ស
អត្ថស្ស អយំ សទ្ធាវាចកោតិ វចនវចនិយំ វវត្ថុបេត្វា
តំតំវចនិយវិការវនសេន បវត្ថិតោ ហិ សទ្ធា ទេសនាតិ។ ននុ ច “ធម្មា
តន្តិ” តិ ឥមស្ស បក្ខេ ធម្មស្សបិ សទ្ទសភាវត្តា ធម្មទេសនានំវិសេសោ ន
សិយាតិ? ន, តេសំ តេសំ អត្ថានំ ពោធិកភាវេន ញាតោ ឧគ្គហិតាទិវសេន ច
បុព្វេ បវត្ថិតោ សទ្ទប្បពន្លោ ធម្មា, បច្ឆា បរេសំ អវពោធិនត្ថំ បវត្ថិតោ
តទត្ថប្បកាសនកោ សទ្ធា ទេសនាតិ។ អថ វា យថាវុត្ថសទ្ទសមុដ្ឋាបកោ
ចិត្តប្បាទោ ទេសនា មុសាវាទាធយោវិយ។ វចនស្ស បវត្ថនន្តិ ច
យថាវុត្ថចិត្តប្បាទមាហា។ សោ ហិ វចនំ បវត្ថេតិ, តំ វា ឯតេន បវត្ថិយតីតិ
បវត្ថនំ។ ទេសីយតិ អត្តោ ឯតេនាតិ ទេសនា។ បកាវេហិ ញាបីយតិ ឯតេន,
បការតោ ញាបេតីតិ វា បញ្ញត្តិ វុច្ចតិ។ តេនេវាហ “អធិប្បាយោ” តិអាទិ។
អភិសមេតិ, អភិសមីយតិ វា ឯតេនាតិ អភិសមយោតិ ឯវម្បិ អភិសមយត្តោ
សម្ភវតិ។ អភិសមេតព្ពតោ បន អភិសមយោតិ ទុតិយវិកហ្ម
បដិវេទាយេវាតិ។

វុត្តនយេន វេទិតញ្ញាតិ អវិជ្ជាសង្ខារាទីនំ ធម្មត្ថានំ ទុប្បជីវិជ្ឈតាយ
ទុក្ខោគាហតា, តេសំ បញ្ញាបនស្ស ទុក្ខរការតោ តំទេសនាយ
បដិវេធនសង្ខាតស្ស បដិវេធស្ស ឧប្បាទនវិសយំ ករណានំ
អសក្កុណោយ្យតាយ ទុក្ខោគាហតា វេទិតញ្ញា។

ការណោ ជលវោហារេន តេ ធម្មា ទុក្ខាយ សំវត្ថន្តិតិ វុត្ថន្តិ អាហ
“ឧចារម្ហ...បេ.... ហេតុភាវេនា”តិ។ អញ្ញំ អត្ថន្តិ ឧចារម្ហំ និស្សរណញ្ច។
និជ្ជាបេត្វាតិ កថនវសេន បរិយោសាបេត្វា។ តស្ស “អារទ្ធ”ន្តិ ឯតេន សម្ពន្ធោ។
ឧទ្ធានសង្កហាទិកេនោ សង្កិតោតិ ចាហោ យុត្តោ, “សង្កិតិយា”តិ បន លិខន្តិ។
បុរិមំ វា សង្កិតិយាតិ ភាវេន ការលក្ខណោ ភុម្មំ, បច្ឆិមំ អធិករណោ។
បិដកាទីតិ បិដកនិកាយន្តធម្មក្ខន្ធានិ។

តត្ថ អង្កេសុ សុត្តន្តមេវ ន សម្ពុត្តិ “សកាថកំ សុត្តំ កេយ្យំ, និក្ខាថកំ សុត្តំ
វេយ្យាករណា”ន្តិ (ដី. និ. អដ្ឋ. ១.បឋមមហាសង្កិតិកថា; ចារា. អដ្ឋ.
១.បឋមមហាសង្កិតិកថា; ធរ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា) វុត្ថត្ថា, មង្គលសុត្តានីមន្តោ
សុត្តន្តសង្កហោ ន សិយា គាថាភាវតោ ធម្មបទាទីនំវិយ, កេយ្យន្តសង្កហោ វា
សិយា សកាថកត្តា សកាថាវគ្គស្ស វិយ, តថា ឧកតោវិភង្គាទីសុ
សកាថកបទេសានន្តិ? វុច្ចតេ -

សុត្តន្តិ សាមញ្ញវិធិ, វិសេសវិធម្យោ បរេ;
សនិមិត្តា និរុទ្ធស្តា, សហតាញ្ញេន នាញ្ញតោ។ (នេត្តិ. អដ្ឋ.
សង្កហាវារវណ្ណានា);

សព្ពស្សបិ ហិ ពុទ្ធវចនស្ស សុត្តន្តិ អយំ សាមញ្ញវិធិ។ តេនេវាហា អាយស្មា
មហាកច្ចាយនោ នេត្តិយំ “នវិវិធសុត្តន្តបរិយេដ្ឋ”តិ (នេត្តិ. សង្កហាវារ)។ “ឯត្ថកំ

តស៊ូ ភក្ត្រតោ សុត្តន្តបិដក (ចា. ១២៤២) សក្ការេ បញ្ច
សុត្តសតានី"តិ (ធរ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា; កថា. អដ្ឋ. និទានកថា) ឯមាទិ ច
ឯតស៊ូ អត្តស៊ូ សាធកំ, តទេកទេសេសុ បន គេយ្យទយោវិសេសវិធមោ
តេន តេន និមិត្តេន បតិដ្ឋិតត្តា។ តថា ហិ គេយ្យស្ស សកាថកត្តំ តញ្ញាវនិមិត្តំ។
លោកេបិ ហិ សសិលោកំ សកាថកំ វា បុណ្ណិយតន្តំ "គេយ្យ"ន្តំ វេទន្តិ។
គាថាវិរហោ បន សតិ បុច្ឆំ កត្វាវិស្សជ្ជនភារោ វេយ្យករណស្ស។
បុច្ឆាវិស្សជ្ជនញ្ញា ព្យាករណន្តំ វុច្ឆតិ។ ព្យាករណមេវ វេយ្យករណន្តិ។

ឯវំ សន្តេ សកាថកាណម្បិ បញ្ញាវិស្សជ្ជនវសេន បវត្តានំ វេយ្យករណភារោ
អាបដ្ឋតីតិ? នាបដ្ឋតិ វេយ្យករណាទិសញ្ញានំ អនោកាសភាវតោ
“គាថាវិរហោ បន សតិ”តិ វិសេសិតត្តា ច។ តថា ហិ ធម្មបទាទីសុ កេវលំ
គាថាពន្ធនុសុ សកាថកត្តេបិ សោមនស្សញ្ញាណមយិកគាថាបដិសំយុត្តេសុ
“វុត្តញ្ញេត”ន្តិអាទិវចនសម្ពន្ធនុសុ អពុតធម្មបដិសំយុត្តេសុ ច សុត្តវិសេសេសុ
យថាក្ខមំ គាថាឧទានតតិវុត្តកអពុតធម្មសញ្ញា បតិដ្ឋិតា, តថា សតិបិ
គាថាពន្ធនាវេ ភក្ត្រតោ អតីតាសុ ជាតីសុ ចរិយានុភាវប្បកាសកេសុ
ជាតកសញ្ញា។ សតិបិ បញ្ញាវិស្សជ្ជនភារោ សកាថកត្តេ ច កេសុចិ សុត្តន្តេសុ
វេទស្ស លភាបនតោ វេទល្អសញ្ញា បតិដ្ឋិតាតិ ឯវំ តេន តេន
សកាថកត្តាទិណា និមិត្តេន តេសុ តេសុ សុត្តវិសេសេសុ គេយ្យទិសញ្ញា
បតិដ្ឋិតាតិ វិសេសវិធមោ សុត្តន្តតោ បវេ គេយ្យន្តាទយោ។ យំ បនេត្ត
គេយ្យន្តាទិមិត្តវហិតំ, តំ សុត្តន្តំ វិសេសសញ្ញាបរិហារេន សាមញ្ញសញ្ញាយ
បវត្តនតោតិ។

ននុ ច សកាថកំ សុត្តំ គេយ្យំ, និក្កាថកំ សុត្តំ វេយ្យករណន្តិ សុត្តន្តំ ន
សម្ភវតីតិ ចោទនា តទវត្តាតិ? ន, សោធិតត្តា។ សោធិតញ្ញា បុព្វេ គាថាវិរហោ

សតិ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនភារោ វេយ្យាករណភាវស្ស និមិត្តន្តិ។ យញ្ច វុត្តំ
“តាថាភាវតោ មជ្ឈលសុត្តាធិនំ សុត្តន្តសង្កហោ ន សិយា”តិ, តំ ន, និរុទ្ធិត្តា។
និរុទ្ធិ ហិ មជ្ឈលសុត្តាធិនុ សុត្តភារោ។ ន ហិ តានិ ធម្មបទពុទ្ធវិសាទយោ វិយ
តាថាភារេន បញ្ញាតានិ, កិន្តុ សុត្តភារេនេវ។ តេនេវ ហិ អដ្ឋកថាយំ
សុត្តនាមកន្តិ នាមគ្គហណំ កតំ។ យំ បន វុត្តំ “សតាថកត្តា គេយ្យង្គសង្កហោ
វា សិយា”តិ, តទបិ នត្តិ។ យស្មា សហតាញ្ចេន។ សហ តាថាហិ តិ សតាថកំ,
សហភារោ ច នាម អត្តតោ អញ្ចេន ហោតិ, ន ច មជ្ឈលសុត្តាធិនុ
តាថាវិនិមុត្តា កោចិ សុត្តប្បទេសោ អត្ថិ, យោ “សហ តាថាហិ”តិ វុច្ចយ្យ, ន
ច សមុទាយោ នាម កោចិ អត្ថិ។ យទបិ វុត្តំ “ឧកតោវិកង្គាធិនុ
សតាថកប្បទេសានំ គេយ្យង្គសង្កហោ សិយា”តិ, តទបិ ន, អញ្ញតោ។ អញ្ញា
វេ ហិ តា តាថា ជាតកាធិបរិយាបន្នត្តា។ អតោ ន តាហិ ឧកតោវិកង្គាធិនំ
គេយ្យង្គភារោតិ វេ សុត្តាធិនំ អង្គានំ អញ្ញមញ្ញសង្ករភារោ វេទិតញ្ចោ។

ជិនសាសនំ អភិធម្មោ។ បដិវិទូជ្ជានំ បដិវេជក្ខមិ បដិវេជារត្តា, បដិវេជហោតុ
វា។ “សោ វេ បដាធាមិ សម្មាទិដ្ឋបច្ចយាបិ វេទយិត”ន្តិ (សំ. និ. ៥.១១-១២) វុត្តំ។
ចាឡិយំ បន “សោ វេ បដាធាមិ មិច្ឆាទិដ្ឋបច្ចយាបិ វេទយិត”។
សម្មាទិដ្ឋបច្ចយាបិ វេទយិត”ន្តិ អាគតំ (សំ. និ. ៥.១១-១២)។ បច្ចយាធិហិ តិ
បច្ចយសភាវវ្យបសមតទុចាយាធិហិ។ បរវាទិចោទនំ បត្យាតិ អដ្ឋកថាយំ
អាគតំ បរវាទិចោទនំ បត្យា។ អធិគ...បេ... រូបេនាតិ អធិគន្តញ្ចោ ច សោ
ទេសេតញ្ចោ ចាតិ អធិគន្តញ្ចោ ទេសេតញ្ចោ, សោ វេ ធម្មោ, តទនុវេន។ វេត្ត ច
យថាធម្មសាសនត្តា យថាធិគតធម្មទេសនាភាវតោ អភិធម្មស្ស អភិសម្មាធិ
អធិគមនិទានំ។ ទេសកាលាទិយេវ ទេសនាទិទានំ។ យំ បន អដ្ឋកថាយំ
“ទេសនាទិទានំ យាវ ធម្មចក្កប្បវត្តនា”តិ វុត្តំ, តំ អភិធម្មទេសនាវិសេសេន
ធម្មចក្កប្បវត្តនន្តិ កត្វា វុត្តំ។ ធម្មចក្កប្បវត្តនសុត្តោ វា ទេសិតេហិ

អរិយសង្ខេបហិ សកលាភិធម្មបទត្ថសង្គហតោ, បរមត្ថតោ អភិធម្មភូតានំ វា
សម្មាទិដ្ឋិអាទិនំ តត្ថ ទេសិតត្តា វុត្តំ។ តត្ថកានំយេវ ទេសនាវុទ្ធិតាយ
អឡងក្កេសុ ជាតកសតេសុ បរិចាចនំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ភំ។ ន ហិ ឯត្ថកាសុ ឯវ
ជាតិសុ បុញ្ញាទិសម្ពាសម្ពរណំ, កី បន ការណំ ឯត្ថកា ឯវ ជាតិយោ
ទេសិតាតិ? តទញ្ញេសំ អដ្ឋប្បត្តិយា អភាវតោ។

សុមេធកថាវណ្ណានា

ឧប្បន្នេពុទ្ធិ តតោ អត្តានំ សេយ្យតោ វា សទិសតោ វា ទហន្តោ
ឈានាភិញ្ញាហិ បរិហាយតិ, ន តថា សុមេធបណ្ឌិតោ អដ្ឋាសីតិ តស្ស
ឈានាភិញ្ញាហិ អបរិហានិ ទដ្ឋព្ភំ។ តេនេវាហ “តាបសេហិ អសមោ” តិ។
យថា និព្វានំ, អញ្ញំ វា និព្វាភិមតំ អរិបរីតវុត្តិតាយ សព្វកាលំ តថាភាវេន
“សស្សត” ន្តិ វុច្ឆតិ, ឯវំ ពុទ្ធានំ វេចនន្តិ តស្ស សស្សតតា វុត្តា។ តេនេវាហ
“អរិបរីតមេវ” តិ។ ឧបចារមីអាទិវិភាគេន អនេកប្បការតា។
សមាទានាធិដ្ឋានន្តិ សមាទានស្ស អធិដ្ឋានំ បវត្តនំ ករណន្តិ អត្ថោ។
ញ្ញាណតេជេនាតិ ចារមីបរិចយញ្ញាណប្បភាវេន។ មហានុភាវញ្ញំ តំ ញ្ញាណំ
ពោធិសម្ពាវេសុ អនាវរណំ អនាចរិយកំ មហាពោធិសមុប្បត្តិយា
អនុបបុព្វនិមិត្តភូតំ។ តថា ហិ តំ មនុស្សបុរិសភាវាទិអាធារមេវ ជាតំ។
កាយាទីសុ អសុភសញ្ញាទិភាវេន សុទ្ធតោចរា។ “អញ្ញថា” តិ បទស្ស
បករណបរិច្ឆ័ន្តំ អត្តំ ទស្សន្តោ “លីនតា” តិ អាហ។ លីនតាតិ ច សង្កាហោ
វិរិយហានិ វិរិយារម្ភស្ស អធិប្បេតត្តា។ តេនាហ “ឯសា មេ វិរិយចារមី” តិ។

និទានកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១. ចិត្តប្បាទកណ្តំ

តិកមាតិកាបទវណ្ណា

១. តេជានិ វេទនាសន្តោស្តិ សត្វបទេហិតិ តីហិ បទេហិ លទ្ធានាមោ ហោតិ
អវយវធម្មនាបិ សមុទាយស្ស អបទិសិតត្ថតោ យថា “សមំ ចុណ្ហា”ន្តិ។
ចោទកោ យថាធិប្បតមត្ថំ អប្បដិបដ្ឋមាណា វិភត្តិអន្តស្ស បទការំ
សល្លក្ខត្វា “ននុ សុខាយា”តិអាទិនា ចោទេតិ។ ឥតរោ
“អធិប្បតប្បការត្ថកមកស្ស”តិអាទិនា អត្ថនោ អធិប្បាយំ វិវរតិ។ តេន
“វាក្យំ ឥធ បទន្តិ វុត្ត”ន្តិ ទស្សេតិ។ ហេតុបទសហេតុកបទាធិហិតិ អាទិ-
សន្តោ នហេតុបទអហេតុកបទអហេតុសម្បយុត្តបទានិ ហេតុវិប្បយុត្តបទម្ប
វា សន្តិល្លាតិ។

ឧកយេកបទវសេនាតិ ឧកយបទវសេន ហេតុទុកសម្ពន្ធា, ឯកបទវសេន
សហេតុកទុកសម្ពន្ធា។ តថាតិ ឧកយេកបទវសេន។ ឯត្ថ ច
សហេតុកហេតុសម្បយុត្តទុកាតិអាទិនា យថា ហេតុគោច្ឆកេ
បឋមទុកសម្ពន្ធា ទុតិយតតិយទុកា, បឋមទុកទុតិយទុកសម្ពន្ធា
ចតុត្ថនដ្ឋទុកា, បឋមទុកតតិយទុកសម្ពន្ធា បញ្ចមោ ទុកោ, ឯ
អាសវគោច្ឆកាធិសុប័តិ នយំ ទស្សេតិ។ សក្កា ហិ ឥមិនាវ នយេន តេសុបិ
ទុកន្តវសម្ពន្ធាវិញ្ញាតុំ, កេវលំ បទ អាសវគោច្ឆកាធិសុ
ទុតិយទុកតតិយទុកសម្ពន្ធា ឱសានទុកោ, កិលេសគោច្ឆកេ ច
ទុតិយចតុត្ថទុកសម្ពន្ធាតិ។ ធម្មានំ សាវសេសនិវសេសភាវេន តិកទុកានំ
សប្បទេសនិប្បទេសតា វុត្តាតិ យេហិ តិកទុកា សាវសេសាតិ បទិស្សន្តិ
អបទិស្សន្តិ, តេ អសង្កហិតធម្មាបទេសោ។ ឯវំ សតិ “អសង្កហិតោ”តិ
វិសេសនំ កិមត្ថិយន្តិ? ឯតស្សេវត្ថស្ស ចាកជករណាត្ថំ ទដ្ឋព្វំ។ អថ វា
បទិស្សតិ ឯតេន សមុទាយោតិ បទេសោ, អវយវោ។ “សាមញ្ញោជាតនា

វិសេសេ អវតីដ្ឋតិ”តិ យថាធិប្បតំ វិសេសំ ទស្សន្តោ “អសង្កហិតោ”តិ
អាហា។

អនវដ្ឋតោ អវដ្ឋវិហិតោ។ នាមំ សញ្ញា, កិរិយា ករណំ, បយោជនំ
រជេនដ្ឋវិការំនេន តេសំ បការតោ យោជនំ។ កុសេន ញាលោន លាតញ្ញាតិ
កុសលាតិ អយមត្ថោ ញាលាសម្បយុត្តានំ តាវ ហោតុ, ញាលាវិប្បយុត្តានំ
កថន្តិ អាហា “ញាលាវិប្បយុត្តានម្មី”តិអាទិ។ ញាលាវិប្បយុត្តាបិ ហិ
ញាលោនេវ បវត្តិយន្តិ ហិតសុខហោតុភូតាយ បវត្តិយា បញ្ញាវដ្ឋានំ
បដិបត្តិការតោ។ ន ហិ អន្តរេន យោនិសោមនសិការំ កុសលុប្បត្តិ អត្ថីតិ។
“យទិ កុសលស្ស ឧភយភាគគតំ សំកិលេសលវំនំ ចាកជំ សិយា, កុសាវិយ
លុនន្តិ កុសលាតិ អយមត្ថោ យុត្តោ សិយា”តិ កោចិ វទេយ្យាតិ អាសង្កាយ
អាហា “សម្បប្បធានទ្ធវយំ វិយា”តិ។

ន ចាតិអាទិនា “សភាវំ ជារេន្តិ”តិ ឯត្ថ បរមត្ថតោ កត្តកម្មស្ស ច ភេទោ
នត្ថិ, កប្បនាសិទ្ធា ឯវ បន ភេទោតិ ទស្សតិ។ តត្ថ នាមវសេន
វិញ្ញាតាវិញ្ញាតេតិ យេសំ “ធម្មា”តិ ឥមិនា បរិយាយេន អវិញ្ញាតា សភាវា,
“សភាវំ ជារេន្តិ”តិ ឥមិនា ច បរិយាយេន វិញ្ញាតា, តេសំ វសេន ឯវំ វុត្តំ។ ឯត្ថ ច
បឋមោ អត្ថោ សង្ខតាសង្ខតធម្មវសេន វុត្តោ, ទុតិយោ សង្ខតវសេន, តតិយោ
សង្ខតាសង្ខតបញ្ញត្តិធម្មវសេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

កុសលបដិសេធនំ កុសលភារោ ឯវ។ អភារោ ហិ សត្តាបដិសេធាតិ។
ធម្មាតិ សភាវធម្មា។ អកុសលវចនេន ន កោចិ អត្ថោ សភាវធម្មស្ស
អពោធកត្តាតិ អធិប្បាយោ។ អថ សិយា អកុសលវចនេន កោចិ អត្ថោ
អសភាវធម្មពោធកត្តាបិ “បញ្ញត្តិធម្មា”តិអាទីសុ វិយ, ឯវំ សតិ
“អនព្យាកតា”តិ ច វត្ថព្ពំ សិយា, តតោ ចាយំ ចតុក្កោ អាបដ្ឋតិ, ន តិកោ។

តស៊ូ តិ យស្មា ធុកចតុក្កកាវោ អនព្យាកតវោហារោ ច នត្ថិ, សោ ច
វុត្តនយេន អភាវមត្តវចនេ អាបជ្ជតិ, តស៊ូ។ សភាវធារណាធិតិ អាទិ-សន្តេន
“ធារីយន្តិ បច្ចយេហី” តិ អយមត្ថោ សង្កហិតោ។ ព្រេយ្យបរិយាយេន បន ធម្ម-
សន្តេនាយំ ទោសោតិ ននុ អព្រេយ្យបរិយាយេបិ ធម្ម-សន្តេ នកោចិ ទោសោតិ?
ន, វុត្តនោសានតិវត្តនតោ។

ចារិសេសេនាតិ ឯត្ថ ននុ អយមការោ ន-អត្ថត្ថយស្សេវ ជោតកោ, អថ
ខោ “អហេតុកា ធម្មា, អភិក្កុកោ អាវាសោ” តិ តំយោគនិវត្តិយា, “អប្បច្ចយា
ធម្មា” តិ តំសម្ពុទ្ធិការិនិវត្តិយា។ បច្ចយុប្បន្នញ្ចិ បច្ចយសម្ពុទ្ធិតិ
អប្បច្ចយុប្បន្នត្ថា អសម្ពុទ្ធិតា ឯត្ថ ជោតិយតិ។ “អនិទស្សនា ធម្មា” តិ
តំសភាវិនិវត្តិយា។ និទស្សនញ្ចិ ទដ្ឋព្ពតា។ អថ ចក្កវិញ្ញាណំ និទស្សនំ,
តក្កយ្ហការិនិវត្តិយា, តថា “អនាសវា ធម្មា” តិ។ “អប្បដិយា ធម្មា អនាម្ពណា
ធម្មា” តិ តំកិច្ចនិវត្តិយា។ “អរូបិនោ ធម្មា អបេតសិកា ធម្មា” តិ
តញ្ញាវិនិវត្តិយា។ តទញ្ញតា ហិ ឯត្ថ បកាសីយតិ។ “អមនុស្សោ” តិ
តញ្ញាវមត្តនិវត្តិយា។ មនុស្សត្ថមត្តំ នត្ថិ អញ្ចំ សមាទន្តិ សទិសតា ហេតុ
សូចិយតិ។ “អសមណោ សមណបដិញ្ញោ អបុត្តោ” តិ
តំសម្ពាវនគុណិនិវត្តិយា។ គរហា ហិ ឯត្ថ ព្រាយតិ។ “កច្ចិ នុ ភោតោ
អនាមយា, អនុទរា កញ្ញា” តិ តទប្បការិនិវត្តិយា។ “អនុប្បន្នា ធម្មា” តិ
តំសទិសភាវិនិវត្តិយា។ អតីតានញ្ចិ ឧប្បន្នបុព្ពត្ថា ឧបាទិធម្មានព្វា
បច្ចយេកទេសនិប្បត្តិយា អារទុប្បាទភាវតោ កាលវិនិមុត្តស្ស ច វិជ្ជមានត្ថា
ឧប្បន្នានុកូលតា, បគេវ បច្ចប្បន្នានន្តិ តព្វិធុរកាវោ ឯត្ថ វិញ្ញាយតិ។ “អសេក្ខា
ធម្មា” តិ តទបរិយោសាននិវត្តិយា។ តំនិជ្ជានញ្ញេត្ថ បកាសីយតីតិ
ឯវមនេកេសំ អត្តានំ ជោតកោ, តត្ថ កី វុច្ចតេ អត្ថទ្វយមេវ វត្ថា

ចារិសេសេនាតិ? ឥតវេសំ ឯត្ថំ សុវិទូរភាវតោ។ ន ហិ កុសលវិប្បយុត្តាធិនំ
ធម្មានំ អកុសលភារោ យុជ្ជតិ។

អកុសលសទ្ធស្ស ឧច្ចារណានន្តរំ វិនេយ្យានំ កុសលបដិបក្ខត្វតេ អត្ថ
បដិបត្តិភាវតោ តត្ថ និរុទ្ធិតា ទដ្ឋញ្ញា។ “វិរុទ្ធសភាវត្តា”តិ វុត្ថំ
កិច្ចវិវេធាធិនម្បិ តទន្តោគធាត្វា, វិរុទ្ធសភាវត្ថបិ វិនាសកវិនាសិតត្ថភារោ
កុសលាកុសលេសុ និយតោតិ ទស្សេតុំ “តប្បហេយ្យភាវតោ”តិ អាហ។
ឥតវថា កុសលានម្បិ អកុសលេហិ បហាតត្ថភារេ អច្ចន្តំ
សមុច្ឆិន្ទកុសលមូលត្តា អចាយបូរកា ឯវ សត្តា សិយំ។ យំ បន “ធម្មាបិ វោ,
ភិក្ខុវេ, បហាតត្ថា”តិ (ម. និ. ១.២៤០) វុត្ថំ, តំ “រូបំ, ភិក្ខុវេ, ន តុម្ហាកំ, តំ
បដហថា”តិ អាធិសុ (សំ. និ. ៣.៣៣) វិយ តទាវម្ពណសំកិលេសប្បហានវសេន
បរិយាយេន វុត្ថំ។ យថាហ “ន ហិ កុសលា អកុសលេហិ បហាតត្ថា”តិ (ធជ. ស.
មូលដី ១)។

ជស្សាធិវចនេហិ តំនិទ្ទេសក្ខតេហិ។ តត្ថចន្ទីយភារេនាតិ តេហិ “សុខាយ
វេទនាយ សម្បយុត្តា ធម្មា”តិ អាធិវចនេហិ អភិធម្មយ្យភារេន។ យថា
អនវដ្ឋសុខវិចាកាធិអត្តា កុសលាធិវចនេហិ, ឯវំ អវិចាកត្តា
អព្យាកតវចនេន ពោធិតា ឯវាតិ អាហ “អព្យាកតវចនេនេវ ចា”តិ។ ការណំ
អវត្វាតិ ឥធជ វុត្ថភារេន អនុវត្តមានត្តាតិ ការណំ អវត្វា។ អញ្ញា... បេ....
និវារេតញ្ញាតិ ឯតេន កុសលាកុសលសទ្ធាវិយ កុសលាកុសលសភាវានំ
តទុកយវិបរីតសភាវានំ ធម្មានំ អព្យាកតសទ្ធា ពោធិកោតិ ទស្សេតិ។ ន ហិ
អវិចាកវចនំ វុត្ថំ, អកុសលវចនញ្ច អវុត្ថំ។ យតោ អវិចាកវចនស្ស
អធិកតភារោ អកុសលស្ស ច តត្ថចន្ទីយភារេន អកចិតភារោ សិយា, តស្មា
ន អកុសលានំ អព្យាកតតាតិ អយំ អកុសលានំ អនព្យាកតភារេ យោជនា។

តំ បរិហារតុន្តិ អព្យាកតនិវត្តនមាហា។ យទិ ឯវំ “សុខវិចារកានវដ្ឋា”តិ
វត្តតំ។ អនវដ្ឋា ហិ ព្យភិចារតាយ វិសេសិតញាតិ? ន, សុខវិចារកវចនស្ស
វិសេសនភាវេន អគ្គហិតត្តា។ សុខវិចារកវចនេន ហិ កុសលភាវេ សមត្តោ
វិញ្ញាយតិ, អនវដ្ឋវចនំ បនេត្ត កុសលានំ អគរហិតព្ពតាសដ្ឋាតំ កញ្ចិ
វិសេសមាហា។ តេនេវ ច តស្ស វិសេសនភាវេន វុត្តស្ស
បវត្តិសុខតាធិទស្សនការំ សយមេវ វត្តតីតិ។ មនោសមាចារវិសេសភូតា
ជលធម្មា វិសេសេន បដិប្បស្សន្ទវដ្ឋា នាម ហោន្តីតិ សមាចារត្តយវសេន តស្មី
សុត្ត អនវដ្ឋធម្មានំ វុត្តត្តា ច តេ អនវសេសតោ សង្កហត្វា ទស្សេតុ
“វិហិតាវដ្ឋមត្តា”តិ វុត្តំ។ អវដ្ឋវិធាសនភាវោ ទស្សិតោ កណ្ណសុក្កធម្មានំ
វដ្ឋយាតកការស្ស និយតត្តា។ សវិចារកតាវិចារកធម្មតា។ សុខោវិចារកោ
ឯតេសន្តិ សុខវិចារកាតិ ឥមិនា សមាសេន កុសលានំ សុខវិចារកវត្តតា វុត្តា។
សា ច នេសំ ន តំសមដ្ឋិតាយ អសហវត្តនតោតិ តទុប្បាទនសមត្តតាតិ
វិញ្ញាយតីតិ វុត្តំ “សុខវិចារកវិបច្ឆនសភារំ ទស្សេតិ”តិ។ យុត្តមេតន្តិ
បរមត្តតោ ភេទាការេបិ យថាវុត្តវចនវចនីយភាវសដ្ឋាតោ ភេទោ តស្មី
អភិធម្មត្តភូតេ វត្តស្មី ឧបចារេន ហោតីតិ យុត្តមេត្ត
លក្ខណាលក្ខិតព្ពតាវេន ភេទវចនំ។ ភវតិ ហិ សទ្ធត្ថវិសេសមត្តនបិ អភិន្នេ
វត្តស្មី ភេទវចនំ យថា “សិលាបុត្តកស្ស សរីរ”ន្តិ។

វិធាបិ ភាវភិធាយិនា សន្នេន ភាវប្បធានោ និទ្ទេសោ ហោតីតិ វុត្តំ
“អនវដ្ឋវចនេន អនវដ្ឋត្ថំ អាហា”តិ។ ឯវំព្រោត្ត បទិវត្តហោ គហោតព្ពោ - ន
អវដ្ឋំ អនវដ្ឋំ, អវដ្ឋបដិបក្ខតាយ អគរហិតព្ពតាសភាវោ។ សុខោវិចារកោ
អស្សតិ សុខវិចារកំ, សុខវិចារកវិបច្ឆនសមត្តតា។ អនវដ្ឋញា តំ
សុខវិចារកញ្ចាតិ អនវដ្ឋសុខវិចារកំ, តំ លក្ខណំ ឯតេសន្តិ
អនវដ្ឋសុខវិចារកលក្ខណា។ អថ វា បុព្វេវិយ អនវដ្ឋំ, វិបច្ឆនំវិចារកោ,

សុខស្សវិចារកោ សុខវិចារកោ, អនវដ្ឋញ្ច សុខវិចារកោ ច អនវដ្ឋសុខវិចារកំ
ឯកត្តវសេន។ តំ លក្ខណំ ឯតេសន្តិ អនវដ្ឋសុខវិចារកលក្ខណា។ កី បនេត្ត
ការណំ បទទ្ធយបរិគ្គហោ, ននុ ឯកេនេវ បទេន ឥដ្ឋប្បសិទ្ធិ។ យទិបិ
“អវដ្ឋវហិតំ អនវដ្ឋ”ន្តិ ឥមស្មី បន បកេត្ត អព្យាកតនិវត្តនត្ថំ
សុខវិចារកគ្គហណំ កត្តត្ថំ សិយា, សុខវិចារកគ្គហណោ បន កតេ
អនវដ្ឋគ្គហណំ ន កត្តត្ថមេវ។ “អវដ្ឋបដិបក្ខា អនវដ្ឋា”តិ ឯតស្មី បន បកេត្ត
សុខវិចារកគ្គហណាញាតិ ចោទនំ មនសិ កត្វា អាហា “តត្ថ
អនវដ្ឋវចនេនា”តិអាទិ។ តេន

បរិត្តិសុខសុខវិចារកតាអត្ថសុទ្ធិវិសុទ្ធិវិចារកតាអកុសលអព្យាកតសភាវនិវ
ត្តិវសបច្ចុបដ្ឋានបទដ្ឋានវិសេសធិបនតោ ឯវិបុលប្បយោជនត្ថោ
បទទ្ធយបរិគ្គហោតិ ទស្សេតិ។ សុខ-សទ្ធស្ស ឥដ្ឋបរិយាយតាវិយ “និព្វានបរមំ
សុខំ (ធម្ម. ប. ២០៣-២០៤), សុខាវិរាគតា លោកេ (ឧទា. ១១), តេសំ រូបសមោ
សុខោ”តិអាទិសុ (ធី. និ. ២.២២១, ២៧២) សម្ពាទុក្ខបសមបរិយាយតាបិ វិជ្ជតិ,
តំអវិចារកតាយ បន ឥធ សុខវិចារកតាវោ ន សក្កាវត្ថុន្តិ ទស្សេត្តោ អាហា
“សម្ពា...បេ... នត្ថិ”តិ។ ឥទំ វុត្ថំ ហោតិ - តេត្ថមកកុសលានម្បិ
វិវដ្តសន្តិស្សយភាវេន បរិត្តិសភាវត្តា កិញ្ចាបិ សព្វេ កុសលា
សម្ពាទុក្ខបសមសុខនិច្ឆាទកា សម្ពវន្តិ, យថាវុត្ថសុខស្ស បន
អវិចារកភាវតោ ន ឯតេន បទេន កុសលានំ សុខវិចារកតា សម្ពវតីតិ។
វិបក្កភាវមាបន្នេសុ អរូបធម្មេសុ និរុទ្ធាត្ថាវិចារក-សទ្ធស្ស “យទិ បនា”តិ
សាសន្តំ វទតិ។

យថាសម្ពវន្តិ សហ អវដ្ឋេនាតិ សាវដ្ឋា, គរហិតព្ភភាវយុត្តា។ តេន នេសំ
គរហិតព្ភសភាវំ ទស្សេតិ។ អញ្ញាបិ អត្ថិ ទុក្ខភាវេន គរហិតព្ភសភាវំ
អកុសលវិចារកាតិ សាវដ្ឋវចនមត្តេន តេសម្បិ អកុសលតាបត្តិទោសំ ទិស្វា

តំ បរិហារីតំ ទុក្ខវិចារកវចនមាហា។ អវដ្ឋ-សន្តោ វា វាតាធីសុ
ឯកន្តាគុសលេសុ និរុទ្ធិតិ តំសហវត្តិធម្មានំ ឯវ សាវដ្ឋភារេ
កុសលាព្យាកតេហិ អកុសលានំ វិសេសោ សាវដ្ឋវចនេនេវ ទស្សតោ។
អព្យាកតេហិ បន វិសិដ្ឋំ កុសលាគុសលានំ សាធារណំ
សវិចារកតាលក្ខណានិ តស្មី លក្ខណោ វិសេសទស្សនតំ ទុក្ខវិចារកលក្ខណំ
វុត្តំ។ តតោ បរំ “ទុក្ខាវិចារកោ ឯតេសន្តិ ទុក្ខវិចារកា” តិអាធិនា
សុខវិចារកអនវដ្ឋកុសលបទានំ ហ្នានេ ទុក្ខវិចារកសាវដ្ឋអកុសលបទានិ
បេបទ្វាយថាវុត្តនយេន អត្ថោ វេទិតញ្ចោ។ យោជនា ច សាវដ្ឋវចនេន
អកុសលានំ បវត្តិទុក្ខតំ ទស្សតិ, ទុក្ខវិចារកវចនេន វិចារកទុក្ខតំ។ បុរិមញ្ចិ
អត្ថនោ បវត្តិសភាវវសេន លក្ខណាវចនំ, បច្ឆិមំ កាលន្តវេ
វិចារកុប្បាទនសមត្ថតាយាតិ។ តថា បុរិមេន អកុសលានំ អវិសុទ្ធសភាវតំ
ទស្សតិ, បច្ឆិមេន អវិសុទ្ធវិចារកតំ។ បុរិមេន ច អកុសលេ កុសលសភាវតោ
និវត្តតិ, បច្ឆិមេន អព្យាកតសភាវតោ សវិចារកត្ថធិបកត្តា បច្ឆិមស្ស។
បុរិមេន វា អវដ្ឋវត្តតាទស្សនតោ កិច្ចដ្ឋេន វសេន អនត្ថជននវសតំ ទស្សតិ,
បច្ឆិមេន សម្បត្តិអត្ថេន អនិដ្ឋវិចារកវសតំ។ បុរិមេន ច ឧបដ្ឋានាការដ្ឋេន
បច្ចុបដ្ឋានេន សំកិលេសបច្ចុបដ្ឋានតំ, បច្ឆិមេន ជលដ្ឋេន
ទុក្ខវិចារកបច្ចុបដ្ឋានតំ។ បុរិមេន ច អយោនិសោមនសិការំ អកុសលានំ
បទដ្ឋានំ បកាសេតិ។ តតោ ហិ តេ សាវដ្ឋា ជាតាតិ។ បច្ឆិមេន អកុសលានំ
អញ្ចេសំ បទដ្ឋានភាវំ វិភាវេតិ។ តេ ហិ ទុក្ខវិចារកស្ស ការណំ ហោតីតិ។ ឯត្ថ
ច ទុក្ខ-សន្តោ អនិដ្ឋបរិយាយវចននិ វេទិតញ្ចំ។ អនិដ្ឋបតុក្ខន្ធវិចារកា ហិ
អកុសលា, ន ទុក្ខវេទនាវិចារកា។ វិចារក-សទ្ធស្ស ជលបរិយាយភាវេ បន
និស្សន្ធវិចារកេន អនិដ្ឋបេនបិ ទុក្ខវិចារកតា យោជេតញ្ចា។
វិចារកធម្មតាបដិសេដវសេន អព្យាកតានំ អវិចារកលក្ខណាតិ លក្ខណំ

វុត្តន្តិ តទត្ថំ ទស្សន្តោ “អវិចារកាហសភាវា”តិ អាហា។ ឯវំបកាវានន្តិ
អភិញ្ញាធិកេ សង្កណ្ឌាតិ។

ធម្មា បទេហិ តិកេសុ, ចត្វហិ ធុកេសុ យថាភ្នមំ ធម្មត្ថារោ អត្តា វុត្តា។
ធម្មកាវោ ន ភវិស្សតីតិ ឯតេន ចតុក្កភាវាភាវោ ទស្សិតនយត្ថា
ចោធិតោយេវាតិ ទដ្ឋព្ភំ។ អត្តកេនោ ឧបបដ្ឋតីតិ កស្មា ឯវំ វុត្តំ, ននុ តីហិ
ធម្មសទ្ធម្មា វុត្តមាធនោ សភាវធារណាធិអត្តេន អភិញ្ញោ ឯវំ សោ អត្តាតិ? ន,
ជាតិអាធិកេនេន កេនសញ្ញាវតោ។ កេនកា ហិ ជាតិអាធិយោ។
មាសបទត្ថតាយាតិ មាស-សទ្ធាភិធម្មយកាវេន។ តព្ភចនីយភិទ្ធគ្នានន្តិ តេហិ
កាលសទ្ធាធិហិ វត្តញ្ញានំវិសិដ្ឋត្ថានំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ - “យថា
កាលសទ្ធាធិអភិធម្មយនំ កាលាធិអត្តានំ ភិទ្ធសភាវានម្បិ មាស-
សទ្ធាភិធម្មយកាវេន អកេនោ, ឯវំ ជាតិអាធិកេនេន ភិទ្ធានម្បិ តេសំ តិណ្ណំ
ទិទ្ធព្វា អត្តានំ ធម្ម-សទ្ធាភិធម្មយកាវេន នត្ថិ កេនោ”តិ។ វិនិ...បេ... មាធាតិ ធម្ម-
សទ្ធស្ស វុត្តាភេនេបិ កេនការណាមាហា។ ភិទ្ធជាតិយត្ថវចនីយតាយ ហិ
តស្សេវត្ថកេនោតិ។

សាធម្មត្ថន្តិ ពោធម្មតុំ។ ហោតុ អសម្ពុត្តោ, កា ធនោ ហានីតិ កធានិ វេទេយ្យតិ
អាសង្កាយ អាហា “បុញ្ញា...បេ... ធាម ហោន្តិ”តិ។ សោ ចាតិ
សភាវធារណាបច្ចយធម្មិយមាធនតាសង្ខារោ អត្តោ ន សក្កា វុត្តន្តិ យថាវុត្តស្ស
អភាវស្ស អបេក្ខាវុត្តិតាយ វុត្តំ។ ន ហិ អបេក្ខាវុត្តិនោ អន្តរេន អបេក្ខិតព្ភំ
លភន្តិ។ សតិបិ សភាវធារណាធិអត្តសាមញ្ញោ កុសលជាតិអាធិវិសិដ្ឋស្សេវ
តស្ស ឥធ អធិប្បតត្តា ឯកត្ថតា ន អនុញ្ញាតាតិ វុត្តំ, វចនសិលេសវសេន វា។
អថ វាតិអាធិនា តិណ្ណំ ធម្មសទ្ធានំ អភាវត្តំ អសម្បជីច្ឆន្តោ
ធានត្ថតាភាវធានំ បរិហារតិ។

ញាបកហេតុការតោ ឧបបត្តិ ឥធិ ការណ៍ វុត្តាតិ អាហា “ការណ៍ ឆាម
យុត្តិ” តិ។ បុណ្យុត្តិ តិអាធិនា ននុ “កុសលាធិនម្បី ឯកត្តំ អាបជ្ជតិ” តិ វុត្តត្តា
ឯកត្តាបត្តិបិ វុត្តព្ភាតិ? សច្ចំ វុត្តព្ភា, សា បន អភាវាបត្តិយំ ឯវ អន្តោគធា
នានត្តាភាវោចាធនាសាមញ្ញេន។ ភេទាភេទនិពន្ធនត្តា
វិសេសនវិសេសិតព្ភាភាវស្ស សោ អច្ចន្តមភិទ្ទេសុ និយមេន នត្តិ តិ
វិសេសនវិសេសិតព្ភាភាវេន អច្ចន្តាភេទំ ទស្សេតិ, ន បន អច្ចន្តំ អភិទ្ទេសុយេវ
វិសេសនវិសេសិតព្ភាភាវំ។ អថ វា អច្ចន្តំ អភិទ្ទេសុ អវិវជសទ្គត្តវិវរណាត្តំ
បវត្តា។ កស្មា? វិសេសនវិសេសិតព្ភាភាវតោតិ ឯវំ យោជនា កាតព្ភា។ អមិត្តំ
អភិភវិតុំ សក្កណាតិ តិ សក្កោ, ឥន្ទតិ តិ ឥន្ទោ, បុរិមេ ទទាតិ តិ បុរិទ្ធភោតិ ឯវំ
កិរិយាគុណាធិបត្តិហវិសេសេន។

ភេទាភេទវន្តេស្វតិ វិសេសសាមញ្ញវន្តេសុ។ នីល-សន្តោ ហិ
ឧប្បលសទ្ធសមាយោគោ វត្ថុប្បលសេតុប្បលាធិឧប្បលជាតិសាមញ្ញតោ
វិនិវត្តត្វា នីលគុណាយុត្តមេវ ឧប្បលជាតិវិសេសំ ជោតេតិ។ ឧប្បល-សន្តោបិ
នីល-សទ្ធសមាយុត្តោ ភមវជ្ជារកោកិលាធិគតនីលគុណសាមញ្ញតោ
អវច្ឆិទ្ធិត្វា ឧប្បលវត្ថុគតមេវ នីលគុណំ បកាសេតិ តិ
វិសេសត្ថសាមញ្ញត្ថយុត្តតា បទទ្វយស្ស ទដ្ឋព្ភា។ ឥមិនា នយេន ឥតវត្រាបិ
ភេទាភេទវន្តតា យោជេតព្ភា។ តាយ តាយ អនុមតិយាតិ តេន តេន
សន្តេតេន។ តេ តេ វេហារាតិ អច្ចន្តំ អភិទ្ទេ អត្ថេ បរិយាយភាវេន អច្ចន្តំ ភិទ្ទេ
យថាសកំ អត្ថវិវរណាភាវេន ភេទាភេទវន្តវិសេសនវិសេសិតព្ភាភាវេន តា
តា សមញ្ញា បញ្ញត្តិយោ សិទ្ធាតិ អត្ថោ។ សមាទេតិ ឯកស្មី។ កុសលាធិភាវន្តិ
កុច្ឆិតសលនាធិភាវំ។ អភិធានត្ថោបិ ហិ អនវជ្ជសុខិវាតាកាធិអភិធម្មត្ថោ
វិយ សភាវធារណាធិសាមញ្ញត្តំ វិសេសេតិ តិ។

ឯត្ថាបា “កី បន ការណ៍ តិកា ឯ បឋម វុត្តា, ន ទុកា, តិកេសុបិ
កុសលត្តិកោវ, ន អញ្ញោ” តិ? វុច្ឆតេ - សុខគ្គហធាតោ អប្បភេទតោ ច តិកា
ឯ បឋម វុត្តា។ យស្មា តិកេហិ ពោធិតេ កុសលាធិភេទេ តត្ថភាគភិដ្ឋា
ហេតុអាទយោ វុច្ឆមានា សុវិញ្ញយ្យា ហោន្តិ។ តថា ហិ “តយោ
កុសលហេតូ” តិអាទិនា កុសលាធិមុខេន ហេតុអាទយោ វិភត្តា,
កតិបយភេទា ច តិកា ផ្វាវិសតិបរិមាណត្ថា។

តេសុ បន សព្វសង្គហអសង្ករអាទិកល្យាណភាវេន បឋម កុសលត្តិកំ
វុត្តំ។ និវរសេសា ហិ រូចារូបធម្មា កុសលត្តិកេន សង្កហិតា, ន តថា
វេទនាត្តិកាធិហិ។ ននុ វិចាកត្តិកាធិហិបិ និវរសេសា ធម្មា សង្កហិតាតិ?
សច្ចមេតំ, តេសុ បន អនវដ្ឋសាវដ្ឋធម្មា ន អសង្ករតោ វុត្តា យថា
កុសលត្តិកេ។ ននុ ច សំកិលិដ្ឋសំកិលេសិកត្តិកាធិសុបិ តេ អសង្ករតោ
វុត្តាតិ? ឯវមេតំ, តេ បន អកល្យាណភូតេ ចាបធម្មេ អាទី កត្វា វុត្តា, ន
ឯវមយំ។ អយំ បន កល្យាណភូតេ បុដ្ឋភវបរិនិព្វតិនិដ្ឋាទកេ បុញ្ញធម្មេ អាទី
កត្វា វុត្តោ។ ឥតិ ភគវា សណ្ឋាសុខុមំ រូចារូបទេសនំ អារកន្តោ
សព្វសង្គហអសង្ករអាទិកល្យាណគុណាយោគតោ បឋម កុសលត្តិកំ
ទេសេតិ, កិញ្ច តទញ្ញត្តិកានំ សុខគ្គហធាតោ។ តថា ហិ កុសលត្តិកមុខេន
“កាមាវចរកុសលតោ ចត្តារោ សោមនស្សសហគតចិត្តប្បាទា” តិអាទិនា
វេទនាត្តិកាទយោ វិភត្តាតិ។

កុសលត្តិកេបិ ច បធានចាសំសឧភយហិតភាវតោ កុសលា ធម្មា បឋម
វុត្តា។ កុសលា ហិ ធម្មា សុខវិចាកត្តា សព្វសង្កតធម្មានំ ឧត្តមា
អវដ្ឋវិធមនតោ វិញ្ញប្បសត្តា ឥធលោកបរលោកេសុ អត្តាវហា
និស្សរណាវហា ច, តស្មា បធានាទិភាវេន បឋម វុត្តា, តប្បដិបក្ខត្តា តទនន្តរំ

អកុសលា, តទុកយវីបរីតសភាវា តទនន្តរំ អព្យាកតា វុត្តា។ កុសលវសេន
វា អស្សាទោ, អកុសលវសេន អាទិនវោ, អព្យាកតធម្មេសុ និព្ពានវសេន
និស្សរណាន្តិ ឥមិនា អស្សាទាទិក្កមេន, កុសលេសុ បតិជ្ជាយ បណ្ឌិតា
អកុសលេ បដហន្តា អព្យាកតធម្មត្វតមគ្គដលំ និព្ពានព្វា សច្ចិករោន្តិតិ
ឥមិនា វា បដិបត្តិក្កមេន អយមនុបុត្តិ បរិភាតិ វេទិតព្វា។

កស្មា បនេត្ថ សេក្ខត្តិកាទីសុ វិយ សរូបតោ បុរិមបទទ្វយបដិក្ខេបវសេន
តតិយបទំ ន វុត្តំ “នេវកុសលា នាកុសលា”តិ? វិសេសទីបទន្តំ។ យថា ហិ
សេក្ខាសេក្ខសភាវេសុ ធម្មេសុ កោចិបិ ធម្មោ តទុកយសភាវេន កេនចិបិ
បរិយាយេន កទាចិ អព្យាករណីយោ នាម នត្ថិតិ សេក្ខត្តិកេ
បទទ្វយបដិក្ខេបវសេន “នេវសេក្ខា នាសេក្ខា”ត្រូវ វុត្តំ, ន ឯវំ ឥធ។ ឥធ បទ
កុសលសភាវា ឯវ ធម្មា អគ្គដលុប្បត្តិយា តថា ន ព្យាករណីយោ ហោន្តិតិ
ឥមស្ស វិសេសស្ស ទីបទន្តំ “អព្យាកតា”តិ វុត្តំ។ វេនមត្តេ ឯវ វា ឥទំ
នាណករណំ “អព្យាកតា នេវកុសលា នាកុសលា”តិ ព្យាកត-សន្តេន
កុសលាកុសលានំ ពោធិតត្តាតិ។

ឯត្ថ ច អកុសលេសុ តណ្ហាយ សព្ពាកុសលេហិ,
តេភូមកកុសលាកុសលេហិ វា សមុទយសច្ចំ, តំតំអវសិជ្ឈតេភូមកធម្មេហិ
ទុក្ខសច្ចំ, លោកុត្តរកុសលេន មគ្គសច្ចំ, អវសិជ្ឈអព្យាកតវិសេសេន
និរោធសច្ចំ ទស្សិតំ ហោតិ។ តត្ថ សមុទយេន អស្សាទោ, ទុក្ខេន អាទិនវោ,
មគ្គនិរោធ�េហិ និស្សរណំ។ កិញ្ចាបិ នាមរូបបរិច្ឆេទភាវតោ
សភាវធម្មនិទ្ទារណាបធានា អភិធម្មកថា, តេសំ បទ កុសលាទីវិសេសេ
និទ្ទារិតេ តស្ស ឧបសម្មាទេតព្ពតាទិបិ អត្ថតោ វុត្តមេវ ហោតិ។ អកុសលានំ
ធម្មានំ បហានាយ កុសលានំ ធម្មានំ ឧបសម្មទាយ “សព្ពាបស្ស អករណំ,

កុសលស្ស ឧបសម្ព័ន្ធ"តិ (ធម្ម. ប. ១៨៣; ជី. និ. ២.៩០) ឯវមាទិវចនតោ ហិ
កុសលាទីនំ ឧបសម្ព័ន្ធនាទិទស្សនបរំ ភគវតោ សាសនំ, តស្មា កុសលានំ
ឧបសម្ព័ន្ធនំ អកុសលានំ បហានញ្ច ឧបាយោ, អព្យាកតវិសេសស្ស
សន្និកិរិយា ជលំ, កុសលាទីនំ ឧបសម្ព័ន្ធនាទិអត្ថា ទេសនា អាណាត្ថីតិ អយំ
ទេសនាហារោ។

អាហេត្យជ្ជេន អនវដ្ឋជ្ជេន កោសល្យសម្ពុតជ្ជេន ច កុសលា, តប្បដិបក្ខតោ
អកុសលា, តទុកយវិបរីតតោ អព្យាកតា, សភាវិជារណាទិអត្ថេន ធម្មាតិ
អនុបទិវិចននំ វិចយោ ហារោ។

បុជ្ជភវជលបរិនិព្វតិនិប្បត្តិ កុសលេហិតិ យុជ្ជតិ សុខវិចាកត្តា,
អចាយទុក្ខសំសារទុក្ខប្បត្តិ អកុសលេហិតិ យុជ្ជតិ អនិជ្ជជលត្តា,
តទុកយជលានំ អនុប្បត្តិ អព្យាកតេហិតិ យុជ្ជតិ អវិចាកធម្មត្តាតិ អយំ យុត្តិ
ហារោ។

កុសលា ធម្មា សុខវិចាកស្ស បទដ្ឋានំ, អកុសលា ទុក្ខវិចាកស្ស,
អព្យាកតា កុសលាកុសលាព្យាកតធម្មានន្តិ អយំ បទដ្ឋានោ ហារោ។

កុសលគ្គហណោន យេ អនវដ្ឋសុខវិចាកា សុខាយ វេទនាយ សម្មយុត្តា
អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ សម្មយុត្តា វិចាកធម្មធម្មា អនុចាទិន្ទចាទានិយា
អនុចាទិន្ទអនុចាទានិយា...បេ.... អរណា ធម្មា, តេ ពោធិតា ភវន្តិ
កុសលលក្ខណោន ឯកលក្ខណត្តា។ តថា អកុសលគ្គហណោន យេ
សាវដ្ឋទុក្ខវិចាកា សុខាយ វេទនាយ សម្មយុត្តា ទុក្ខាយ វេទនាយ
សម្មយុត្តា អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ សម្មយុត្តា វិចាកធម្មធម្មា
អនុចាទិន្ទចាទានិយា សំកិលិដ្ឋសំកិលេសិកា...បេ.... សរណា ធម្មា, តេ

ពោធិតា ភវន្តិ អកុសលលក្ខណេន ឯកលក្ខណត្តា។ តថា
អព្យាកតគ្គហធានេ យេ អវិចាការហា សុខាយ វេទនាយ សម្មយុត្តា
ទុក្ខាយ វេទនាយ សម្មយុត្តា អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ សម្មយុត្តា វិចាកា
ធម្មា នេវិចាកនវិចាកធម្មធម្មា ឧចាទិន្នចាទានិយា អនុចាទិន្នចាទានិយា
អនុចាទិន្នអនុចាទានិយា...បេ.... អរណា ធម្មា, តេ ពោធិតា ភវន្តិ
អព្យាកតលក្ខណេន ឯកលក្ខណត្តាតិ អយំ លក្ខណោ ហារោ។

“កុច្ឆិតេ ចាបធម្មេ សលយន្តិ”តិអាទិនា និរុត្តិ វេទិតញ្ញា, កុសលាទិមុខេន
រូចារូបធម្មេ បរិគ្គហេត្វាវិសុទ្ធិបរម្មរាយ “កថំ នុ ខោ សត្តា
អនុចាទិសេសនិព្ពានភាគិនោ ភវេយ្យ”ន្តិ អយមេត្ថ ភគវតោ អធិប្បាយោ,
និទានំ អសាធារណតោ កុសលាទិភេទេន ពុជ្ឈនកសត្តា។ សាធារណតោ បន
ចាកដមេវ។ បឋមំ កុសលត្ថិតកស្ស ទេសនាវិចារិតាយវាតិ អយំ ចតុព្យហោ
ហារោ។

កុសលគ្គហធានេ កល្យាណមិត្តបរិគ្គហោ
យោនិសោមនសិការបរិគ្គហោ ច។ តត្ថ បឋមេន សកលំ ព្រហ្មចរិយមាវត្តតិ,
ទុតិយេន ច យោនិសោមនសិការមូលកា ធម្មា។ អកុសលគ្គហធានេ
វុត្តវិបរិយាយេន យោជេតព្ពំ។ អព្យាកតគ្គហធានេ បន
សកលសំកិលេសវោទានបក្ខោ យថាវហមាវត្តតីតិ អយំ អារត្តោ ហារោ។

តត្ថ កុសលាភូមិតោ ចតុធាវិភត្តា, សម្មយុត្តបវត្តិអាការាទិតោ បន
អនេកធា។ អកុសលាភូមិតោ ឯកធាវិភត្តា, សម្មយុត្តាទិតោ អនេកធា។
អព្យាកតា បនវិចាកកិរិយរូបនិព្ពានវសេន ចតុធាភូមិសម្មយុត្តាទិតោ
អនេកធា ចវិភត្តាតិ អយំ វិភត្តិ ហារោ។

កុសលា ធម្មា អកុសលានំ តទន្ត្រាទិប្បហានាយ វីតិក្កមាទិប្បហានាយ ច
សំវត្ថន្តិ, អកុសលា ធម្មា កុសលានំ អនុបសម្បជ្ឈនាយ, អព្យាកតេសុ
អសន្និទ្ធាតុ សព្វសន្និទ្ធនិស្សរណាយាតិ អយំ បរិវត្តោ ហារោ។

កុសលា អនវដ្ឋា បុញ្ញានីតិ បរិយាយវចនំ, អកុសលា សាវដ្ឋា អបុញ្ញានីតិ
បរិយាយ វចនំ, អព្យាកតា អវិចាការហា នេវអាចយគាមី
នអបចយគាមីនោតិ បរិយាយវចនន្តិ អយំ វេវចនោ ហារោ។

កុសលាឧយោ “យស្មី សមយេ” តិអាទិនា បភវភូមិវេវចនបញ្ញត្តិវសេន
យថាសម្ភវំ បរិញ្ញាទិបញ្ញត្តិវសេន ច បញ្ញត្តាតិ អយំ បញ្ញត្តិ ហារោ។

អកុសលានំ កុច្ឆិតានំ ចាបធម្មានំ សលនំ កុសានំ វិយ កុសានំ វា រាគាទីនំ
លវនំ ឯវធម្មតាតិ អយំ បដិច្ចសមុប្បាទមុខេន អវតរណំ, តថា កុសេន
លាតញ្ញា កោសល្លសម្ពុតា ចាតិ បច្ចយបដិពទ្ធុត្តិតាយ បដិច្ចសមុប្បាទ... ប....
អវតរណំ, បច្ចយបដិពទ្ធុត្តិតាយ វា អាទិអន្តវន្តា អនិច្ចន្តិកា ចាតិ
អនិច្ចតាមុខេន អវតរណំ, អនិច្ចតា ឯវ ឧទយព្ពយបដិប័ធិតតាយ ទុក្ខាតិ
ទុក្ខតាមុខេន អវតរណំ, និស្សត្តនិដ្ឋិវដ្ឋេន ធម្មាតិ អព្យាចារតោ
សុញ្ញតាមុខេន អវតរណំ, ឯវ កុសលាតិ ចត្តារោ ខន្ធា ធាយតនានិ ទ្វេ
ធាតុយោតិអាទិនា ខន្ធាយតនធាតាទិមុខេនបិ អវតរណំ វេទិតព្ពំ។ ឥមីនា
នយេន អកុសលាព្យាកតេសុបិ អវតរណំ នស្សេតព្ពន្ធិ អយំ អវតរណោ
ហារោ។

កុសលាតិ អារម្មោ, ធម្មាតិ បទសុទ្ធិ, នោ អារម្មសុទ្ធិ។ តថា អកុសលា ធម្មា
អព្យាកតាតិ, ធម្មាតិ បទ បទសុទ្ធិ អារម្មសុទ្ធិ ចាតិ អយំ សោធនោ ហារោ។

ធម្មាតិ សាមញ្ញតោ អធិដ្ឋានំ, តំ អវិកហ្មត្វា វិសេសវចនំ
កុសលាកុសលព្យាកតាតិ។ តថា កុសលា ធម្មាតិ សាមញ្ញតោ អធិដ្ឋានំ, តំ
អវិកហ្មត្វា កាមាវចរំ សោមនស្សសហគតន្តិអាទិវិសេសវចនំ។ អកុសលា
ធម្មាតិអាទិសុបិ ឯសេវ នយោតិ អយំ អធិដ្ឋានោ ហារោ។

កុសលានំ ធម្មានំ នវមោ ខណោ ចត្តារិ ច សម្មត្តិចក្កានិ
យោនិសោមនសីការោ ឯវ វា ហេតុ, វុត្តវិបរិយាយេន អកុសលានំ ធម្មានំ
ហេតុ, កុសលាកុសលា ធម្មា យថាសម្ភវំ អព្យាកតានំ ធម្មានំ ហេតុតិ អយំ
បរិក្ខារោ ហារោ។

កុសលាតិ បរិញ្ញេយ្យគ្គហធាញ្ចេវ ភាវេតព្ពគ្គហធាញ្ចេវ អកុសលាតិ
បរិញ្ញេយ្យគ្គហធាញ្ចេវ បហាតព្ពគ្គហធាញ្ចេវ អព្យាកតាតិ
បរិញ្ញេយ្យគ្គហធាញ្ចេវ សន្និកាតព្ពគ្គហធាញ្ចេវ ធម្មាតិ បរិញ្ញាជីនំ
បវត្តនាការគ្គហធាណំ។ តេន បរិញ្ញេយ្យប្បហានភាវនាសន្និករណានិ
ជីបិតានីតិ តទន្ត្រាជីវីតិក្កមាទិប្បហានានិ លោកិយលោកុត្តរា ច ភាវនា
ទស្សីតាតិ អយំ សមារោបនោ ហារោ។

កាមញ្ចេតំ អវិសេសតោ សភាវធម្មកថនំ, វិសេសវន្តោ បន ធម្មា
វិសេសតោ និទ្ទារិតា។ តថា ហិ ចិត្តេនេវ សមយោ និយមិតោ, តស្មា
កុសលគ្គហធានវិសេសតោ សាធិដ្ឋានោ សមថោវិបស្សនា ច ទស្សីតាតិ។
តថា តប្បដិបក្ខតោ អកុសលគ្គហធានសាធិដ្ឋានោ តណ្ហា អវិជ្ជា ច,
អព្យាកតគ្គហធាន សបរិវារា ចេតោវិមុត្តិ បញ្ញាវិមុត្តិ ចាតិ អយំ
នន្ទិយាវត្តស្ស នយស្ស ភូមិ។

តថា កុសលគ្គហឈាន មូលការវិសេសតោ តីណិ កុសលមូលានិ, តេសុ
ច អនោសេន សីលក្ខន្ធា, អលោភេន សមាធិក្ខន្ធា, អមោហេន បញ្ញាក្ខន្ធា
នីយតិ។ តថា អកុសលគ្គហឈាន តីណិ អកុសលមូលានិ, តេសុ ច លោភេន
តទេកដ្ឋា អកុសលា ធម្មា។ តថា ទោសមោហេហិ តំតទេកដ្ឋា។
អព្យាកតគ្គហឈាន អប្បណិហិតានិមិត្តសុញ្ញតា នីយន្តិ អយំ
តិបុគ្គលស្ស នយស្ស ភូមិ។

តថា កុសលគ្គហឈាន យតោ កោសល្លតោ សម្ពុតា កុសលា, តំ
បញ្ញាទ្រិយំ។ តំសហជាតា តទុបនិស្សយា ច សទ្ធិបាទុស្សបាធិលាថាវិក្ខេបា
សទ្ធិទ្រិយានីនិ។ តេហិ ច សព្វេ សទ្ធម្មា ពោធិតា ភវន្តិ។ អកុសលគ្គហឈាន
អកោសល្លបដិច្ឆាទិតានីនេវេសុ កាយវេទនាចិត្តធម្មេសុ
សុភសុខនិច្ចអត្តាភិនិវេសក្ខតា ចត្តារោវិបល្លាសា។ អព្យាកតគ្គហឈាន
យថាវុត្តត្ថទ្រិយបច្ចយានិ យថាវុត្តវិបល្លាសប្បហានក្ខតានិ ច ចត្តាវិ
សាមញ្ញដលានិ ពោធិតានិ អយំ សីហាវិក្ខិឡិតស្ស នយស្ស ភូមិ តិ ឥមេ
តយោ អត្ថនយា។

តេហិ ច សិទ្ធវិហិ ទ្វេ កម្មនយាបិ សិទ្ធា ហោន្តិ តិ។ អយំ តិកោ
សព្វធម្មសង្កហិតសព្វភាគិយោ វេទិតញ្ញាតិ ឥទំ សាសនបដ្ឋានំ។

អយំ តាវ នេត្តិនយេន កុសលត្ថិកវណ្ណានា។

ឯវំ វេទនាត្ថិកាទីសុបិ យថាសម្ពុតំ ចតុសច្ចនិទ្ធារណាទិវិធិនា សោឡស
ហារា បញ្ច នយា និទ្ធិសិតញ្ញា, អតិវិត្តារកយេន បន នវិត្តារយាម។ សក្កា ហិ
ឥមិនា នយេន តេសុ តេសុ តិកទុកេសុ

តំបន់ហូរនយយោជនានុបដ្ឋនិទ្ទារណ៍សេន តេ តេ ហូរនយវិញ្ញា
និទ្ទិសិតុន្តិ។

២. តញ្ច សុខិទ្ធិយំ សុខវេទនា ឯ ហោតិ សាមញ្ញស្ស ភេទបរិយាទានតោ,
ភេទស្ស ច សាមញ្ញបរិច្ឆាគតោតិ អធិប្បាយោ។ យស្មា បនវិសេសសាមញ្ញានិ
អវយវសមុទាយាវិយ អញ្ញមញ្ញតោ ភិដ្ឋានិ, តស្មា “ន បន...បេ....
សមាទត្តត្ថា” តិ វុត្តំ។ ឥទានិ តមេវ នេសំ ភិដ្ឋតត្ថំ “អយញ្ញី” តិ អាទិនា វិវរតិ។
តន្តិ សុខហេតុនំ ការណំ។ តេន សុខស្ស ការណំ សុខហេតុ, សុខស្ស
ការណាការណំ សុខមូលន្តិ ទស្សេតិ។ សុខហេតុនន្តិ ឯត្ថ ហេតុ-សន្តោ
ការណាការណំ សាមញ្ញតោ ហេតុបច្ចយា សន្តិហិតាតិ អាហា
“បុញ្ញបស្សន្តិអាទិន” តិ ឯត្ថ ច សុខមូលសុខហេតុសុ ជលូបចារេន,
សុខាម្ពណ្ណសុខបច្ចយជ្ជានេសុ សុខសហចរិយាយ, អព្យាបជ្ជនិព្វានេសុ
ទុក្ខាបគមភាវេន សុខបរិយាយោ វុត្តោតិ ទដ្ឋញ្ញោ។ ឥដ្ឋាស្ស តិ សុខុបេក្ខានំ
វិបរិណាមាញ្ញាណសន្តិទុក្ខតាយ អនិជ្ជភាវេបិ អត្ថិតិ វិសេសេតិ។
ឧបេក្ខមេវ វា អបេក្ខិត្វា វិសេសំ កតំ។ សា ហិ អកុសលវិចាកក្ខតា
អនិជ្ជាបិ អត្ថិតិ។ ឯ វា ឥដ្ឋាស្ស តិ អាទិ-សន្តោ “សោវគ្គិកំ សុខវិចាក” តិ (ធិ. និ.
១.១៦៣) ឯ វា ឥដ្ឋាស្ស តិ សន្តិណ្ណាតិ។ ឥដ្ឋបរិយាយោ ហិ ឯត្ថ សុខ-សន្តោតិ។

សន្តិទុក្ខាធិស្ស តិ ឯត្ថ អាទិ-សន្តោ “បិតិសុខំ វិបរិណាមទុក្ខំ, អកុសលំ
កាយកម្មំ ទុក្ខុទ្រយំ ទុក្ខវិចាក” តិ អាទិកេ សន្តិណ្ណាតិ។ យថា ក្នុង សុខវេទនា
ទុក្ខអនិជ្ជបរិយាយោ ហិ ឯត្ថ ទុក្ខ-សន្តោតិ។ ទុក្ខវេទនាទុក្ខវត្ថុអាទិសុ
ទុក្ខសន្តប្បវត្តិ វុត្តនយេនេវ យោជេតញ្ញោ។ វិចាកាវិចាកភេទាយ សញ្ញាយបិ
សុខវេទនាយ វិសេន លក្ខណស្ស វុត្តត្ថា តទុក្ខយាទុក្ខលមត្តំ វិវរញ្ញោ
“សភាវតោ” តិ អាទិមាហា។ តត្ថ វិចាកា សភាវតោ ឥដ្ឋស្ស

អនុកវនលក្ខណៈ។ ឥតរាសភាវតោ សង្គហ្មតោ ច ឥដ្ឋស្ស ឥដ្ឋាការស្ស វា
អនុកវនលក្ខណៈ ទដ្ឋព្វំ។

អសមាធិបច្ចយេហិ ឯកជ្ឈំ ឧប្បត្តិតោ សមាធិបច្ចយេហិ ឯកជ្ឈំ ឧប្បត្តិ
សាតិសយាតិ ឧក្កំសគតិវិជាននវសេន “សមាធិបច្ចយេហិ សហុប្បត្តិកាតិ
អត្ថោ” តិ វុត្ថំ។ អថ វា ឧប្បជ្ឈនំ ឧប្បាទោ, ឧប្បជ្ឈតិ ឯតស្មាតិ ឧប្បាទាតិ
ទុវិជោបិ ឧប្បាទោ ឯកុប្បាទាតិ ឯត្ថ ឯកសេសនយេន សង្កហ្មតោតិ ឥមិនា
អធិប្បាយេន “សមា... បេ... អត្ថោ” តិ វុត្ថំ សិយា។ តេន តានិ ឯកវត្ថុកានីតិ
ឯតស្ស ច “កប្បន្តស្ស” តិ អាទិនា សម្ពន្ធា។ តត្ថ បុរិមវិកប្បេ ឯកំ វត្ថុ
និស្សយោ ឯតេសន្តិ យោជនា, ន ឯកំយេវ វត្ថុតិ។ ឯកេកក្ខតស្ស
ក្ខតត្ថយនិស្សិតត្ថា ច តុក្ខតនិស្សិតត្ថា ច ឧបាទារូបាទំ។ ទុតិយវិកប្បេ បន
ឯកំយេវ វត្ថុ ឯតេសុ និស្សិតន្តិ យោជនា។
និស្សយនិស្សិតតាសម្ព័ន្ធតឧបការោបកត្តត្ថការធិបនំ ឯកវត្ថុកវចនន្តិ
ទុតិយវិកប្បេ មហាក្ខតវសេន យោជនា កតា។ ឥតរថា ឯកំ វត្ថុ ឯតេសុ តិ
សមាសត្ថភាវេន ឧបាទារូបាទម្យិ បរិគ្គហោ វត្ថុព្រោ សិយា។

បញ្ចវិញ្ញាណសម្មជិច្ឆនាទន្តិ ឥទំ និទស្សនន្តិ ទដ្ឋព្វំ។

កិរិយមនោធាតុចក្ខុវិញ្ញាណាទយោបិ ហិ ឯការម្មណាភិជ្ជវត្ថុកា ចាតិ
ចាកដោយមត្តោតិ។ សង្ករណាទិនន្តិ អាទិ-សន្តេន វេជ្ជព្វនជវនតទារម្មណានិ
សង្កយ្ហន្តិ, ឯតានិ ច សម្មជិច្ឆនាទិនិ ចុតិអាសន្នានិ ឥធាធិប្បតានីតិ ទដ្ឋព្វំ។
តានិ ហិ តទុទ្ធិ កម្មជ្ឈបស្ស អនុប្បត្តិតោ ឯកស្មីយេវ ហទយវត្ថុស្មី វត្ថុន្តិ,
ឥតរានិ បន បុរិមបុរិមចិត្តក្ខណុប្បន្នោ ហទយវត្ថុស្មី ឧត្តរុត្តរានិ បវត្ថុន្តិតិ។
ធនុ វា វត្ថុសុ ឯកំ ហទយវត្ថុយេវ វត្ថុ ឯតេសន្តិ ឯវំ បន អតេ សតិ
ចុតិអាសន្នោតោ ឥតរេសំ សម្មជិច្ឆនាទិនំ គហាណំ សិយាតិ ព្រាតព្វំ។

ឯត្ថាបា - “កស្មា បនេត្ត កុសលត្តិកានន្តរំ វេទនាត្តិកោវ វុត្តោ” តិ? កិស្មី
បន វុត្តមា នេ អយមនុយោគោ ន សិយា, អបិច អវយវានំ
អនេកភេទតាទស្សនត្ថា តិកន្តរទេសនា។ សម្មាសម្ពុទ្ធន ហិ កុសលត្តិកេន
សត្តជម្ពានំ តិជាវិភាគំ ទស្សេត្វា បុន តទវយវានំ កុសលាធិនម្បិ
អនេកភេទភិទ្ទតំ ទស្សេន្តេន តេសំ វេទនាសម្បយោគវិភាគវិការវនត្ថំ
“សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តា” តិ វុត្តំ។ កុសលា ហិ ធម្មា សិយា សុខាយ
វេទនាយ សម្បយុត្តា, សិយា អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តា។
អកុសលា ធម្មា សិយា សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តា, សិយា ទុក្ខាយ
វេទនាយ សម្បយុត្តា, សិយា អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តា, តថា
អព្យាកតា សម្បយោការហាតិ។ ឯវំ កុសលាធិនម្បានំ បច្ចេកំ វេទនាភេទេន
វិភាគទស្សនត្ថំ កុសលត្តិកានន្តរំ វេទនាត្តិកំ វត្វា ឥនានិ សុខសម្បយុត្តាធិនំ
បច្ចេកំ វិចាកាធិភេទភិទ្ទតំ ទស្សេតុំ វេទនាត្តិកានន្តរំ វិចាកត្តិកោ វុត្តោ។
សុខសម្បយុត្តា ហិ ធម្មា សិយា វិចាកា, សិយា វិចាកធម្មធម្មា, សិយា
នេវិចាកនិវិចាកធម្មធម្មា។ តថា អទុក្ខមសុខសម្បយុត្តា, ទុក្ខសម្បយុត្តា
បន សិយា វិចាកា, សិយា វិចាកធម្មធម្មា ឥ ឥមិនា នយេន អវសេសត្តិកានំ
ទុកានញ្ច តស្ស តស្ស អនន្តរវេទនេ បយោជនំ វិភាវេតត្ថំ។

៣. វិចាកនិវត្តិញ្ច លភន្តិ តេសុ វិចាកសទ្ធស្ស និវុត្តន្តំ ទស្សេតិ។
សុក្កកណ្ណាធិតិ អាទិ-សទ្ធន អកណ្ណាអសុក្កជស្សាធិភារោ បរិគ្គហិតោ។ សតិ
បន ចាក-សទ្ធស្ស ជលបរិយាយភារេ រូបំ វិយ ន និហិតោ បក្កំ វិយ វិសិដ្ឋោ
ចាកោតិ វិចាកោតិ ឯវំ វា ឯត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ សព្វាចារតាតិ
សទ្ធស្សបាតា។ សន្តានេ សព្វាចារតាតិ ឯតេន ចិត្តប្បយោគសម្ពាទេន
កិរិយាភារេន វិចាកធម្មានំ សន្តានវិសេសមាហា “យតោ យស្មី ចិត្តប្បាទេ
កុសលាកុសលា ចេតនា, តំសន្តានេ ឯវ តស្សាវិចាកុប្បត្តិ” តិ។ ឯត្ថ ច

“សព្វាចារតា”តិ ឯតេន អាវជ្ជនទ្ធយំ វិចាកញ្ចា និវត្តតិ,
“អនុបច្ឆិន្ទាវិជ្ជាតណ្ហាមាណេ”តិ ឥមិនា អវសិដ្ឋំ កិរិយំ និវត្តតិ។ ឧកយេនបិ
អនុសយសហាយសឧស្សហតាលក្ខណាវិចាកធម្មធម្មាតិ ទស្សតិ។
លោកុត្តរកុសលានម្បិ ហិ អនុសយា ឧបនិស្សយា ហោន្តិ, យតោ “កតមេ
ធម្មា កុសលា? យស្មី សមយេ លោកុត្តរំ... បេ... តស្មី សមយេ អវិជ្ជាបច្ចយា
សង្ខារា”តិអាធិនា (វិភ. ៣៤២) អរិយមគ្គចេតនាយ អវិជ្ជាឧបនិស្សយតា
បដិច្ចសមុប្បាទវិភង្គេ បកាសិតា។ និរុស្សហសន្តការលក្ខណាវិចាកា,
ឧកយវិបរិតលក្ខណា នេវិចាកនិចាកធម្មធម្មាតិ។

អភិញ្ញាទិកុសលានន្តិ អាធិ-សន្ថេន “អហោសិ កម្មំ នាហោសិ
កម្មវិចាកោ”តិ (បដិ. ម. ១.២៣៤) ឥមិនា តិកេន សង្កហិតំ
គតិឧបទិកាលបយោគាភាវេន អវិចាកំ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ ឧបបន្នវេទនីយញ្ច
សង្កណ្ហាតិ។ អបរាបរិយវេទនីយំ បន សំសារប្បវត្តិយំ អហោសិកម្មាទិការំ ន
ភជតិ។ ភាវនាយ បហាតញ្ញាទិទិ អាធិ-សន្ថេន ទស្សនេន បហាតព្ពំ
សង្កណ្ហាតិ។ ឧកយម្បិ “វិចាកានុប្បាទនេ”តិ វេចនតោ
គតិឧបទិកាលបយោគាភាវេន អនុប្បន្នវិចាកមេវ អធិប្បេតំ ភាវនាយ
បហាតព្ពស្សបិ បវត្តិវិចាកស្ស អនុជាននតោ។ យេសំ បន ភាវនាយ
បហាតព្ពា អវិចាកា, តេសំ មតេន អាធិ-សន្ថេន ទស្សនេន បហាតព្ពស្ស
អហោសិកម្មន្តិ វេចនការស្សេវ បរិគ្គហោតិ វេទិតព្ពំ។

៤. “កថមាធិន្ទា”តិ អយម្បិ បញ្ញោលព្ពតិ។ “ជលភាវេនា”តិ ហិ
អាធានប្បការវេទនំ។ កេសញ្ចំ គោត្រភុបច្ចវេក្ខណាទីនំ ឧបេតកិរិយភូតានំ
តំកត្តុភូតានញ្ច អត្ថានំ ឧបេតព្ពសម្ពន្ធការតោ តទភិធាយិ នោបិ សន្តា
សម្ពន្ធា ឯវាតិ “ឧបេតសម្ពន្ធសម្ពន្ធិនា”តិ វុត្តំ។ ឧបេតន្តិ ហិ ឧបេតព្ពត្ថេ វុច្ចមាណេ

អវស្សុំ ឧបេតកិរិយា ឧបេតា ចញ្ញាយតីតិ។ “រូបធាតុយា ខោ បន, គហបតិ,
យោ ឆន្ទោ យោ រាគោ យា នន្ទី យា តណ្ហា យេ ឧបយុចាធានា, ចេតសោ
អធិជ្ជាណា អភិនិវេសា អនុសយា” តិអាទិសុ “ឧបយោ” តិ តណ្ហាធិដ្ឋិយោ
អធិប្បតាតិ អាហា “ឧបយ... បេ... ធិដ្ឋិហី” តិ។ យថាសម្ពុត្តិ
“អារម្មណាករណាវសេនា” តិអាទិនា អជ្ជកថាយំ វុត្តអត្ថេសុ យោ យោ សម្ពុត្តិ
យោជេតុំ, សោ សោតិ អត្ថោ។ ន វចនានុបុព្វេនាតិ “កី បន តំ ឧបេត” តិអាទិនា
វុត្តវចនានុបុព្វេន ន យោជេតព្រោ។ សព្វបច្ចយុប្បន្នានន្តិ
សព្វតេត្វមកបច្ចយុប្បន្នានំ។ នាបដ្ឋតិ សាមញ្ញោជាតនាយ វិសេសេ
អវជ្ជានតោវិសេសត្តិនា ច វិសេសោ អនុបយុដ្ឋតីតិ តំ បន វិសេសំ វុត្តប្បការំ
និយមេត្វា ធស្សេតុំ “ពោធនេយ្យា” តិអាទិ វុត្តំ។

ឧបេតំ ធិបេតីតិ យថា “ចាចរិយោ” តិ ឯត្ថ បគតោ អាចរិយោ ចាចរិយោតិ
ប-សន្នោ បគតំ ធិបេតិ, ឯវំ ឧប-សន្នោ ឧបេតំ ធិបេតិ ឯវ, ន ចេត្ត គតាធិអត្តានំ
ឯកន្តេន បច្ចត្តវចនយោគោ ឥដ្ឋិតោតិ។ អតិសន្នោវិយាតិ ច ឥទំ
សសាធនកិរិយាធិបនសាមញ្ញេន វុត្តន្តិ ធន្តំ។ បច្ចយភាវេនាតិ ឯតេន
បុរិមនិព្ពត្តិ វិសេសេតិ។ តេន សហជាតស្សបិ ឧចាធានស្ស សង្កហោ កតោ
ហោតិ។ សហជាតោបិ ហិ ធម្មោ បច្ចយភូតោ បុរិមនិប្បន្នោវិយ វោហរិយតិ
យថា “ឯកំ មហាភូតំ បដិច្ច តយោ មហាភូតា” តិ, “ឯកំ ខន្ធិ បដិច្ច តយោ
ខន្ធា” តិ (បដ្ឋា. ១.១.៥៣) ច។ ធាតុកថាយំ បកាសិតន្តិ “ឧបបត្តិភវោ បញ្ចហិ
ខន្ធហិ ឯកាធសហាយតនេហិ សត្តរសហិ ធាតុហិ សង្កហិតោ។ កតិហិ
អសង្កហិតោ។ ន កេហិចិ ខន្ធហិ ឯកេនាយតនេន ឯកាយ ធាតុយា
អសង្កហិតោ” តិ (ធាតុ. ៦៧) ឯវមាទី សន្ធាយាហា។ តស្មា ឯវាតិ
ឧចាទិន្នសន្ធានបេក្ខត្តា ឯវ។ អវិសេសេត្វាតិ ឧចាទិន្នានុចាទិន្នវិសេសំ
អកត្វា។ ឧចាធានានំ អារម្មណភាវានតិវុត្តនតោ ឧចាធានេហិ ឧចាធាតព្ពាតិ

វា ឧបាទានិយា, ឧបាទានតំ វា អរហន្តីតិ ឧបាទានិយា, ឧបាទានេ និយុត្តាតិ វា
ឧបាទានិយា ក-ការស្ស យ-ការ កត្វាតិ វេមេត្ត អត្ថោ ធន្ទញ្ញាតិ។

៥. វិពាធនំ បិឡនំ កិលមនំ ឧបតាចោ បរិឡាហោ អប្បស្សន្ធិភារោ។
វិទូសិតា មលីនា ច យតោ កេចិ អកិលេសសភាវាបិ អនិដ្ឋជលា ការយ្ហា ច
ជាតា។

៦. “សីលមត្តកំ, បរំវិយ មត្តាយា” តិអាធិសុ មត្តា-សទ្ធស្ស
បមាណាវាចកតា ធន្ទញ្ញា។ មរិយាធនាវាចកោ វា មត្តា-សន្នោ។ វិចារោ ហេត្ត
ឈានន្ទេសុ ហេដ្ឋិមមរិយាធនោ, ន បឋមជ្ឈានឧបចារជ្ឈានេសុ វិយ វិតក្កោ។ សា
បនវិចារមរិយាធនាវិតក្កាភារេន ឯតេសំ ជាតាតិ អវិតក្កគ្គហឈំ កតំ។
ឥទំ វុត្តំ ហោតិ - អវិតក្កា ហុត្វាវិចារមរិយាធឈានន្ទេសុ
វិចារហេដ្ឋិមកោដិកាតិ។ អថ វា ព្យាសនត្ថោ មត្តា-សន្នោ
“មត្តាសុខបរិច្ចាគា” តិអាធិសុ (ធម. ប. ២៩០) វិយ។ អយញ្ញេត្ត អត្ថោ -
វិតក្ករហិតា ភារនាយ អតិសុខុមភូតវិចារត្តា ព្យាសំវិចារា ច
អវិតក្កវិចារមត្តាតិ។ ន ហិ ឥតោ បរំវិចារោ អត្ថីតិ។ យធិ
វិតក្កវិសេសរហិតាវិចារមត្តា, ឯសន្នោ អវិតក្កវចនំ កិមត្ថិយន្តិ អាហា
“វិចារមត្តវចនេនា” តិអាធិ។ យធិវិចារមត្តតោ អញ្ញេសម្មិ អវិតក្កានំ
អត្ថិភារជោតនត្ថំ អវិតក្កវចនំ, អវិតក្កា ច វិចារមត្តា អវិចារាតិ និវត្តេតព្វា
គហេតព្វា ច, ឯសតិ វិចារមត្តាវិសេសនំ, អវិតក្កាវិសេសិតព្វាតិ
វិចារមត្តាវិតក្កាតិ វត្ថុព្វន្តិ ចោធនំ មនសិ កត្វា អាហា
“វិសេសនិវិសេសិតព្វភារោ” តិអាធិ។ យថាកាមន្តិ វត្ថុឥច្ឆានុរូបំ។ យេន យេន
ហិ បការេន ធម្មេសុ និវត្តេតព្វគហេតព្វភារាវា លព្វន្តិ, តេន តេន បការេន
វិសេសនិវិសេសិតព្វភារោ សម្ពរតីតិ។ បធានំ អនុក្កមោ បធានុក្កមោ។

អវិតក្កាសវិតក្កា ច សវិចារាអវិចារា ចាតិ អវិតក្កាសវិចារា សវិតក្កា
អវិចារាតិ យោជេតតំ។ ឧកយេកទេសទស្សនម្បិ ឧកយទស្សនន្តិ អធិប្បាយេន
“យទិ សវិតក្កសវិចារា”តិអាទិ វុត្តំ។ ឥតរម្បិ បកាសេតុន្តិ ឥទំ យថា
សវិតក្កសវិចារេសុ ចិត្តប្បាទេសុ វិតក្កា អវិតក្កសវិចារតាយ
“អវិតក្កវិចារមត្តោ”តិ វុត្តោ, ឯវំ យថាវុត្តចិត្តប្បាទេសុ វិចារេ
“សវិតក្កអវិចារេ”តិ សក្កាវិញ្ញាតុន្តិ ឥមមត្តំ សន្ធាយ វុត្តំ។ វិតក្កាភារេន
ឯតេវិចារមត្តាតិ អយម្បិ អត្តោវិសេសនិវត្តិអត្តំយេវ មត្តា-សន្តំ គហេត្វា
វុត្តោ។ វិចារមត្តាតិ ហិវិចារមត្តវុត្តោតិ វិញ្ញាយមានត្តា
តទញ្ញវិសេសវិរបាសាមញ្ញតោ និវត្តេត្វាវិតក្កវិសេសវិរបាសន្តោតេ អវិតក្ក-
សន្តោ សន្តិធាបិតោវិសេសេតិ ទុតិយជ្ឈានធម្មតិ។ យថាហ “ន
វិចារតោ”តិអាទិ។

៧. វេទយមាធាតិ អនុកវមាធា។ សុខាការេតិ ឥដ្ឋាការេ,
ឥដ្ឋានុកវមាធាការេ វា។ ឧទាសិនាតិ នតិអបនតិរបិតា។ សុខទុក្ខានំ អវិរុទ្ធា
តេសំ ព្យវធាយិកាការេតោ។ សុខទុក្ខានិវិយ ហិ សុខទុក្ខានំ អនន្តរំ
បវត្តនតោ ព្យវធាយិកាក្ខតា ន តេហិវិរុជ្ឈតិ, ន បន សុខទុក្ខានិ
អនន្តរាបវត្តិតោ។ “ឧបបត្តិតោ ឥក្ខតិ ឧបេក្ខា”តិ អយំ បនត្តោ ឥធ ឧបេក្ខា-
សន្តស្ស សព្ពេក្ខាបរិយាធានតោ ន វុត្តោ។ ន ហិ លោកសម្បយុត្តាធិឧបេក្ខា
ឧបបត្តិតោ ឥក្ខតិ តស្មាតិ យស្មា បីតិសហគតាយេវ ន សុខសហគតា,
សុខសហគតាបិ ន បីតិសហគតា ឯវាតិ បីតិសហគតា សុខសហគតា ច
អញ្ញមញ្ញំ ភិដ្ឋា, តស្មា។ សតិបិ សុខសហគតានំ យេតុយ្យេន
បីតិសហគតភារេ យេន សុខេន សមន្តាគតា សុខសហគតា ឯវ ហោន្តិ, ន
បីតិសហគតា, តំ សុខំ និប្បិទិកសុខន្តិ អយំ វិសេសោ ឥមនា តិកេន
ទស្សិតោតិ ឥមមត្តំ វិភារេត្តោ “បីតិសហគតាតិ វត្វា”តិអាទិមាហ។

សិទ្ធិទោតិ សាវសេសំ និវរសេសញ្ច សុខបីតិយោ សង្កហេត្វា បវត្តេហិ
បឋមទុតិយបទេហិ យោ បីតិសហគតោ ធម្មវិសេសោ, តំ សុខំ, យោ ច
សុខសហគតោ ធម្មវិសេសោ, សា បីតិសីតិ សតិបិ អញ្ញមញ្ញំ សំសជ្ជការេ
បទន្តរសង្កហិតការីធិបនតោសិទ្ធិញ្ញាតោវិធិតោតិ អត្ថោ។
“ចតុត្ថជ្ឈានសុខំ អតិបណ្ឌិតសុខន្តិ ធិន្ទារិកង្កតោ និហរិត្វា តស្ស
បណ្ឌិតការី ធស្សេតុំ អយំ តិកោ វុត្តោ”តិ កេចិ វនន្តិ, តទេតំ សព្វេសំ
សុខវេទនាសម្បយុត្តធម្មានំ ឥធ “សុខសហគតា”តិ វុត្តត្តាវិចារេតព្វំ។ តថា
ហិ “សុខភូមិយំ កាមាវចរេ”តិអាធិនា (ធរ. ស. ១២៨៣) “កាមាវចរកុសលតោ
ចត្តារោ សោមនស្សសហគតចិត្តប្បាធា”តិអាធិនា (ធរ. ស. ១៥៩៨) ច និទ្ទេសោ
បវត្តោតិ។

៨. និព្វានាមម្ពណាតំ សន្វាយាហា, ន និព្វានបដិវិជ្ឈនំ, ឥតរថា គោត្រកុស្ស
ធស្សនភាវាបត្តិ អបោទនីយា សិយាតិ អធិប្បាយោ។ ននុ ច ទិស្វា
កត្តត្ថកិច្ចករណោន សោតាបត្តិមគ្គោ ធស្សនន្តិ ធិក្កំសគតិវិជាននេន
និព្វានស្ស បដិវិជ្ឈនមេវ ធស្សនន្តិ គោត្រកុស្ស ធស្សនភាវាបត្តិ ន
ចោទេតព្វាវាតិ? ន, ធស្សនសាមញ្ញស្សេវ សុយ្យមាធត្តា
ធស្សនកត្តត្ថកិច្ចករណោនញ្ច ភេទេន វុត្តត្តា។ តត្ថ យទិបិ “បញ្ញាយ ចស្ស
ទិស្វា អាសវា បរិក្ខីណា ហោន្តិ”តិអាធិសុ (ម. និ. ២.១៨២) វិយ
អភិទ្ឋកាលស្សបិ ភិទ្ឋកាលស្ស វិយ ភេទោបចារធស្សនតោ ភេទវចនំ យុត្តំ,
ធស្សនវិសេសេ បន អធិប្បេតេ ធស្សនសាមញ្ញវចនំ ន កត្តត្ថន្តិ
ធស្សនសាមញ្ញមត្តំ គហេត្វា ចោទនា កតាតិ “និព្វានាមម្ពណាតំ
សន្វាយាហា”តិ វុត្តំ។ ទុតិយតតិយមគ្គានម្បិ ធម្មចក្កបរិយាយសញ្ញាវតោ
“ការីនាការី អប្បត្ត”ន្តិ វុត្តំ។ តត្ថ ការីនា វឿនា។ សា ច ពហុលំ ឧប្បត្តិយា
ហោតិ តិ អាហា “បុនប្បនំ និព្វត្តនេនា”តិ។ តថា ហិ សតីតិ

“ឧត្តមបដិក្ខេបវសេនា” តិ បទស្ស ទស្សនការវនាបដិក្ខេបវសេនា តិ អត្ថ សតិ។ ននុ លោកិយសមថវិបស្សនាបិ យថាពលំ កាមច្ចន្ទាធិនំ បហាយកា, តត្រ កថមិទំ វុត្ថំ, ន ច អញ្ញោ បហាយកោ អត្ថីតិ ចោទនំ សន្ទាយាហ “អញ្ញេហិ” តិ អាទិ។

៩. អប្បហាតព្ពហេតុមត្តស្វតិ អប្បហាតព្ពហេតុកមត្តសុ។ សញ្ញោ កុសលាព្យាកតធម្មោ យថាធិប្បតត្តោ។ សមាសោ ន ឧបបដ្ឋតិ អសមត្តការតោ។ យេសន្តិ យេ តតិយរាសិការេន វុត្តា ធម្មា, អត្តោ តេសំ។ ឧទិទ្ធន្តិវិសុំវិសុំ យោជេតព្ពតាយ ទ្វេ បហាតព្ពហេតុសន្តាតិ កត្វា វុត្ថំ។ ឯតន្តិ “នេវទស្សនេន នការវនាយ បហាតព្ពោ ហេតុ ឯតេសំ អត្ថី” តិ ឯតំ វចនំ។ តេហិ ទស្សនការវនាបទេហិ យុត្តេន បហាតព្ពហេតុកបទេន។ ឯវញ្ញោ កត្វាតិ ឯវំ ទស្សនការវនាបទេហិ បហាតព្ពហេតុកបទស្ស វិសុំវិសុំ យោជនតោ។ ឯវញ្ញោ បុរិមបទទ្វយ... បេ... ទស្សនមេតំ ហោតីតិ។ ឯវន្តិ ទស្សនការវនាហិ នបហាតព្ពោ ហេតុ ឯតេសន្តិ ឯវំ អត្ថេ សតិ។ “ហេតុ... បេ... សិយា” តិ ឯតស្ស “បុរិមស្មញ្ញោ អត្ថេ” តិ អាទិនា អហេតុកានំ អគ្គហិតការវទស្សនវសេន អត្ថំ វត្វា ឥធានិ “អថ វា” តិ អាទិនា ធុតិយស្សេវ អត្ថស្ស យុត្តការំ វិភារេន្តោ “គហេតព្ពត្ថស្សេវា” តិ អាទិមាហា។ សោ ហិ “ឯវមត្តោ គហេតព្ពោ” តិ វុត្តត្តា គហេតព្ពត្តោ។

១០. អញ្ញេហិ តិ អារម្មណាករណមត្តេ អធិប្បតេ។ កថំ បទេតំ ជានិតព្ពំ “អារម្មណំ កត្វាតិ ឯតេន ចតុកិច្ចសាធកំ អារម្មណាករណំ វុច្ចតី” តិ? សាមញ្ញោជោតនាយ វិសេសេ អវជ្ជានតោ អរិយមគ្គធម្មានំយេវ ច អបចយកាមិការតោ។ “ចត្តារោ មគ្គា អបរិយាបដ្ឋា អបចយកាមិនោ” តិ (ធរ. ស. ១០២១) ហិ វុត្ថំ។ តេនេវាហ “អរិយមគ្គានំ ឯតំ អធិវចន” តិ ឯតេនេវ វា

វិសេសុបលក្ខណៈហេតុត្រូវបាន វេទនេន យថាវុត្តោ អារម្មណករណ៍វិសេសោ
វិញ្ញាយតិ។ ឧក្កំសគតិវិជាននេន វា អយមត្ថោ វេទិតញ្ញោ។ បច្ចវេក្ខណាធិនន្តិ
វោនាធានយោ សន្តិល្អាតិ។ ហេតុភាវេនាតិ សម្មាបកហេតុភាវេន។
ញាបកោ ការកោ សម្មាបកោតិ តិវិដោ ហិ ហេតុ, តថា
ញាបេតញ្ញាធិភាវេន ដលំ។ យថា និរយាធិមនុស្សភាវាធិតាមិបដិបទាភាវតោ
អកុសលលោកិយកុសលចិត្តប្បាទា “អាចយតាមិនោ ធម្មា” តិ វុត្តោ, ន
មិច្ឆាធិដ្ឋិអាធិលោកិយសម្មាធិដ្ឋិអាធិធម្មា ឯវ, ឯវំ និញ្ញាធិតាមិបដិបទាភាវតោ
លោកុត្តរកុសលចិត្តប្បាទា “អបចយតាមិនោ” តិ ទដ្ឋញ្ញា, ន អរិយមគ្គធម្មា
ឯវាតិ ឥមមត្តំ ទស្សន្តោ អាហា “បុរិមបច្ឆិមាធិន” តិ តត្ថ អរិយមគ្គស្សវ
និញ្ញាធិតាមិបដិបទាភាវេ បរិព្យត្តោតិ តស្សវ អបចយតាមិភាវេ យុត្តោ,
តទនុវត្តកត្តា បន សេសធម្ម សន្តិហេត្វា វុត្តំ។ អបចយេ ទុក្ខបរិជាននាធិនា
សាតិសយំ កមនំ យេសន្តេ អបចយតាមិនោតិ “មគ្គា ឯវ អបចយតាមិនោ” តិ
វុត្តំ។ បុរិមបច្ឆិមាធិន ច ឥមស្មី តិកេ បឋមបទទុតិយបទសន្តិហិតានំ អត្តានន្តិ
អត្តោ។ “ជយំ វេរំ បសវតិ (ធរ. ប. ២០០), ចរំ វា យទិ វា តិដ្ឋ” តិ វុត្តោធិសុ (ឥតិវុ. ៨៦,
១១០; សុ. និ. ១៩៥) វិយ សានុនាសិកោ អាចយ-សន្តោតិ “អនុនាសិកលោហោ
កតោ” តិ វុត្តំ។ ឯត្ថ ច “អាចិន” តិ វុត្តោ “អាចយ” តិ ព្យត្តយវសេន វុត្តន្តិ ទដ្ឋញ្ញំ។
អាចយា ហុត្វា គច្ឆន្តិ ឯតេន អបចិនន្តិ អបចយា, អបចយា ហុត្វា គច្ឆន្តិ
បវត្តន្តិ អយមត្ថោ នយតោ ទស្សិតោតិ ទដ្ឋញ្ញំ។

១១. លោកិយេសុ អសេក្ខភាវាធាបត្តិ ទដ្ឋញ្ញាតិ កស្មា ឯវំ វុត្តំ, ននុ -

“សិក្ខតីតិ ខោ ភិក្ខុ តស្មា សេក្ខោតិ វុច្ឆតិ។ កិញ្ច សិក្ខតិ,
អធិសីលម្បិ សិក្ខតិ អធិចិត្តម្បិ សិក្ខតិ អធិបញ្ញាម្បិ សិក្ខតិ។ សិក្ខតីតិ
ខោ ភិក្ខុ តស្មា សេក្ខោតិ វុច្ឆតិ (អ. និ. ៣.៨៦)។ យោបិ

កល្យាណបុគ្គលនោះ អនុលោមបដិបទាយ បរិបូរណ៍ សីលសម្បជ្ជា
ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តន្ទារោ ភោជនេ មត្តញ្ញ ជាតិយានុយោគមនុយុត្តោ
បុព្វត្ថាបរវត្ថំ ពោធិបក្ខិយានំ ធម្មានំ ភាវនានុយោគមនុយុត្តោ វិហរតិ
‘អន្ធិ វា ស្វេ វា អញ្ញតរំ សាមញ្ញដលំ អធិគមិស្សមី’តិ, សោមិ សិក្ខតីតិ
សេក្ខោ”តិ -

វេចនតោ យថាវុត្តកល្យាណបុគ្គលនស្សបិ សីលាទិធម្មា សេក្ខាតិ វុច្ចន្តីតិ? ន,
បរិយាយភាវតោ។ និប្បវិយាយេន ហិ សេក្ខាសេក្ខភាវោ យថាសម្ពុរំ
មគ្គដលធម្មេសុ ឯវាតិ លោកិយេសុ សេក្ខភាវាសង្គាភាវតោ
អសេក្ខភាវាធម្មតិ វុត្តា។ តេនេវាហ “សីលសមាធិ”តិអាទិ។
អរហត្តដលធម្មាបិ សិក្ខាដលភាវេន បវត្តនតោ ហេដ្ឋិមដលធម្មាវិយ
សិក្ខាសុ ជាតាតិអាទិអត្ថេហិ សេក្ខាសិយុំ, ហេដ្ឋិមដលធម្មាបិ វា
សិក្ខាដលភាវេន បវត្តនតោ អរហត្តដលធម្មាវិយ អសេក្ខាតិ ហោទនំ
មនសិកត្វា “បរិនិដ្ឋិតសិក្ខាកិច្ចត្តា”តិ វុត្ថំ, តថា “ហេដ្ឋិមដលេសុ
បនា”តិអាទិ។ “តំ ឯវ សាលី ភុព្វាមិ, សា ឯវ តិត្តិវី, តានិ ឯវ
ឌីសធានី”តិអាទិសុ តំសទិសេសុ តព្ពោហារោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឯតេន ច សេក្ខសទិសា
អសេក្ខាយថា “អមនុស្សោ”តិ វុត្ថំ ហោតីតិ អព្ពោ។ អញ្ញត្ថ “អរិដ្ឋ”តិអាទិសុ
វុទ្ធិអត្ថេហិ អ-កាវេ ទិស្សតីតិ វុទ្ធិប្បត្តា សេក្ខា អសេក្ខាតិ អយម្យិ អត្ថោ
វុត្តោ។

១២. កិលេសវិក្ខម្ពនសមត្ថតាយាតិ ៩ទំ និទស្សនមត្ថំ ទដ្ឋព្ពំ។
វិតក្កាទិវិក្ខម្ពនសមត្ថតាបិ ហេតុ លព្ពតីតិ។ អកុសលវិទ្ធិសនរសត្តា វា
កុសលានំ តត្ថ សាតិសយកិច្ចយុត្តតំ បរិវត្តធម្មេហិ មហាគ្គតានំ បកាសេតុំ
“កិលេសវិក្ខម្ពនសមត្ថតាយា”តិ វុត្ថំ។ វិចាកកិរិយេសុ ទីយសន្តានតាវ, ន

កិលេសវិក្ខម្ពនសមត្ថតាវិបុលជលតា ចាតិ អត្ថោ។ “វិបុលំ ជលំ
វិបុលជល”ន្តិ ឯវំ បន អត្ថេ គយ្ហមានេវិចាកេសុបិ វិបុលជលតាលត្ថតេវ។
សោមិ ឯកសេសនយេន អដ្ឋកថាយំ វុត្តោតិ វេទិតញ្ចោ។ មហាន្តេហិ គតា
បដិបន្នាតិ អយំ បនត្ថោ តិណ្ឌាម្បិ សាធារណោតិ។ គុណតោ អយំ ឯត្ថកោតិ
សត្តានំ បមាណំ ករោន្តាវិយ បវត្តន្តិ ឌីឡាវិកា កិលេសា “បមាណករ”តិ
វុត្តោ។ តេហិ បរិតោ ខណ្ឌិតា បរិច្ឆន្នាតិ បរិត្តា។ សតិបិ កេហិច បរិច្ឆន្នត្ថ
មហាបមាណភាវេន គតា បវត្តាតិ មហាគ្គតា។ បរិច្ឆេទករានំ កិលេសានំ
សុខុមានម្បិ អគោចរការតោ តេហិ ន កថញ្ចិបិ បរិច្ឆន្នាវីតិក្កន្តាតិ អបរិច្ឆន្នា
អប្បមាណា, យតោ តេ “អបរិយាបន្នា”តិបិ វុច្ឆន្តិ។

១៤. តិក្ខុ ន ជនេន្តិ សន្តតរតាយ អសេចនកការតោ។ ឯត្ថ ច
“បមាណករេហី”តិអាទិកោ អត្ថវិកល្យោ “អតប្បកត្តោ”តិអាទិកាយ
ហ៊ានត្តិកបទវណ្ណោនាយ បរតោ ពហូសុ ចោត្តកេសុ លីឌីយតិ, យថាថានេ ឯវ
បន អានេត្វា វុត្តញ្ចោ។

១៥. លោកិយសាធុជនេហិបិ អតិជិកុច្ឆនីយេសុ
អានន្តវិយ កម្មនត្តិកវាទាទីសុ បវត្តិ វិជា វិបល្លាសពលវភាវេន ន ហោតីតិ
“វិបរិយាសទន្ធិតាយា”តិ វុត្តំ។ ឯតេនាតិ “វិចាកទានេ សតី”តិអាទិនា សតិបិ
កាលនិយមេ វិចាកុប្បាទនេ សាសន្តវេចនេន។ តស្មាតិ យស្មា យថាវុត្តនយេន
និយតតាយ អតិប្បសន្តោ ធុន្តិវារោ, តស្មា។ ពលវតា...បេ.... បវត្តិ ឯតេន
អសមានជាតិកេន អនិវត្តនីយវិចាកតំ, សមានជាតិកេន ច
វិចាកានុប្បាទនេបិ អនន្តវិចាកុប្បាទនសមត្ថតាយ អវិហន្តព្ពតំ
អនន្តវិកានំ ទស្សេតិ។ យតោ តេសំ វិចាកធម្មតាវិយ សភាវសិទ្ធា

និយតានន្តរិយតា។ អញ្ញស្ស... បេ... ធានតោតិ ឥមិនាបិ អសមាណជាតិកាធិហិ
អនិវត្តនិយជលតំ វេរិភាវេតិ។

ចោទកោ អធិប្បាយំ អជានន្តោ “នន្ទ” តិអាទិនា អតិប្បសង្កមេវ ចោទេតិ។
ឥតរោ “នាបជ្ជតី” តិអាទិនា អត្ថនោ អធិប្បាយំ វិវេតិ។ ឯកន្តេតិ អវស្សម្ហាវិនិ។
សន្និយតត្តាតិ សម្មាទនេ ជននេ និយតភាវតោ។ ឧបរតា
អវិបច្ឆនសភាវាសង្កា យេសុ តានិ ឧបរតាវិបច្ឆ... បេ... សង្កានិ, តព្ពារោ
ឧប... បេ... សង្កត្តំ, តស្មា។ “ន សមត្ថតាវិយាតត្តាតិ ពលវតាបិ អានន្តរិយេន
អនុបហន្តព្ពតំ អាហា។ ឧបត្ថម្ភកានិ អនុពលប្បឆាយ កានិ ហោន្តិ ឧប្បត្តិយា
សន្តានស្ស វិសេសិតត្តា។ តេន នេសំ វិចាកានុប្បាទនេបិ អមោយវុត្តិតំ អាហា។

១៦. មគ្គកិច្ចំ បរិញ្ញាធិ។

អជ្ជង្គិកមគ្គសម្មាធិដ្ឋមគ្គសម្បយុត្តាលោភានោសសង្ខាតេហិ មគ្គហេតុហិ
មគ្គសម្បយុត្តខន្ធសេសមគ្គង្គសម្មាធិដ្ឋនំ សហេតុកភាវទស្សនតោ តិណ្ណំ
នយានំ អសង្កហិតសង្កណ្ឌានវសេនាតិ វុត្តំ។ ហេតុពហុតាវសេនាតិ
ពហុហេតុកស្ស បឋមនយស្ស អនន្តរំ ពហុហេតុកតាសាមញ្ញេន
និក្ខេបកណ្ណាចាឡិយំ តតិយំ វុត្តនយោ ឥធ អជ្ជកថាយំ ទុតិយំ វុត្តោ។
យថាសកំ បច្ឆយេហិ បវត្តមាទេសុ នីវហកេសុ ធម្មេសុ កេសញ្ចិ
អនុវត្តនិយភារោ ន កេវលំ ធម្មសភាវតោយេវ, អថ ខោ បុរិមធម្មានំ
បវត្តិវិសេសេនបិ ហោតីតិ អាហា “បុញ្ញាភិសង្ខារវសេនា” តិ។ បវត្តិវិសេសោ ហិ
បុរិមបុរិមានំ ចិត្តចេតសិកានំ ឧត្តវុត្តវេសុ វិសេសាធានំ
ភាវនាបុញ្ញាភិសង្ខារោតិ។ អនុវត្តយមាធាតិ គរុការយមាធា។
ឧទាហរណាវសេនាតិ និទស្សនវសេន, ន និវសេសទស្សនវសេន។ យស្មា
បនាតិអាទិនា យថាវុត្តំ អត្ថំ ចាបន្តវេន សាធម្មតិ។ តត្ថ ហិ អធិបតិបច្ឆយស្ស

បច្ចដិយេ បិតត្តា មគ្គោ អធិបតិ មគ្គាធិបតីតិ អយមត្ថោ លព្ពតីតិ។
សមាធនសទ្ធត្ថវសេនាតិ សតិបិ អញ្ញបទត្ថសមាធាធិករណសមាសត្ថកេន
មគ្គាធិបតិសទ្ធត្ថកេនាការំ សន្វាយ វុត្ថំ។

១៧. ឧប្បន្ន-សន្តោ ឧប្បាទាធិ បដិបជ្ជមាណោ, បត្យាវិកតោ ចាតិ ធុរិយេសុ
អត្ថេសុ ឧកយេសម្បិ វាចកោ, ន បុរិមានំយេវាតិ តមត្ថំ ទស្សត្ថំ
“អនុប្បន្នា”តិអាទិមាហ។ តត្ថ ឧប្បន្នភារោ ឧប្បាទាធិប្បត្តតា។ តេន អតីតាបិ
សង្កហិតា ហោន្តិ។ តេនេវាហ “សញ្ញោ ឧប្បន្នភារោ”តិ។ ឧប្បន្នធម្មភារោ
“ឧប្បន្នា ធម្មា”តិ បទេន គហិតធម្មភារោ, វត្ថុមាធម្មភារោតិ អត្ថោ។ យោ វា
ឧប្បាទាធិប្បត្តោ អត្ថនោ ច សភារំ ជារេតិ បច្ចយេហិ ច ជារីយេតិ, សោ
ឧប្បន្នធម្មាតិ បច្ចុប្បន្នភារោ ឧប្បន្នធម្មភារោតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋញ្ញោ។
ឧប្បន្នធម្មេ វត្ថោ “អនុប្បន្នា”តិ វចនំ ន យថាធិគតបដិសេធនន្តិ កថមិទំ
បច្ចេតព្ពន្ធិ អាហ “យទិ ហិ”តិអាទិ។ កេចិ បទេត្ថ “ឧប្បន្នាតិ បទេន អតីតាបិ
សង្កហិតា។ យទិ ន សង្កហិតា, និព្វានំវិយ តេចិ នវត្ថព្វាតិ វត្ថព្វំ សិយា, ន ច
តថា វុត្ថ”ន្តិ វទន្តិ, តំ បទេ តេសំ មតិមត្តមេវ។ អយំ បទេ តិកោ ទ្វិន្នំ អទ្ធានំ
វសេន បូរេត្វា ទស្សិតោតិ អដ្ឋកថាយំ វក្ខតីតិ។ ឯវំ សន្តោ កស្មា អតីតា
នវត្ថព្វាតិ ន វុត្តាតិ? ធម្មវសេន អសង្កហិតត្តាការតោ។ ធម្មវសេន ហិ
អសង្កហិតំ និព្វានំ តត្ថ នវត្ថព្វំ ជាតំ, ន ច និយោគតោ អតីតា នាម ធម្មា កេចិ
អត្ថិ, យេ ឥធម អសង្កហិតត្តា នវត្ថព្វា សិយុន្តិ។ ជលនិព្ពត្តិតោ ការណស្ស
បុរេតវំ និព្ពត្តិ ឥធម បរិនិដ្ឋិតសន្តោ វុច្ចតិ, ន តស្ស ហុត្វាវិកតភារោតិ អាហ
“អនាគតេ វា”តិ។ យតោ មេត្តយ្យស្ស ភកវតោ ឧប្បន្ននកជលម្បិ
“ឧប្បាទិ”តិ វុច្ចតិ។

២០. យស្ស ឈានា វុដ្ឋហិក្ខាតិអាទិនា “តេនានន្ទា”តិអាទិចាឡិយា
ហេដ្ឋាចាឡិ អត្ថវសេន ធស្សេតិ។ អយញ្ញំ តត្ថ ចាឡិ -

“កថញ្ញានន្ទ, ភិក្ខុ អដ្ឋត្ថមេវ ចិត្តំ សល្លាហេតិ សន្និសាទេតិ ឯកោធិ
ករោតិ សមាទហតិ។ ឥធានន្ទ, ភិក្ខុ វិវិច្ឆេវ... បេ... ចតុត្ថំ ឈានំ
ឧបសម្មជ្ឈិវិហារតិ។ ឯវំ ខោ... បេ... សមាទហតិ។ សោ អដ្ឋត្ថំ សុញ្ញតំ
មនសិ ករោតិ, តស្ស អដ្ឋត្ថំ សុញ្ញតំ មនសិករោតោ សុញ្ញតាយ ចិត្តំ ន
បក្ខន្ធតិ... បេ... មុច្ឆតិ។ ឯវំ សន្តមេតំ, អានន្ទ, ភិក្ខុ ឯវំ សម្មជាតាតិ
អដ្ឋត្ថំ ខោ មេ សុញ្ញតំ មនសិករោតោ អដ្ឋត្ថំ សុញ្ញតាយ ចិត្តំ ន
បក្ខន្ធតិ... បេ... មុច្ឆតិ, ឥតិហ តត្ថ សម្មជាតោ ហោតិ។ សោ ពហិទ្ធា
សុញ្ញតំ... បេ... អដ្ឋត្ថពហិទ្ធា សុញ្ញតំ... បេ... សោ អានេញ្ញំ មនសិ ករោតិ,
តស្ស អានេញ្ញំ មនសិករោតោ អានេញ្ញាយ ចិត្តំ ន បក្ខន្ធតិ... បេ...
មុច្ឆតិ, ឥតិហ តត្ថ សម្មជាតោ ហោតិ។ តេនានន្ទ, ភិក្ខុនា”តិ (ម. និ.
៣.១៨៨)។

តត្ថ អដ្ឋត្ថសុញ្ញតាទិស្វតិ អដ្ឋត្ថំ ពហិទ្ធា អដ្ឋត្ថពហិទ្ធា ច សុញ្ញតាយ
អានេញ្ញោ ច។ បឋមដ្ឋានាទិសមាធិនិមិត្តតិ
ចាទកក្ខតបឋមដ្ឋានាទិសមាធិនិមិត្តេ។ អបគុណាចាទកដ្ឋានតោ វុដ្ឋិតស្ស
ហិ អដ្ឋត្ថំ សុញ្ញតំ មនសិករោតោ តត្ថ ចិត្តំ ន បក្ខន្ធតិ។ តតោ “បរស្ស
សន្តានេ នុ ខោ កថ”ន្តិ ពហិទ្ធា មនសិ ករោតិ, តត្ថបិ ន បក្ខន្ធតិ។ តតោ
“កាលេន អត្ថនោ សន្តានេ, កាលេន បរស្ស សន្តានេ នុ ខោ កថ”ន្តិ
អដ្ឋត្ថពហិទ្ធា មនសិ ករោតិ, តត្ថបិ ន បក្ខន្ធតិ។ តតោ ឧកតោភាគវិមុត្តោ
ហោតុកាមោ “អរូបសមាបត្តិយំ នុ ខោ កថ”ន្តិ អានេញ្ញំ មនសិ ករោតិ, តត្ថបិ
ន បក្ខន្ធតិ។ “ឥធានិ មេ ចិត្តំ ន បក្ខន្ធតិ”តិ វិស្សជ្ឈិវិយេន ន ភវិតព្ធំ,

បានកង្ហូរមេរ បន សាធុកំ បុនប្បុនំ មនសិ កាតព្វំ, ឯវមស្ស រុក្ខំ ជិន្នតោ
ជរសុម្ពិ អវហន្ត បុនប្បុនំ ជិនិតនិសិតំ ការេត្វា ជិន្នន្តស្ស ជិន្នេ ជរសុរិយ
កម្មជ្ជានេ មនសិការេ វហតីតិ ទស្សេតុំ “តស្មីយេវា” តិអាទិ វុត្តន្តិ។

អត្ថតោ ច អសមាទត្តា តិ ឥទំ កស្មា វុត្តំ។ ននុ យេសុ អត្ថេសុ អជ្ឈត្ត-
សន្នោ វុត្តតិ, តេ សព្វេ ទស្សេត្វា ឥធាធិប្បតត្តនិទ្ធារណាត្ថំ អត្ថន្ទារវសេនេតំ
វុត្តំ។ ចក្ខាធិសុ ច អជ្ឈត្តក-សន្នោ អជ្ឈត្តានំ អព្ពន្ធតារិសេសមុចាទាយ
បវុត្តតិ, យតោ តេ អជ្ឈត្តអជ្ឈត្តា តិ វុត្តន្តិ។ អបិ ច “ធម៌ អជ្ឈត្តិកានី” តិ ឥទំ
អជ្ឈត្តិក-សទ្ធស្ស ចក្ខាធិនំ អជ្ឈត្តការិការិវនសញ្ញាវតោ ឥធ
ឧទាហរណាវសេន វុត្តំ។ តេនេវ ហិ អជ្ឈកថាយំ អជ្ឈត្តិកទុកេ “អជ្ឈត្តាវ
អជ្ឈត្តិកា” តិ វុត្តំ។ ឯវញ្ញ សតិ ន ឯត្ថ សទ្ធតោ អសមាទតាបិ សិយា,
តស្មាយេវ យថាវុត្តចោទនំ វិសោធនេត្តា “អយំ បនេត្តា” តិអាទិមាហា។ តេនា តិ
តស្មា។ តំវាចកស្សា តិ អជ្ឈត្តជ្ឈត្តវាចកស្ស សក្កា វុត្តំ តទត្ថស្ស
អជ្ឈត្តការិសញ្ញាវតោ។

“ន ខោ, អានន្ទ, ភិក្ខុ សោភតិ សង្គណិការាមោ សង្គណិការតោ
សង្គណិការាមតំ អនុយុត្តោ” តិអាទិនា (ម. និ. ៣.១៨៦) បព្ពជិតាសារុប្បស្ស
នេក្ខម្មសុខាធិនិកាមលាភិតាយ អការវស្ស ច ទស្សនេន សង្គណិការាមតាយ,
“នាហំ, អានន្ទ, ឯកំ រូបម្បិ សមនុបស្សមិ, យត្ថ វត្ថស្ស យថាភិវតស្ស រូបស្ស
វិបរិណាមញ្ញថាភាវា ន ឧប្បជ្ឈេយ្យំ សោកបរិ... បេ.... ឧចាយាសា” តិ (ម. និ.
៣.១៨៦) ឯវំ រូចាទិរតិយា ច អាទិនំ វុត្វា សចេ កោចិ ឧប្បញ្ញជាតិកោ
បព្ពជិតោ វទេយ្យ “សម្មាសម្ពុទ្ធា ខេត្ត បរិជ្ជា ភារិយោរិយ អម្ពេយេវ
គណតោ និហរតិ, ឯកីភាវេ និយោជេតិ, សយំ បន រាជរាជមហាមត្តាធិហិ
បរិវុតោ វិហរតិ” តិ, តស្ស វចនោកាសុបច្ឆេទនត្ថំ ចក្កវាធិបរិយន្តាយ

បរិសាយ មជ្ឈិមនិកាយិកា តថាគតោ ឯកកោវាតិ និស្សន្ទំ “អយំ ខោ
បនា” តិ ទេសនា អារម្មាតិ អាហា “តប្បដិបក្ខវិហារនិស្សន្ទំ” តិ។ តត
សព្វនិមិត្តានន្តិ រូបាទីនំ សង្ខតនិមិត្តានំ។ អដ្ឋត្ថន្តិ វិសយដ្ឋត្ថំ។ សុញ្ញត្ថន្តិ
អនត្តានុបស្សនានុការនិព្វត្តជលសមាបត្តិ។ តេនេវាហ “អដ្ឋត្ថ” តិអាទិ។ តត
ទុតិយេ វិកប្ប ហ្មន-សន្តោ ការណាបរិយាយោ ទដ្ឋត្ថោ។ សច្ចកសុត្តនាតិ
មហាសច្ចកសុត្តន។ តត ហិ -

“អភិជានាមិ ខោ បនាហំ, អគ្គិវេស្សន, អនេកសតាយ បរិសាយ ធម្មំ
ទេសេតា, អបិស្ស មំ ឯកមេកោ ឯវំ មញ្ញតិ ‘មមេវាវត្ថុ សមណោ
តោតមោ ធម្មំ ទេសេតី’ តិ។ ន ខោ បនេតំ, អគ្គិវេស្សន, ឯវំ ទដ្ឋត្ថំ។
យាវនេវ វិញ្ញាបនត្ថាយ តថាគតោ បរេសំ ធម្មំ ទេសេតី តិ។ សោ ខោ
អហំ, អគ្គិវេស្សន, តស្សាយេវ កថាយ បរិយោសានេ តស្មីយេវ បុរិមស្មី
សមាធិនិមិត្ត អដ្ឋត្ថមេវ ចិត្តំ សណ្ឋាបេមិ សន្តិសាទេមិ, ឯកោធិ ករោមិ,
សមាទហាមិ ‘យេន សុទំ និច្ចកប្បំ វិហារមី’ តិ (ម. និ. ១.៣៨៧) -

អាកតន្តិ។

២២. អញ្ញេហិ អនិទស្សនេហិ អញ្ញំ វិយ កត្វាយថា “សិលាបុត្តកស្ស
សរីរ” តិ។ ធម្មសភាវសាមញ្ញោនាតិអាទិនា កិញ្ញាបិ រូបាយតនតោ អញ្ញោ
និទស្សនកាវោ នាម នត្ថិ, ធម្មសភាវោ បន អត្ថិ។ តតោ ច រូបាយតនស្ស
វិសេសោ និទស្សនកាវេន កតោតិ តទញ្ញធម្មវិសេសករោ និទស្សនកាវោ
រូបាយតនតោ អនញ្ញាបិ អញ្ញាវិយ កត្វា ឧបចរិតោតិ នស្សតិ។
អត្ថវិសេសោ សាមញ្ញវិសេសត្ថកេនោ។ សយំ សម្មត្តានំ ដោជ្ឈត្ថធម្មានំ,
និស្សយវសេន សម្មត្តានំ យានជីវ្ហាកាយានំ គន្ធុរសានញ្ច, ឥតវេសំ
អសម្មត្តានំ។ អញ្ញមញ្ញបតនំ អញ្ញមញ្ញស្ស យោគ្យទេសេ អវដ្ឋានំ, យេន

បដិបាធនកាវេន។ ព្យាបាទដ៏តិច ចិត្តកិរិយាវាយោធាតុវិចារវសេន
អក្ខិបដលាធិនំ ហេដ្ឋា ឧបរិ ច សំសីទនលង្គនាធិប្បវត្តិមាហាវិការុប្បត្តិ
វិសទិសុប្បត្តិ, វិសយស្ស ឥដ្ឋានិដ្ឋកាវេន អនុគ្គហោ ឧបយាតោ ចាតិ អត្ថោ។

តិកមាតិកាបទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ទុកមាតិកាបទវណ្ណានា

១-៦. សមាធនេសគ្គហណានំ ឯកស្មីយេវ វត្ថុស្មី គហេតព្ពានំ,
ឯកវត្ថុវិសយានំ វា។ អថ វា សមាធនេសានំ ឯកវត្ថុកត្តា
សមាធនេសគហេតព្ពានានំ ឯកុប្បាទិតោតិ អត្ថោ។ យេ ធម្មា ហេតុសហគតា, តេ
ហេតុហិ សហ សង្កយ្ហន្តិ។ យោ ច តេសំ សហេតុកកាវោ, សោ សហជាតាធិហិ
ហេតុហិ កតោតិ កត្វា វុត្ថំ “សមា...បេ... សញ្ញាវ” ន្តិ។ អាទិ-សន្នេន ចេត្ត
សុប្បត្តិដ្ឋិតការសាធនាធិហេតុព្យាបាវេ បរិក្កណ្ឌាតិ។ ឯកីការុបគមនន្តិ
ឯកកលាបកាវេន បវត្តមាធានំ ចិត្តចេតសិកានំ សំសជ្ជតាយ
សមូហយនកាវេន ធុរិញ្ញេយ្យនាណករណាតំយេវ សន្ធាយ វុត្ថំ។
ធម្មនាទត្តាភាវេបីតិ សភាវត្ថុភេទាភាវេបី។ បទត្ថនាទត្ថនាតិ
នាធាបទាភិធម្មយុត្តាភេទេន។ ឯតេន បការន្តរាបេក្ខំ ទុកន្តរវចនន្តិ ធស្សេតិ។
អនេកប្បការាហិ ធម្មា។ តេនេវ “សព្វេ ធម្មា សញ្ញាការេន ពុទ្ធស្ស ភគវតោ
ញ្ញាណមុខេ អាចារ្យំ អាគច្ឆន្តិ” តិ (មហានិ. ១៥៦; ចូឡិនិ.
មោយរាជមាណាវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៥) វុត្ថំ។ អយព្វា អត្ថោ តិកេសុបិ ធន្តោ។
យេសំ វិនេយ្យានំ យេហិ បការវិសេសេហិ ធម្មានំ វិការេន កតេ បដិវេធា
ហោតិ, តេសំ តប្បការភេទេហិ ធម្មានំ វិការេនំ។ យេសំ បនយេន ឯកេនេវ
បការេន វិការេន បដិវេធា ហោតិ, តេសម្បី តំ វត្វា ធម្មិស្សវត្តា

តទព្វាវិសេសប្បការវិការវនព្វា ទេសនាវិសេសាតិ អាហា
“ទេសេតព្វប្បការជាទន”តិអាទិ។ ននុ ឯកេន បការេន ជាទន្តស្ស
តទព្វាវិសេសប្បការវិការវនំ អដលំ ហោតីតិ? ន ហោតិ បដិសម្ពិទាប្បភេទស្ស
ឧបនិស្សយត្តា។ តេ បការា ឯតេសន្តិ តប្បការា, តព្វារោ តប្បការាតា។
ឥមិនា ធម្មានំ វិជ្ជមានស្សេវ បការវិសេសស្ស វិការវនំ ទេសនាវិសេសាតិ
ទស្សេតិ។

អញ្ញត្ថាបីតិ “អហេតុកា ចេវ ធម្មា ន ច ហេតូ”តិអាទិសុ។ យថា
បឋមទុកេកទេសេ គហេត្វា ទុតិយតតិយទុកេហិ សទ្ធិ ធម្មទុកេនយេ
យោជនា “ហេតូ ធម្មា សហេតុកាបិ អហេតុកាបី”តិអាទិយោ តយោ ទុកា
លព្ពន្ធិ, ឯវំ ទុតិយតតិយទុកេកទេសេ គហេត្វា បឋមទុកេន សទ្ធិ យោជនាយ
“សហេតុកា ធម្មា ហេតូបិ ន ហេតូបិ, អហេតុកា ធម្មា ហេតូបិ ន ហេតូបិ,
ហេតុសម្បយុត្តា ធម្មា ហេតូបិ ន ហេតូបិ, ហេតុវិប្បយុត្តា ធម្មា ហេតូបិ ន
ហេតូបី”តិ ចត្តារោ ទុកាលព្ពន្ធិ, តេ បន វុត្តនយេនេវ សក្កា ទស្សេតុន្តិ ន
ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្វា។ អថ វា ចាឡិយំ វុត្តេហិ ចតុត្ថបញ្ចមេហិ អដ្ឋកថាយំ
ទស្សិតេហិ បុរិមេហិ ទ្វីហិ និដ្ឋានាករណតោ ឯតេ ន វុត្តា។
សន្និវេសវិសេសមត្តមេវ ហេតុវិសេសោតិ។ តេនេវ ហិ និដ្ឋានត្ថត្តា ចាឡិយំ
អាគតទុកេសុ យថានិទ្ធាវិតទុកានំ យថាសម្ពុរំ អវរោធនេន អវុត្តតំ ទស្សេតុ
“ឯតេសុ បនា”តិអាទិមាហា។

អថ វា “ឯតេន វា គតិទស្សនេនា”តិអាទិនា វក្ខមាទនយេន “ហេតូ ចេវ
ធម្មា អហេតុកា ចា”តិអាទិនំ សម្ពុរំន្តានំ ទុកានំ សង្កហោ សតិ ឯតេសម្បិ
សង្កហោ សិយា។ យតោ វា ទុកតោ បទំ និទ្ធាវេត្វា ទុកន្តុរំ វុច្ចតិ, តេន សតិ ច
នានត្ថ ទុកន្តុរំ លព្ពតិ, ន ចេត្ត កោចិ វិសេសោ យថាវុត្តទុកេហិតិ

សំរុំឆ្នោតសុំ ន ធម្មតិកន្តិ ធម្មត្ថំ។ ឯត្ថ ច យថា សហេតុកុកុកតោ
ហេតុសម្បយុត្តទុកស្ស, ហេតុសហេតុកុកុកតោ ច
ហេតុហេតុសម្បយុត្តទុកស្ស បទត្ថមត្តតោ នាមត្ថំ, ន សភាវត្តតោ។ ឯ
សន្តេបិ សហេតុកហេតុសហេតុកុកុក វត្ថា ឥតវេបិ វត្ថា, ឯ
ហេតុសម្បយុត្តហេតុហេតុសម្បយុត្តទុកាធិហិ សភាវត្តនាមត្តាភាវេបិ
បទត្ថនាមត្តសម្បវតោ ធម្មនាមត្តាភាវេបិ បទត្ថនាមត្តន ទុកន្តំ វុច្ចតិ
វត្ថត្ថា “ហេតុសហគតា ធម្មា, ន ហេតុសហគតា ធម្មា, ហេតុសហជាតា
ធម្មា, ន ហេតុសហជាតា ធម្មា។ ហេតុសំសជ្ជា ធម្មា, ហេតុវិសំសជ្ជា ធម្មា។
ហេតុសមុជ្ជានា ធម្មា, ន ហេតុសមុជ្ជានា ធម្មា។ ហេតុសហតុនោ ធម្មា, ន
ហេតុសហតុនោ ធម្មា” តិអាធិនំ, តថា “ហេតុ ចេវ ធម្មា ហេតុសហគតា
ចា” តិអាធិនំ, “ន ហេតុ ខោ បន ធម្មា ហេតុសហគតាបិ, ន
ហេតុសហគតាបិ” តិអាធិនញ្ច សម្បវត្ថានំ អនេកេសំ ទុកានំ សង្គហោ
អនុញ្ញាតោវិយ ទិស្សតិ។ តថា ហិ វក្ខតិ “ឯតេន វា គតិទស្សនេនា” តិអាធិ។
ឯ អាសវតោច្ឆកាធិសុបិ អយមត្ថោ យថាសម្បំ វត្ថញ្ច។ ធម្មានំ វា
សភាវកិច្ចាធិ ពោធិតញ្ញាការញ្ច យាថាវតោ ជាទន្ថេន ធម្មសាមិនា យត្តកា
ទុកា វត្ថា, តត្ថកេសុ ហាតត្ថំ។ អន្ធា ហិ តេ ទុកា ន វត្ថញ្ច, យេ ភគវតា ន
វត្ថាតិ វេទិតត្ថំ។ ន ហេតុហេតុសម្បយុត្តទុកា ធម្មទុកេន និជ្ជានត្ថាតិ
អធិប្បាយោ។ តេស្នតិ បឋមទុកតតិយទុកេសុ។ យទិ ទុកន្តវេហិ
ទុកន្តវេហិ ច សមាទត្តត្ថា ឯតេសំ ទុកានំ ទុកន្តវេហិ អវចនំ, ឯ
សតិ ធម្មទុកេ បឋមបទម្បិ ន វត្ថត្ថំ ចតុត្ថទុកេ ទុតិយបទេន សមាទត្តត្ថា។
តថា ច ធម្មទុកាយេវ ន ហោតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “ចតុត្ថទុកេ” តិអាធិ។
ទុកប្បវណ្ណត្ថន្តិ ឥទំ សមាទត្តត្ថាយេវ សន្ធាយ វត្ថំ, ទេសនាវិសេសោ បន
វិជ្ជតិយេវ។ អត្ថន្តវតាភាវេបិ បការភេទហេតុកំ ទុកន្តវេហិ ធម្មតិកន្តិ ធម្មត្ថំ ហិ

អយមត្ថោតិ។ ឯតេន កតិទស្សនេនាតិ អត្ថវិសេសភារោបិ
ធម្មទុក្ខបូរណសម្ព័ន្ធាតេន នយទស្សនេន។ បឋមទុកេ...បេ.... ទស្សិតោ ចាឡិយំ
វុត្តហិ ចតុត្ថបញ្ចមេហិ, អដ្ឋកថាយំ ទស្សិតេហិ បុរិមេហិ ទ្វីហិ, ឥធ
ទស្សិតេហិ ចតុហិ។ តេស្វតិ ទុតិយតតិយទុកេសុ។ បឋមទុកបក្ខេបេន
ទស្សិតោ ចាឡិយំ ធម្មទុកេន ឥតរត្រ ច ឥតរទុកេហិតិ វេទិតព្ពំ។

៧-១៣. បច្ចយភាវមត្តេន...បេ.... អត្ថិតន្តិ ឯតេន ន បដិលទ្ធត្ថតាសម្ព័ន្ធាតា
សសភាវតាវ អត្ថិតា, អថ ខោ បដិបក្ខេន អនិរោធា អប្បហ័នតា
អនិច្ចាទិតជលតា ការណាសមុគ្គាតេន ជលនិព្ពត្តនាវហតា ចាតិ ឥមមត្តំ
ទស្សិតិ។ តថា ហិ “ឥមស្មី សតិ ឥទំ ហោតិ”តិ ឯត្ថ “សតិ”តិ ឥមិនាវចនេន
យេនវិនាយំ ន ហោតិ, តំ អតីតាទិបិ ការណំ សង្កហិតមេវាតិ។ តេនេវាហ
“ន សហេតុ...បេ.... កាលានមេវា”តិ។ សមេ...បេ.... ទីបេតិ សមេច្ច សម្ពុយ
បច្ចយេហិ កតន្តិ សង្កតន្តិ។ អយមេតេសំវិសេសោតិ អយំ បច្ចយនិព្ពត្តានំ
បច្ចយវន្តតា អនេកបច្ចយនិច្ចាទិតតា ច ទុក្ខទ្វយេ បុរិមបទត្ថានំ ភេទោ,
ឥតវេសំ បន បុរិមបទសង្កហិតធម្មវិធុរសភាវតាយាតិ។ អវិទិ...បេ....
បឋមតោតិ “ឯត្ថកា”តិ បភេទបរិច្ឆេទនិច្ចារណាវសេន អភិធម្មមាតិកាយំ
ធម្មានំ អវុត្តត្តា វុត្តំ។ សុត្តន្តមាតិកាយំ បន និច្ចារិតសរូបសម្ព័ន្ធវិសេសត្តា
វិនិច្ឆ័តត្ថបរិច្ឆេទាយេវ អវិជ្ជាធម្មោ វុត្តាតិ។ “បថវីអាទិ រូប”ន្តិ ឯតស្មី
អត្ថវិកល្យ អនេកហេតុកេសុ ចិត្តប្បាទេសុ ហេតុនំ សហេតុកកាវោវិយ
សព្ពេសំ បថវីអាទិនំ រូបិកាវោ សិទ្ធាតិ អាហា “បុរិម...បេ.... បដ្ឋតិ”តិ។ ន ហិ
តេសុ និយតោ កត្តចិ សំសាមិកាវោតិ។ អនិច្ចាទុបស្សនាយ វា លុដ្ឋតិ ជិដ្ឋតិ
វិនស្សតីតិ គហេតញ្ញោ លោកោតិ តំគហណាវហិតានំ លោកុត្តរានំ នតិ
លោកតា។ តេនេវាតិ ទុក្ខសច្ចភារេន បរិញ្ញេយ្យភារេនាតិ អត្ថោ។

ទុកពហុតា អាបដ្ឋតីតិ កស្មា វុត្ថំ, ននុវិសតិ ទុកាវិភត្តា, “អវុត្តាបិ
យថាលាភវសេន វេទិតត្តោ” តិ ច វុត្ថតីតិ ទុកពហុតា ឥច្ឆិតា ឯវាតិ?
សច្ចមេតំ, តំយេវ បន ទុកពហុតំ អនិច្ឆន្តោ ឯវមាហា។ អបិច ទុកពហុតា
អាបដ្ឋតិ, សា ច ខោវិញ្ញាណភេទានុសារិនី, តត្រាបិ កាមាវចរកុសលតោ
ញាណសម្មយុត្តានិ, តថា មហាកិរិយតោ មនោទ្វារវដ្ឋនន្តិ ឯវំបការានំ
សត្តធម្មាវម្មណាវិញ្ញាណានំ អនាមសនតោ នព្យាបិនីតិ ទស្សេតិ
“ទុកពហុតា” តិ អាទិនា។ អព្យាបិភាវេ បន ទោសំ ទស្សេន្តោ “តថា ច... បេ...
សីយា” តិ អាហា។ និទ្ទេសេន ច វិវុទ្ធន្តិ “យេ តេ ធម្មា ចក្កវិញ្ញេយ្យា, ន តេ ធម្មា
សោតវិញ្ញេយ្យា” តិ អាទិនា រូចាយតនាធិនំ បច្ចេកចក្កវិញ្ញាណាទិនា កេនចិ
វិញ្ញេយ្យតំ, សោតវិញ្ញាណាទិនា កេនចិ នវិញ្ញេយ្យតព្វា ទស្សេន្តេន
និក្ខេបរាសិនិទ្ទេសេន “ទ្វិន្ទម្បិ បទានំ អត្តនានត្ថតោ ទុកោ ហោតី” តិ ឥទំ វចនំ
វិវុទ្ធី, តថា អត្តទ្វារនិទ្ទេសេនបិ អត្តតោ ន សមេតីតិ អត្តោ។ តត្ថាតិ តស្សំ
និក្ខេបរាសិសំវណ្ណនាយំ។ យោ ច បដិសេដោ កតោ អត្តនានត្ថតោ ទុកំ
ទស្សេតុត្តិ អធិប្បាយោ។ ន ហិ សម... បេ... សេធតុត្តិ ឯតេន “យេ តេ ធម្មា
ចក្កវិញ្ញេយ្យា, ន តេ ធម្មា សោតវិញ្ញេយ្យា” តិ ឯត្ថកេសុ និទ្ទេសបទេសុ
ទុកបទទ្វយប្បវត្តិ ចាឡិតោ ឯវំ វិញ្ញាយតីតិ ទស្សេតិ។

តថេវាតិ ឧភិន្នំ កេនិទ-សទ្ធានំ អនិយមតោ
ចក្កសោតាទិនិស្សយវោហារេន ចក្កសោតវិញ្ញាណាទិកោ ភិន្នសភាវោយេវ
ធម្មា អត្តោតិ ទស្សនវសេន។ រូចាយតនមេវ ហិ ចក្កសោតវិញ្ញាណាហិ
វិញ្ញេយ្យវិញ្ញេយ្យភាវតោ “កេនចិ វិញ្ញេយ្យំ កេនចិ នវិញ្ញេយ្យ” តិ ច វុត្ថតីតិ។
យទិ ឯវំ ឥមស្មិម្បិ បក្ខេ ទុកពហុតា អាបដ្ឋតីតិ ចោទនំ មនសិ កត្វា អាហា “ន
បេត្តា” តិ អាទិ។ វិញ្ញាតព្វភេទេនាតិ វិញ្ញាតព្វវិសេសេន, វិញ្ញេយ្យកេនេសេនាតិ
អត្តោ។ ទុកភេទេនាតិ ទុកវិសេសោ, កេនចិ វិញ្ញេយ្យទុកោ, តប្បភេទោយេវ

វា។ សមត្ថោ បរិយត្ថោ បរិបុណ្ណោតិ អត្ថោ។ យត្ថកាវិញ្ញាតញ្ញា តត្ថកា
ទុកាតិ ទុកភេទាបជ្ជនប្បការទស្សនំ។ ឯវញ្ញ សតីតិអាទិនា ឥមិស្សា
សំវណ្ណោនាយ លទ្ធកុណំ ទស្សតិ។ “យេ តេ ធម្មា ចក្កវិញ្ញេយ្យា, ន តេ ធម្មា
សោតវិញ្ញេយ្យា” តិ រូចាយតនស្សេវ វុត្ថត្តា អត្ថភេទាភាវតោ កថមយំ ទុកោ
ហោតីតិ អាហា “វិញ្ញាណាននត្ថោ” តិអាទិ។ យទិ បន សត្វវិញ្ញាតញ្ញសង្គហោ
ទុកោសមត្ថោ ហោតិ, និក្ខេបរាសិនិទ្ទេសោ កថំ និយតីតិ អាហា “ឯតស្ស
បនា” តិអាទិ។

ឯត្ថ បន យថា វិញ្ញាណាននត្ថោ វិញ្ញាតញ្ញំ ភិក្ខុត្វា ទុកេ វុច្ឆមានេ សតិបិ
វិញ្ញាតញ្ញំ ពហុភាវេ យត្ថកាវិញ្ញាតញ្ញា, តត្ថកា ទុកាតិ នត្ថិ ទុកពហុតា
ទុកសង្កហិតធម្មកទេសេសុ ទុកបទទ្វយប្បវត្តិទស្សនភាវតោ។ ឯវំ ទិដ្ឋម្បិ
បទានំ អត្ថនានត្ថោ ទុកេ វុច្ឆមានេបិ យត្ថកានិ វិញ្ញាណានិ, តត្ថកា ទុកាតិ
នត្ថិ ទុកពហុតា ទុកសង្ក... បេ... ភាវតោ ឯវំ។ ន ហិ ឯកំយេវ វិញ្ញាណំ
“កេនចិ កេនចី” តិ វុត្ថំ, កិច្ច អបរម្បីតិ សត្វវិញ្ញាណសង្គហោ ទុកោ សមត្ថោ
ហោតិ, ន ច កត្ថចិ ទុកស្ស បន្ទេនោ អត្ថិ ឥន្ទ្រិយវិញ្ញាណានំ វិយ
មនោវិញ្ញាណាស្សបិ វិសយស្ស ភិក្ខុត្តា។ ន ហិ អតីតារម្មណំ វិញ្ញាណំ
អនាគតាទិអារម្មណំ ហោតិ, អនាគតារម្មណំ វា អតីតាទិអារម្មណំ, តស្មា
យថាលទ្ធិវិសេសេន វិសិដ្ឋេសុ មនោវិញ្ញាណាភេទេសុ តស្ស តស្ស វិសយស្ស
អាលម្ពនាលម្ពនវសេន ទុកបទទ្វយប្បវត្តិ ន សក្កា និវេតនំ។ តេនេវ ច
អដ្ឋកថាយំ “មនោវិញ្ញាណោន បន កេនចិ វិញ្ញេយ្យញ្ញេវ អវិញ្ញេយ្យញ្ញាតិ
អយមត្ថោ អត្ថិ, តស្មា សោ អវុត្ថាបិ យថាលាភវសេន វេទិតញ្ញោ” តិ
ភូមិភេទវសេន យថាលាភំ ទស្សេស្សតិ។ “វុត្ថានភាវតោ” តិ ឥធម្មិ
អនាមជ្ឈិវសេសំ មនោវិញ្ញាណាសាមញ្ញមេវ គហេត្វា វុត្ថំ។ ចាឡិ បន
ឥន្ទ្រិយវិញ្ញាណោហិ នយទស្សនវសេន អាគតាតិ ទដ្ឋញ្ញំ។ ឯវញ្ញ កត្វា

ឥមិស្សាបិ អត្ថវណ្ណោនាយ “កេនជី”តិ បទំ អនិយមេន
សត្វិញ្ញាណសង្កាហកន្តិ សិទ្ធិំ ហោតិ, និទ្ទេសេន ច នកោចិវិរោដោ។
ចក្កុវិញ្ញេយ្យនសោតវិញ្ញេយ្យភាវេហិ ទុកបទទ្វយប្បវត្តិ ទស្សីតា, ន បន
ចក្កុវិញ្ញេយ្យចក្កុវិញ្ញេយ្យភាវេហិវិសេសការណាភាវតោ។ កិញ្ច “យេ វា
បនា”តិ បទន្តវសម្មវណ្ណានតោបិ “យេ តេ ធម្មា ចក្កុវិញ្ញេយ្យ...បេ... ន តេ ធម្មា
ចក្កុវិញ្ញេយ្យ”តិ (ធជ. ស. ១១០១) ឯត្តាវតា ទុកបទទ្វយប្បវត្តិ ទស្សីតាតិ
វិញ្ញាយតិ។ បទន្តវភាវទស្សនត្ថោ ហិ យេវាបន-សន្នោ យថា “យេ កេចិ
កុសលា ធម្មា, សព្វេ តេ កុសលមូលា។ យេ វា បន កុសលមូលា, សព្វេ តេ ធម្មា
កុសលា”តិអាទីសុ (យម. ១.មូលយមក.១)។ អញ្ញថា “យេ តេ ធម្មា
ចក្កុវិញ្ញេយ្យ, ន តេ ធម្មា សោតវិញ្ញេយ្យ។ យេ តេ ធម្មា សោតវិញ្ញេយ្យ, ន តេ
ធម្មា ចក្កុវិញ្ញេយ្យ”តិ ចាឡិ អភវិស្ស។ យំ បន វទន្តិ “យេ តេ ធម្មា
ចក្កុវិញ្ញេយ្យ...បេ... ន តេ ធម្មា ចក្កុវិញ្ញេយ្យតិ ឥមិនា អត្ថតោ ទ្វេ ទុកា វុត្តា
ហោន្តិ”តិ, តទបិ ចក្កុវិញ្ញេយ្យចក្កុវិញ្ញេយ្យតំ
សោតវិញ្ញេយ្យសោតវិញ្ញេយ្យតញ្ច សន្ធាយ វុត្តំ, ន បន
“ចក្កុវិញ្ញេយ្យនសោតវិញ្ញេយ្យតំ សោតវិញ្ញេយ្យនចក្កុវិញ្ញេយ្យតញ្ច”តិ
ទដ្ឋព្ពំ។ ឯតេន ចាឡិបដិសេធនញ្ច និវាវតំ ទដ្ឋព្ពំ បដិសេធនស្សេវ អភាវតោ។
តថាយស្ស អារម្មណស្ស វិជាននភាវេន យោ អត្ថោ វុច្ចមានោ
អនិយមទស្សនត្ថំ “កេនជី”តិ វុត្តោ, សោយេវ តតោ អញ្ញស្ស អវិជាននភាវេន
វុច្ចមានោ អនិយមទស្សនត្ថំ បុន “កេនជី”តិ វុត្តោតិ តទត្ថទស្សនេ តេនេវាតិ
អយំ បទត្ថោ ន សម្ភវតីតិ ន សក្កាវត្ថុន្តិ។ ឯវមេត្ត យថា អដ្ឋកថា អវដ្ឋិតា,
តថា អត្ថោ យុដ្ឋតីតិ វេទិតព្ពំ។

១២-១៩. សន្តានស្ស អជញ្ញមលីនភាវករណតោ
កណ្តាកម្មវិចាកហេតុតោ ច អបរិសុទ្ធត្ថា “អសុចិភាវេន សន្តន្តិ”តិ វុត្តំ។

តត្ថាតិ វេណា។ បក្សវណក...បេ... សន្តោតិ ឯតេន អាសវេរិយ អាសវេតិ
អយម្យិ អត្ថោ ធស្សិតោតិ ធម្មតំ។ គោត្រភុ...បេ... វុត្តានិច្ចតិ ឯតេន
គោត្រភុគ្គហណំ ឧបលក្ខណំ យថា “កាកេហិ សម្មិ វត្ថុតត្ថ”ន្តិ ធស្សិតិ។
គោត្រភុសធិសា គោត្រភុតិ បន អត្ថេ សតិ គុណប្បធានត្ថានំ ឯកេន សន្តោ
អវេនិយត្តា វេណាធម្មោ វុត្តា ភវេយ្យំ។ អថ វា គោត្រភុតិ ឯកសេសេន
សាមញ្ញេន វា អយំ និទ្ទេសោតិ វេទិតតំ។ អភិវិធិវិសយំ អវេនិច្ឆិវិភត្តិ
បរិណាមេត្វា វត្ថុតំ។

សម្មយុត្តេហិ អាសវេហិ តំសហិតតា អាសវេសហិតតា។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ
- យថា សហេតុកានំ សម្មយុត្តេហិ ហេតុហិ សហេតុកតា, ន ឯវំ សាសវាតិ
វុត្តធម្មានំ សម្មយុត្តេហិ អាសវេហិ សាសវតា, អថ ខោវិប្បយុត្តេហិតិ។
ទុកន្តវេ អវុត្តបទភារោយេវេត្ថ ទុកយោជនាយ ញាយាគតតា។ យទិ ឯវំ
ហេតុកោច្ឆកេ កថន្តិ អាហ “ហេតុកោច្ឆកេ បនា”តិ អាទិ។ បឋមេ ទុកេ
ទុតិយស្ស បក្ខេបេ ឯកោតិ ចតុត្ថទុកមាហា។ បឋមេ ទុកេ តតិយស្ស
បក្ខេបេ ទ្វេតិ “អាសវា ចេវ ធម្មា អាសវវិប្បយុត្តា ច, អាសវវិប្បយុត្តា ចេវ ធម្មា
នោ ច អាសវា”តិ ឥមិនា សទ្ធិ បញ្ចមទុកមាហា។ បឋមស្ស ទុតិយេ ទុកេ
បក្ខេបេ ឯកោតិ “នោ អាសវា ធម្មា សាសវាបិ អនាសវាបិ”តិ អយមេកោ។
តតិយេ បឋមស្ស បក្ខេបេ ទ្វេតិ “អាសវា ធម្មា អាសវេសម្មយុត្តាបិ
អាសវវិប្បយុត្តាបិ, នោ អាសវាធម្មា អាសវេសម្មយុត្តាបិ អាសវវិប្បយុត្តាបិ”តិ
ឥមេ ទ្វេ។ តតិយេ ទុតិយស្ស បក្ខេបេ ឯកោតិ “សាសវា ធម្មា
អាសវេសម្មយុត្តាបិ អាសវវិប្បយុត្តាបិ”តិ ឯកោ។ ទុតិយេ តតិយស្ស បក្ខេបេ
ឯកោតិ ធម្មទុកមាហា។ តីហិតិ ចតុត្ថបញ្ចមធម្មហិ។ ឥតវេតិ តទវសិដ្ឋា
បញ្ច។ តេ បន បឋមេ តតិយទុកទុតិយបទបក្ខេបេ ឯកោ, ទុតិយេ
បឋមទុកទុតិយបទបក្ខេបេ ឯកោ, តតិយេ បឋមស្ស ឯកេកបទបក្ខេបេ ទ្វេ,

តតិយេ ទុតិយទុកបឋមបទបក្ខេបេ ឯកោតិ ឯវំ វេទិតញ្ច។ “សាសវា ធម្មា
អាសវាបិ នោ អាសវាបិ។ អាសវសម្បយុត្តា ធម្មា អាសវាបិ នោ អាសវាបិ។
អាសវវិប្បយុត្តា ធម្មា អាសវាបិ នោ អាសវាបិ”តិ ឯតេសម្មិ,
“អាសវសហគតា ធម្មា នោ អាសវសហគតា ធម្មា”តិ ឯវមាធិនញ្ច
អគ្គហណោ ការណំ គហណនយោ ច បុព្វេ វុត្តនយេនេវ វេទិតញ្ចំ។

ឯស នយោតិ យោ ឯស បឋមទុកេ ទុតិយទុកបក្ខេបាទិកោ ឧទាយោ ឥធន
អាសវគោត្តកេ វុត្តោ, ឯស នយោ សំយោជនគោត្តកាធិសុ ទុកន្តរនិទ្ធារណោតិ
អត្តោ។ តត្ថ ចាឡិយំ អនាគតទុកា សំយោជនគោត្តកេ តាវ “សំយោជនា
ចេវ ធម្មា សំយោជនវិប្បយុត្តា ច, សំយោជនវិប្បយុត្តា ចេវ ធម្មា នោ ច
សំយោជនា, សំយោជនា ធម្មា សំយោជនសម្បយុត្តាបិ សំយោជនវិប្បយុត្តាបិ,
នោ សំយោជនា ធម្មា សំយោជនសម្បយុត្តាបិ សំយោជនវិប្បយុត្តាបិ, នោ
សំយោជនា ធម្មា សំយោជនិយាបិ អសំយោជនិយាបិ, សំយោជនិយា ធម្មា
សំយោជនសម្បយុត្តាបិ សំយោជនវិប្បយុត្តាបិ”តិ បញ្ច។ ឯវំ
គន្ធឡិយយោគឧទានានគោត្តកេសុ បច្ចេកំ បញ្ច។ នីវរណគោត្តកេ បន
នីវរណានំ នីវរណវិប្បយុត្តភាវាភាវតោ “នោ នីវរណា ធម្មា នីវរណិយាបិ
អនីវរណិយាបិ, នោ នីវរណា ធម្មា នីវរណសម្បយុត្តាបិ នីវរណវិប្បយុត្តាបិ,
នីវរណិយា ធម្មា នីវរណសម្បយុត្តាបិ នីវរណវិប្បយុត្តាបិ”តិ តយោ។ តថា
បរមាសគោត្តកេ “នោ បរមាសា ធម្មា បរមជ្ជាបិ អបរមជ្ជាបិ, នោ
បរមាសា ធម្មា បរមាសសម្បយុត្តាបិ បរមាសវិប្បយុត្តាបិ, បរមជ្ជា ធម្មា
បរមាសសម្បយុត្តាបិ បរមាសវិប្បយុត្តាបិ”តិ។ កិលេសគោត្តកេ “នោ
កិលេសា ធម្មា សំកិលេសិកាបិ អសំកិលេសិកាបិ, នោ កិលេសា ធម្មា
សំកិលិដ្ឋាបិ អសំកិលិដ្ឋាបិ, នោ កិលេសា ធម្មា កិលេសសម្បយុត្តាបិ
កិលេសវិប្បយុត្តាបិ, សំកិលេសិកា ធម្មា សំកិលិដ្ឋាបិ អសំកិលិដ្ឋាបិ,

សំកិលេសិកា ធម្មា កិលេសសម្មយុត្តាបិ កិលេសវិប្បយុត្តាបិ, អសំកិលេដ្ឋា
ធម្មា សំកិលេសិកាបិ អសំកិលេសិកាបី"តិ ធនុកាតិ ឯ វេទិតញ្ច។ សេសំ
វុត្តនយមេវ។

២០-២៥. បច្ចយភាវេនាតិ សំយោជនត្ថំ ទស្សេតិ។ យថាសកំ បច្ចយភាវោ
ឯវ ហិ កាមរាគាធិនំ វដ្តសំយោជនត្ថំ។ យធិ ឯវំ កថំ កាមរាគាធិនំយេវ
សំយោជនភាវេតិ អាហា "សតិប្បី"តិអាធិ។ អញ្ញោសន្តិ សំយោជនេហិ អញ្ញោសំ
កិលេសាភិសម្ពាទីនំ។ តប្បច្ចយភាវេតិ តេសំ កិលេសកម្មវិចារកវដ្តានំ
បច្ចយភាវេ។ ឡិម្ពាគិយុទ្ធភាគិយភាវេន សង្កហិតា បរិច្ឆិន្ទា ឡិ...បេ...
សង្កហិតា, តេហិ កាមរាគាធិហិ វិសេសបច្ចយភូតេហិ។ កាមកម្មភវាធិនំ
កាមបបត្តិភវាធិនិច្ឆាទនេហិ និយមោតិ កត្វា អាហា "តំតំ...បេ... ហោតិ"តិ។
តេន សំយោជនានំ ភាវេ យថាវុត្តនិយមានំ កម្មបបត្តិភវានំ ភាវំ ទស្សេត្វា
តទភាវេ អភាវំ ទស្សេត្តោ "ន ចា"តិអាធិមាហា។ ពន្ធនំ អសេវិការករណំ
អនុពន្ធនាទយោ វិយ។ គន្ធករណំ អវច្ឆិន្ទតាករណំ។ ចក្កលកំ
ចាទបុញ្ញនវដ្តមណ្ឌលំ។ ន ចោទេតព្ពន្ធិ បញ្ញាចក្កនា បច្ឆរជនស្ស បស្សីតុំ
អសក្កុណោយ្យត្តា យថាវុត្តវិសេសស្ស សទ្ទេយ្យតំ អាហា។ តិវិដោ ហិ អត្ថោ
កោចិ បច្ចក្ខសិទ្ធោ យោ រូចាធិធម្មានំ បច្ចត្តវេទនីយោ អនិទ្ទិសិតញ្ចកាហោ,
សត្តធម្មានំ សភាវលក្ខណាត្ថំ វុត្តំ ហោតិ។ កោចិ អនុមាទសិទ្ធោ យោ
យជាធិសុ បជាធិសុ ច បសិទ្ធន បច្ចយាយត្តភាវេន យជបជ-សទ្ធាធិនំ
អនិច្ចតាធិអាហោ, កោចិ ឡិកប្បនសិទ្ធោ យោ បច្ឆរជនស្ស អច្ចន្តមទិដ្ឋោ
សទ្ធាវិសយោ សគ្គនិព្វានាធិ។ តត្ថ យស្ស សត្តនោ វចនំ បច្ចក្ខសិទ្ធោ
អនុមាទសិទ្ធោ ច អត្ថេ ន វិសំវាទេតិ អវិបរីតប្បវត្តិយា, តស្ស វចនេន
សទ្ទេយ្យត្តសិទ្ធិតិ តថាវុចោ ច ភកវាតិ "ធម្មានំ សភាវ...បេ... ន ចោទេតព្ព"ន្តិ
វុត្តំ។ ឯស នយោ ឥតោ បរេសុបិ ឯវុបេសុ។

២៦-៣៧. យថា សរភេហិ អតិក្កមិតត្តា បព្ពតរាជិ សរភនិយា, ឯវំ
ឌុយនិយាតិ សន្តសិទ្ធិតិ អាហា “តេនា”តិអាទិ។

៥០-៥៤. វិបរិយេសគ្គាហោ បរាមសនន្តិ “បរតោ”តិ ឯត្ថ ន ធម្មសភាវតោ
អញ្ញាថាមត្តំ បរន្តិ អធិប្បតំ, អថ ខោ តត្ថិបរិយាយោតិ អាហា “បរតោតិ
និព្វាទិតោ”តិ។

៥៥-៦៨. យទិ សភាវតោ អវិជ្ជមានំ, កថមាម្ពណាការោតិ អាហា
“វិចិត្តសញ្ញាយ សញ្ញិត”ន្តិ, បរិកប្បនាមត្តសិទ្ធិន្តិ អត្ថោ។
ធុរិញ្ញេយ្យនាទត្តតាយ និរន្តរការ្យបគមនំ សំសជ្ជការោតិ
“សុរិញ្ញេយ្យនាទត្តតា ន សំសជ្ជតា”តិ វុត្តំ។ តេសំ អរូបក្ខន្ធានំ។ ឥតរេហិ
រូបនិព្វានេហិ។ កី បន ការណំ សមាទុប្បាទនិរោធានំ ឯកកលាបក្ខតានំ
អរូបធម្មានមេវ អញ្ញមញ្ញំ សំសជ្ជតា វុច្ចតិ, ន បន តថាភូតានម្បិ រូបធម្មានន្តិ
អាហា “ឯស ហិ តេសំ សភាវោ”តិ។ តេន យទិបិ កេចិ អរូបធម្មាវិសុំ អារម្មណំ
ហោន្តិ, ទន្ធប្បវត្តិកត្តា បន រូបធម្មានំយេវ សុរិញ្ញេយ្យនាទត្តំ, ន អរូបធម្មានន្តិ
តេសំ សំសជ្ជការោ តទការោ ច ឥតរេសំ សភាវសិទ្ធាតិ ទស្សេតិ។
សមូហាយនតាយ វា ធុត្តិភាគតត្តា នត្តិ អរូបធម្មានំវិសុំ អារម្មណាការោតិ
ធុរិញ្ញេយ្យនាទត្តតា តេសំយេវ សំសជ្ជតា។ អមុញ្ញាតា តទជីនវុត្តិតាយ
គហេតព្ពតោ ពុទ្ធិយា។

៨៣-១០០. កាមតណ្ហា កាមោ ឧត្តរេនលោហេន យថា រូបភវោ រូបំ។ ឯវំ
សេសេសុបិ។ អារម្មណាករណាវសេនាតិ ឯតេន កាមរូចារូបតណ្ហានំ
វិសយភារោ យថាក្កមំ កាមរូចារូចារវតាយ ការណាន្តិ ទស្សេតិ។
អវស្សញ្ចេតមេវំ សម្បជ្ជិតតព្ពំ, អញ្ញាថា កាមាវចរាទិការោ អបរិបុណ្ណាវិសយោ
សិយា។ យទិ ហិ អាសម្ពិទ្ធិតត្ថធម្មវសេន ភូមិបរិច្ឆេទោ, ឯវំ សតិ អនាមម្ពណានំ

សង្គ្រោះ ឯ សិលា។ អថ វិចារកាននវសេន, ឯវម្បិ អវិចារកានំ សង្គ្រោះ ឯ
សិលា, តស្មា អារម្មណករណវសេន បរិយាបន្នានំ ភូមិបរិច្ឆេទោ កាតត្តោ។
ឯវត្តំ សតិ កាមាវចរាទិកាវោ បរិបុណ្ណាវិសយោ សិលា។ តេនេវាហ “ឯវត្តំ
សតិ” តិអាទិ។ អបរិយាបន្នានំ បន លោកតោ ឧត្តិណ្ឌភាវេន អនុត្តរភូមិតា។
អកាមាវចរាទិកា នាបជ្ជតីតិ អព្យាបិតទោសំ បរិហរតិ, កាមាវចរាទិកា
នាបជ្ជតីតិ អតិព្យាបិតទោសំ។ ននុ ច ឥមស្មី បក្ខេ កាមតណ្ហា កតមា,
កាមាវចរធម្មារម្មណា តណ្ហា, កាមាវចរធម្មា កតមេ, កាមតណ្ហាវិសយាតិ
ឥតវីតរនិស្សយតា ទោសោតិ? ន, អវិចារកានំ ឯវត្តំ ឯវត្តំ ឯវត្តំ ឯវត្តំ ឯវត្តំ
តណ្ហំ កាមតណ្ហាភាវេន គហេត្វា តំសភាវាយ វិសយភាវេន
កាមាវចរធម្មានំ ឧបលក្ខតត្ថត្តា។

ឥទានិ យថាវុត្តមត្តំ ចាវេន សមត្ថេន្តោ “និក្ខេបកណ្ឌបិ” តិអាទិមាហា។
តត្ថ ហិ កាមតណ្ហាយ អាលម្ពិតត្ថត្តា កាមធាតុបរិយាបន្នធម្មា ច
កាមភវសង្ខារេ កាមេ ឧត្តាទ្ធិ ហុត្វា ចរន្តិ, នាញ្ញត្ថាតិ ឯវត្តំ ឯវត្តំ ឯវត្តំ
វិសេសតិ នាវិសេសោ អនុបយុជ្ជតីតិ ឥមមត្តំ ទស្សេន្តោ អាហ “លោកស្ស
វសេន បរិយាបន្ននិច្ឆយតោ” តិ។ តេន លោកិយធម្មេសុ បរិយាបន្ន-សទ្ធស្ស
និរុទ្ធាតំ ទស្សេតិ ភគវតោ តទុច្ចារណានន្តរំ វិនេយ្យានំ តទត្ថបដិបត្តិតោ។
បរិច្ឆេទកាបេក្ខា បរិច្ឆេទតាតិ “បរិច្ឆេទកាវិកាយ តណ្ហាយា” តិ វុត្តំ។ សា ហិ
ធម្មានំ កាមាវចរាទិកាវំ បរិច្ឆេទតិ។ បរិ-សន្តោ ចេត្ត “ឧចាទិន្នា” តិអាទិសុ ឧប-
សន្តោវិយ សសាធនំ កិរិយំ ធិបេតីតិ អយមត្ថោ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ភំ។

និយ្យានករណសីលា និយ្យានិកា យថា “អប្បបកក្ខនសីលោ
អប្បបិកោ” តិ, និយ្យានសីលា ឯវ វា។ រាគទោសមោហាវ គហិតាតិ ញាយតិ,
ឥតវថា បហានេកជ្ជតាវចនំ និយ្យាយោជនំ សិលា។ “រណេហតា ន ជោតន្តិ,

ចន្ទស្វរិយា សតារកា"តិអាទីសុ រណ-សន្ទស្ស រណុបរិយាយតា ទដ្ឋញ្ច។
សម្បហារបរិយាយត្តា យុទ្ធសន្ទស្ស សម្បហារោ ច បហវិតញ្ចាធារោតិ
អកុសលសេនាវ "សរណា"តិ វុត្តា។ ទុក្ខាទីនន្តិ ជលភូតានំ
ទុក្ខវិយាតឧបាយាសបរិឡាហានំ សភាគភូតាយ ច មិច្ឆាបដិបទាយ។
តន្តិព្ពត្តកសភាវានំ អកុសលានន្តិ ឯតេន សព្វេសម្បិ អកុសលានំ សរណាតំ
ទស្សេតិ។

អភិធម្មទុកមាតិកាបទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សុត្តន្តិកទុកមាតិកាបទវណ្ណានា

១០១-១០៨. វិជ្ជាសភាគតាយ, ន សន្តប្បាទយោវិយ វិជ្ជាយ
ឧបការកភាវតោ។ "អភេជ្ជំ...បេ... វុបាតី"តិ ឧភយម្បិ
អនវសេសប្បហានមេវ សន្ធាយ វុត្តំ។ កិញ្ចាបិ ហិ ហេដ្ឋិមមគ្គហិមិ
បហាយមាតា កិលេសា តេន តេន ឌីធិតា អនវសេសមេវ បហាយន្តិ, យេ បន
អវសិជ្ជា ភិន្និតញ្ច, តេ លោភាទិកិលេសភាវសាមញ្ញតោ បុនវិវុទ្ធាវិយ
ហោន្តិ។ អរហត្តមគ្គេ បន ឧប្បន្នេ ន ឯវំ អវសិជ្ជាភាវតោ។ តទុបចារេន
និស្សយវោហារេន។ កុសលេហិ តាបេតញ្ចាតិ វា តបនិយា, តទដ្ឋាទិវសេន
ពាធិតញ្ច បហាតញ្ចាតិ អត្ថោ។ សមាទត្ថានិ អធិវចនាទីនំ សន្នាទិភាវតោ។
"សព្វេវ ធម្មា អធិវចនបថា"តិអាទិនា អធិវចនាទីនំ វិសយភាវេ ន កោចិ ធម្មោ
វុទ្ធិតោ, វចនភាវោ ឯវំ ច អធិវចនាទីនំ វគ្គមាទេន នយេន យុទ្ធវីតិ
អធិប្បាយេនាហា "សព្វញ្ច វចនំ អធិវចនាទិភាវំ ភពតី"តិ។

១០៩-១១៨. អញ្ញំ អនបេក្ខិត្វា សយមេវ អត្តនោ នាមករណសភាវោ
នាមករណដ្ឋោតិ, តេន អរូបធម្មានំវិយ ឌីបចាតិកនាមតាយ បថវិអាទីនម្បិ

នាមកាវោ សិយាតិ អាសង្កាយ និវត្តនត្ថំ “នាមន្តរាជាបដ្ឋនតោ”តិ អាហ។ ន
ហិរិនា បថីអាទិនាមេនបិ រូបធម្មារិយ កេសាទិនាមេហិរិនា
វេទនាទិនាមេហិ អញ្ញេន នាមេន អរូបធម្មា បិណ្ឌាការតោ វោហរិយន្តិតិ។ យំ
បនបរស្ស នាមំ ករោតិ, តស្ស អញ្ញាបេក្ខំ នាមករណាន្តិ
នាមករណសភាវតា នត្ថិតិ សាមញ្ញនាមាទិករណានំ នាមកាវោ នាបដ្ឋតិ។
យស្ស ចញ្ញេហិ នាមំ ករិយតិ, តស្ស នាមករណសភាវតាយ អភាវោយេវាតិ
នត្ថិ នាមកាវោ។ យេ បន អនាបន្ននាមន្តរា សភាវសិទ្ធិនាមា ច, តេ
វេទនាឧយោវ នាមំ នាមាតិ ឧស្សេន្តោ “អត្តនាវា”តិអាទិមាហ។ ជស្សាទីនំ
អារម្មណាភិមុខតា តំ អគ្គហេតុ អប្បវត្តិយេវាតិ ឧស្សេតុំ “អរិណភាវតោ”តិ
វុត្ថំ។ អធិវចនសម្មស្សោ មនោសម្មស្សោ, សោ នាមមន្តវេន គហេតុំ
អសក្កុណោយ្យតាយ ចាកដោតិ និទស្សនភាវេន វុត្តោ។ វុប្បនសភាវេនាតិ
និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ភំ។ បកាសកបកាសិតតព្ភភាវេនបិ ហិរិនាបិ នាមេន រូបធម្មា
ចាកជា ហោន្តិតិ។ អថ វា បកាសកបកាសិតតព្ភភាវោ វិសយិវិសយភាវោ
ចក្កុវចាទីនំ សភាវោ, សោ វុប្បនសភាវេ សាមញ្ញ អន្តោគធាតិ ទដ្ឋព្ភំ។

១១៩-១២៣. ឥតោ បុព្វេ បរិកម្មន្តិអាទិនា សមាបត្តិវុដ្ឋានកុសលតារិយ
សមាបត្តិកុសលតាបិ ឈានលាភីនំយេវ ហោតិតិ វុត្ថំ វិយ ទិស្សតិ។
“ឥតវេសម្បិ អនុស្សវវសេន សមាបត្តីនំ អប្បនាបរិច្ឆេទបញ្ញា លព្ពតិ”តិ
វេទន្តិ។ “ឯវំ សីលវិសោធនាទិនា សមាបត្តិ អប្បេតិតិ ជាធនកបញ្ញា សហ
បរិកម្មេន អប្បនាបរិច្ឆេទជាធនកបញ្ញា”តិ កេចិ។ វុដ្ឋានេ កុសលភាវោ
វុដ្ឋានវសិតា។ បុព្វេតិ សមាបដ្ឋនតោ បុព្វេ។

១២៤-១៣៤. សោភនេ រតោ សុរតោ, តស្ស ភាវោ សោរច្ចន្តិ អាហ
“សោភនកម្មរតតា”តិ។ សុដ្ឋ វា ឱរតោ វិរតោ សោរតោ, តស្ស ភាវោ

សោរច្ចន្តិ។ អយំ បនត្តោ អដ្ឋកថាយំ វុត្តោ ឯវ។ អប្បជិសន្តានំ មោហោ។
កុសលភាវនា ពោធិបក្ខិយធម្មានំ វុឌ្ឍនា។ សញ្ញាណំ ឧបលក្ខណំ។ សវិត្តបំ
សតិម្ពកំ។ ឧបលក្ខេតញ្ញាការំ ធម្មជាតំ, អារម្មណំ វា។ អវិក្ខេហោតិ
ចិត្តវិក្ខេបបដិបក្ខោ។ ឧបវិបក្ខនីកតាយ ហិ បហានវុដ្ឋានេន ច អវិក្ខេហោ
វិក្ខេបំ បដិក្ខិបតិ, បវត្តិតុំ ន ទេតីតិ។

១៣៥-១៤២. ការណសីលំ លោកិយំ។ ផលសីលំ លោកុត្តរំ តេន សិដ្ឋតីតិ
កត្វា, លោកិយស្សបិ វា សីលស្ស ការណផលភារោ បុញ្ញបរភារេន ទដ្ឋព្វោ។
សម្បទ្ធសមុទាយស្ស បរិបុណ្ណាសមូហស្ស។ អកុសលា សីលា អកុសលា
សមាចារា។ សីលសម្បទា សីលសម្បត្តិ សីលគុណាតិ អត្តោ។ សហោត្តប្បំ
ញ្ញាណន្តិ ឌីត្តប្បស្ស ញ្ញាណប្បធានតំ អាហា, ន បន ញ្ញាណស្ស
ឌីត្តប្បសហិតតាមត្តំ។ ន ហិ ឌីត្តប្បហិតំ ញ្ញាណំ អត្ថីតិ។ អធិមុត្តតា
អភិរតិវសេន និរាសន្តាបវត្ថិ។ និស្សជតាវិសំយុត្តតា។ ឯត្ថ ច
អធិមុត្តតានិស្សជតាវចនេហិ តទុកយបរិយាយា ទ្វេវិមុត្តិយោ
ឯកសេសនយេន ឥធ “វិមុត្តិ”តិ វុត្តាតិ ទស្សេតិ។ តថា ហិ វុត្តំ “ចិត្តស្ស ច
អធិមុត្តិ និព្វានញ្ញា”តិ។ ឧប្បជ្ជតិ ឯតេនាតិ ឧប្បាទោ, ន ឧប្បាទោតិ អនុប្បាទោ,
តព្វតេ អនុប្បាទបរិយោសានេវិមោក្ខន្តេ អនុប្បាទស្ស អរិយមគ្គស្ស
កិលេសានំ វា អនុប្បជ្ជនស្ស បរិយោសានេតិ ហ្នានជលេហិ អរិយផលមេវ
ឧបលក្ខិយតីតិ ទដ្ឋព្វំ។

មាតិកាបទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ការវាចនកុសលបទភាជនីយវណ្ណានា

១. អប្បេក្ខន្ធនិកមេតុ។ “បទភាជនីយំ ន វុត្ត” ឬ បទភាជនីយាវចនេន
អប្បនាវរោធំ សាធាត្វា បទភាជនីយាវចនស្ស ការណំ វេទនោ
“សរូបេនា” តិអាទិមាហ។ តត្ថ “ជស្សោ ហោតី” តិអាទិសុ ហោតិ-សន្តោ អត្ថិ-
សន្តេន អនានត្តោតិ អធិប្បាយេន វុត្តំ “ទុតិយេន ហោតិ-សន្តេនា” តិ។ បុព្វេ
អដ្ឋកថាធិប្បាយេន វត្ថោ យថាវុត្តស្ស ចាឡិប្បនេសស្ស អប្បនាវរោធោ
សមត្ថិតោតិ អត្ថនោ អធិប្បាយំ ធស្សេន្តោ “សន្តេបេនា” តិអាទិមាហ។

ញាតុំ ឥន្ទ្រតោតិ លក្ខណស្ស បុញ្ញវិសយតំ ធស្សេតុំ វុត្តំ។ យេន កេនចីតិ
ធស្សនាធិវិសេសយុត្តេន, ឥតវេន វា។ អវត្តាវិសេសោ ហិ ញាណស្ស
ធស្សនតុលនតីរណានិ។ “អទិដ្ឋត” ឬ អទិសុ អាហាតិ យោជេតព្ពំ, សព្ពត្ថ ច
លក្ខណស្សាតិ។ តព្ពេត្ថ អធិកតន្តិ។ អទិដ្ឋំ ជោតិយតិ ឯតាយាតិ ឯតេន ទិដ្ឋំ
សំសន្តតិ ឯតាយាតិ ទិដ្ឋសំសន្តនា។ វិមតី ទិដ្ឋតិ ឯតាយាតិ វិមតិច្ឆេនាតិ
ឯតាសម្បិ សន្តត្តោ នយតោ ធស្សិតោ, អត្ថតោ បន សព្ពាបិ តថាបវត្តំ វេទនំ,
តទុប្បាទកោ វា ចិត្តប្បនោតិ វេទិតព្ពំ។

អញ្ញមញ្ញតោ បភិជ្ជតីតិ បភេនោ, វិសេសោ, តេន បភេនេន។ ធម្មានំ
នេសនន្តិ កិញ្ញាបិ សមយភូមិជាតិអារម្មណសភាវាទិវសេន
អនវសេសប្បភេទបរិក្កហតោ និទ្ទេសនេសនាវ វុត្តំ យុត្តា, តថាបិ
កុសលាទិមាតិកាបទសង្កហិតវិសេសោយេវ ឥធ បភេនោតិ អធិប្បេតោតិ
វុត្តំ “បភេន... បេ... នេសនំ អាហា” តិ។ តេនេវាហ អដ្ឋកថាយំ “កុសល... បេ...
ទីបេត្វាតិ ជស្សោ ហោតិ... បេ... អវិក្ខេហោ ហោតី” តិ (ធរ. ស. អដ្ឋ. ធម្មន្ទេសវាវ
ជស្សបញ្ចមកកាសិវណ្ណនា)។ “ជស្សោ ជុសនា” តិអាទិនា ច បភេនវន្តោវ
សាតិសយំ និទ្ធិដ្ឋា, ន បន មាតិកាយំ វុត្តប្បភេនោតិ បភេនវន្តធស្សនំ
និទ្ទេសោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតីតិអាទិនា “បភេន... បេ... ធស្សនត្ថ” ឬ ឥមស្ស

វាក្យស្ស បិណ្ឌត្ថមាហា។ យទិ ធម្មា ឯវ បុច្ឆិតត្ថាវិស្សជ្ជតត្ថា ច, កស្មា
កុសលាតិ បភេទវចនន្តិ អាហា “តេ បនា” តិអាទិ។ ន ហិ បភេទេហិវិរា
បភេទវន្តោ អត្ថិតិ។ “ឥមេ ធម្មា កុសលា” តិ ឯតេន “ជស្សោ ហោតិ” តិ,
“ជស្សោ ជុសនា” តិ ច អាទិនា ឧទ្ទិដ្ឋនិទ្ទិដ្ឋានំ ធម្មានំ កុសលភារោវិស្សជ្ជិតោ
ហោតិ តិ ឥមិនា អធិប្បាយេន “ឥមេ ធម្មា កុសលាតិវិស្សជ្ជនេបី” តិ អាហា។
ឥមស្មីញ្ញិតិ ហិ-សន្នោ ការណាត្ថោ។ តេន យស្មា ធម្មាវ ទេសេតត្ថា, តេ ច
កុសលា... បេ... ភេទា ទេសេតត្ថា, តស្មាតិ ឯវំ វា យោជនា។ **ធម្មានមេវាតិ**
អវជារណាជលំ ទស្សេតិ “អវោហារទេសនាតោ” តិ។ អត្តានញ្ញាតិ ច-សន្នោ
“ជស្សោ ជុសនា” តិ ឯវំ មាទិសភាវនិរុត្តិ យថាវុត្តធម្មាទិញ្ញាណញ្ញា
សន្តិណ្ឌាតិ។ “ឥតិ ឯវំ អយំ បវត្តេតត្ថោ និវត្តេតត្ថោ ចា” តិ តថា តថា
វិជេតត្ថភារោ ឥតិ កត្តត្ថោ, តាយ យុត្តោ **ឥតិ... បេ... យុត្តោ, តស្ស**
វិជេតត្ថស្សាតិ អត្តោ, វិសេសនត្តា បភេទស្សាតិ អធិប្បាយោ។

ឥតិ កត្តត្ថោយុត្តស្ស វិសេសិតត្ថត្តា ឧទ្ទេសោ ធម្មប្បធានោ, តស្មា តត្ថ
ធម្មស្ស វិសេសិតត្ថត្តា “កុសលា ធម្មា” តិ អយំ បទានុក្កមោ កតោ។ បុច្ឆា
សំសយិតប្បធានា អនិច្ឆិតនិច្ឆយនាយ បវត្តេតត្ថត្តា។ តេន សព្វធម្មេសុ
សមុគ្គាជិតវិចិត្រានុសយានម្បិ បុច្ឆា ទេសេតត្ថបុគ្គលកតសំសយាបត្តិ
អត្តនិ អាហោបេត្វា សំសយាបន្នេហិវិយ បវត្តិយតិ ទស្សេតិ។
កាមាវចរាទិភេទោវិយ កុសលាទិភារេន កុសលាទិភេទោ ធម្មភារេន
និយតោតិ ធម្មាតិ វុត្តេ និច្ឆយាការតោ “កុសលា នុ ខោ អកុសលា នុ
ខោ” តិអាទិនា សំសយោ ហោតិ តិ អាហា “**កុសលាទិភេទោ បន**
សំសយិតោ” តិ។ ធម្មភារោ បន កុសលាទិសុ ឯកន្តិកត្តា និច្ឆិតោយេវាតិ វុត្តំ
“**ន ច ធម្មភារោ សំសយិតោ**” តិ។ តេន សំសយិតោ និច្ឆេតត្ថភារេន បធានោ
ឯត្ថ កុសលភារោ, ន តថា ធម្មភារោតិ ធម្មា កុសលាតិ វុត្តន្តិ ទស្សេតិ។

ចិត្តប្បាទសមយេតិ ចិត្តស្ស ឧប្បជ្ឈនសមយេ។ “អថវិជ្ជមានេ”តិ ឯត្ថ អថ-
សទ្ធស្ស អត្តមាហា “បច្ឆា”តិ។ ភោជនគមនាធិហិ សមយេកធនេសនានត្ថំ
ទស្សេត្វា អវសេសនានត្ថំ ទស្សេត្ថំ “សមវាយាធិ”តិ វុត្ថំ។ វិសេសិតាតិ ឯតេន
“និយមិតា”តិ បទស្ស អត្ថំ វិវេតិ, តស្មា យថាវុត្ថចិត្តវិសេសិតព្ពតោ
សមយេតោតិ អត្ថោ។ យថាធិប្បតានន្តិ កាមាវចរាធិវិសេសយុត្តានំ។ “តស្មី
សមយេ”តិ ចិត្តប្បត្តិយាវិសេសិតព្ពាបិ សមយោ យេន ចិត្តេន ឧប្បជ្ឈនេន
វិសេសីយតិ, តស្សេវ ចិត្តស្ស “យស្មី សមយេ”តិ ឯត្ថ សយំ វិសេសនភាវំ
អាបជ្ឈតិ។ តថា “តស្មី សមយេ”តិ ឯត្ថ វិសេសនភូតំ ចិត្តំ អត្តនា
វិសេសិតព្ពសមយស្ស ឧបការត្ថំ “យស្មី សមយេ... បេ... ចិត្ត”ន្តិ
វិសេសិតព្ពភាវំ អាបជ្ឈតិ។ ឧបការោតិ ច អញ្ញមញ្ញំ
អវច្ឆេទការច្នៃន្តិតព្ពភាវោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ បុរិមធម្មានំ ភក្កសមកាលំ, ភក្កានន្តរមេវ
វា បច្ឆិមធម្មានំ ឧប្បត្តិ បុរិមបច្ឆិមានំ និរន្តរតា កេនចិ អនន្តរិតតា។ យាយ
ភាវបក្ខស្ស ពលវភាវេន បដិច្ឆាធិតោវិយ ហុត្វា អភាវបក្ខោ ន បញ្ញាយតីតិ
តទេវេតន្តិ គហណាវសេន បច្ឆរជនោវិបរិយេសិតោ, សោយមត្ថោ
អលាតចក្កេន សុចាកដោ ហោតិ។ តេនេវាហា “ឯកីក្ខតានមិវ”តិ។
ឯកសម្មហាវសេន ឯកីក្ខតានមិវ បវត្តិ សម្មហាយនតា,
ទុត្តិញ្ញោយ្យកិច្ចភេទវសេន ឯកីក្ខតានមិវ បវត្តិ កិច្ចយនតាតិ យោជនា។ ឯត្ថ
ច បច្ឆយបច្ឆយុប្បន្នភាវេន បវត្តមាណំ អនេកេសំ ធម្មានំ
កាលសភាវព្យាបារាម្មណេហិ ទុត្តិញ្ញោយ្យភេទតាយ ឯកីក្ខតានមិវ
គហេតព្ពតា យថាក្កមំ សន្តតិយនតាទយោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

សហការីការណសន្និជ្ឈំ សមេតីតិ សមយោ, សមវេតីតិ អត្ថោតិ
សមយ-សទ្ធស្ស សមវាយត្ថតំ ទស្សេត្តោ “បច្ឆយសាមគ្គិ”ន្តិ អាហា។ សមេតិ
សមាគម្មតិ ឯត្ថ មគ្គព្រហ្មចរិយំ តទាធារមុគ្គលេហិតិ សមយោ, ខណោ។

សមេន្តិ ឯត្ថ, ឯតេន វា, សមាគមន្តិ ធម្មា សហជាតធម្មហិ ឧប្បាទាទីហិ វាតិ
សមយោ, កាលោ។ ធម្មប្បវត្តិមត្តតាយ អត្ថតោ អត្ថតោបិ ហិ កាលោ
ធម្មប្បវត្តិយា អធិករណំ ករណំ វិយ ច បរិកប្បនាមត្តសិទ្ធន រូបេន
វោហរិយតីតិ។ សមំ, សហ វា អរយវានំ អយនំ បវត្តិ អវជ្ជានន្តិ **សមយោ**,
សមូហោ យថា “សមុទាយោ” តិ។ អរយវសហាវជ្ជានមេវ ហិ សមូហោ។
បច្ចយន្តវសមាគមេ ឯតិ ជលំ ឯតស្មា ឧប្បជ្ជតិ បវត្តតិ ចាតិ **សមយោ**, ហេតុ
យថា “សមុទាយោ” តិ។ សមេតិ សម្ពន្ធា ឯតិ សវិសយេ បវត្តតិ, សម្ពន្ធា វា
អយន្តិ ឯតេនាតិ **សមយោ**, ទិដ្ឋិ។ ទិដ្ឋិសំយោជនេន ហិ សត្តា អតិវិយ ពជ្ឈន្តិ តិ។
សមយនំ សង្កតិ សមោធានន្តិ **សមយោ**, បដិលាភោ។ សមស្ស និរោធស្ស យានំ,
សម្មា វា យានំ អបគមោ អប្បវត្តតិ **សមយោ**, បហានំ។ អភិមុខភាវេន សម្មា
ឯតញ្ចោ អភិសមេតញ្ចោ អធិគន្ធុញ្ចោតិ អវិបរិតោ សភាវោ **អភិសមយោ**។
អភិមុខភាវេន សម្មា វា ឯតិ គច្ឆតិ ពុជ្ឈតីតិ **អភិសមយោ**, អវិរាជត្វា ធម្មានំ
អវិបរិតសភាវាវពោធា។ ឯត្ថ ច ឧបសគ្គានំ ជាតកមត្តត្តា តស្ស តស្ស
អត្ថស្ស វាចកោ **សមយ-សន្តោ** ឯវាតិ សឧបសគ្គោបិ វុត្តោ។ តានេវាតិ
បីឡនាទីនេវ។ **វិញ្ញាវិកតា** សេវិភាវេន កិរិយាសុ ឧស្សហានបរិនិប្បន្នោ។

កេសុបីតិ អកុសលវិចារកាទីសុ។ ខណស្ស អសម្ពោ តេនវិជាការោតិ
អាហា “នន្ទ” តិអាទិ។ ធម្មនេវាតិ វិសេសន្តវហិតេន។ តំយេវ ហិ អវជានលោន
និវត្តិតំ វិសេសំ ទស្សតិ “ន តស្ស បវត្តិត្តា” តិអាទិនា។ យថា វា តថា វាតិ
កាលេន លោកោ បវត្តតិ និវត្តតីតិ វា កាលោ នាម ភាវោ វត្តនលក្ខណោ
ភាវានំ បវត្តិឱកាសទាយកោតិ វា យេន តេន បកាវេន។ ៩ ធម្មតមហេតុនោ
សម្ពោ ឯវ នត្តិតិ ហេតុហេតុសាធារណហេតូយេវ បដិសេធនិ។ តប្បច្ចយតំ
អនេកបច្ចយតំ។

បកតិស្សវវាទគ្គហណំ និទស្សនមត្ថំ ទដ្ឋព្ពំ។

បជាបតិប្បិសកាលវាទាធឯយេបិ “ឯកការណាវាទោ”តិ។ វា-សន្នេន វា
តេសម្បិ សន្តិហោ ទដ្ឋព្ពោ។ អវយវំ...បេ... ធាយោ វុត្តោ អវយវំធម្មេន
សមុទាយស្ស អបទិសិតព្ពត្តា, យថា “សមំ ចុណ្ណំ, អលង្កតោ ទេវទត្តោ”តិ ច។
អនិច្ចាទនំ និច្ចាទនាការោ អហេតុភារោ។ និច្ចាទេតុំ អសមត្ថស្ស បន
បច្ចយន្តរាទំ សហស្សេបិ សមាគតេ នត្ថវ សមត្ថតាតិ អាហា
“និច្ចាទនសមត្ថស្ស”តិ។ ឯត្ថ ច សហការីការណាយត្តា ដលុប្បាទនា
បច្ចយធម្មានំ អញ្ញមញ្ញាបេក្ខាតិ វុត្តាតិ អបេក្ខាវិយាតិ អបេក្ខា ទដ្ឋព្ពា។

និព្យាចារេសុ អព្យាវដេសុ។ ឯកេកស្មិន្ទិ អដ្ឋកថាយំ អាមេឌិតវចនស្ស
លុត្តនិទ្ទិដ្ឋតំ ទស្សេតិ។ សតិ ច អាមេឌិតេ សិទ្ធា ពហុភារោតិ។ អន្ធសតំ
បស្សតីតិ ច បច្ចត្តវចនំ និច្ចារណោ ភុម្មវសេន បរិណាមេត្វា “អន្ធសតេ”តិ
អាហា។ តថា ឯកេកស្មិន្ទិ ឥមិនាវិសុំ អសមត្ថតា ជាតិតាតិ អន្ធសតំ
បស្សតីតិ សមុទិតំ បស្សតីតិ អត្ថតោ អយមត្ថោ អាបន្នោតិ អាហា “អន្ធសតំ
សហិតំ បស្សតីតិ អធិប្បាយោ”តិ។ អញ្ញថាតិ យថាវុត្ថវសេន អត្ថ
គយ្ហមាទេ។ យស្មា អសា...បេ... សិទ្ធា សិវិកុព្ពហនាទិសុ, តស្មា នាយមត្ថោ
សាធនតព្ពោ។ ឥទានិ តស្សត្ថស្ស សុចាកជភាវេន អសាធនតព្ពតំ ទស្សេន្តោ
“វិសុ”ត្ថិអាទិមាហា។

ឯតេនុចាយេនាតិ យោយំ ខណសង្ខារោ សមយោ កុសលុប្បត្តិយា
ទុល្លភការំ ធិបេតិ។ អត្ថនោ ទុល្លភតាយាតិ ឯត្ថ ខណត្ថោ វា សមយ-សន្នោ
ខណសង្ខារោ សមយោតិ អត្ថោ វុត្តោ។ ឯតេន ឧចាយភូតេន នយភូតេន។
យោជនា កាតព្វាតិ ឯត្ថាយំ យោជនា - សមវាយ...បេ... វុត្តិ ធិបេតិ សយំ
បច្ចយសាមគ្គិការវតោ, សមវាយត្ថោ វា សមយ-សន្នោ សមវាយសង្ខារោ

សមយោ។ សោ យាយ បច្ចុយសាមគ្គិយា សតីតិ ឥមស្ស អត្ថស្ស
បកាសនវសេន ធម្មានំ អនេកហេតុតោ វុត្តិ ធិបេតិ។ កាល...បេ... បរិត្តតំ
ធិបេតិ អត្ថនោ អតិបរិត្តតាយ។ សម្មហ...បេ... សហុប្បត្តិ ធិបេតិ សយំ ធម្មានំ
សមុទាយភាវតោ។ ហេតុ...បេ... វុត្តិ ធិបេតិ សតិ វេ អត្ថនិ អត្ថនោ ជលានំ
សម្ពវតោតិ។ អត្ថបកេ ច សទ្ធកេ ច យស្មី អតិបរិត្ត កាលេ យស្មី
ធម្មសមុទាយេ យម្ហិ ហេតុម្ហិ សតីតិ ឯតស្ស អត្ថស្ស ញាបនវសេន
តទាធារាយ តទជីនាយ ច កុសលធម្មប្បវត្តិយា ធុប្បជីវិជ្ឈតំ អនេកេសំ
សហុប្បត្តិ បរាជនប្បត្តិញ ធិបេតិ។

ទទ្ធិធម្មា ធនុគ្គហាតិ ទទ្ធិធនុនោ ឥស្សសា។ ទទ្ធិធនុ នាម
ទិសហស្សថាមំ វុច្ចតិ។ ទិសហស្សថាមន្តិ ច យស្ស អាហេបិតស្ស ជិយាពន្ធា
លោហសីសាធិនំ ភារោ ទណ្ឌោ គហេត្វា យាវ កណ្ឌាប្បមាណា ឧត្តិត្ថស្ស
បថវិតោ មុច្ចតិ។ សិក្ខិតាតិ ទសទ្វាទសវស្សនិ អាចរិយកុលេ
ឧគ្គហិតសិប្បា។ កតហត្ថាតិ ធនុស្មី ចិល្លាវសីភាវា។ កោចិ សិប្បមេវ
ឧគ្គណ្ឌាតិ, កតហត្ថោ ន ហោតិ, ឥមេ បន ន តថាតិ ទស្សេតិ។ កតុចាសនាតិ
រាជកុលាធិសុ ទស្សិតសិប្បា។ ចតុទ្ទិសា បីតា អស្ស្ទតិ ឯកស្មីយេវ បទេសេ
ចម្ពំ វា វុក្ខំ វា យំ កិញ្ចំ ឯកំយេវ និស្សរយ ចតុទ្ទិសាភិមុខា បីតា សិយុន្តិ អត្ថោ។
វេ វុត្តជវនបុរិសស្សាតិ ន វេរុចោ បុរិសោ កោចិ ភូតបុព្វោ អញ្ញត្រ
ពោធិសត្តេន។ សោ ហិ ជវនបំសកាលេ វេរុបមកាសិ។ សុត្តេ បន
អភូតបរិកប្បនវសេន ឧបមាមត្តំ អាហាជំ។ តប្បរភាវាតិ តប្បរភាវតោ
ហេតុសម្ពាតស្ស សមយស្ស បរាយត្តវុត្តិធិបនេ ឯកន្តព្យាវជសភាវតោតិ
អត្ថោ។ យេ បន “តប្បរភាវោ”តិ បឋន្តិ, តេសំ បច្ចុយាយត្តវុត្តិធិបនេតោ
តប្បរភាវោ ហេតុសម្ពាតស្ស សមយស្ស, តស្មា តស្ស បរាយត្តវុត្តិធិបនេតោ

វុត្តាតិ យោជនា។ សមុទាយាយត្តតាធិបនេ តប្បរោ,
តទេកទេសាយត្តតាធិបនេ តប្បរោ ន ហោតីតិ អាហា “អតប្បរការតោ”តិ។

ននុ ច តំ តំ ឧទាទាយ បញ្ញត្តោ កាលោ វោហារមត្តកោ, សោ កថំ
អាធារោ តត្ថ វុត្តធម្មានន្តិ អាហា “កាលោមិ ហិ”តិអាធិ។ យធិ កិរិយាយ
កិរិយន្តរលក្ខណំ ភាវេនភាវលក្ខណំ, កា បនេត្ថ លក្ខណកិរិយាតិ អាហា
“ឥហាបិ”តិអាធិ។ លក្ខណភូតភាវយុត្តោតិ ឥតិ-សន្នោ ហេតុអត្តោ។ ឥទំ វុត្តំ
ហោតិ - យស្មា សត្តាសម្ពាទាយ លក្ខណកិរិយាយ យុត្តោ សមយោ, តស្មា
តត្ថ ភូមិធិន្ទេសោតិ។

ឧទ្ទានតោតិ យធិ សន្នេបតោតិ អត្តោ។ ននុ ច អវសិដ្ឋកិលេសាទយោវិយ
កិលេសកាមាមិ អស្សនេតព្ពតាយ វត្ថុកាមេ សមវុទ្ធោ ញ្ញាណំវិយ
ព្រោយ្យេតិ សន្នេបតោ ឯកោយេវ កាមោ សិយាតិ អនុយោគំ សន្ធាយាហ
“កិលេសកាមា”តិអាធិ។ សហិតស្សតិ វិសយវិសយិភាវេន អវដ្ឋិតស្ស។
“ឧទ្ទានតោ ទ្វេ កាមា”តិ កិញ្ចាបិ សព្វេ កាមា ឧទ្ធិដ្ឋា, “ចតុន្នំ
អចាយាន”ន្តិអាធិនា បនវិសយស្ស វិសេសិតត្តា ឡិម្ពាគិយកិលេសភូតោ
កាមរាគោ ឥធិ កិលេសកាមាតិ គហិតោតិ “តេជោ”តិអាធិមាហា។ ចោទកោ
តស្ស អធិប្បាយំ អជានន្តោ “ននុ ចា”តិអាធិនា អនុយុញ្ញតិ។ ឥតរោ បន
“ពហលកិលេសស្ស”តិអាធិនា អត្តនោ អធិប្បាយំ វិវរតិ។

កាមាវចរធម្មេសុវិមាណកប្បវុត្តាធិប្បកាវេសុ បរិត្តកុសលាធិសុ វា។ ននុ
ច “ចតុន្នំ អចាយាន”ន្តិវិសយស្ស វិសេសិតត្តា រូចារូបធាតុគ្គហណស្ស
អសម្ពោយេវាតិ? ន, “ឧទ្ទានតោ ទ្វេ កាមា”តិ និវរសេសតោ កាមានំ
ឧទ្ធិដ្ឋត្តា។ ឧទ្ធិដ្ឋបិ ហិ កាមសមុទាយេ យថា តទេកទេសោវ គយ្ហតិ, តំ
ទស្សេតុំ “ធុរិជោ”តិអាធិមាហា។ កាមរាគោ បញ្ចកាមគុណិកោ រាគោ។

កាមតណ្ហា កាមាវចរធម្មវិសយា តណ្ហា។ និរោធតណ្ហា
ឧប្បទទិដ្ឋិសហគតោ រាគោ។ ឥធាតិ ឯកាទសវិជេ បទេសេ។ យទិ
អនវសេសប្បវត្តិ អធិប្បតា, “ធុរិជោបេសោ” តិ ន វត្ថុតំ វត្ថុកាមេកទេសស្ស
ឥធ អប្បវត្តនតោតិ អនុយោគេន យេភុយ្យភាវតោ អនវសេសោវិយ
អនវសេសោតិ វា អត្ថោ គហេតញ្ចោតិ ទស្សេន្តោ “វត្ថុកាមេបី” តិ អាទិមាហា។
អនវសេសសទិសតា ចេត្ត សភាវភិទ្ធស្ស កស្សចិ អនវសេសតោ។ ឯវព្វ
កត្វាតិ កិលេសកាមវត្ថុកាមាធំ អនវសេសបរិបុណ្ណភាវេន
អភិលក្ខិតត្វាតិ អត្ថោ។ ចាសទ្គស្ស រស្សត្ថំ កតត្ថំ កាមាវចរសទ្គ
ហេតុកត្តអត្ថោ អន្តោនីតោតិ ទស្សេតិ។

វិសយេតិ វត្ថុស្នំ អភិជេយ្យត្ថេតិ អត្ថោ។ និមិត្តវិហេតិ ឯតេន វុឡីសុ
កិរិយាវិភាគករណាយ, ន អត្ថកិរិយាយាតិ ទស្សេតិ។ កុសលភាវន្តិ
ជាតកតាហិតិកសុត្តអភិធម្មបរិយាយេន កថិតំ កុសលត្ថំ។ តស្សាតិ
សុខវិចាកភាវស្ស។ តស្ស បច្ចបដ្ឋានតំ វត្ថុកាមតាយាតិ ឯតេន
“អនវជ្ជសុខវិចាកលក្ខណ” ត្ថំ ឯត្ថ សុខសទ្ធោ ឥដ្ឋបរិយាយោ វុត្ថោតិ
ទស្សេតិ។ សញ្ញាបញ្ញាកិច្ចំ សញ្ញាណករណបដិវដ្ឋនានិ, តទុកយវិធុរា
អារម្មណ្ឌបលទ្ធិ “វិជានាតី” តិ ឥមិនា វុច្ឆតីតិ អាហ “សញ្ញា... បេ.... គហណា” ត្ថំ។
ននុ ច ជស្សទិកិច្ចតោបិ វិសិដ្ឋកិច្ចំ ចិត្តត្ថំ? សច្ចមេតំ, សោ បនវិសេសោ ន
តថា ធុរវពោធា, យថា សញ្ញាបញ្ញាវិញ្ញាណានត្ថិ
សញ្ញាបញ្ញាកិច្ចវិសិដ្ឋលក្ខណតាយ វិញ្ញាណលក្ខណាមាហា។ អនន្តរធម្មានំ
បគុណាពលវភាវស្ស ការណភាវេន បវត្តមាទោ សន្តានំ ចិនោតិ នាម។
តថាបវត្តិ ច អាសេវនបច្ចយភាវេតិ អាហ “អាសេវនបច្ចយភាវេន
ចិនោតិ” តិ។

ចិត្តកតមេវាតិ អភិសង្ខារវិញ្ញាណកតមេវា។ ឆានត្តាជីនំ វេត្តានន្តិ ឯត្ថ
វេត្តានំ បច្ឆេកំ យោជេតព្ពានំ។ វេត្តានំ បរិច្ឆេទោ អសង្ករភារោ។ តេន ច ធម្មោ
និច្ឆិតោ នាម ហោតីតិ អាហា “និច្ឆិតតា”តិ។ លិង្គឆានត្តាជីនំតិ ឯត្ថ
ឥត្ថិបុរិសសណ្ឋានវសេន លិង្គឆានត្តំ។ ទេវមនុស្សតិរច្ឆានាទិវសេន
ឥត្ថិលិង្គស្ស បុព្វត្ថំ, តថា បុរិសលិង្គស្ស។ ទេវាទិភេទេ ឥត្ថិលិង្គ បច្ឆេកំ
ឆានត្តកាយតាសង្ខាតស្ស អញ្ញមញ្ញវិសទិសសភាវស្ស ទេសាទិភេទភិទ្ទស្ស
ច វិសេសស្ស វសេន បភេទោ វេទិតព្ពានំ។ តថា បុរិសលិង្គំ លិង្គនិព្ពត្តកស្ស វា
កម្មស្ស យថាវុត្តឆានត្តាទិវសេន លិង្គស្ស ឆានត្តាជីនំ យោជេតព្ពានំ។
លិង្គឆានត្តាជីនុ បវេត្តត្តា សញ្ញាជីនំ ឆានត្តាជីនំ។ តេនេវាហា “កម្មឆានត្តាជីហិ
និព្ពត្តានិ ហិ តានី”តិ។ អបទាទិឆានាករណទស្សនេន លិង្គឆានត្តំ ទស្សិតំ។
តស្មិញ្ច ទស្សិតេ សញ្ញាឆានត្តាទយោ ទស្សិតា ឯវាតិ អាវុត្តតិ កវចក្កន្តិ
ទស្សេន្តោ អាហា “អនាគ...បេ... យដេន្តោ”តិ។ ឥត្ថិលិង្គបុរិសលិង្គាទិ
វិញ្ញាណាទិដ្ឋិតស្ស រូបក្ខន្ធស្ស សន្និវេសវិសេសោ។ សញ្ញាសីសេន ចត្តារោ
ខន្ធា វុត្តា។ វោហារវចនេន ច បញ្ចន្ធិ ខន្ធានំ វោហារិតព្ពានាវេន បវេត្តិ ជីបិតា, យា
សា តណ្ហាទិដ្ឋិអភិទិវេសហេតុតិ ឥមមត្តំ ទស្សេន្តោ “លិង្គាទិ...បេ...
យោសាឆានី”តិ អាហា។

“យេ កេចិ, ភិក្ខុវេ, ធម្មា អកុសលា អកុសលភាគិយា, សព្ពេតេ
មនោបុព្វត្ថមា”តិ (អ. និ. ១.៥៦-៥៧), “មនោបុព្វត្ថមា ធម្មា”តិ (ធរ. ប. ១, ២) ច
ឯវាទិវចនតោ ចិត្តហេតុកំ កម្មន្តិ អាហា “កម្មញ្ញិ ចិត្តតោ និព្ពត្ត”ន្តិ។
យថាសង្ខ្យន្តិ កម្មតោ លិង្គំ លិង្គតោ សញ្ញាតិ អត្តោ។ ន បុរិមវិកប្បវិយ
កម្មតោ លិង្គសញ្ញា លិង្គតោ លិង្គសញ្ញាតិ ឧភយតោ
ឧភយប្បវត្តិទស្សនវសេន។ “ភេទំ គច្ឆន្តិ ឥត្តាយំ បុរិសោតិ វា”តិ ភេទស្ស
វិសេសិតត្តា ឥត្តាទិភារេន វោហារិតព្ពានាវោ ឥធរេនោតិ “ឥត្ថិបុរិសាទិវោហារំ

គង្គន្តី" តិ វុត្តំ។ អនុទ្ធវយវសេនាតិ អតីតបច្ចុប្បន្នទ្ធវយវសេន។
គុណាភិព្យាបនំ កិត្តិ ភាហា "បត្តជយសត" តិ។ កម្មនាណាករណេនវិនា
កម្មនិព្ពត្តនាណាការណាភាវតោ "កម្មជេហិ... បេ... នាណាករណ" តិ វុត្តំ។
អរិបច្ចនោកាសោ អជ្ជានភូតា, គតិកាលោបិ វា។ កាមាវចរំ
អភិសង្ការវិញ្ញាណំ រូបធាតុយា ចក្កវិញ្ញាណាធិ ជនេត្វា អនោកាសតាយ
តទារម្មណំ អជនេន្តំ ឯត្ថ និទស្សេតត្ថំ។ ឯកច្ចចិត្តករណស្ស អធិប្បេតត្តា
ចក្កាធិវេកល្លេន ចក្កវិញ្ញាណាធិនំ អជនកំ កម្មវិញ្ញាណំ
អវសេសបច្ចុយវិកលេ អនោគធំ ទដ្ឋត្ថំ។ តទបិ កាលគតិបយោគាធិតិ អាធិ-
សន្នេន សង្កហិតត្ថិ។ ឯត្ថ ច "សហការីការណាវិកលំ វិចាកស្ស អច្ចន្តំ
ឱកាសមេវ នលភតិ, ឥតវំ វិចាកកេនេសស្ស លទ្ធាកាសត្ថិ, ឥទមេតេសំ
នានត្ថ" តិ វុត្តិ, តំ វិចាកស្ស ឱកាសលាភេ សតិ សហាយ ការណាវិកលតាវ
នត្ថិ តិ អធិប្បាយេន វុត្តំ។

ភវតុ តាវ ភវិត្វា អបគតំ ភូតាបគតំ, អនុភវិត្វា អបគតំ បន កថន្តិ
អាហា "អនុភូតភូតា" តិ អាធិ។ តេន អនុភូត-សន្នេន យោ អត្ថោ វុច្ចតិ, តស្ស
ភូត-សន្នោយេវ វាចកោ, ន អនុ-សន្នោ, អនុ-សន្នោ បន ជោតកោតិ ទស្សេតិ។
សាខាភន្ត្តសទិសា ហិ និចាតោបសក្កាតិ។ កិរិយាវិសេសកត្តញ្ច ឧបសក្កានំ
អនេកត្តត្តា ធាតុសន្នានំ តេហិ វត្តញ្ញវិសេសស្ស ជោតនភាវេនេវ អវច្ឆិន្ទន្តិ
យត្តកា ធាតុសន្នេន អភិធាតញ្ច អត្ថវិសេសា, តេសំ យំ សាមញ្ញំ អវិសេសោ,
តស្ស វិសេសេ អវជ្ជាបនំ តស្ស តស្ស វិសេសស្ស ជោតនមេវាតិ អាហា
"សាមញ្ញ... បេ... វិសេសីយតី" តិ។ អនុភូត-សន្នោ ពហុលំ កម្មត្ថេ ឯវ ទិស្សតីតិ
តស្ស ឥធ កត្តអត្ថវាចិតំ ទស្សេតុំ "អនុភូតសន្នោ ចា" តិ អាធិមាហា។ សតិបិ
សព្វេសំ ចិត្តប្បាទានំ សវេទយិតភាវតោ អារម្មណានុភវនេ, សវិបល្លាសេ បន
សន្តានេ ចិត្តាភិសង្ការវសេន បវត្តិតោ អព្យាកតេហិ វិសិដ្ឋោ

កុសលាកុសលានំ សាតិសយោវិសយានុកវនាការោតិ អយមត្ថោ
ឥធាធិប្បតោតិ ទស្សន្តោ “វុត្ថំ អធិប្បាយវសេនា”តិ អាហា។
ភូតាបគតភាវភិធានាធិប្បាយេនាតិ កុសលាកុសលស្ស
អាកឡនុចាយមាហា។

ឧប្បតិកកិច្ចនិច្ឆាទនតោ ឧប្បតិកសទិសត្តា “ឧប្បតិក”ន្តិ វុត្ថំ។ ឧប្បន្និតុំ
អារទ្ធាតិ អនាគតស្សបិ តស្សេវ ឧប្បន្ន-សន្នេន វុត្តតាយ ការណាមាហា។ ឯត្ថ
ច រជ្ជនាធិវសេន អារម្មណាសានុកវនំ សាតិសយន្តិ អកុសលញ្ច កុសលញ្ច
ឧប្បន្និត្វា និរុទ្ធតាសាមញ្ញេន “សព្ពសន្និកំ ភូតាបគត”ន្តិ វុត្ថំ។
សម្មាហាវិនោទនិយំ បន “វិចាកានុកវនវសេន តទារម្មណំ។
អវិបក្កវិចាកស្ស សព្ពថា អវិគតត្តា ភវិត្វាវិគតតាមត្តវសេនកម្មញ្ច
ភូតាបគត”ន្តិ វុត្ថំ។ តេនេវ តត្ថ ឱកាសកតុប្បន្ននិវិចាកមេវាហា។ ឥធម បន
កម្មម្យីតិ។ អារម្មណាករណាវសេន ភវតិ ឯត្ថ កិលេសជាតន្តិ ភូមីតិ វុត្តា
ឧបាទានកូន្ទា។ អគ្គិអាហិតោវិយាតិ ភូមិលទ្ធន្តិ វុត្តតាយ ឧចាយំ ទស្សតិ។
ឯតេនាតិ កម្មំ។ ឯតស្សាតិ វិចាកោ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្វំ។

អវិក្ខម្ពិតត្តាតិ អវិនោទិតត្តា។ សភូមិយន្តិ សកភូមិយំ។ វិច្ឆិន្និត្វាតិ បុន
ឧប្បន្និតុំ អទត្វា។ ខណាត្តយេកទេសគតំ ខណាត្តយគតន្តិ វុត្តន្តិ យថាវុត្តស្ស
ឧទាហរណស្ស ឧបចារការមាហា។ តេន ឧប្បន្នា ធម្មា បច្ចុប្បន្នា ធម្មាតិ
ឥនមេត្ថ ឧទាហរណំ យុត្តន្តិ ទស្សតិ។ បដានេនាតិ បដានភាវេន។ ទេសនាយ
ចិត្តំ បុព្ពង្គមន្តិ លោកិយធម្មេ ទេសេតព្កេ ចិត្តំ បុព្ពង្គមំ កត្វា ទេសនា ភគវតា
ឧបិតាតិ ទស្សតិ។ ធម្មសកាវំ វា សន្ធាយាតិ លោកិយធម្មានំ អយំ សកាវោ
យទិទំ តេ ចិត្តជេដ្ឋកា ចិត្តបុព្ពង្គមា បវុត្តន្តិតិ ទស្សតិ។ តេន តេសំ
តថាទេសនាយ ការណាមាហា, សព្វេ អកុសលា ធម្មា ចិត្តវដ្ឋាតិ អត្ថោ។

កេងតិ បទការា។ ជស្សនយោបិតិ បិ-សន្តេន រាគានយោ សម្ម័យោតិ។
កាលភេទភារេបិ បច្ចយភារេន អបេត្តិតោ ធម្មោ បុរិមនិប្បន្នោវិយ
វោហរិយតីតិ អាហា “បឋមំ ឧប្បន្នោវិយា”តិ។ អនុបចរិតមេវស្ស បុព្វន្តមការំ
ទស្សេតុំ “អនន្តរបច្ចយមន”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ “ខីណា ភវនេត្តិ”តិអាទិវចនតោ (ធិ.
និ. ២.១៥៥; នេត្តិ. ១១២) នេត្តិភូតាយ តណ្ហាយ យុត្តំ ចិត្តំ នាយ កត្តិ អាហា
“តណ្ហាសម្មយុត្តំ វា”តិ។

“យំ តស្មី សមយេ ចេតសិកំ សាត”ន្តិ និទ្ទិដ្ឋត្តា សោមនស្សវេទនា
សាតសភាវាតិ អាហា “សភាវវសេន វុត្ត”ន្តិ។ និប្បវិយាយេន មធុរ-សន្តោ
រសវិសេសបរិយាយោ, ឥដ្ឋការសាមញ្ញេន ឥធ ឧបចារេន វុត្តោតិអាហា “មធុរ
វិយា”តិ។ បរមត្ថតោ តណ្ហាវិនិមុត្តោ នន្ទិរកោ នន្ទិរកភារោ វា នត្តិ “ន ឯត្ថ
សម្មយោគវសេន សហគតភារោ អត្ថ”តិ, “នន្ទិរកសហគតា”តិ ច វុច្ចតិ។
តេនវិញ្ញាយតិ “សហគតសន្តោ តណ្ហាយ នន្ទិរកការំ ដោតេតិ”តិ។
អវត្តាវិសេសវាចកោ វា សហ-សន្តោ “សនិទស្សនា”តិអាទិសុវិយ, សញ្ញាសុបិ
អវត្តាសុ នន្ទិរកសភាវាវិជហនទីបនវសេន នន្ទិរកការំ កតា
នន្ទិរកសហគតាតិ តណ្ហា វុត្តា។ គត-សន្តស្ស វា “និដ្ឋិតត”ន្តិអាទិសុវិយ
អត្ថន្តរភាវតោ នន្ទិរកសភាវា តណ្ហា “នន្ទិរកសហគតា”តិ វុត្តា,
នន្ទិរកសភាវាតិ អត្តោ។ ឥធាបីតិ ឥមិស្សំ អដ្ឋកថាយំ។ ឥមស្មិម្បិ បទេតិ
“សោមនស្សសហគត”ន្តិ ឯតស្មិម្បិ បទេ។ អយមេវត្តោតិ សំសដ្ឋោ ឯវ។
យថាទស្សិតសំសដ្ឋសន្តោតិ អត្តុទ្ធារយ្យសន្តេន ចាឡិតោ អដ្ឋកថាយ
អាគតសំសដ្ឋសន្តោ។ សហជាតេតិ សហជាតត្ថេ។

កាលវិសេសានបេក្ខោ កម្មសាធនោ អាកដ្ឋ-សន្តោ ភាសិតបរិយាយោតិ
ទស្សេត្តោ អាហា “អភាសិតព្ពតា អនាកដ្ឋតា”តិ។ ចាឡិយន្តិ ឥមិស្សា

បឋមចិត្តប្បាទចាឡិយំ។ អភាសិតត្តា ឯវាតិ អសម្ព័ន្ធវិកភាវស្ស អវុត្តត្តា
ឯវ។ ការណបរិយាយត្តា វុត្តសទ្ធស្ស បច្ចយភាវសាមញ្ញតោ
ទ្វារភូតធម្មានម្បិ សិយា វុត្តបរិយាយោតិ អាហា “ទ្វារំ វុត្តតិ វុត្ត”ន្តិ។ តេន វុត្ត
រិយ វុត្តតិ ទស្សេតិ។ មនោទ្វារភូតា ធម្មា យេតុយ្យេន ហធយវុត្តនា សហ
ចរន្តីតិ ទ្វារេន... បេ... ហធយវុត្ត វុត្តន្តិ អាហា យថា “កុត្តា បចរន្តី”តិ។
សកិច្ចភាវេនាតិ អត្តនោ កិច្ចភាវេន, កិច្ចសហិតតាយ វា។
អញ្ញាសាធារណោតិ ស-សទ្ធស្ស អត្តមាហ។ សកោ ហិ រសោ សរសោតិ។

អនន្តរចិត្តហេតុកត្តា ចិត្តស្ស ឯកសមុដ្ឋានតា វុត្តា,
សហជាតចិត្តជស្សហេតុកត្តា ចេតសិកានំ ទិសមុដ្ឋានតា។ “ចិត្តសមុដ្ឋានា
ធម្មា, ដុដ្ឋាភិក្ខុវេ វេទេតិ, ដុដ្ឋា សញ្ញានាតិ, ដុដ្ឋា ចេតេតី”តិ (សំ. និ. ៤.៩៣)
ហិ វុត្តំ។

សុខុមរជាទិរុបន្តិ អណ្តាតជ្ជារិរូបមាហ។ បរមាណុរូបេ បន វុត្តព្ភមេវ នត្ថិ។
វុត្តបរិវត្តតាយាតិ ឯតេន អនេកកលាបគតានិ ពហូនិយេវ រូបាយតនានិ
សមុទិតានិ សំហច្ចការិតាយ សិវិកុព្ភហានញ្ញាយេន ចក្កវិញ្ញាណស្ស
អារម្មណបច្ចយោ, ន ឯកំ កតិបយានិ វាតិ ទស្សេតិ។ ននុ ច ឯវំ សន្តេ
ចក្កវិញ្ញាណំ សមុទាយារម្មណំ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ សមុទាយស្សេវ
អភាវតោ។ ន ហិ បរមត្ថតោ សមុទាយោ នាម កោចិ អត្ថិ។ វណ្ណាយតនមេវ
ហិ យត្តកំ យោគ្យទេសេ អវដ្ឋិតំ, សតិ បច្ចយន្តរសមាយោគេ តត្ថកំ
យថាវុត្តេន ញ្ញាយេន ចក្កវិញ្ញាណស្ស អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ
អវិកប្បកត្តា តស្ស។ តទទិទិហជំ បន មនោវិញ្ញាណំ អនេកកត្តត្ថំ ឧប្បជ្ជមាទំ
បុរិមសិទ្ធកប្បនាវសេន សមូហាការេន សណ្ឋានាទិអាការេន ច បវុត្តតីតិ កី
ចក្កវិញ្ញាណស្ស ឯកំ វណ្ណាយតនំ អារម្មណំ, ឧទាហុ អនេកានីតិ ន

ចោទតព្វមេត៌។ ន ហិ បច្ចុក្ខវិសយេ យុត្តិមគ្គនា យុត្តា។ កិញ្ចា ភិយ្យោ
អច្ចរាសដ្ឋាតក្ខណោន អនេកកោដិសង្ខាយ ចិត្តប្បត្តិយា បវត្តនតោ ចិត្តស្ស
លហុបវិវត្តិតាយ សមាធមិ យជសរាវាទិវណ្ណានំ យោគ្យទេសាវជ្ជានេ
បុរិមមនសិការាណុរូបំ “យដោ”តិ វា “សរាវោ”តិ វា បឋមំ តាវ ឯកោ
មនោវិញ្ញាណាសន្តានេន បរិច្ឆិដ្ឋតិ, បច្ឆា ឥតរោ ចក្ខុវិញ្ញាណាវិជីយា
ព្យវហិតេនាតិ អវិសេសវិទុតាយ បន យជសរាវាទិតុទ្ធិយា
អភេទាបត្តិបរិកប្បនាតិ។ ឡើងសីបេត្ត ចោទនា អចោទនាតិ ទដ្ឋព្វា។
ខណបរិត្តតាយាតិ បពន្ធក្ខណាស្ស ឥត្តរតាយ។ បពន្ធវិសេន ហិ បច្ចេកំ
រូបាបធម្មាវិរោធិអវិរោធិបច្ចយសមាយោគេ លហំ ទន្ធពា និរុដ្ឋនតោ
បរិត្តកាលា ធិយកាលា ច ហោត្តិ, សភាវលក្ខណាវិសេន បន ឯកបរិច្ឆេទា
ឯវាតិ។ យថា ច រូបាយតនំ, ឯវំ ឥតរាជិបិ។ សន្តាទយោបិ ហិ
វត្ថុបរិត្តតាទិកាវេន លព្ពន្ធិតិ។ **អច្ឆាសន្នាទិតាយាតិ** អាទិ-សន្នេន អនាវជ្ជនំ
កេនចិ បដិច្ចន្នតាតិ ឯវមាទី សង្ក្ខណាតិ។ វិសយិធម្មំ វិសេសតោ សិនោតិ
ពន្ធិតិ វិសយោតិ អនញ្ញត្តភាវាបេក្ខោ វិសយោតិ អាហា “**វិសយោ**
អនញ្ញត្តភាវេនា”តិ។ ន ហិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទយោ រូបាយតនាទិតោ អញ្ញស្មី
អារម្មណេ បវត្តន្តិតិ។ គាវោ ចរន្តិ ឯត្តាតិ គោចរោ, គោចរោ វិយាតិ គោចរោតិ
សម្ពហុលចារិតាបេក្ខោ គោចរោតិ អាហា “**គោចរោ តត្ថ ចរណេនា**”តិ។
ពហុលព្វំ ចក្ខុវិញ្ញាណាទិហិ រូបាទយោ គយ្ហន្តិ, ន តថា មនោវិញ្ញាណេនាតិ។
តេសន្តិ មនោវិញ្ញាណេន គយ្ហមាធានំ រូបាយតនាទិនំ។ “វចនស្ស
អនុបបត្តិតោ”តិ កស្មា វុត្ថំ, ននុ បញ្ចទ្វារេ បវត្តមនោវិញ្ញាណាធាតុំ សន្ធាយ
តេសំ គោចរវិសយំ បច្ចនុភោតិ វចនំ ឧបបដ្ឋតិយេវាតិ? ន, និយមាភាវតោ។
ន ហិ បញ្ចទ្វារាភិជិហដំយេវ មនោ ឥធ “មនោ”តិ វុត្តន្តិ និយមហេតុ អត្ថិតិ,
ឯតំយេវ វា ចោទនំ មនសិ កត្វា ទិព្វចក្ខុញ្ញាណាទិគ្គហណំ កតំ។

ឯវ័រឈ្លោតិអាទិវចនតោ បុព្វេនិវាសអតីតាឆាគតំសញ្ញាណាធយោបិ ៩៨
សម្ពុវន្តិ។ ៩៩ តថាតិ រូបំ សទ្ធីន្តិអាទិនា។

កោជន...បេ.... ឧស្សហាធិប៉ាតិ ៩៩ យាយ កម្ពុញ្ញតាយ រូបកាយស្ស
កល្យតា ហោតិ, តស្ស បច្ចយនិទស្សនំ។ កោជនេ ហិ សម្មាបរិណាតេ
សប្បាយេ ច ឧតុកោជនេ សម្មបយុត្តេ សម្មាបយោគសម្ពាតេ
កាយិកេចតសិករីរិយេ ច សមារទ្ធេ លហុតាទិសញ្ញាវេន កាយោ កម្ពុត្ថមោ
ហោតិ សព្ពកិរិយានុកូលោតិ។ អថ វា កោជន...បេ.... ឧស្សហាធិប៉ាតិ ៩៩
កាយស្ស កល្យតាយ វិយ ឧបទ្កតតាយបិ ការណាវចនំ។
វិសមកោជនាបរិណាមាទិតោ ហិ កាយស្ស ឧបទ្កវករា វាតាធយោ
ឧប្បជ្ឈន្តិតិ។ អនុវត្តន្តស្សាតិ បទំ “ជយំ វេរំ បសវតី” តិអាទីសុ (ធម្ម. ប. ២០០) វិយ
ហេតុអត្ថវសេន វេទិតព្ពំ។ ជាគរណានិមិត្តញ្ញំ ៩៨ អនុវត្តនំ អធិប្បតន្តិ។ អថ
វា អនុវត្តន្តស្សាតិ ៩៩ បកតិយា ទិដ្ឋាធិវសេន អាចាជគមនុបនិស្សយានំ
កល្យតាទិនិព្ពត្តានំ កាយិកសុខាទិនំ សម្ពុវនិស្សនំ។ កាយកល្យតាធិ
អនុវត្តន្តស្ស ហិ យថាវុត្តឧបនិស្សយាកោតាភាវេន វុត្តប្បការំ
អាចាជគមនំ ន សិយាតិ។ យថានុកូតេ រូចាទិវិសយេ ចិត្តស្ស បឋមំ អារជ្ជនំ
ចិត្តបណិទហានំ។ យថានុកូតេន រូចាទិនា សទិសំ អសទិសំ សម្ពុទ្ធព្វា
សទិសាសទិសសម្ពុទ្ធនំ, តស្ស ទស្សនាទិ សទិសាសទិសសម្ពុទ្ធនិស្សនាទិ,
ចិត្តបណិទហានញ្ញំ សទិសាសទិស...បេ.... ទស្សនាទិ ច ចិត្ត...បេ....
ទស្សនាធយោ តេ បច្ចយាតិ យោជេតព្ពំ។ ឆាតុក្ខោភាទិតិ អាទិ-សទ្ធន
នេវត្វបសំហារាធិ សង្គណ្ហាតិ។ តំសទិសតា ទិដ្ឋសុតសទិសតា។
តំសម្បយុត្តតា ទិដ្ឋសុតបដិពទ្ធតា។ កេនចិ វុត្តេតិ ៩៩ មិនា សទ្ធាយ
អនុស្សវនិព្ពត្តតំ អាហា។ អាការវិចារណាន្តិ តេសំ តេសំ អត្តានំ
ឧបដ្ឋានាការវិចារណំ។ កត្តចិ អត្ថេ។

និយមិត្តស្យាភិ កុសលមេវ មយា ឧប្បាទេតព្ពន្ធិ ឯវំ និយមិត្តស្យា។
បសាទសំនេហាភាវោ ទោសពហុលតាយ ហោតីតិ លូឧបុគ្គលា
ទោសពហុលាតិ អាហា។

អាយតនភាវតោតិ ការណភាវតោ។

វិជ្ជមានវត្ថុស្មិន្តិ ឯតេន “វិនាបិ ធម្មេបរិច្ឆាគេន ចិត្តប្បាទមត្តេនេវ
ធានមយំ កុសលំ ឧបចិតំ ហោតី”តិ កេសញ្ចិ អតិធាវនំ និវត្តិតំ ហោតីតិ។

ធម្មសវនស្ស យោសនំ ធម្មសវនយោសនំ។ តស្សាភិ “សទ្ធានំ ទស្សមី”តិ
សទ្ធាវត្ថុនំ ហំនករណភេរិអាទិនំ សសទ្ធប្បវត្តិករណស្ស។ ចិន្តនំ តថា តថា
ចិត្តប្បាទនំ។ អញ្ញត្ថាតិ សុត្តេសុ។ អបរត្ថាតិ អភិធម្មបទេសុ។ អបរិយាបន្នាតិ
បទស្ស អត្តវណ្ណាន “បរិភោគរសោ”តិអាទិកាយ អត្តវណ្ណាយ បរតោ
ពហុសុ ចោត្តកេសុ លីឡិយតិ, យថាហំនេយេវ បន អានេត្វា វត្តញ្ចា។ តត្ថ
បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានត្ថា លក្ខណបញ្ញត្តិយោ អញ្ញាយតនត្ថា ធន
អជ្ឈតិកាយតនានិ អសង្កហិតា ធម្មាយតនេនាតិ យោជេតព្ពំ។

“ឯកទ្វារិកកម្មំ អញ្ញស្មី ទ្វារេ ឧប្បជ្ជតី”តិ កស្មា វុត្ថំ, ននុ រូចាទីសុ
ឯការម្មណំ ចិត្តំ យថា ន អញ្ញារម្មណំ ហោតិ ចិត្តវិសេសស្ស អធិប្បេតត្ថា,
ឯវំ កម្មវិសេសេ អធិប្បេតេ កាយទ្វារាទីសុ ឯកទ្វារិកកម្មំ អញ្ញស្មី ទ្វារេ ន
ឧប្បជ្ជតិ តត្ថេវ បរិយោសិតត្ថា, អថ កម្មសាមញ្ញំ អធិប្បេតំ, រូចាទីសុ
ឯការម្មណាត្ថិ ឥទំ ឧទាហរណំ ន សិយាតិ? ន, អសទិសភាវិការីនវសេន
ឧទាហរណត្ថា, ឥតថា មនោវិញ្ញាណភូតំ ឥទំ ចិត្តំ ធនុបិ វិសយេសុ បរត្ថនតោ
អនិពទ្ធារម្មណាត្ថិ អារម្មណំ សទិស្វទាហរណភាវេន វុច្ឆយ្យ អារម្មណំ វិយ
ទ្វារម្មិ អនិពទ្ធន្តិ។ យស្មា បន សតិបិ កម្មានំ ទ្វារន្តរចរណោ យេតុយ្យេន វុត្តិយា

តព្វហុលវុត្តិយា ច ធារកម្មានំ អញ្ញមញ្ញំ វវត្តានំ វត្តតិ, តស្មា
 ចាណាតិចាតាធិការសាមញ្ញេន កម្មំ ឯកត្ថនយវសេន គហេត្វា តស្ស
 វចីធារាធិសុ បវត្តិសញ្ញាវតោ កម្មស្ស អនិពទ្ធត្ថាតិ វុត្តន្តិ អាហ
 “កាយធារាធិសុ ឯកធារិកកម្មំ អញ្ញស្មី ធារេ ន ធម្មជ្ឈតិ” តិ។ រូចាធិសុ បន
 ឯការម្មណំ ចិត្តំ តេនេវាម្មណេន បរិច្ឆិន្ទន្តិវិសិដ្ឋមេវ គហិតន្តិ អារម្មណាមេវ
 និពទ្ធត្ថិ វុត្តន្តិ ចិត្តវិសេសោ ឯវ គហិតោ, ន ចិត្តសាមញ្ញំ។ “ននុ ច រូចារម្មណំ
 វា... បេ... ធម្មារម្មណំ វា យំ យំ វា បនា” តិ អារម្មណាម្បិ អនិយមេនេវ វុត្តន្តិ?
 សច្ចមេតំ, តត្ថ បន យំ រូចាធិសុ ឯការម្មណំ ចិត្តំ, តំ តេនវិជានប្បវត្តតិ, កម្មំ
 បន កាយធារិកាធិកេធំ វចីធារាធិសុ ន ធម្មវត្ថុតិ តិ ឥមស្ស វិសេសស្ស
 ជោតនត្ថំ ចាឡិយំ អារម្មណាមេវ គហិតំ, ធារំ ន គហិតន្តិ ឥមមត្តំ ធស្សេតិ
 “អារម្មណាមេវ និពទ្ធ” តិ អាធិនា។ វចីធារេ ឧប្បជ្ឈមានម្បិ ចាណាតិចាតាធិតិ
 អត្ថោ។

កាមាវចរកុសលំ

កាយកម្មធារកថាវណ្ណានា

កម្មធារានន្តិអាធិនា បកាសេតព្វស្ស សរូបំ បកាសនុចាយញ្ច ធស្សេតិ។
 និយត្រូប្បបវសេនាតិ ធម្មសង្កហោ និទ្ទិដ្ឋនិយត្រូប្បបវសេន។ អញ្ញថា
 កម្មសមុជ្ឈានិកកាយេ បាធយវត្ថុបិ គហេតព្វំ សិយា។ ឯកសន្តតិបរិយាបន្នោ
 ឧចាធិន្តកកាយោ ឥធម គហិតោតិ ចក្ខាយតនាធិតិ វុត្តេសុ ឯកោ ភាវោ
 បាធយវត្ថុ ច គហិតន្តិ ន សក្កា វត្ថុំ “ចក្ខាយតនាធិនិ ជីវិតបរិយន្តានិ” តិ
 សន្និវេសស្ស វិភាវិតត្ថា។

វិប្បន្នមានវណ្ណគ្គហណានន្តរំវិញត្តិគ្គហណាស្ស ឥច្ឆិតត្តា ចលនាការវ
វាយោធាតុវិញ្ញត្តិវិការសហិតាតិ កធាចិ អាសន្នេយ្យាតិ តន្ត្រីត្តនត្ថំ
“បឋមជវនសមុដ្ឋិតា”តិ អាហា។ ទេសន្តរុប្បត្តិហេតុភាវេន ចាលេតុន្តិ ឯតេន
ទេសន្តរុប្បត្តិ ចលនំ, តំនិមិត្តេ ច កត្តភាវោ ឧបចរិតោតិ ទស្សេតិ, អញ្ញថា
ខណិកតា អព្យាចារតា ច ធម្មានំ ន សម្ពេយ្យាតិ។ តទភិមុខការវិការវតីតិ
តំនិសមភិមុខោ តទភិមុខោ, តស្ស ភាវោ តទភិមុខភាវោ, សោ ឯវិការោ,
តំសមដ្ឋិនំ វាយោធាតុ តទភិមុខការវិការវតី។ ឥធានិ តទភិមុខការវិការ រស្ស
វិញ្ញត្តិការំ ទស្សេត្តោ អាហា “អធិប្បាយសហការី”តិ អាធិ។ ឯវញ្ញ
កត្វាតិ អាធិនា ឥមិស្សា អត្ថវណ្ណនាយ លទ្ធកុណំ ទស្សេតិ។ តត្ថ
អារជ្ជនស្សាតិ មនោធារាវជ្ជនស្ស។ យតោ ពាត្តិសាតិ អាធិនា តស្ស
វិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបកតា ន សក្កា បដិសេធតុន្តិ ទស្សេតិ។

បច្ចយោភិវត្ថំ សមត្ថោតិ ឯតេន យថាវុត្តវាយោធាតុយា
ថម្ពនចលនសម្ពាតកិច្ចនិច្ឆាទនេ តស្ស អាការវិសេសស្ស
សហការីការណភាវមាហា។ អនិទស្សនសប្បដិយតាទយោវិយ មហាភូតានំ
អវត្តាវិសេសមត្តំ សោ អាការវិសេសោតិ បរមត្ថតោ ន កិញ្ចិ ហោតីតិ
“បរមត្ថតោ អការំ ទស្សេតី”តិ អាហា។ បរមត្ថតោ ចិត្តសមុដ្ឋានភាវោ
បដិសេធិតោ។ កម្មសមុដ្ឋានាធិការវស្ស បន សម្ពេយ្យោ វេយ្យេ នត្តិ
យថាវុត្តវិការស្ស បរមត្ថតោ សញ្ញាវេ នកុតោចិសមុដ្ឋិតត្តា អប្បច្ចយត្ថំ
អាបន្នំ។ ន ហិរុបំ អប្បច្ចយំ អត្ថិ, អប្បច្ចយត្ថេ ច សតិ និច្ចភាវោ អាបន្នតិ, ន ច
និព្វានវដ្ឋោ អត្ថោ សភាវធម្មោ និច្ឆោ អត្ថិ។ ចិត្តសមុដ្ឋានភាវោវិយាតិ
វិញ្ញត្តិយា ចិត្តសមុដ្ឋានឧបាទារូបភាវោ ឧបចារសិទ្ធាតិ ទស្សេតិ។

វិញ្ញត្តិយា ករណភូតាយ។ យំ ករណន្តិ យំ ចិត្តកិរិយំ ចិត្តព្យាបារំ។
វិញ្ញត្តិយាវិញ្ញាតត្ថន្តិ ឥន្ទមេស ការេតីតិ យនេតំ អធិប្បាយវិការំ, ឯតំ
វិញ្ញត្តិវិការំរហិតេសុ រុក្ខចលនាធិសុ ន ទិដ្ឋំ, ហត្ថចលនាធិសុ បន ទិដ្ឋំ, តស្មា
វិប្បន្នមានវណ្ណវិនិមុត្តោ កោចិ វិកាពោ អត្ថិ កាយិកករណសម្ពាស្ស
អធិប្បាយស្ស ព្យាបកោតិ វិញ្ញាយតិ។ ព្យាបកោ ច ហេតុ ព្យាបេតព្ពមត្ថំ
សយំ ព្យាតោយេវ ព្យាបេតិ, ន សញ្ញាវមត្តនាតិ វណ្ណគ្គហណានន្តំ
វិការគ្គហណាម្បិ វិញ្ញាយតិ។ តថា ហិ វិសយការមាបន្នោ ឯវ សន្នោ អត្ថំ
បកាសេតិ, នេតរោ។ តេនេវាហ “នហិវិញ្ញត្តិ” តិអាទិ។ យទិ បន ចិត្តជ្រូចានំ
ចលនាការោវិញ្ញត្តិ, ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស វិប្បន្នមានវណ្ណាវម្មណត្តោ តេនបិ សា
គហិតា សិយាតិ អាសង្កាយ និវត្តនត្ថំ អាហ “ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស” តិអាទិ។

តាលបណ្ណាទិរូចានិ តិអាទិនាបិ វិញ្ញត្តិយាវិញ្ញាតព្ពតំ មនោវិញ្ញាណេនេវ
ច វិញ្ញាតព្ពតំ ទស្សេតិ។ សញ្ញានាតិ ឯតេនាតិ សញ្ញាណំ, តស្ស ឧទកាទិនោ
សញ្ញាណំ តំសញ្ញាណំ, តស្ស អាគារោ តំសញ្ញាណាការោ,
ឧទកាទិសហាវិប្បការោ ច សោ តំសញ្ញាណាការោ ចាតិ ឧទកា... បេ....
ការោ, តំ គហេត្វា ជានិត្វា។ តនាការស្សតិ ឧទកាទិព្យាបនាការស្ស។ យទិ
យថាវុត្តិវិការគ្គហណំយេវ ការណំ អធិប្បាយគ្គហណាស្ស, អថ កស្មា
អគ្គហិតសង្កេតស្ស អធិប្បាយគ្គហណំ ន ហោតីតិ? ន កេវលំ
វិការគ្គហណាមេវ អធិប្បាយគ្គហណាស្ស ការណំ, កិញ្ញាហិតិ អាហ “ឯតស្ស
បនា” តិអាទិ។

អថ បនាតិអាទិនាវិញ្ញត្តិយា អនុមាណេន គហេតព្ពតំ ទស្សេតិ។
សាធិប្បាយ... បេ.... នន្តរន្តិ អធិប្បាយសហិតវិការេន
សហាជាតវណ្ណាយតនគ្គហណាសម្ពាស្ស ចក្ខុទ្វារិកវិញ្ញាណសន្តានស្ស

អនន្តរំ។ អធិប្បាយគ្គហធាស្សតិ អធិប្បាយវត្តាបកស្ស តតិយវារេ
ជវេនស្ស។ អធិប្បាយសហគ្គវិការភាវេ អភាវតោតិ ឯតេនយថាវុត្តវិការ
អធិប្បាយគ្គហធាន អនុមិនោតិ។ ឯវំ សតីតិអាទិនា យថានុមិតមត្តំ
និគមនវសេន ធស្សេតិ។ តត្ថ ឧទកាធិគ្គហធានេវាតិ តាលបណ្ណាធិនំ
វណ្ណគ្គហធាននន្តវេន បុរិមសិទ្ធិសម្ពន្ធានុគ្គហិតេន ឧទកាធិនំ តត្ថ
អត្ថិការវិជាននេនេវ។ យថា តាលបណ្ណាធិនំ ឧទកាធិសហចារិយ្យការតំ
សញ្ញាណកាភេវិញ្ញតោយេវ ហោតិ នានន្តរិយកត្តា, ឯវំ
វិប្បន្នមានវណ្ណគ្គហធាននន្តវេន បុរិមសិទ្ធិសម្ពន្ធានុគ្គហិតេន
គន្ធកាមតាធិអធិប្បាយវិជាននេនេវ វិញ្ញត្តិ វិញ្ញតា ហោតិ តទភាវេ
អភាវតោតិ ឧបមាយោជនា។

សភាវក្ខតន្តិ អន្តត្ថក្ខតំ។ ទិដ្ឋាតិ វិញ្ញាបនតោវិញ្ញេយ្យតោ ច។
កាយវិញ្ញត្តិយា តថាបវត្តមានាយ ចេតនាសម្ពាតស្ស កម្មស្ស
កាយកម្មភាវេ និប្បជ្ជតិ តាយ ឧបលក្ខិតព្ពត្តា, ន បន ចតុវិសតិយា
បច្ចយេសុ កេនចិ បច្ចយភាវតោតិ ធស្សេន្តោ “តស្មី ទ្វារេ សិទ្ធា” តិអាទិមាហ។
តេន វេទីទ្វារុប្បន្នាបិ ចាណាតិចាតាធយោ សង្កហិតាតិ តេសំ សង្កហិតភាវំ
ធស្សេតិ។ អថ វា កាយទ្វារុប្បន្នាយ កាយកម្មក្ខតាយ ចេតនាយ វសេន
“តេន ទ្វារេនវិញ្ញាតព្ពភាវតោ” តិ វុត្តំ, តស្សាយេវ ទ្វារន្តរុប្បន្នាយ វសេន
“តេន ទ្វារេន នាមលកតោ” តិ។ មនោទ្វារវដ្ឋនស្សបិ វិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបកភាវេ
និច្ឆិតោតិ “ឯកាធសន្នំ កិរិយចិត្តាន” តិ អាហ។

ទ្វារន្តរចារិនោតិ ទ្វារន្តរភាវេន បវត្តនកា។ ទ្វារសម្ពេទាតិ ទ្វារានំ
សង្ករណតោ។ ទ្វារានញ្ចិ ទ្វារន្តរភាវប្បត្តិយា សតិ កាយទ្វារស្ស
វេទីទ្វារាធិភាវេ, វេទីទ្វារស្ស ច កាយទ្វារាធិភាវេ អាបជ្ជតីតិ

តំតំទ្វារុប្បន្នកម្មានម្បិ សង្គ្រោសិយា។ តេជារា “កម្មសម្ពេទ្ទេ” តិ។ ឯវំ សតិ
កាយកម្ម... បេ... វេត្ថានំ នសិយា។ យទិ កម្មានិ កម្មន្តរចារីនិ ហោន្តិ,
កាយកម្មានិកស្ស វេទិកម្មានិកភាវាបត្តិតោ “កម្មសម្ពេទ្ទា
ទ្វារសម្ពេទ្ទេ” តិ កាយកម្មំ កាយកម្មទ្វារន្តិ អញ្ញមញ្ញវេត្ថានំ នសិយាតិ
ឥមមត្ថមាហ “កម្មានម្បិ កម្មន្តរចរណេ ឯសេវ នយោ” តិ។ កម្មន្តរចរណំ
កម្មន្តរបលក្ខណតា។ តេជេវាហ “ទ្វារភាវេនា” តិ។ ទ្វារន្តរចរណំ
ទ្វារន្តរុប្បត្តិ។ ទ្វារេតិ អត្តនោ ទ្វារេ។ អញ្ញស្មិនិ ទ្វារន្តរេ។ កម្មានិ តិ
តំតំទ្វារិកកម្មានិ។ អញ្ញានិ តិ អញ្ញទ្វារិកកម្មានិ។ ទ្វារេ ទ្វារានិ ន ចរន្តិ តិ
ទ្វារន្តរភាវេន នប្បវត្តន្តិ, ទ្វារន្តរំ វា ន សង្គមន្តិ។ កិញ្ញាបិ វិញ្ញត្តិយា
ចតុវិសតិយា បច្ចយេសុ យេន កេនចិ បច្ចយេន ចេតនាយ បច្ចយភាវេន តិ,
តថា បនវិញ្ញត្តិយា បវត្ថមាជាយ ឯវ ចាណាតិចាតាទិ ហោតិ, នាញ្ញថា តិ
សិយាវិញ្ញត្តិយា ហេតុភាវេន ចេតនាយាតិ វុត្តំ “ទ្វារេហិ ការណភូតេហិ” តិ។
កាយកម្មំ វេទិកម្មន្តិ កម្មវេត្ថានស្សេវ វា ការណភាវំ សជ្ជាយ “ទ្វារេហិ
ការណភូតេហិ” តិ វុត្តំ។ យទិបិ “ទ្វារេហិ កម្មានិ” តិ វុត្តំ, “អញ្ញមញ្ញំ វេត្តិតា” តិ
បនវុត្តត្តា កម្មេហិបិ ទ្វារានិ វេត្តិតានិ តិ អយមត្ថោបិ សិទ្ធាយេវា តិ ធស្សេតុ
“នកេវល” តិ អាទិ វុត្តំ។ អទ្វារចារីហិ តិ ទ្វារានំ សយំ វេត្តិតភាវមាហ, ន បន
អវេត្ថានំ, វេត្ថានមេវា តិ អធិប្បាយោ។ ឥទានិ តំ វេត្ថានំ វិភាវេតិ
កម្មានបេក្ខាតិអាទិនា។ តត្ថ សមយនិយមិតេន ចិត្តេន សមយោវិយ
ទ្វារនិយមិតេហិ កម្មេហិ ទ្វារានិ និយមិតានិ តិ អយំ សង្ខេបត្ថោ។

ឯវំសភាវត្តាតិ ទ្វារភូតេហិ កាយាទិហិ ឧបលក្ខណ័យសភាវត្តា។
អាណត្តិ... បេ... មាណស្សាតិ កាយវេទិកម្មានំ វេទិកាយវិញ្ញត្តិហិ បកាសេតត្ថតំ
អាហា។ កាយាទិហិ តិ កាយវេទិវិញ្ញត្តិហិ។ តស្មា តិ យស្មា ទ្វារន្តរេ ចរន្តានិបិ
កម្មានិ សកេន ទ្វារេន ឧបលក្ខិតានេវ ចរន្តិ, តស្មា។ នាបិ កម្មំ ទ្វារស្សាតិ

យស្មី ឆ្ងាវន្តរេ កម្ពុំ ចរតិ, តស្ស ឆ្ងាវស្ស អនត្តនិយស្ស។ តំតំឆ្ងាវមេវាតិ
សកឆ្ងាវមេវ។ កម្មស្សាតិ សកសកកម្មស្ស។ យទិ កម្មេហិ ឆ្ងាវានិ វវត្តិតានិ,
“កម្មស្ស អនិពទ្ធត្តា”តិ ឥទំ កដំ និយតីតិ អាហ “បុព្វេ បនា”តិអាទិ។

សាតិ វិញ្ញត្តិ។ តស្សាតិ កម្មស្ស។ កេនចិ បកាវេនាតិ ចតុរិសតិយា
បច្ចយប្បកាវេសុ កេនចិ បកាវេន។ តំសហជាតាតិ ឯតេន កាយវិញ្ញត្តិយា
សព្វាវេយេវ កាយ កម្មស្ស សព្វាវោ, នាញ្ញជាតិ បរិយាយេន វិញ្ញត្តិយា
កម្មស្ស ការណភាវំ វិភាវេតិ។ តេនេវាហ “ឧប្បត្តិដ្ឋានភាវេន វុត្តា”តិ។
យថាវុត្តនិយមេនាតិអាទិនា កម្មស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានភាវេ ព្យកិចារាភាវមាហ។
តត្ថ យថាវុត្តនិយមេនាតិ អដ្ឋកថាយំ វុត្តប្បកាវេន វវត្តានយុត្តិសម្ព័ន្ធតេន
និយមេន។ ឆ្ងាវចរណេតិ អញ្ញឆ្ងាវចរណេ។

កាយ កម្មឆ្ងាវ កថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

វិចីកម្មឆ្ងាវ កថាវណ្ណានា

ចតុហិ អង្កេហិតិ ឯត្ថ “សុភាសិតំយេវ ភាសតិ, នោ ទុក្ខាសិតំ។ ធម្មំយេវ,
បិយំយេវ, សច្ចំយេវ ភាសតិ, នោ អលិក”ន្តិ (សំ. និ. ១.២១៣; សុ. និ.
សុភាសិតសុត្ត) យានិ អដ្ឋានិ សុត្ត វុត្តានិ, តេសំ ចេតនាសភាវំ ឧស្សេតុ
“សុភាសិតភាសនា”តិអាទិ វុត្តំ។ តថាបវត្តាតិ សុភាសិតភាសនាទិភាវេន
បវត្តា។ សហ សម្ពុតត្តាតិ សហេវ ឧប្បន្ទត្តា។ ន ហិ វិចីវិញ្ញត្តិ សន្តរហិតា
អត្ថិ។ តថា ហិ “យា តាយ វាចាយ វិញ្ញត្តិ”តិ វុត្តំ។ “វាចាគិរា ព្យបថោ”តិអាទិនា
(ធរ. ស. ៦៣៦) នាតិសុខុមំយេវ សន្តរាចំ វត្ថា “យា តាយ វាចាយ វិញ្ញត្តិ”តិ,
តាយ សន្ធិ យោជេត្វា វិចីវិញ្ញត្តិយា វុត្តត្តា រូបាយតនំវិយ វត្ថុបរិក្កតាទិនា

សន្តោយតនម្បី អនិជ្ជិយកោចរោ អត្ថិតិ ច អធិប្បាយេន “យា តាយ...បេ...
វិញ្ញាយតី” តិ អាហា។

ឥនានិ អវិសេសេន ចិត្តសមុជ្ជានសទ្ធស្ស សោតវិញ្ញាណារម្មណតា
ចាឡិយំ វុត្តាតិ វិតក្កវិច្ឆារសន្តោ ន សោតវិញ្ញោយ្យេតិ មហាអដ្ឋកថាវាទស្ស
ចាឡិយាវិរោធំ ទស្សេតុំ “ចិត្តសមុជ្ជាន” ត្ថិ អាទិ វុត្តំ។ ឯវំ សង្កហការស្ស
អធិប្បាយេ ឋត្វា មហាអដ្ឋកថាវាទស្ស បដិសេធតត្ថតំ ទស្សេត្វា ឥនានិ
អត្ថនោ អធិប្បាយេ ឋត្វា តំ បរិហារីតុំ “មហាអដ្ឋកថាយំ បនា” តិ អាទិ មាហា។
សង្ឃជ្ជនាការេន បវត្តានំ ភូតានំ សទ្ធស្ស និស្សយភាវតោ សង្ឃជ្ជនេន
សហវ សន្តោ ឧប្បជ្ជតិ។ តប្បច្ចយភារោតិ ឧចាទិន្នកយជ្ជនស្ស បច្ចយភារោ។
ចិត្តជបថីធាតុយា ឧចាទិន្នកយជ្ជនេ បច្ចយោ ភវិតុំ សមត្ថោ
ចិត្តសមុជ្ជានមហាភូតានំ ឯកោ អាការវិសេសោ អត្ថិ។ តនាការត្តា ហិ តេសំ
បថីធាតុ ឧចាទិន្នកំ យជ្ជេតីតិ ឥមមត្តំ វុត្តានុសារេន វេទិតព្ពត្តា
“វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ” តិ វត្វា តមេវ វុត្តនយំ “តព្ពិការាទ” ត្ថិ អាទិនា
វិភាវេតិ។ តត្ថ អញ្ញមញ្ញស្ស បច្ចយភារោ តប្បច្ចយភារោ វុត្តាតិ អត្ថោ។
អញ្ញម្បី សព្វវិធានត្ថិ “ន ចិត្តសមុជ្ជានាតិ ឯតេន បរមត្ថតោ អភាវំ
ទស្សេតី” តិ អាទិនា អត្ថនា វុត្តវិធានំ។ អដ្ឋកថាយំ បន វុត្តវិធានំ “ហេដ្ឋា
វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ព” ត្ថិ អដ្ឋកថាយំ វុត្តមេវាតិ។

អត្ថនោ អត្ថនោ បច្ចយុប្បន្នស្ស ទេសន្តវេ ចារម្បិយេន ឧប្បាទនំ
ទេសន្តុប្បាទនបរម្បរតា។ លទ្ធសេវនេនាតិ លទ្ធបុញ្ញាភិសង្ការេន។
ចិត្តនេវាតិ បឋមចិត្តនេវ។ “សត្ត ជវនានិ សត្ត អក្ខរានិ និព្ពត្តន្តីតិ វាទំ
បដិក្ខិបិត្វា ឯកជវនេវាបរិយាបន្នានិ ចិត្តានិ ឯកមក្ខរំ និព្ពត្តន្តី” តិ វទន្តិ។
កិញ្ញាបិ បឋមចិត្តនបិ យជ្ជនា និប្បជ្ជតិ, ឯកស្សេវ បន ពហុសោ បវត្តនេន

អត្ថិ កោចិ វិសេសោតិ បុរិមជវេនសមុដ្ឋិតាហិ យដ្ឋនាហិ បដិលទ្ធាសេវេន
សត្តមជវេនសមុដ្ឋិតា យដ្ឋនា បរិព្យត្តមក្ខរំ និព្វត្តតិ ឧបត្ថម្ភំ នត្ថិតិ ន
សក្កា វត្ថុ។ លទ្ធាភិសដ្ឋាវេន បន បឋមចិត្តនបិ យដ្ឋនា ពលវតី ហោតិ តិ
អដ្ឋកថាយំ “ឧបត្ថម្ភនកិច្ចំ នត្ថិតិ” តិ វុត្ថំ សិយា, សព្វមេតំ វិមសិត្វា គហោតព្វំ។

វចីកម្មទ្វារកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

មនោកម្មទ្វារកថាវណ្ណានា

“សព្វាយបិ កាយវចីវិញ្ញត្តិយា កាយវចីទ្វារភារោ វិយ សព្វស្សបិ ចិត្តស្ស
មនោទ្វារភារោ សម្ភវតី” តិ ទស្សនត្ថំ អដ្ឋកថាយំ “អយំ នាម មនោ មនោទ្វារំ
ន ហោតិ តិ ន វត្ថុញ្ចោ” តិ វត្វា តំទ្វារវន្តធម្មទស្សនត្ថំ “អយំ នាម
ចេតនា” តិ អាទិ វុត្ថន្តិ អាហា “យស្ស ទ្វារំ មនោ, តំ ទស្សនត្ថំ វុត្ថ” តិ យថា បន
តិវិធចតុព្វិធកាយវចីកម្មានំ ទ្វារភារោ កាយកម្មទ្វារវចីកម្មទ្វារានិ វុត្ថានិ,
ឯវំ មនោកម្មន្តិ វុត្ថអភិជ្ឈាទីនំ ទ្វារភារោ
វដ្ឋហេតុភូតលោកិយកុសលាកុសលសម្បយុត្តមនោ ឯវំ មនោកម្មទ្វារន្តិ
សន្និដ្ឋានំ កតន្តិ ទដ្ឋព្វំ។ ចេតនាយ អត្ថនោ កិច្ចំ អារទ្ធាយ សម្បយុត្តាបិ តំ តំ
សកិច្ចំ អារភន្តិ តិ សា នេ សកិច្ចេ បវត្ថេ តិ នាម, តថា បវត្ថេ ច សម្បយុត្តេ
ឯកស្មី អារម្មណេ អវិប្បកិល្លោ ករោតិ ព្យាចារេតិ ចាតិ វុច្ចតិ, តថា
សម្បយុត្តានំ យថាវុត្ថំ អវិប្បកិល្លាករណំ សម្បណ្ណានំ អាយូហានំ
ព្យាចារាទានំ ព្យាចារណំ ចេតយនន្តិ អាយូហានចេតយនានំ នានត្ថំ ទស្សន្តោ
“ជស្សនិធម្មេហី” តិ អាទិមាហា។ តថាករណាន្តិ យថា ជស្សនយោ
សកសកកិច្ចេ បសុតា ភវន្តិ, តថា ករណំ។ តេនេវ យថាវុត្ថេន
អវិប្បកិល្លាព្យាចារណាការេន សម្បយុត្តានំ ករណំ បវត្ថនន្តិ ទដ្ឋព្វំ។

កម្មក្លាយករត្តាតិ កម្មក្លាយករមនស្ស កម្មទ្វារភាវោ ន យុជ្ជតីតិ
អធិប្បាយោ។ យតោ “កម្មបថកថា លោកិយា ឯវា”តិ វេទន្តិ។

មនោកម្មទ្វារកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

កម្មកថាវណ្ណានា

សមានកាលាបិ ការណាជលកិរិយា បុញ្ញបរកាលាវិយ វុត្តំ យុត្តាយេវ។
សេយ្យថាបិ បដិច្ចសមុប្បាទេ “ចក្កញ្ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្កវិញ្ញាណា”ន្តិ
នស្សេតុំ “អថ វា”តិ អាទិមាហា។ ចោបនកិរិយន្តិវិញ្ញត្តិទ្វយំ អាហា។ តស្ស ហិ
ចិត្តសមុដ្ឋានកាយសទ្ធាវាចាហិ កាយវចីវិញ្ញត្តិហិ ឯវា បុរិមបុរិមាហិ
បវត្តេតព្ពត្តា “កាយវាចាហិ ចោបនកិរិយំ ករោតី”តិ វុត្តំ តព្ពិការាវនំ ភូតានំ
តថាបវត្តនតោ។ អថ វា កាយវាចាហិ តិ កាយវចីវិញ្ញត្តិហិ។ ចោបនកិរិយន្តិ
រូបកាយស្ស ចម្ពនចលនកិរិយំ ឧបាទិន្នកយដ្ឋនកិរិយញ្ច។ ឯសា ហិ កិរិយា
“រូបកាយំ ថម្ពេតុំ ចាលេតុំ បច្ចយោ ភវិតុំ សមត្ថោ”តិ, “ឧបាទិន្នកយដ្ឋនស្ស
បច្ចយភូតោ”តិ ច វុត្តត្តា កាយវចីវិញ្ញត្តិហិ និប្បជ្ជតីតិ។ ឯវញ្ច កត្វា
“ចោបនកិរិយានិស្សយភូតា កាយវាចា”តិ, “កាយាធិហិ ករណភូតេហិ
ចោបនាភិជ្ឈាទិកិរិយំ ករោន្តិ វាសិអាធិហិ វិយ ធននាទិ”ន្តិ ច ឥទម្បិ វេចនំ
សមត្ថិតំ ភវិតិ។ ន កេវលំ ធរមានតាវ សញ្ញាវោ, អថ ខោ មគ្គេន
អសមុច្ឆិន្ទតាបីតិ នស្សេន្តោ “អនិរោធិតេវា”តិ អាហា។ អសមុច្ឆិន្ទតា ច
កាយាធិនំ តទុបនិស្សយកិលេសាសមុច្ឆេទេនេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ “កាយាធិហិ
ករណភូតេហិ ចោបនាភិជ្ឈាទិកិរិយំ ករោន្តិ”តិ ឯតេន
ចោបនាភិជ្ឈាទិកិរិយានិព្ពត្តិទ្វារេន ចេតនានិព្ពត្តិយេវ វុត្តាតិ ឥមិនា
អធិប្បាយេន “ឯវញ្ច...បេ.... យុជ្ជន្តិ”តិ អាហា។ ឯវញ្ច កត្វា កាយេ សតិ វាចាយ
សតីតិអាធិវេចនំ អនុលោមិតំ ហោតិ។ យាយ ចេតនាយាតិ ករណានិទ្ទេសោ

បន កាយាដ៏ធំ ចោបនាភិជ្ឈាទិកិរិយាយ ច ចេតនាហេតុកត្តទស្សនត្ថំ
វុត្តោតិ។

សភាវតោ ឧបការកតោ មគ្គេ សតិ សញ្ញាវតោ ច ពោជ្ឈង្គា មគ្គេ
អន្តោកធាតិ អាហ “ន ច ន សក្កា”តិអាទិ។

កម្មបដំ អប្បត្តានម្បិ តំតំទ្វារេ សំសន្ននន្តិ យថា កម្មបដំ បត្តានំ, ឯវំ
កម្មបដំ អប្បត្តានម្បិ សតិបិ ទ្វារន្តរុប្បត្តិយំ យថាសកំ ទ្វារេហោវ
នាមគ្គហណ្ឌន្តិ វទន្តិ, ឯវំ សតិ អដ្ឋកថាយ វិរោធា។ ទុតិយត្ថស្ស ច អភារោ
សិយា, តស្មា តំតំទ្វារេ សំសន្ននន្តិ យស្មី យស្មី ទ្វារេ កម្មបដំ អប្បត្តា
អកុសលចេតនាធម្មោ បវត្តា, តាសំ តេន តេនេវ ទ្វារេន នាមគ្គហណ្ឌំ។ តំ
បន តំតំទ្វារេបក្ខិកភាវករណតោ តត្ថ អវរោធនន្តិ វុត្តំ។ យថា ហិ កម្មបដំ
បត្តា កាយកម្មាទិសម្ពាតា ចេតនា ទ្វារន្តរេ ឧប្បន្នាបិ កាយកម្មាទិនាមមេវ
លភន្តិ, ន ឯវំ កម្មបដំ អប្បត្តា។ តា បន យត្ថ យត្ថ ទ្វារេ ឧប្បន្នន្តិ, តេន តេនេវ
ទ្វារេន កាយទុច្ចរិតំ វចីទុច្ចរិតន្តិអាទិនាមំ លភន្តិ។ ឯវំ នាមគ្គហណ្ឌមេវ ហិ
តេសំ តំតំទ្វារេបក្ខិកករណំ វុត្តំ។ តេនេវ ហិ អដ្ឋកថាយំ “កិញ្ចាបិ វចីទ្វារេ
ចោបនប្បត្តំ កម្មបដំ, អប្បត្តតាយ បន កាយកម្មំ ន ហោតិ, កេវលំ
វចីទុច្ចរិតំ នាម ហោតិ”តិ វុត្តំ។

សតិបិ ចាណាតិចាតាទិចេតនាយ វចីទ្វារាទីសុ បវត្តិយំ
យថាវុត្តយេភុយ្យតព្ពហុលវុត្តិយា កាយកម្មាទិភាវវវត្តាបនំ កាយាទិកស្ស
តំតំទ្វារភាវវវត្តាបនញ កម្មទ្វារាភេទនំ។ តញ្ចិ កម្មទ្វារានំ អសំកិណ្ណាភាវេន
បតិជ្ឈាបនំ។ យំ សន្ធាយ “អាណត្តិសមុដ្ឋិតេសូ”តិ អដ្ឋកថាយំ វត្តតិ។ កេចិ
បន “ឯកេកស្មី ទ្វារេ អនេកេសំ កម្មានំ បវត្តិទស្សនម្បិ ទ្វារេសំសន្នន”ន្តិ វទន្តិ។
យថា បវត្តោ ព្យាចារោ កម្មបថោ ហោតិ, តំ ទស្សេតុ “ឥមេ សត្តា ហញ្ញន្ត”តិ

បវត្តិ ព្យាបាទស្ស ទស្សតា។ កាយទ្វារិកចេតនាយ
សហការីការណភាវតោ កាយកម្មវេហារលាភា, អភិជ្ឈាទីនំ បរសន្តកស្ស
អត្តនោ បរិណាមនវសេន “ឥមេ សត្តា ហញ្ញន្ទ” តិអាទិនា ច អប្បវត្តត្តា
មនោកម្មវេហារវិហារ, អចេតនាសភាវតោ វា ចាណាតិចាតាទិវសេន
អញ្ចេហារិកា, ចាណាតិចាតាទិកាវេន ន វត្តញ្ញាតិ អត្តោ។ ឯត្តាតិ
អញ្ចេហារិកកាវេ។

ទសវិទា ឥទ្ធិ... បេ... តញ្ញាវិត្តារេនាតិ អធិប្បាយោ។

តេនាធិប្បេតន្ត “អកុសលំ វចីកម្មំ មនោទ្វារេ សមុជ្ឈាតី” តិ វទន្តេន
អធិប្បេតំ។ “ន ឧចាសថក្ខន្ធកេ វុត្ត” ត្ថិ កស្មា វុត្តំ, ននុ តេន
ឧចាសថក្ខន្ធកតោ សុត្តំ អាហាជន្តិ? កិញ្ចាបិ អាហាជំ, តត្ថ អវុត្តោយេវ បន
សោ តេន វុត្តោតិ គហិតោតិ ទស្សន្តោ “តត្ថ អវុត្តមេវា” តិអាទិមាហ។

“សុគតិទុគ្គតិសុ ឧបបន្នំនំ សុគតទុក្ខជកម្មតោ ន ហោតិ, ខន្ធសិវាទីហិ
បន ហោតីតិ គហិតា ‘នត្ថិ ទិន្ន’ ត្ថិអាទិនា បរាមសន្តស្ស វសេន ‘មិច្ឆាទិដ្ឋិ... បេ...
បរិភណ្ឌាទីនិ ករោតី’ តិ វុត្ត” ត្ថិ វទន្តិ។ អភិជ្ឈាទិបធានត្តាតិ ឯតេន
វិជ្ជមានេសុបិ ព្យាបាទាទីសុ យទា កាយវចីទ្វារេសុ ចេតនា ពលវតី ហោតិ, ន
តថា ឥតវេ, តទា បធានភាវតោ ចេតនា កាយកម្មំ វចីកម្មន្តិ ច វេហារំ
លភតិ។ សោ ខោ បនស្ស បធានភាវោ ចាណាតិចាតាទិសិទ្ធិយា វិញ្ញាយតិ។
យទា បន តេសុយេវ ទ្វារេសុ អភិជ្ឈាទយោ ពលវត្តោ ហោតិ, ន តថា ចេតនា,
តទា តត្ថ វិជ្ជមានាបិ ចេតនា អបធានភាវតោ កាយកម្មំ វចីកម្មន្តិ ច វេហារំ
នលភតិ។ អភិជ្ឈាទយោ បន បធានភាវតោ សតិបិ កាយផ្គវាចផ្គចោបនេ
សកេន វវត្តានេន មនោកម្មន្ទេវ វុច្ឆន្តិតិ ទស្សតិ។ យេ បន “តិសុបិ ទ្វារេសុ
កម្មបថភាវេន អប្បត្តិយា ទ្វារត្តយេបិ កម្មបថប្បត្តមនោកម្មេន សហ

បវត្តិយា ច ចេតនា ឯត្ថ កម្មន្តិ ន វុច្ចតិ" តិ វុច្ចតិ, តេហិ អភិជ្ឈាដីនំ
បធានសភាវំយេវ សន្ធាយ វុត្តំ សិយា។ អថ វា ចេតនាយ
និប្បវិយាយ កម្មភាវតោ បរិយាយ កម្មេ អនវរោ ជេតព្ពត្តា "អព្ពោហារិកា" តិ
វុត្តំ។ អត្ថនោ សភាវេនេវ បន សា ឯត្ថាបិ កម្មន្តិ វុច្ចតិ។ យថាហា "ចេតនាហំ,
ភិក្ខុវេ, កម្មំ វធាមី" តិ អាទិ (កថា. ៥៣៨)។ អដ្ឋកថាយព្វា "តស្មី ទ្វារេ សិទ្ធា
ចេតនា" តិ អាទិនា ចេតនាយេវ បធានំ កត្វា វុត្តំ។ តេនេវាហា "សភាវេនេវ សា
មនោកម្ម" តិ អាទិ។ អថ វា កម្មបថប្បត្តអភិជ្ឈាដីហិ កាយវចីទ្វារេ សហជាតា
ចេតនា កាយវចីកម្មវសេន អព្ពោហារិកា ចេតនាសម្ពាសមនោកម្មត្ថាតិ។
យទិ អភិជ្ឈាទយោ បធានា, ន ចេតនា, ឯវំ សតិ អភិជ្ឈាទយោ ចេត្ត កម្មំ, ន
ចេតនា, អភិជ្ឈាទិបក្ខិកា វា សា សិយាតិ អនុយោគំ មនសិ កត្វា អាហា
"តិវិធា, ភិក្ខុវេ" តិ អាទិ។ "ចេតនាបិ... បេ... មនោទ្វារេ ឯវំ សមុជ្ឈហន្តិ" តិ ឥទំ
មនោទ្វារេ ចេតនាយ អភិជ្ឈាដីហិ មនោកម្មភាវេ និព្វិសេសភាវទស្សនន្តិ
កត្វា "ចេតនា... បេ... អធិប្បាយោ" តិ អាហា។ ចេតនា ចេតនាកម្មំ,
អភិជ្ឈាទយោ ចេតនាសម្បយុត្តកម្មន្តិ ឯត្ថកមេវ ហិ ឯត្ថ វិសេសោតិ។ ឯត្ថ ច
ចេតនាយ កាយវចីកម្មភាវេ សិយាតិ អាសន្តាយ អភាវតោ មនោទ្វារេ
អគុសល កាយវចីកម្មានំ អនុប្បត្តិតោ ច អព្ពោហារិកាតិ ន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្វំ។

វិវតិវិសិដ្ឋាតិ វិវតិតោ ចេតនាយ បធានភាវមាហា។ តត្ថ "តិវិធា, ភិក្ខុវេ,
កាយសព្វោតនា" តិ អាទិនា (កថា. ៥៣៨) អាគមម្ហិ
"ចាលាភិចាតាទិបដិបក្ខក្ខតា" តិ យុត្តិ ទស្សតិ។ យស្មា ច បដ្ឋានេ ចេតនាវ
"កម្មបច្ចយោ" តិ វុត្តា, ន វិវតិ, អភិជ្ឈាទយោ វា, តស្មា និប្បវិយាយេន កម្មំ
"ចេតនា" តិ អនភិជ្ឈាទយោ "ចេតនាបក្ខិកា វា" តិ វុត្តាតិ វេទិតព្វំ។
អសន្តវតោ កម្មទ្វារាទិ វវត្ថុបេន្តោ "វក្ខតិ" តិ, វិបរិយាយេន "ភិន្ទតិ" តិ វុត្តាតិ
វក្ខណភិន្ទនាទិ អនាសេត្វា នាសេត្វា ច កថនន្តិ វុត្តានីតិ។

កម្មកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តតិយោវិកប្បោ បឋមធម្មត្ថវិញ្ញាណទ្វារេសុយេវ លព្ពតិ, ន ឥតវត្ថុ
“សោតំ យាន”ន្តិអាទិនា អវុត្ថត្ថា, ឥតវថាបិ វា អវិភត្តិកេ និទ្ទេសេ លព្ពតិ។
យតោ សំវេរសេន ចាតិមោក្ខសីលំ បវត្ថតិ, តំ ទុស្សីល្បន្តិ អាហា “ទុស្សីល្បំ
ចាលាភិចាតាធិបតនា”តិ។ ឥតវា សំវេរិនិមុត្តា អភិជ្ឈោទោមនស្សយុត្តា
តប្បធានា វា អកុសលធម្មា សតិបដិបក្ខា អកុសលា ធម្មា។ អាម្ពុណោ
ចិត្តវោស្សក្កវសេន បវត្តោ អកុសលចិត្តប្បទោ បមាទោ។
វិរិយបនោទនការតោ បិនមិទ្ធី “កោសជ្ឈ”ន្តិវុត្ថំ, បិនមិទ្ធប្បធានោ វា
ចិត្តប្បទោ។

អសុទ្ធតាតិ អកេវលតា អញ្ញេន សម្មិស្សតា។ ទ្វារញ្ញំ ទ្វារន្តិកកម្មស្ស
ទ្វារំ ហោន្តំ តេន មិស្សិតំ វិយ ហោតិ។ តេនេវាហា “មុសាវាធាធិនោបិ
កាយទ្វារេ បវត្តិសញ្ញាវា”តិ។ កេចិ បន “អវិញ្ញេយ្យមានន្តរានំ ទ្វារន្តិចិត្តានំ
អន្តរន្តរា អប្បវត្តិតោ សុទ្ធិន្តិវុត្ថំ”ន្តិវុត្ថំ, តំ អនេកស្សបិ ជវេនវាស្ស
កាយកម្មាធិការេន បពន្ធនវសេន បវត្តិ អត្ថិតិ កត្វា វុត្ថំ។ អវិរុទ្ធិហោតិ
អកុសលកាយកម្មាធិការេន អវេជារត្វា អសំវេរំ វត្វា បុន តស្សេវ
វាចាអសំវេរទ្វារធិសុ ឧប្បត្តិវចនំ កាយទ្វារូបលក្ខិតោ អសំវេរោ ទ្វារន្តរេ
បវត្តោបិ កាយទ្វារិកោ ឯវាតិ ឯវំ សំវណ្ណនាយ សតិ នវិរុជ្ឈតិ អត្តោ។
ឥនានិ តំ អវិរុជ្ឈនាការំ “អសំវេរោ បី”តិអាទិនាវិការេតិ។ សទ្វារេតិ អត្តនោ
ទ្វារេ។ អសំវេរោ ទ្វារន្តរេ ឧប្បជ្ឈមាទោបិ សទ្វារវសេន ឧប្បន្នោតិ វុច្ឆតិ ឯតេន
វាចាអសំវេរទ្វារេ ឧប្បន្នោបិ កាយិកោ អសំវេរោ
ចោបនកាយអសំវេរទ្វារវសេន ឧប្បន្នោត្វេវ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្វំ។ ឯស នយោ
ឥតវត្ថាបិ។ កម្មំ អញ្ញទ្វារេតិ កម្មស្ស ទ្វារន្តិចរណំ ចាកជន្តិ កត្វា វុត្ថំ។

ឯវំសតីតិ ចោបនសង្ខារេ កាយអសំវេទ្វារេ អសំវេរោតិ ឯត្ថកេ ឯវ
គហិតេ។ កម្មបថការវប្បត្តស្សេវ កម្មភារោ អដ្ឋកថាយំ វុត្តោតិ អាហ
“កម្មបថការវប្បត្តតាយ វីចីមនោកម្ម”ន្តិ។ សេសន្តិ ទ្វារន្តរាទុបលក្ខិតំ។ តថា
នវុច្ឆតីតិ កាយកម្មន្តិ នវុច្ឆតីតិ អត្ថោ។ តត្ថេវ វគ្គាមាតិ កម្មបថសំសន្តនេ
វគ្គាម។ “សោ ហិ កាយទ្វារេ ចោបនប្បត្តោ អកុសលំ កាយកម្ម
ហោតី”តិអាធិនា (ធរ. ស. អដ្ឋ. កម្មបថសំសន្តនកថា)
“ចោបនកាយអសំវេទ្វារវសេន ឧប្បន្នោ អកុសលំ កាយកម្មមេវ
ហោតី”តិអាធិនា ច វីចីកម្មាធិនញ្ច កម្មបថប្បត្តានំ អសំវេរក្ខតានំ
កាយកម្មាធិការេ អាបន្នេ “ចតុត្ថំ វីចីទុច្ឆរិតំ អកុសលំ វីចីកម្មមេវ
ហោតី”តិអាធិនា អបរាទេន និវត្តិ ទដ្ឋញ្ញាតិ ឯវំ វគ្គមាទតំ សន្ធាយាហ។
អន្តោគធា ទដ្ឋញ្ញា បច្ចយសន្និស្សិតអាជីវចារិសុទ្ធិសីលានំ ញ្ញាណវីរិយេហិ
សាធនតព្ពត្តាតិ អធិប្បាយោ។

អកុសលកម្មបថកថាវណ្ណា

សរសេន អត្ថនោ សភាវេន។ យាយ ចេតនាយ បវត្តមានស្ស
ជីវិតិទ្រិយស្ស បច្ចយភូតេសុ មហាភូតេសុ ឧបក្កមករណហេតុ
តំមហាភូតបច្ចយា ឧប្បជ្ឈនកមហាភូតា នុប្បជ្ឈិស្សន្តិ, សា
តាធិសបយោគសមុជ្ឈាបិកា ចេតនា ចាណាតិចាតោ នាម។ លទ្ធិបក្កមាធិ ហិ
ភូតានិ ន បុរិមភូតានិវិយ វិសទានីតិ សមានជាតិយានំ ភូតានំ ការណំ ន
ហោន្តីតិ។ ឯកស្សបិ បយោគស្ស សហសា និច្ឆាទនវសេន កិច្ចសាធិកាយ
ពហុក្ខត្តំ បវត្តជវេនហិ លទ្ធាសេវនាយ ច សន្និដ្ឋាបកចេតនាយ វសេន
បយោគស្ស មហាន្តភារោ។ សតិបិ កធាចិ ឧទ្ធកេ ចេវ មហាន្តេ ច ចាណោ
បយោគស្ស សមភារេ មហាន្តំ ហានន្តស្ស ចេតនា តិព្ពតរា ឧប្បជ្ឈតីតិ វត្ថុស្ស

មហាន្តការោតិ តទុកយំ ចេតនាយ ពលវកាលេវេ ហោតីតិ អាហ
“បយោគ...បេ.... ភាវតោ”តិ។ យថាវុត្តបច្ចយវិបរិយាយេបីតិ
បយោគវុត្តអាទិបច្ចយានំ អមហត្ថេបិ។ តំតំបច្ចយេហិតិ
គុណវន្តតាធិបច្ចយេហិ។ ឯត្ថ ច ហន្តព្ភស្ស គុណវន្តតាយ មហាសាវន្តតា
វុត្តមហន្តតាយ វិយ ធន្ទព្ភា។ កិលេសានំ ឧបក្កមាណំ ទិដ្ឋព្ភា មុតុតាយ
តិព្ភតាយ ច អប្បសាវន្តតា មហាសាវន្តតា ច យោជេតព្ភា។ ចាលោ
ចាលាសញ្ញតា វេកេចិត្តព្ភា បុព្ភភាគសម្ភារ, ឧបក្កមា
វេកេចេតនាសមុដ្ឋាបិតោ, បញ្ចសម្ភារវតី ចាលាភិចាតចេតនាភិ សា
បញ្ចសម្ភារវិនិមុត្តា ធន្ទព្ភា។ ឯស នយោ អទិន្នាទានាទីសុបិ។

មន្តបរិជប្បនេន បរស្ស សន្តកហរណំ វិជ្ជាមយោ, វិជ្ជា មន្តេន
បរសន្តកស្ស កាយវេបយោគេហិ អាកឡនំ តាទិសេឥន្ទិយោគេន ឥន្ទិមយោ
បយោគោតិ អទិន្នាទានស្សបិ ន បយោកា សាហត្ថិកាធយោ វេទិតព្ភា។

អភិកវិត្វាវីតិក្កមនេ មិច្ឆាចារោ មហាសាវន្តោ, ន តថា ឧភិន្នំ
សមាធន្ទន្តការេ។ “ចត្តារោ សម្ភារាតិ វុត្តត្តា អភិកវិត្វាវីតិក្កមនេ សតិបិ
មគ្គេនមគ្គបដិបត្តិអធិវាសនេ បុរិមុប្បន្នសេវនាភិសន្ធិបយោគាភាវតោ
មិច្ឆាចារោ ន ហោតិ អភិកុយ្យមានស្ស”តិ វេទិន្ទិ។ សេវនចិត្តេ សតិ
បយោគាការោ ន បមាណំ ឥត្តិយា សេវនប្បយោគស្ស យេតុយ្យេន
អភាវតោ។ បុរិសស្សេវ ហិ យេតុយ្យេន សេវនប្បយោគោ ហោតីតិ ឥត្តិយា
បុរេតរំ សេវនចិត្តំ ឧបដ្ឋាបេត្វា និបដ្ឋាយបិ មិច្ឆាចារោ ន សិយាតិ អាបដ្ឋតិ,
តស្មា បុរិសស្ស វេសេន ឧក្កសតោ ចត្តារោ សម្ភារ វុត្តាតិ ធន្ទព្ភា។ អញ្ញថា
ឥត្តិយា បុរិសកិច្ចករណាកាលេ បុរិសស្សបិ សេវនប្បយោគាភាវតោ
មិច្ឆាចារោ ន សិយាតិ។ កេចិ បន “អត្ថនោ វុចិយា បវត្តិតស្ស តីណិ អដ្ឋានិ,

ពលក្តារេន បវត្តិតស្ស តីណីតិ សព្វានិ អគ្គហិតគ្គហណេន ចត្តារី"តិ វទន្តិ,
វីមសិត្វា គហេតព្ពំ។

ទុដ្ឋចិត្តស្ស អមរណាធិប្បាយស្ស ជុស្សកាយវេទិបយោគសមុដ្ឋាបិកា
ជុស្សចេតនា ជុស្សវាចា។ មរណាធិប្បាយេ បន សតិ អត្តសិទ្ធិតទកាវេសុ
ចាណាតិចាតា ព្យាចាតា ច ហោន្តិតិ។ យំ បតិ ជុស្សវាចា បយុដ្ឋតិ, តស្ស
សមុទាវ សីសំ ឯតិ។ “បរម្មទេបិ ជុស្សវាចា ហោតី”តិ វទន្តិ។

យទិ ចេតនាយ សព្វេនា កម្មបថភាវាភាវតោ អនិយតោ កម្មបថភាវោតិ
កម្មបថរាសិម្ហិ អវចនំ, ននុ អភិជ្ឈាទីនម្ហិ កម្មបថំ អប្បត្តានំ អត្តិតាយ
អនិយតោ កម្មបថភាវោតិ តេសម្ហិ កម្មបថរាសិយំ អវចនំ អាបជ្ឈតីតិ?
នាបជ្ឈតិ, កម្មបថតាតំសភាគតាហិ តេសំ តត្ថ វុត្តត្តា។ យទិ ឯវំ ចេតនាបិ
តត្ថ វុត្តត្តា សិយាតិ? សច្ចមេតំ, សា បន ចាណាតិចាតាធិកាតិ ចាកដោ
តស្ស កម្មបថភាវោតិ ន វុត្តំ សិយា។ ចេតនាយ ហិ “ចេតនាហំ, ភិក្ខុវេ, កម្មំ
វទាមិ,” “តិវិជា, ភិក្ខុវេ, កាយសញ្ញេតនា អកុសលំ កាយកម្ម”ន្តិអាទិវចនេហិ
កម្មភាវោ ទីបិតោ។ កម្មំយេវ ច សុគតិទុគ្គតិនំ តទុប្បជ្ឈនសុខទុក្ខានព្វា
បថភាវេន បវត្តំ កម្មបថោតិ វុច្ឆតីតិ ចាកដោ តស្ស កម្មបថភាវោ។
អភិជ្ឈាទីនំ បន ចេតនាសមីហានភាវេន សុចរិតទុច្ចរិតភាវោ,
ចេតនាជនិតតំពន្ធតិភាវេន សុគតិទុគ្គតិតទុប្បជ្ឈនសុខទុក្ខានំ បថភាវោ
ចាតិ ន តថា ចាកដោ កម្មបថភាវោតិ តេ ឯវ កម្មបថរាសិភាវេន វុត្តា។
អតថាជាតិយត្តា វា ចេតនា តេហិ សទ្ធិ ន វុត្តា សិយា។ វិចារេត្វា គហេតព្ពំ។

ចាណាតិចាតាទីនំ អារម្មណានេវ តត្តិវតិអារម្មណានីតិ បញ្ច សិក្ខាបទា
បរិក្ការម្មណា ឯវាតិ វចនេន អធិដ្ឋានានាទីនំ សត្តារម្មណាតាវចនស្ស វិរោធំ
ចោទេតិ។ តថា ហិ វត្ថុតិ “វីតិក្កមិតព្ពតោយេវ ហិ វេរមណី នាម ហោតី”តិ។

សយមេវ បរិហរិស្សតីតិ សិក្ខាបទវិកត្តេ បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានំ សន្ធាយ វទតិ។
តត្ថ ហិ “យស្មា សត្តោតិ សង្ឃំ គតេ សង្ឃារយេវ អារម្មណំ ករោតិ, តស្មា
បរិត្តារម្មណាតិ វុច្ឆន្តិ” តិ វុត្ថំ។

ទុក្ខតតាធិនីតិ អាទិ-សន្តេន “អលទ្ធាលាភោ លទ្ធវិធាសោ ឥច្ឆិតានំ
ភោគានំ កិច្ចបដិលាភោ រាជាធិហិ សាធារណភោគតា ទុក្ខវិហារោ
សាសង្កិហារោ” តិ ឯវមាធយោ សង្កហិតា។ កេចិ បន “ទិដ្ឋេវ ធម្ម
ភោគជាធិអាធយោ និស្សន្ទជល” តិ វទន្តិ។

កុសលកម្មបថកថាវណ្ណានា

តាសញ្ច វិរតីនំ ចេតនាសម្បយុត្តត្តា ចេតនាធារេន
សុគតិទុក្ខតិតទុប្បជ្ជនសុខទុក្ខានំ បថភារោ យុត្តោតិ អធិប្បាយោ។

កម្មបថសំសន្ធនកថាវណ្ណានា

តថាតិ កម្មបថប្បត្តានំ។ កេចីតិ ធម្មសិរិត្តំ សន្ធាយាហា។ សោ ហិ
កម្មបថប្បត្តានមេវ ទុស្សីល្យាដិនំ សុសីល្យាដិនញ្ច កម្មបថហិ អត្ថតោ
នានត្តាភាវនស្សនំ, តេសំ វា ជស្សន្ទារាធិហិ អវិរោធភារេន ធិបនំ
កម្មបថសំសន្ធនត្ថិ វទតិ។ កម្មបថតា នត្ថិតិ ឯតេន យថាវុត្តានំ អសំវរសំវរានំ
តេសំ វាទេ កម្មបថសំសន្ធនេ អសង្កហិតតំ ទស្សេតិ។ យេ បន សង្កហំ លភត្ថិ,
តេសំ គហលោ បយោជនាភារំ ទស្សេតុំ “តិវិធរ...បេ.... ទស្សនេនា” តិ វុត្ថំ។ ឯវំ
បុរិមបក្ខេ សង្ខេបតោ ទោសំ វត្ថា ទុតិយបក្ខេបិ វុត្ថំ “ន ច
ទុច្ឆរិតាន” តិ អាទិមាហា។ តេន យេ ទុច្ឆរិតសុចរិតអសំវរសំវរា អនុចរិយត្ថិ,
តេសំ កាយកម្មាទិតាវិជ្ជយតីតិ ទស្សេតិ។ “បញ្ចជស្សន្ទារវសេន ឧប្បន្នោ
អសំវរោ អកុសលំ មនោកម្មមេវ ហោតិ” តិ អាទិនា ហិ វុត្ថន្តិ។ យទិ

ចាត់អាទិទាន អនុសេសបរិយាទានភាវមាហា។ ឧប្បត្តិ ន វត្តព្ពាតិ
កម្មបថ...បេ... វនន្តេហិ “មនោកម្មំ ធម្មស្សទ្វារវសេន ឧប្បជ្ជតិ” តិ ន វត្តព្ពាតិ
អត្ថោ។ អថ វា យទិ កម្មបថប្បត្តានេវ ទុស្សីល្យាដិនិ កាយ កម្មាទិទានមេហិ
អដ្ឋកថាយំ វុត្តានីតិ វរំ វនន្តេហិ អដ្ឋកថាចរិយេហិ មនោកម្មស្ស
ធម្មស្សទ្វារវសេន ឧប្បត្តិ ន វត្តព្ពាតិ អត្ថោ។ តំតំកម្មភាវស្ស វុត្តត្ថាតិ “តិវិធំ
កាយទុច្ចរិតំ អកុសលំ កាយកម្មមេវ ហោតិ” តិអាទី (វិភ. ៩០៣)
សន្ធាយាហា។

កម្មន្តរម្បិ តំទ្វារិកកម្មមេវ សិយាតិ ចាលាតិចាតាទិកស្ស
វិចីកម្មាទិភាវមាសន្តតិ។ តស្មាតិ យស្មា កេសញ្ចំ អសំវរានំ សំវរានញ្ច
កម្មបថតា នត្ថិ, កាយទុច្ចរិតាទីនញ្ច កម្មបថេហិ នានត្ថាភាវទស្សនេន
បយោជនំ នត្ថិ, ន ច ទុច្ចរិតាទីនំ ធម្មស្សទ្វារានំ វសេន ឧប្បត្តិ ធិបិតា, ន ចាយំ វិធំ
និវសេសសន្តាហិកា, កម្មានញ្ច សន្តរោ អាបជ្ជតិ, អដ្ឋកថាយញ្ច
បុញ្ចបរិវារោ, តស្មាតិ អត្ថោ។ សមាទនាមតា កាយកម្មាទិតា។
សាមញ្ញនាមាវិជហនំ កាយ កម្មាទិភាវិជហនំ។ ឧកយេសន្តិ
កម្មបថាកម្មបថានំ។ ឧប្បត្តិបរិយាយវចនាភាវតោតិ ឯតេន
ធម្មស្សទ្វារអសំវរទ្វារាទីនំ តំទ្វារិកកម្មានញ្ច អត្ថតោ នានត្ថាភាវេបិ តថា តថា
បវត្តទេសនាវសេន តេវិចារិតាតិ ទស្សេតិ។ “អកុសលំ កាយកម្មំ
បញ្ចធម្មស្សទ្វារវសេន ន ឧប្បជ្ជតិ” តិអាទិកោ ទុតិយវិនិច្ឆយោ។

កាយេ វាចាយ ច...បេ... សិទ្ធិតោតិ ឯតេន ចោបនប្បត្តំ អកុសលំ
មនោកម្មំ ចោបនំ អប្បត្តតោវិសេសេត្វា ទស្សេតុំ “កាយវិចីកម្ម” តិ វុត្តំ, ន
បន កាយវិចីកម្មភាវតោតិ ទស្សេតិ។ តេន កាយវិចីកហណំ
យថាវុត្តចោបនប្បត្តំ វរំ វិភាវេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនេវាហា - “ចោបនប្បត្តំ

អកុសលំ កាយទ្វារេ វេទិទ្វារេ ច មនោកម្មំ ហោតី"តិ។ តំ-សន្តេ វុត្តេ យំ-សន្តោ
អព្យកិចារិតសម្ពន្ធតាយ វុត្តោយេវ ហោតីតិ កត្វា "យំ ឧប្បជ្ជតី"តិ វុត្តំ។
ឧប្បាទមត្តបរិច្ឆិទ្ធនាតិ ធនស្សទ្វារិកកម្មនាតិ អត្តោ។ មត្ត-សន្តេន
វិសេសនិវត្តិអត្តេន មនោកម្មតារិសេសំ និវត្តតិ។ និយមស្ស ឯវ-សន្តស្ស
អកតត្តា "កាយវេទិកម្មមេវ ហោតី"តិ អវុត្តត្តា។ ឥទានិ និយមាករណេន
លទ្ធកុណំ ទស្សន្តោ "ន បន សព្វម្បី"តិអាទិមាហ។

"និយមស្ស អកតត្តា"តិអាទិ បុរិមនយោតិ អធិប្បតោ។
វត្ថុអធិប្បាយានុរោធិនី សន្តប្បវត្តិតិ សមាសបទេ ឯកទេសោបិ អាកឡិយតិ
អធិការវិសេនាតិ អធិប្បាយេន "កម្ម-សន្តមត្តេន សម្ពន្ធកត្វា"តិ វុត្តំ។ យំ បន
វេទន្តិអាទិនា ឯត្ថ បទការមតស្ស អយុត្តតំ ទស្សតិ។ តត្ថ
ចេតនាបក្ខិកានន្តិ កាយវេទិកម្មភូតចេតនាបក្ខិកានំ។ សតន្តិ សមាធានំ។
តំតំទ្វារកម្មបថានញ្ញាតិ ឥទំ ឥមស្ស ចិត្តស្ស កម្មបថភាវេន បវត្តំ កាលំ
សន្ធាយ វុត្តំ, ន សព្វនា, កម្មបថភាវេនេវ បវត្តនតោ។ ច-សន្តេន វា
អកម្មបថសង្កហោ ទដ្ឋញ្ញោ។ អថ វា តំតំទ្វារា ច តំតំទ្វារកម្មបថា ច
តំតំទ្វារកម្មបថាតិ "តំតំទ្វារា"តិ បទេន អកម្មបថានំ សំវរានំ សង្កហោ
ទដ្ឋញ្ញោ។ តេន សភាវេនាតិ មនោកម្មស្ស ទ្វារភាវេន, ន អត្តនោតិ
អធិប្បាយោ។ ឯវមិធាបីតិ ចិត្តជនិតោ ចិត្តសម្បយុត្តស្ស កម្មស្ស ទ្វារភាវោ
ចិត្តេបិ ឧបចរិតោតិ អត្តោ។ វត្ថុព្យមេវ នត្ថិ អនន្តរបច្ចយភូតមនោវហិតស្ស
ចិត្តស្ស អភាវតោតិ។

ទ្វារកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

កមាភាវនិយមាភាវេ សញ្ញាម្ពណាតាធិតិ អាទិ-សន្តេន សង្កណាតិ។ ន
ហិ...បេ... អត្ថិតិ បធានេ អសម្ពុរតោ អប្បធានំ អធិករីយតីតិ ទស្សតិ។

ធម្មទ្កេសវារកថា

ជស្សបញ្ចមករាសិវណ្ណានា

“តស្មី សមយេ ជស្សោ ហោតី” តិអាទិកាយ ចាឡិយា ជស្សទីនំ
កាមាវចរតាទិទស្សនេ ន តប្បរកាវោ, សភាវទស្សនេ ឯវ បន តប្បរកាវោតិ
ទស្សេតិ “ន ហិ ជស្សទីន” ត្ថិអាទិនា។

ចិត្តកិរិយាភាវេនាតិ ចិត្តព្យាចារភាវេន។ ជស្សស្ស សង្ឃជ្ជនមុប្បជ្ជនមេវ។
សន្និបតិភប្បវត្តិយា បច្ចយោ ហោតីតិ ឯតេន ចិត្តាវម្ពណសន្និចាតការណំ
ជស្សោ ចិត្តាវម្ពណសន្និចាតោតិ វុត្តោតិ ទស្សេតិ។ ជស្សោ ហិ ចិត្តស្ស
អារម្មណ ដុសនាការេនេវ បវត្តិតោ តស្ស អារម្មណ សន្និបតិភប្បវត្តិយា
បច្ចយោតិ ច វុច្ចតិ។ សា ចស្ស ដុសនាការប្បវត្តិ សាខគ្គេ បិតំ ទិស្វា
ភូមិសណ្ឋិតស្ស អវីរកបុរិសស្ស ជង្គ្គិចលនំ, អម្ពិលអម្ពបក្កាទី ខាទន្តំ ទិស្វា
មុខេ ខេឡូប្បត្តិ, ទយាលុកស្ស បរំ ហញ្ញមាទំ ទិស្វា សវីរកម្មនន្តិ ឯវមាទីសុ
បរិព្យត្តា ហោតិ។ តព្ពិសេសភូតា រូបធម្មាតិ យថា បដិហននវសេន អញ្ញមញ្ញំ
អាសន្នតំ ឧប្បជ្ជមាទេសុ រូបធម្មវិសេសេសុ សង្ឃជ្ជនបរិយាយោ, ឯវំ
ចិត្តាវម្ពណានំ វិសយករណាវិសយភាវប្បត្តិ បដិហននាការេន ហោតិ។ សោ
ច ចិត្តទិស្សិតោ ធម្មវិសេសោ សង្ឃជ្ជនបរិយាយេន វុត្តោ, យទាហ “ឯវ” ត្ថិអាទិ។
កេចិ បន “សង្ឃជ្ជនវសោ ជស្សោ បញ្ចាទ្វារិកោវ, ន ឥតរោ
វត្តាវម្ពណសង្ឃជ្ជនាការតោ” តិ វទន្តិ, តំ ន យុជ្ជតិ ឧបចារសិទ្ធិត្តា
សង្ឃជ្ជនស្ស។ ឥតរថា បញ្ចាទ្វារិកស្សបិ តំ ន សម្ពវេយ្យាតិ។
ឥន្ទ្រិយមនសិការេសុ យថាបវត្តមាទេសុ តំតំអារម្មណាវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ,
តេសំ តថាបវត្តិយេវ វិញ្ញាណស្ស វិសយភាវករណំ។

“យំ ខោ, ភិក្ខុវេ, ឥមេ បញ្ចា កាមគុណោ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ សុខំ សោមនស្សំ,
អយំ វុច្ចតិ កាមាណំ អស្សាទោ” តិអាទិវចនតោ (អ. និ. ៩. ៣៤) សុខវេទនាវ
អស្សាទោតិ អាហា “អស្សាទការតោ” តិ។ ដុសនាទិការវេន អារម្មណគ្គហណំ
ឯកទេសានុកវនន្តិ អនុបចរិតមេវ ជស្សាទីនំ អនុកវនកិច្ចមាហ។

និមិត្តនាទិ នីលាទិណ ទីយាទិណ ច និមិត្តន។ ឯតេនុចាយនាទិ យថា
ញាណាប្បធានេ ចិត្តុប្បាទេ សញ្ញា ញាណាមនុវត្តតិ, ឯវំ សមាធិប្បធានេ
សមាធិន្តិ ទស្សតិ។

បពន្ធតីតិ បដ្ឋបេតិ សម្បយុត្តធម្មេ សកសកកិច្ចេ បដ្ឋបេតិ។ តេនេវ ហិ
តទត្ថំ វិវរន្តោ “បវត្តតិ” តិ អាហា។

វិជ្ជមានតាវាចី ហោតិ-សន្ថោ, វិជ្ជមានតា ច សង្ខតធម្មានំ ឧប្បជ្ជនេន វិនា
នត្តិ តិ “ចិត្តំ ន តថា អត្តតោ នុប្បជ្ជតិ” តិ វុត្តំ។ តេន យស្មា ចិត្តំ ន នុប្បជ្ជតិ
ឧប្បជ្ជតិ ឯវ, តស្មា ចិត្តំ ហោតិ តិ វុត្តន្តិ អយមេត្ត អជ្ឈកថាយ អត្តោ។
ឯវមវដ្ឋិតេ ហោតិ-ឧប្បជ្ជតិ-សន្ថានំ សមាទត្តតេន ន កិញ្ចិ បយោជនំ ទិស្សតិ។
អថ វា កវនំ នាម សត្តា, សត្តា ច ឧប្បាទាទិណ សមដ្ឋិតាតិ ជស្សាទីនំ
ខណត្ថយបរិយាបន្នតា “ជស្សា ហោតិ” តិអាទិសុ ហោតិ-សន្ថេន វុត្តា។ តត្ថ
យោ ភាវោ ឧប្បាទសមដ្ឋិ, ន សោ ន ហោតិ នាម, តស្មា ឧប្បជ្ជតិ-សន្ថេន
វុច្ចមានស្ស អត្តស្ស ហោតិ-សន្ថវចនីយតា ន ន សម្ភវតិ។ ឧប្បន្នំ ហោតិ ឯត្ថ
បន កិញ្ចាបិ ឧប្បន្ន-សន្ថេនេវ ឧប្បាទាទិសមដ្ឋិតា វុច្ចតិ, តញ្ញាវានតិវត្តិ បន
ហោតិ-សន្ថេន វុត្តា ខណត្ថយវីតិវត្តបិ ឧប្បន្ន-សន្ថស្ស វត្តនតោ, តស្មា ន ឯត្ថ
ឧប្បជ្ជតិ-សន្ថេន សមាទត្តតាសញ្ញាវទស្សនំ វិយ ឧប្បជ្ជតិទស្សនម្បិ វិវុជ្ឈតិ
ចាកជករណាការតោ។ ឥតវថា “ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ” តិ ឥមិនាវ ចិត្តស្ស
វិជ្ជមានភាវោ ទស្សិតោតិ កី បុនវិជ្ជមានភាវទស្សនេនាតិ ន ន សក្កា វត្ថុ,

សមយវវត្តានវសេន សវិសេសំ វុត្តម្បិ ចិត្តំ ជស្សនីហិ សហុប្បត្តិយា សុដ្ឋតំ
និព្វិសេសន្តិ ទស្សេតុំ ចិត្តស្ស បុន វចនំ។ ឧទ្ទិដ្ឋធម្មានំយេវ ចេត្ត និទ្ទេសវារេ
វិភជនំ, នវិភង្កេវិយ ចាឡិយា អារុទ្ធិសព្ទបទានន្តិ “ឧទ្ទេសវារេ សន្តណ្ណានត្ថំ
និទ្ទេសវារេ វិភជនត្ថ”ន្តិ អយម្បិ អត្ថោ និច្ចលោ។ តថា ហិ “យស្មី សមយេ
រូបុបបត្តិយា មគ្គំ ភាវេតី”តិ អាធិសុ មគ្គាទយោ នវិភត្តា។ អបិច
អធិបតិភាវេន ឥន្ទ្រិយេសុ វិយ ជស្សវេទនាសញ្ញាចេតនាហិ សហ
សព្ទចិត្តប្បាទសាធារណរាសិយំ គហេតព្ពត្តា សមយវវត្តានេ វុត្តម្បិ ចិត្តំ
ជស្សបញ្ចមកេ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្វំ។

ឈានផ្ការាសីវណ្ណានា

វិភក្កនន្តិ វិភក្កនកិរិយា, សា ច វិភក្កស្ស អត្ថនោ បច្ចយេហិ
បវត្តិមត្តមេវាតិ ភាវនិទ្ទេសោ វសវត្តិភាវនិវារណាយ ហោតិ។ យស្មី
អារម្មណេ ចិត្តំ អភិធិរោបេតិ, តំ តស្ស គហណាយោគ្យំ ករោន្តោ វិភក្កោ
អាគោដេន្តោ វិយ បរិវត្តេន្តោ វិយ ច ហោតីតិ តស្ស អាគោជនលក្ខណតា
បរិយាបាននរសតា ច វុត្តា។ ឥទព្វាលក្ខណំ កិច្ចសន្និស្សិតំ កត្វា វុត្តំ។
ធម្មានញ្ចិ សភាវវិនិមុត្តា កាចិ កិរិយា នាម នត្ថិ, តថា គហេតព្ពកាភោ។
ពោធនេយ្យជនានុរោធនេ បន បរមត្ថតោ ឯកសភាវេហិ សភាវធម្មោ
បរិយាយវចនេហិ វិយ សមារោបិតរូបេហិ ពហូហិ បកាវេហិ បកាសីយតិ។
ឯវញ្ចិ សោ សុដ្ឋ បកាសិតោ ហោតីតិ។

វិច្ឆារោ នាម វិភក្កស្ស ជិនមិទ្ធិបដិបក្ខោ អារម្មណេ អនោលីនតា
អសន្តោចា, សោ បន អភិធិរោបនភាវតោ ចលនំ វិយ ហោតីតិ អធិប្បាយេន
“វិច្ឆារវាតិ វិចលនយុត្តោ”តិ វុត្តំ។ ឧបទារប្បនាសុ សន្តានេន បវត្តិយន្តិ ឯតេន
យថា អបុញ្ញារម្មណេ បឋមាភិធិចាតត្ថតោ វិភក្កោ វិច្ឆារវា ហោតិ, ន តថា

ឯកស្ម័យៗ អារម្មណ៍ និង អនុប្បពន្ធរសេន បវត្តិយំ, ឆាតិវិច្ឆារវា បន តត្ថ
ហោតិ សន្និសិទ្ធការតោតិ ធស្សេតិ។ តេនេវាហ “និច្ចលោហុត្វា” តិអាធិ។

“បីតិសុខេន អភិសន្នេតី” តិអាធិវចនតោ (ធិ. និ. ១.២២៦; ម. និ. ១.២២៧)
បីតិយា ជរណំ កាយវិសយន្តិយថា តំ ហោតិ, តំ ធស្សេតុំ “បណ្ឌិតរូបេហី” តិ
វុត្តំ។

វិសារស្ស ព្យគ្គការស្ស បដិបក្ខោ សភាវោ អវិសារោ, នវិសារាភាវមត្តំ។
អវិសារាវិក្ខេចានំ សមាធានការតោ អត្ថតោ វិសេសាភាវេបិ សមុខេន
សម្បយុត្តមុខេន ច ឧភយំ វុត្តន្តិ ធស្សេតុំ “អវិសា... បេ... វិក្ខេចោ” តិ វុត្តំ។
វិសេសតោតិ អតិសយេឆាតិ វា អត្ថោ គហោតត្ថោ។ សុខញ្ញិ សមាធិស្ស
វិសេសការណំ “សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតី” តិ (ធិ. និ. ៣.៣៥៩; អ. និ. ៣.៩៦;
៦.១០; ១១.១២) វចនតោ។

ឥន្ទ្រិយរាសិវណ្ណាធា

តត្ថាតិ សទ្ធិបាណសម្ព័ន្ធតោ អធិមោក្ខលក្ខណោ។ បុគ្គលោ សទ្ធិបាតីតិ
ឥមិនាបិ សទ្ធាយ អាហិតវិសេសានំ តំសម្បយុត្តធម្មានំ សទ្ធិបាណកិរិយាយ
កត្តការមេវវិភាវេតិ។ អវយវព្យាចារោ ហិ សមុទាយេ វោហរិយតីតិ។ ន
កេវលំ បសាទនីយវត្ថុស្មី អប្បសាទនាការប្បវត្តមេវ អកុសលំ អស្សន្ធិយំ,
អថ ខោ អប្បសាទនីយវត្ថុស្មី បសាទនាការប្បវត្តម្បីតិ ធស្សេតុំ
“មិច្ឆាធិមោក្ខោ” តិ វុត្តំ។ តេន បូរណាធិសុ បសាទស្ស អស្សន្ធិយតមាហា។
បសាទក្ខតោតិ ឯតេន អប្បសាទក្ខតំ អស្សន្ធិយំ និវត្តេតិ។ វត្ថុគតោតិ ឥមិនា
មិច្ឆាធិមោក្ខំ។ “បសាទក្ខតោ និច្ចយោ” តិ ឥមិនា បនវិភាវិតមេវត្ថំ ចាកដំ
ករោត្តោ “ន យេវាបនកាធិមោក្ខោ” តិ អាហា។ អកាលុស្សិយំ បសាទោ, តំ បន

អសង្ខារការតោ “អនាវិលការោ” តិ វុត្ថំ។ តញ្ញិ សម្មយុត្តេសុ វិទហន្តិ សទ្ធា
អកាលុស្សិយបច្ចបដ្ឋានា។ ឯវមេតន្តិ អធិមុច្ឆនាការេន បន គហេតព្ភត្តា
អធិមុត្តិបច្ចបដ្ឋានា។ ពុទ្ធាទិវត្ថុនីតិ ឯត្ថ ឥធលោកបរលោកកម្មជលសម្ពន្ធាបិ
សង្កហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ “សទ្ធាហត្ថោ, មហានាម, អរិយសាវកោ” តិ, “សទ្ធិជវិត្ថំ
បុរិសស្ស សេដ្ឋ” ត្ថិ (សំ. និ. ១.២៤៦; សុ. និ. ១៨៤), “សទ្ធាព័ជំ តថោ វុដ្ឋី” តិ (សំ. និ.
១.១៩៧; សុ. និ. ៧៧) ឯវមាទិវចនតោ កុសលធម្មានំ អាទានាទីសុ ហត្ថាទយោ
វិយ សទ្ធា ទដ្ឋព្ពា។

“ឥធខិក្ខុនា កម្ពំ កត្តព្ពំ ហោតិ។ តស្ស ឯវំ ហោតិ ‘កម្ពំ ខោ មេ
កត្តព្ពំ ភវិស្សតិ, កម្ពំ ខោ បន មេ ករោន្តស្ស ន សុករំ ពុទ្ធានំ សាសនំ
មនសិ កាតុំ, ហន្តាហំ វិរិយំ អារកាមិ អប្បត្តស្ស បត្តិយា អនធិគតស្ស
អធិគមាយ អសច្ចិកតស្ស សច្ចិកិរិយាយា” តិ (ធិ. និ. ៣.៣៣៥) -

អាទិកា អនុបបច្ចវេក្ខណា។

តំមូលកានីតិ គន្ធព្ពមគ្គាទិមូលកានិ។ ឯត្ថ ច មគ្គោ គន្ធព្ពោ
ហោតីតិអាទយោ អដ្ឋកថាយំ ទស្សនវសេនេវ វុត្តា, ន ចាឡិយំ
អាគតានុក្កមេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ករណាទិកាលេ វិយ ចិរកតាទិអារម្មណំ វិភូតំ កត្វា បវត្តន្តិ សតិ តំ
ឧបកត្វា តិដ្ឋន្តិ អនិស្សន្តន្តិ ច ហោតិ។ យំ អារម្មណំ សម្មជ្ឈំ, តំ បិលវិភ្វា គតំ
វិយ ចលិតំ វិយ ច ហោតិ, តប្បដិបក្ខភាវេន បន អសម្មជ្ឈន្តិ ឥមមត្តំ ទស្សន្តោ
“ឧទកេ អលាពុវិយា” តិអាទិមាហា។ តត្ថ សារណាន្តិ ឯតេន “សវន្តិ តាយា” តិ
ឥមមេវត្តំ វិភាវេតិ។ សរណាកិរិយាយ ហិ បវត្តមាធានំ ធម្មានំ តត្ថ
អាធិបច្ចភាវេន សតិ បច្ចយោ។ តស្ស ហិ តថា បច្ចយភាវេ សតិ តេ ធម្មា

សាវិតា អសម្ពុជ្ជកតា អបិលាវិតាហោន្តិតិ។ “ឥមេហិ នាម ហេតុហិ
បច្ចយេហិ ច ឯតេ ធម្មា សម្ពុវន្តិ”តិ សម្ពុវតោ។ “ឥមំ នាម ជលំ និព្វត្តន្តិ”តិ
ជលតោ ធម្មា ឧប្បជ្ឈនេន វិបច្ចនេន ច និប្បន្នា នាម ហោន្តិតិ។ វត្ថុភូតាតិ
អារម្មណភូតា។

សតិបិ សព្ពេសំ សារម្មណធម្មានំ អារម្មណគ្គហណេ ន ចិត្តំ វិយ បរេ
បរិច្ឆិដ្ឋតាហិ នោតិ “បរិច្ឆិដ្ឋាបលទ្ធិវសេន ជា នាតិ”តិ ចិត្តំ វុត្តំ។ ចេតសិកេសុ
ហិ កេចិ វិសយំ បរិច្ឆិដ្ឋ គហេតុំ ន សក្កោន្តិ, កេចិ បន បរិច្ឆេទមត្តយេវ តិដ្ឋន្តិ,
ន វិញ្ញាណំ វិយ វិសយំ គណ្ណាន្តិតិ យេ អាសន្តិតត្តា, តេសុ តទការំ ទស្សេន្តោ
“ន សញ្ញា... បេ... វិជ្ឈនវសេនា”តិ អាហា។

បីតិយា ច សោមនស្សភារោ អាបជ្ជតីតិ ឥទំ បីតិ ច សោមនស្សញ្ច
បីតិសោមនស្សន្តិ បីតិសោមនស្សនំ តុល្យយោគំ សន្ធាយ វុត្តំ។
សោមនស្សស្សេវ បន “អាជញ្ញវថោ”តិ វិយ បីតិយុត្តំ សោមនស្សំ
បីតិសោមនស្សន្តិ បធានភារោ ឥច្ឆិតោតិ ន បីតិយា សោមនស្សភាវប្បត្តិ។ ន
ហិ បធានេ វិជ្ជមានេ អប្បធានំ ឧបយុជ្ជតិ, បីតិគ្គហណោញោត បីតិយុត្តស្ស
សោមនស្សស្ស យេតុយ្យេន ភាវតោ បរិព្យត្តកិច្ចតោ ច កតំ, ន ច
និប្បីតិកសោមនស្សស្ស អសន្តិហោ។ វុទ្ធិសិទ្ធិសុ កិរិយាយ
អនច្ចន្តិកភាវតោ។ បីតិយា បន ឧបលក្ខណភារេន អយមត្តោ សុដ្ឋយុជ្ជតីតិ
ទស្សេន្តោ អាហា “បីតិឧបលក្ខតំ វា”តិ អាទិ។

បវត្តំ ឧបាទិន្នក្ខន្ធាំ ចិវដ្ឋិតិកំ ហោតីតិ ឯតេន ន កេវលំ
អនុចាលេតត្ថធម្មានំ ខណ្ឌដ្ឋិតិយាយេវ, អថ ខោ បពន្ធានុបច្ឆេទស្សបិ ជីវិតំ
ការណាន្តិ ទស្សេតិ។ អញ្ញថា ហិ អាយុក្ខយមរណំ ន យុដ្ឋេយ្យាតិ។
អវិសេសេនាតិ ការណាវិសេសានបេក្ខេន ជីវិតិន្ទ្រិយតាសាមញ្ញេន។ យទិបិ

អរូបាសញ្ញាភវេសុ រូបារូបធម្មា នប្បវត្តន្តិ, តេហិ បន បុរិមបច្ឆិមភវេសុ
ចរិមបឋមធម្មា សមាណជាតិយេន អព្យវហិតតាយ និរន្តរាយេវ នាម ហោន្តិតិ
“យាវ បរិនិព្វានំ អវិច្ឆិទ្ធិ បវត្តតិ” តិ វុត្តំ។ អនុចាលនាទិកស្សាទិ
អនុចាលនបវត្តនជ្ជបនាទិយេវ វទតិ។ ជីវមានវិសេសប្បច្ចយភាវតោទិ
សហជាតានំ ជីវមានតាវិសេសស្ស បច្ចយភាវតោ។ ឥន្ទ្រិយពទ្ធស្ស ហិ
មត្រូបតោ កម្មជស្ស ច ឧតុជាទិតោវិសេសោ ជីវិតិន្ទ្រិយ កតោទិ។

មគ្គផ្ដាសិវណ្ណានា

អវិបរីតនិយ្យាទិកភាវេនាទិ ឥទំ សម្មា-សទ្ធស្ស ទិដ្ឋិ-អាទិសទ្ធានញ្ច
សមាទាទិករណតាវសេន ទិដ្ឋិអាទីនំ អវិសេសភូតស្ស និយ្យាទិកភាវស្ស
សម្មា-សទ្ធនវិសេសិតព្ពត្តា វុត្តំ។ អវិបរីតត្ថោ ហិ សម្មា-សទ្ធា, ន
និយ្យាទិកត្ថោទិ។ អវិបរីតនិយ្យាទិកត្ថោ ឯវ វា សម្មា-សទ្ធា។ អនេកត្ថោ ហិ
និចាតាទិ។ ឯវមេវាទិ អវិបរីតនិយ្យាទិកភាវេន។

ពលរាសិវណ្ណានា

បតិស្សវោ វចនសម្បជិត្តហោទិ អធិប្បាយេន “សប្បតិស្សវំ បតិស្សវក្ខតំ
តំសភាគញ្ច យំ កិញ្ចា ការវ” ន្តិ អាហ។ តត្ថ តត្ថ ចាកដភាវេនាទិ
អជ្ឈត្តក្ខតេសុ ជាតិយាទីសុ ពហិទ្ធាក្ខតេសុ ភិក្ខុអាទីសុ ហិរោត្តប្បានំ
អនុរូបបច្ឆវេក្ខណាវសេន សសម្ភារបជីវអាទីសុ បជីវធាតុអាទីនំវិយ
វិភូតកិច្ចភាវេនាទិ អត្ថោ។

មូលរាសិវណ្ណានា

ឯវត្តា ឧបមាយ សមេតិកិ យថា អសុចិដ្ឋិ បតិភបុរិសស្ស សតិបិ កាយេន
អល្លិយនេ ភារោ អនល្លិនោ, ឯវំ អលោភោបិ អារម្មណករណវសេន គហិតេបិ
អារម្មណេ អលគ្គការេន អនល្លិនភារោ អនល្លិនាការោ ឯវំ បវត្តតិ។
ឯវំសភារោ ហិ សោ ធម្មោតិ។ កិញ្ចិ ទុស្សីល្យំ ទោសសមុដ្ឋានំ សព្ពម្បិ ទុស្សីល្យំ
ទោសូបនិស្សយន្តិ “ទោសសមុដ្ឋានតំ ទោសូបនិស្សយតញ្ចា”តិ វុត្តំ។ តេន
អទោសោ ទោសស្សេវ ឧដ្ឋិបច្ឆនីកោ, តំមុខេន ទុស្សីល្យស្សាតិ ទស្សេតិ។

តត្ថ ជាតានំ ធម្មានំ អនតិវត្តនដ្ឋេន...បេ.... អាសេវនដ្ឋេន ភាវនាតិ យោ
សោ ឯកត្ថបគតោ បឋមជ្ឈានាធិអប្បនាធិត្ថប្បាទោ
អាសន្នូបចារាហិតវិសេសោ នីវរណាធិបិបន្តិវិសុទ្ធិយាវិសុទ្ធា,
តទាវរណវិសយវិវហេន ច សមប្បវត្តអប្បនាសមាធិសម្ពាតំ មជ្ឈិមំ
សមថនិមិត្តំ បដិបន្នោ, ឯវំ បដិបន្នត្ថា ឯវំ តត្ថបគមនេន តត្ថ ច បក្ខន្តោ,
វិសោធនតព្ពស្ស វិក្ខេបស្ស កិលេសសំសគ្គស្ស ច អភាវតោ
វិសោធនសមាធានឯកត្ថបដ្ឋានព្យាចារវិវហេន
វិសុទ្ធិសមថបដិបត្តិឯកត្ថបដ្ឋានាការេ អជ្ឈបេក្ខន្តោ អភិព្យត្តវចាយ
សហជាតតត្រមជ្ឈត្ថបេក្ខាយ កិច្ចវសេន ឧបេក្ខានុព្រហិតោ, តស្មីយេវ
ជាតា សមាធិបញ្ញាសម្ពាតា យុគនទ្ធជម្ពា។ តេ យថា អញ្ចំ អនតិវត្តមាណ
ហុត្វា បវត្តន្តិ, ឯវំ ភាវនា ព្រូហនា។ តថា យានិ តត្ថ សទ្ធាធីនិ ឥន្ទ្រិយានិ
នាណកិលេសេហិ វិមុត្តត្ថា វិមុត្តិវសេន ឯករសានិ ហុត្វា បវត្តានិ។ យញ្ច តត្ថ
តទុបកំ, តេសំ អនតិវត្តនឯករសភាវនំ អនុច្ឆិកំ វិវយំ វាហិយតិ បវត្តិយតិ,
យា ចស្ស តស្មី ខណោ បវត្តា បគុណពលវភាវាបត្តិសម្ពាតា អាសេវនា។
សព្ពេសំ ឯតេសំ អាការាវនំ ភាវនា ឧប្បាទនា វឡនា, អយំ តត្ថ ជាតានំ...បេ....
អាសេវនដ្ឋេន ភាវនា នាម។

យស្មា បនាយំ ភាវនាការោ “បឋមស្ស ឈានស្ស បដិបទាវិសុទ្ធិ
អាទី”តិអាទិនាបិ (បដិ. ម. ១.១៥៨) ចាឡិយំ អាគតោ ឯវ, ញ្ញាណេន ច
សំកិលេសវោទានេសុ តំ តំ អាទីនំ អាទិសំសញ្ញា ទិស្វា តថា តថា
និច្ឆាទេតញ្ញោ, តស្មា “ឯវំ វុត្តាយ បញ្ញាសាធនាយ ភាវនាយា”តិ វុត្តំ។
អប្បវត្តិតិ យស្មី ធម្មេ សតិ យថាវុត្តា ភាវនា នប្បវត្តិតិ, សោ ធម្មោ
បដិបក្ខភាវនាបរាមសនេន អភាវនាតិ វុត្តាតិ អធិប្បាយោ។ ន ហិ
អភាវមត្តស្ស អមោហោ បដិបក្ខោតិ យុទ្ធីតិ។ តប្បដិបក្ខភូតា អកុសលា
កាមច្ចន្ទាធយោ ទដ្ឋញ្ញា។ បមាទវិសេសោ វា អភាវនា។ សោ ហិ “កុសលានំ វា
ធម្មានំ អនាសេវនា អភាវនា អពហុលំកម្ម”តិអាទិនា និទ្ធិដ្ឋាតិ។

ឯកន្តេន អលព្ពនេយ្យទស្សនត្ថំ “ជរាធម្មោ”តិ វុត្តំ។ តថា ហិ ចាឡិយំ
“ជាតិធម្មានំ, ភិក្ខុវេ, សត្តានំ ឯវំ ឥច្ឆា ឧប្បន្នតិ”តិអាទិនា (ម. និ. ៣.៣៧៣)
ឥច្ឆិតាលាភោវិកត្តោ។ អលោកានុកាវេន កាយានុបស្សនាយ,
អមោហានុកាវេន ចិត្តធម្មានុបស្សនាយ សិទ្ធិ ចាកជាយេវាតិ អចាកដំ
អនោសានុកាវេន វេទនានុបស្សនាសិទ្ធិវិការេន្តោ
“សុខវិបរិណាមេ”តិអាទិមាហា។ អយញ្ច យោជនា អលោកាទីនំ
វិសេសបច្ចយតំ សន្ធាយ កតា, អវិសេសេន បន សព្វេ សព្វេសំ បច្ចយា។
សភាវតោ សង្កប្បតោ ច ឧប្បន្នស្ស ទុក្ខស្ស អសហនវសេនេវ ឧប្បន្នតិ
នោសោ តំទស្សនស្ស អាសន្នបដិបក្ខោ, ន រាគោវិយ ទូរបដិបក្ខោ។

កម្មបថរាសីវណ្ណានា

អភិជ្ឈាទយោវិយ អនភិជ្ឈាទយោបិ ន ឯកន្តំ កម្មបថភូតាយេវាតិ អាហា
“កម្មបថតាតំសភាគតាហិ”តិ។ មនោកម្មបថកាវេន បវត្តនកម្មភាវតោ ហិ
ឯតេសំ កម្មបថរាសីកាវេន សង្កហោ, ន សព្វេនា កម្មបថាយេវាតិ។ តេន យោ

អញ្ជើញបិ ធម្មា អនិយតោ កម្មបថភាវេន ចាកដោ ច, តស្សបិ
កម្មបថភាវេនំ នវិរុដ្ឋតីតិ ទស្សតិ។

បស្សន្ទានិយុត្តលវណ្ណានា

សមន្តិ សម្មា។ ចេតិយវន្តនាទិអត្ថន្តិ ចេតិយវន្តនាទិហេតុ។

សមថេតុសច្ចកម្មជ្ជានវសេន តព្កេនវសេន ច សព្វកម្មជ្ជានភាវនាភិយុត្តានំ
មុនុមជ្ឈិមតិក្ខិទ្ធិយតាទិភេនវសេន សព្វយោគីនំ ចិត្តស្ស
លីនុទ្ធានិកាលវសេន សព្វនា ហិតាហិតធម្មបលក្ខណភាវតោ
យថាសភាវំ បដិវេធនាវតោ ច សតិសម្មជញ្ញានំ
ចារិពន្ធកហរណភាវនាវឡនាទិ អវិសេសតោ ទដ្ឋព្វានិ។ យថា
អប្បនាគោសល្លេនវិនា សមថោ សមថមន្តវេន យថាភូតាវពោធា ច នត្ថិតិ
នាគក្ខណិកា សមាធិបញ្ញា អញ្ញមញ្ញស្សវិសេសការណំ, ឯវំ បដិវេធន
ឯកក្ខណិកាបីតិ ទស្សន្តោ អាហា “អញ្ញមញ្ញំ និមិត្តភាវេនា”តិ។ បញ្ញាយ ហិ
សាតិសយំ អវកាសិយមាទេវិសយេ សមាធិ ឯកត្តវសេន អប្បេតុំ សក្កោតិ,
សមាធិម្ហិ ច មជ្ឈិមំ សមថនិមិត្តំ បដិបន្នេ បញ្ញា អារម្មណេសុវិសទា វហតីតិ។
សមំ បវត្តាតិ អញ្ញមញ្ញានតិវត្តនេន សមំ អវិសមំ ឯកវសភាវេន បវត្តា។
អញ្ញមញ្ញសហាយភាវុបគមនេន យោគិនោ មនោរថធុរកក្ខន្ធនេ
រថធុរកក្ខន្ធនេវិយ អាជានេយ្យយុតោ យុត្តលកោ ហុត្វា
អញ្ញមញ្ញានតិវត្តមាទេន នន្ទា ពន្ទាវិយាតិ វា យុត្តនន្ទា។ អធិចិត្តមនុយុត្តហិ
វិរិយសមាធយោ សមំ យោជេតព្វាតិ ឥមស្សវិសេសស្ស ទស្សនត្ថំ បុព្វេ
គហិតាបិ តេ បុន គហិតាតិ ទស្សតុំ វិរិយសមាធយោជនត្តាយាតិ
អដ្ឋកថាយំ វុត្ថំ។ តំ បន សមាធិវិរិយយោគស្សវិភាវនំ ហោតីតិ
“យោគវចនត្តាយាតិ អត្តោ”តិ អាហា។

យេវាបនកវណ្ណា

យថា តថា វាតិ សម្មា មិច្ឆា វា។ អនិច្ចន្តោតិ “ឥទំ ករិស្សមិ, ឯតំ ករិស្សមិ” តិ ឯវំ បវត្តបុព្វភាគសន្និដ្ឋានហេតុកេន បយោគកាលសន្និដ្ឋានេន អនិច្ចន្តោ។ យត្ថ ហិ អនិច្ចយោ, តត្ថ អប្បដិបត្តិ ឯវាតិ។ សំសប្បនំ សំសយោ។ សោ ហិ “អាសប្បនា បរិសប្បនា” តិ វុត្តោ។ អសតិបិ ព្យាចារេ តត្រមជ្ឈត្តតាយ សតិ តំសម្បយុត្តធម្មា សកសកកិច្ចវសេន អនុនានធិកតាយ អលីនអនុទូតតាយ ច សំវត្តន្តិ តិ សា តេសំ តថាបវត្តិយា បច្ចយភូតា ឧនាធិកការំ និវាវេតិ វិយាតិ ឧនាធិកនិវាវណាសា វុត្តោ។ តថា បវត្តិបច្ចយត្តាយេវ តេសុ ធម្មេសុ មជ្ឈត្តតាតិ ច វុត្តោ។

ឈានបទស្សតិ ឈានសទ្ធស្ស។ តេស្វតិ បញ្ចេសុ។ បញ្ច ហិ អង្គានិ ឈានបទស្ស អត្តោតិ ឥទំ សំវណ្ណិយមានត្តាយេវ ឥមំ ចិត្តប្បាទំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ន ហិ សព្ពស្មី ចិត្តប្បាទេ បញ្ចេវ ឈានង្គានិ។ បទសម្មហោ វាក្យំ, បទកោដ្ឋាសោ វា ជស្សបញ្ចមកាទិ ធម្មរាសិ។ វុត្តំ បូរិសន្តិ ធបណ្ណាសាទិតាយ បូរណាវសេន។ ជស្សបច្ចយា វេទនា “ដុដ្ឋា វេទេតិ, ដុដ្ឋា សញ្ញានាតិ” តិ អាទិវេទនតោ (សំ. និ. ៤.៩៣) ជស្សោ វេទនាធិនំ បច្ចយោ។ យទិបិ ធម្មានយោ យថាវុត្តរាសិកិច្ចាការតោ តេសុ ន វុត្តញ្ញា, វិសុំ រាសិអន្តរការេន បន សរូបតោ វុត្តញ្ញាតិ ចោទនំ មនសិ កត្វា “វុត្តានម្បី” តិ អាទិមាហា។

ធម្មទ្កេសវារកថាវណ្ណានិដ្ឋិតា។

កាមាវចរកុសលំ

និទ្ទេសវារកថាវណ្ណានា

២. សន្តតិ សភាវតោវិជ្ជមានេ។ ជស្សស្សវិសយវិសយំ
សន្តបតនាការេន គហេតត្ថត្តា ដុសនំវិសយេ ចិត្តស្ស សន្តបតនំ វុត្ថំ។
“ចិន្តនជ្ជន ចិត្តំ, មននជ្ជន មនោ” តិអាទិនា ចិត្តាទិសទ្ធា ចិន្តនាទិព្យាបាវមុខេន
អត្តនោ អត្ថំ វិភាវេន្តតិ អាហា “ចិត្តំ មនោតិអាទិសុ វិយ កិច្ចវិសេសំ
អនបេក្ខិត្វា” តិ។ យថា លោកេវិកតមេវ វេកតំ, វិសយោ ឯវ វេសយន្តិ វុច្ចតិ,
ឯវ មនោ ឯវ មាណសន្តិ សទ្ធមត្តវិសេសោ។ និលាទិ-សទ្ធាវិយ វត្តាទិសុ ចិត្តសុ
បរិសុទ្ធភាវនិពន្ធនា បណ្ណាសទ្ធស្ស បវត្តតិ តស្ស គុណវិសេសាបេក្ខតា
វុត្តា។ យថា កាយិកំ សាតន្តិ ឯត្ថ កាយប្បសាទនិស្សិតន្តិ អត្តោ, ឯវ
ចេតសិកំ សាតន្តិ ឯត្ថ ចេតានិស្សិតំ សាតន្តិ និស្សយវិសេសាបេក្ខតា វុត្តា។
ឯកក្ខណ្ឌិកា នាទាក្ខណ្ឌិកា ច ចិត្តស្ស បីតិ នាម, តស្ស អវត្តាវិសេសោតិ
អវត្តាវិសេសាបេក្ខោ ចិត្តស្ស បីតិ ឯវ បកាហេនិទ្កេសោ។ “ន លុព្ពតី” តិ
វុត្តស្ស ចិត្តស្ស, បុគ្គលស្ស វា បវត្តិអាការភាវេន អលុព្ពនាតិ អលោភោ
វុត្តាតិ អញ្ញស្ស កិរិយាភាវវិសេសាបេក្ខោ អលុព្ពនាតិ និទ្កេសោ។
វុត្តនយេនេវ អលុព្ពិតស្ស ភាវោ អលុព្ពិតត្ថន្តិ អយំ និទ្កេសោ អញ្ញស្ស
ភាវភូតតាវិសេសាបេក្ខោ វុត្តោ។ កត្តករណភាវាធម្មោ សភាវធម្មានំ
អជ្ឈរោបនវេសេនេវ សិដ្ឋន្តិ, ភាវនិទ្កេសោ បន អជ្ឈរោបនានបេក្ខោ,
តតោយេវ ច វិសេសន្តវិនិមុត្តាវិនិវត្តាវិសេសតោ និដ្ឋីវភាវតិភាវតោ
សភាវនិទ្កេសោ នាម ហោតីតិ ជស្សាតិ ឥទំ ដុសនជ្ជន “ធម្មមត្តទីបនំ
សភាវបទ” តិ វុត្ថំ។ អាម្ពណំ ដុសន្តស្ស ចិត្តស្ស បវត្តិអាការោ ដុសនព្យាបាហេ
ហោតីតិ “ដុសនកិរិយា ដុសនាការោ” តិ វុត្ថំ។ សម្មសនាតិ សំ-សន្តោ
“សមុទយោ” តិអាទិសុ វិយ សមាគមត្តទីបកោតិ អាហា “សមាគមដុសនា” តិ។
“ដុសាមិ នេក្ខម្មសុខ” តិអាទិសុ (ធម្ម. ប. ២៧២) បដិលោកោបិ ដុសនា សម្មសនាតិ
ច វុច្ចតីតិ អាហា “ន បដិលោកសម្មសនា” តិ។

អបរេន វេរេចនេន។ ពហុស្សុតការសម្មាទិកាយ បញ្ញាយ
បណ្ឌិតបរិយាយោ។ សិប្បាយតនាទិសុ ធិក្ខតាភូតាយ កោសល្យបរិយាយោ,
យត្ថ កត្តចិ តិក្ខុសុខុមាយ នេបុញ្ញបរិយាយោ, សម្មា ធម្មេ បញ្ញាបេន្តិយា
វេកព្យាបរិយាយោតិ វេរេមាទិនា តេសុ តេសុ បញ្ញាវិសេសេសុ តេ តេ
បរិយាយវិសេសាវិសេសេន បរុត្តាតិ តេសំ បញ្ញាវិសេសានំ នាណកាលេ
លត្តមានតា វុត្តា, ឥតវេបិ អនុគតា ហោន្តិ យេភុយ្យេនាតិ អធិប្បាយោ។
អត្ថនានត្ថេន បញ្ញាទិអត្ថវិសេសេន។ កោដោ កុដ្ឋនា កុដ្ឋិតត្ថន្តិ វេរេបកាវា
និទ្ទេសា សភាវាការភាវទីបនវេសេន ព្យញ្ញនវេសេនេវ វិភាគវេនំ។
បណ្ឌិតន្តិអាទិយោ បញ្ញាវិសេសនិពន្ធនត្តា អត្ថវេសេន វិភាគវេនន្តិ
ឥមមត្តមាហា “អប វា” តិអាទិនា។ វេរេមាការោ បនាតិ បុរិមាការតោវិសេសោ
អត្ថតោវិភត្តិគមនស្ស ការណំ វុត្តំ។

បដិក្ខេបនំ បដិសេធនំ បដិក្ខេបោ, តស្ស ធានត្ថំ វិសេសោ បដិក្ខេបធានត្ថំ,
សទ្ធម្មគរុតាយ បដិក្ខេបោ សទ្ធម្មគរុតាបដិក្ខេបោ, តេន
សទ្ធម្មគរុតាបដិក្ខេបេន ធានត្ថំ សទ្ធម្មគរុតាបដិក្ខេបធានត្ថំ។ តំ
សទ្ធម្មគរុតាបដិក្ខេបធានត្ថំ បន កោដគរុតាទិភេទភិទ្ធន្តិ
“កោដគរុតាទិវិសិដ្ឋេនា” តិ វុត្តំ។ កោដាទិហិ វិសិដ្ឋោ ភិទ្ធនោ សទ្ធម្មគរុតាយ
បដិក្ខេបោ បដិសេធនំ កោដាទិវិសិដ្ឋបដិក្ខេបោ។ កោដគរុតាទិយេវ, តស្ស
ធានត្ថេន សទ្ធម្មគរុតាបដិបក្ខនានត្ថេនាតិ កោដគរុតា សទ្ធម្មគរុតាយ
បដិបក្ខោ។ មក្ខលាភសក្ការគរុតា សទ្ធម្មគរុតាយ បដិបក្ខោតិ
សទ្ធម្មគរុតាយ បដិបក្ខភាវិសេសេន អសទ្ធម្មគរុតា តព្វវេន ឯកីភូតាបិ
ធានត្ថំ គតា។ យស្មា បន កោដោ អត្ថតោ ទោសោយេវ។ មក្ខោ
ទោសប្បធានា បរគុណាវិទ្ធិសនាការប្បវត្តា អកុសលា ខន្ធ។ តគ្គរុតា ច
តេសំ សាធរអភិសម្ពុទ្ធវេសេន បរុត្តនមេវ។ លាភគរុតា ចតុន្នំ បច្ចយានំ

សក្ការគរុតា, តេសំយេវ សុសង្ខតានំលទ្ធកាមតា។ តទុកយេសុ ច
អាធរកិរិយា តថាបវត្តា ឥន្ទាយេវ, តស្មា “សទ្ធម្មគរុតាបដិបក្ខនានត្ថេន
អសទ្ធម្មា នានត្ថំ គតា”តិ វុត្ថំ។ តថា ហិ ចត្តារោ អសទ្ធម្មា ឥន្ទេវ ឧទ្ទិដ្ឋា។
អសទ្ធម្មគរុតាតិ ឯត្ថ ច បុរិមស្មីវិកល្យ “ន សទ្ធម្មគរុតា”តិ សទ្ធម្មគរុតា ន
ហោតីតិ អត្ថោ។ ទុតិយស្មី សទ្ធម្មគរុតាយ បដិបក្ខោតិ សទ្ធម្មគរុតា ឯវ វា
បដិបក្ខោ, តស្ស នានត្ថេន **សទ្ធម្មគរុតាបដិបក្ខនានត្ថេន**តិ ឯវមេត្ត អត្ថោ
ធន្នញ្ញោ។ កោធមក្ខតរុតានញ្ញិ សទ្ធម្មវិសេសា បវត្តិភេទភិដ្ឋា មេត្តា
បដិបក្ខោ។ លាភសក្ការគរុតានំ អប្បិច្ឆតា សន្តោសា។ តេន កោធមគរុតា ន
សទ្ធម្មគរុតាតិ កោធមគរុតា កាយចិ សទ្ធម្មគរុតាយ បដិបក្ខោតិ អយមត្ថោ
វុត្តោ ហោតិ។ តថា មក្ខតរុតាទីសុបិ។ ឯវញ្ញ កត្វា “ចត្តារោ សទ្ធម្មា
សទ្ធម្មគរុតា ន កោធមគរុតា... បេ... សទ្ធម្មគរុតា ន សក្ការគរុតា”តិ (អ. និ.
៤.៤៤) អាគតតន្តិបិ សមត្ថិតា ភវតិ។ លោភោ ន ហោតីតិ អលោភោ លុព្ពនា
ន ហោតីតិ អលុព្ពនាតិ ឯវមាធិកោ អលោភោតិ អាធិនំ លោភាធិវិសិដ្ឋោ
បដិក្ខេចោ “ជស្សោ ដុសនា”តិ អាធិកេហិ វិសទិសភាវតោ “**ជស្សោធិហិ
នានត្ថំ**”តិ វុត្តោ។ **ជស្សោធិហិ**តិ ចត្ថ អលុព្ពនាធយោបិ អាធិ-សន្តេន
សង្កហិតាតិ ធន្នញ្ញំ។ លោភាធិបដិបក្ខោតិ “លោភបដិបក្ខោ
អលោភោ”តិ អាធិនា យោជេតញ្ញំ។ សេសំ បុរិមសទិសមេវ។
អលោភាធនាសាមោហានំ វិដ្ចរតាយ បដិបក្ខភាវេន ច លុព្ពនាធនោ
អញ្ញមញ្ញវិសទិសោ លោភាធិវិសិដ្ឋបដិក្ខេបភាវេន លោភាធិបដិបក្ខភាវេន ច
វិញ្ញាយតីតិ អាហា “អលោភា... បេ... យោជេតញ្ញំ”តិ ពហូហិ បកាវេហិ
ធិបេតញ្ញត្ថតា មហាត្ថតា។ អាធរវសេន សោត្វនំ។

៣. យទិបិ ឯកស្មី ខណោ ឯកំយេវ អារម្មណំ ហោតិ, ធនុបិ បន
អារម្មណេសុ ឧប្បត្តិរបាត្តា “តេហិ វា”តិ អាធិ វុត្ថំ។ តស្សាតិ សាតស្ស

សុខសួរ។ ជាតាតិ ឯតស្ស អត្ថំ ធម្មេត្ថំ “ការណាភាវេន ជស្សត្ថំ បវត្តា” តិ
វុត្ថំ។ ឥទ្ធិ វុត្ថំ ហោតិ - យថា ចេតសិកសាតសម្ពាតា សោមនស្សវេទនា
សហោវ ឧប្បជ្ជតិ, ឯវំ តទន្ទបជស្សសហិតា ហុត្វា បវត្តា តជ្ជាតិ វុត្តា។
សាធយតីតិ អធិកមាសីសាយ អនញ្ញនិទ្ធិ ករោតិ។

៥. ន តស្ស តជ្ជតាតិ តស្ស មនោវិញ្ញាណាតតុយា តស្សវុប្បា “តស្ស
ជាតា” តិ វា ឧកយថាបិ តជ្ជតា ន យុជ្ជតិ។ យទិបិ ជស្សោវិញ្ញាណស្ស
វិសេសបច្ចយោ ន ហោតិ, តថាបិ សោ តស្ស បច្ចយោ ហោតិយេវាតិ តស្ស
តជ្ជាមនោវិញ្ញាណាតតុសម្មស្សជតា វត្តញ្ញាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហា “ន ច
តទេវា” តិអាទិ។ តេហិ អារម្មណេហិ ជាតា តជ្ជាតិ ឥមីនាបិ អត្ថេន តជ្ជា
មនោវិញ្ញាណាតតុសម្មស្សជាតិ វុត្ថំ ន សក្កា។ វិញ្ញាណស្ស បន
តជ្ជតាបញ្ញត្តិ លព្ពតេវ។ តថា ហិ “កី វា ឯតេនា” តិអាទិនា ជស្សទីនំ តថា
ទេសេតព្ពតំ អាហា។

៦. ចិត្តស្ស អារម្មណេ អានយនាការប្បវត្តោវិតក្កោ អត្ថតោ អារម្មណំ
តត្ថ អាកឡន្តោវិយ ហោតីតិ “អារម្មណស្ស អាកឡនំវិតក្កន” តិ វុត្ថំ។

៧. អារម្មណស្ស អនុមជ្ឈនាការប្បវត្តោវិចារោ តត្ថ បរិព្ពមន្តោវិយ
សមន្តតោ ចរន្តោវិយ ច ហោតីតិ “សមន្តតោ ចរណំវិចរណា” តិ វុត្ថំ។

៨. តថា អវជ្ជានមត្តការតោតិ ចាលាវធាទិសាជនអវជ្ជានមត្តការតោ,
ន ពលវការតោតិ អធិប្បាយោ។

៩. យេន ធម្មេន ចិត្តេ អារម្មណំ ឧបតិជ្ជតិ ដោតតិ ច, សោ ធម្មោ ឧបជ្ជានំ
ដោតនន្តិ ច វុត្តាតិ អាហា “ឧបជ្ជានំ ដោតនញ្ច សតិយេវា” តិ។

១៦. សណ្ឋាវដ្ឋនាតិ សុខុមជ្ជេន។

៣០. ភារោតិ ហិរិយនំ វុទ្ធិតិ។

៣៣. នព្យាចារទេតព្ពោតិ អព្យាបដ្ឋ-សទ្ធស្ស កម្មត្ថតំ អាហា។

៤២-៤៣. យទិ អនវដ្ឋធម្មានំ សីយសីយបរិវត្តនសមត្ថតាលហុតា,
សាវដ្ឋធម្មានំ កថន្តិ អាហា “អវិជ្ជាជីវណាន”ន្តិអាទិ។ តេសំ ភារោ គរុតាតិ
ឯតេន សតិបិ សព្ពេសំ អរូបធម្មានំ សមាឧណេត្ត មោហាសម្បយុត្តានំ
សាតិសយោ ធន្នោ បវត្តិអាភារោតិ ធស្សេតិ។ សោ បន តេសំ ធន្នាការោ
សន្នានេ ចាកដោ ហោតិ។

៤៤-៤៥. អប្បជិយាតោ អវិលោមនំ។

៤៦-៤៧. កិលិន្ទន្តិ អវស្សតំ។

៥០-៥១. បច្ឆោសក្កនំ មាយា យា អច្ចសរាតិបិ វុច្ចតិ។ អរុមក្កនំ
វណាលេបនំ។ វេជ្ជ ឯវ ធាតត្ថភារេន បរិគ្គហិតោ វេជ្ជនានំ នាម។

និទ្ទេសវារកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

កោដ្ឋាសវារកថាវណ្ណានា

៥៨-១២០. តេតិ ជស្សបញ្ចមកាធយោ។ សង្កហគមនេនេវាតិ
សាធារណតាទិនា កេនបិ សទិសតាលេសេន, ន ជស្សាធយោវិយ វិសុំ
ធម្មភារេនេវាតិ អត្ថោ។ តថា អវិប្បកិល្លាត្តាតិ ជស្សាធយោវិយ សរូបេនវិសុំ
វិសុំ អរុត្តត្តា។ យទិបិ ធន្នាធយោ សង្កហសុញ្ញតវារេសុបិ សរូបេន នវុត្តា,
ឧន្ទាយតនធាតុរាសីសុ បន សង្កហិតាយេវាតិ ធស្សេតុំ “យស្មា

បនា"តិអាទិមាហ។ តំនិទ្កេសេតិ សង្ខារក្ខន្ធនិទ្កេសេ។ ខន្ធានំ ធាតាយតនភារេ
ព្យកិចារភារតោ អខន្ធការនិវារណេន អនាយតនាធាតុភារនិវារណម្បិ
ទដ្ឋព្ពំ។ ន យេវាបនកា ឋបេតព្ពាតិ ខន្ធាទិវាសិអន្តោគធនំ សន្ធាយ វុត្តំ។
ឧទ្ទេសាទីសុ បន "យេវាបនាត្វវ វុត្តានំ តេសំ តថាយេវ សង្កហោ យុត្តោ"តិ
អដ្ឋកថាយំ "ឋបេត្វា យេវាបនកេ"តិ វុត្តំ។ សរុបេន អវុត្តានម្បិ
ចិត្តប្បាទបរិយាបន្នានំ ខន្ធាទិភារោ ន វាវេតព្ពាតិ ន យេវាបនកា ឋបេតព្ពាតិ
វុត្តន្តិ ឧកយេសម្បិ អធិប្បាយោ វេទិតព្ពោ។

អាហារបច្ចយសង្ខារេនាតិ ឧបត្ថម្ភកបច្ចយសង្ខារេន។ សោ ច អាហារានំ
ឧបត្ថម្ភកភារោ ចាកដោតិ កត្វា វុត្តោ, ន ជនកត្តាភារតោ។ ឌីជដ្ឋមក្សបស្ស
ហិ វេទនាទីនព្វា អាហារណតោ តេសំ ជនកត្តំ លព្ពតីតិ។ យទិ ឧបត្ថម្ភកោ
ឥធម បច្ចយោតិ អធិប្បតោ, កតឡី ការាហារស្ស តាវ ហោតុ, ឥតវេសំ កថន្តិ
អាហា "យថា ហិ"តិអាទិ។ សហជាតាទិបច្ចយេតិ
សហជាតអញ្ញាមញ្ញនិស្សយសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតបច្ចយេ វេទិតិ, មហាចតុក្កំ
វា, ឯកេនាការេនាតិ រូចារូចានំ ឧបត្ថម្ភកត្តេន ឧបការកភារមាហ។ សោ ឯ
ច នេសំ អាហារណកិច្ចំ។ "សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណ"ន្តិ វេទនតោ ចេតនាយ
វិញ្ញាណស្ស បច្ចយភារោ សាតិសយោតិ អាហា "វិញ្ញាណំ វិសេសេនា"តិ។

យថាគតមគ្គោតិ វុត្តោ ការណជលានំ អភេទូបចារេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ,
នាណក្ខណ៍កោ អដ្ឋន្តិកមគ្គោ ឧបនិស្សយោ ឯតស្សាតិ
អដ្ឋន្តិកមគ្គបនិស្សយោ។ អរិយមគ្គស្ស យថាគតមគ្គបរិយាយោ វុច្ចមាណោ
តស្ស យា បុរិមកាលភូតា អភេនោបចារសិទ្ធា អាគមនាវត្តា តតោ
នាតិវិលក្ខណាតិ ឥមមត្តំ វិភារេតីតិ អាហា "បុព្ពភាគ...បេ... ទីបីតា"តិ។
វិញ្ញាណស្ស ចិត្តវិចិត្តតាវិជាននភារវិសេសា ឯវាតិ អាហា "វិជាននមេវ

ចិត្តវិចិត្តតា”តិ។ វេទនាក្ខន្ធានិទន្តិ អាទិ-សន្តេន “ឆ្ងាយតនាទិ ហោន្តិ”តិអាទិសុ
វុត្តមនាយតនាទយោបិ សង្កណ្ឌាតិ។ តប្បដិក្ខោចាតិ តស្ស
ជាតិនិទ្ទេសការស្ស បដិក្ខោចា។ កតោ ហោតីតិ ឯតេន
អាហារិទ្រ្ទិយឈានមគ្គដលហេតុយោ យត្តកា ឥមស្មី ចិត្ត លព្ពន្ធិ, តេ សព្វេបិ
“ឯកោ វិញ្ញាណាហារោ ហោតី”តិអាទិនា អវុត្តាបិ អត្ថតោ វុត្តាយេវាតិ
ទស្សេតិ។ ឯស នយោ អញ្ញត្ថាបិ។

កោដ្ឋាសវារកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សុញ្ញតវារាទិវណ្ណានា

១២១-១២៥. យថាវុត្តេ សមយេតិ វុត្តប្បការសមូហោ។

១២៦. ឧស្សាហនំ បេសនំ និយោជនំ។

១៥៦-១៥៩. នាតិសមាហិតាយាតិ នាណវជ្ជនូបចារំ សន្ធាយ វេទតិ។
យេវាបនកេហិបិ និព្វិសេសតំ ទស្សេតិ ករុណាមុទិតានម្បិ ឧប្បជ្ឈនតោ។

កាយវេទិកិរិយា កាយវេទិបវត្តិ, វិញ្ញត្តិ ឯវ វា។ អសមត្ថការនន្តិ
បុព្វភាគការនមាហា។

កាមាវចរកុសលវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

រូចាវចរកុសលំ

ចតុក្កនយោ

បឋមជ្ឈានកថាវណ្ណានា

១៦០. ឧត្តរបទលោបំ កត្វា “រូបភវេ រូប”ន្តិ វុត្តោ, “រូបំ រូបាទិ បស្សតិ (ម. និ. ២.២៤៨; ៣.៣១២; ធជ. ស. ២៤៨; បដិ. ម. ១.២០៩), រូបរាគោ”តិ អាទិនុ (ធជ. ស. ៣៦៣) វិយាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ បយោគសម្មាទិតស្ស រូបជ្ឈានស្ស រូបភវាតិ ក្កមស្សបិ ឧបាយភាវតោ យថា រូបបបត្តិយា វេ មគ្គោតិ អយំ និយមោ ន យុជ្ជតិ, វេ បច្ចយន្តរិកលតាធិហិ រូបបបត្តិយា អនភិនិច្ឆាទកស្សបិ អត្ថិភាវតោ រូបបបត្តិយា មគ្គោ វេ ភាវតិ អយម្យំ និយមោ ន យុជ្ជតិ។ វេ ញា សតិ យនេវ រូបបបត្តិយា និច្ឆាទកំ, តស្សេវ សម្មយុត្តស្ស រូបាវចរកុសលភាវោ, ន អនភិនិច្ឆាទកស្សាតិ អយមគ្គោ អាបន្នោតិ ចោទនំ សមុជ្ជាបេតិ ន សព្វស្ស កុសលជ្ឈានស្សាតិ អាទិនា។ តត្ថ សាមញ្ញសន្មាបិ អធិការវសេន វិសេសនិទ្ធិជ្ជា ហោតីតិ “កុសលជ្ឈានស្ស មគ្គភាវោ”តិ វុត្តំ។

រូបបបត្តិជនកសភាវោ រូបភវិបច្ចនសភាវោតិ តស្សបិ វិចាកធម្មភាវេ សតិបិ សព្វកុសលាកុសលសាធារណំ វិចាកធម្មភាវសាមញ្ញំ “វិចាកធម្មភាវោ វិយា”តិ ឧទាហរណភាវេន វុត្តំ។ សាមញ្ញម្យំ ហិ វិសេសតោ ភិន្នំ កត្វា វោហរីយតីតិ។ សព្វសមាធាតិ រូបបបត្តិយា និច្ឆាទកស្ស បច្ចយន្តរិកលតាធិហិ អនិច្ឆាទកស្ស ច សព្វស្ស យថា ធិគតស្ស ឈានស្ស សាធារណោ។ ឯតេន ឧត្តរបទាវចារណស្ស បរិគ្គហិតតំ ទស្សេតិ។ “ឥតោ អញ្ញោ មគ្គោ នាម នត្ថិ”តិ ឥមិនាបិ សជាតិយា សាធារណោ អញ្ញជាតិវិនិវត្តិយា អនញ្ញសាធារណោ ឥមស្ស ឈានស្ស រូបបបត្តិយា ឧបាយភាវោ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឥតវេ ទ្វេ សទ្ធា ហិវេ ច។ យទិ បដិបទាយ សាធនតព្ពតោ បុគ្គលបុព្វជ្ជំមាយ ទេសនាយ ភាវេន្តេន សមយវវត្ថានំ កតំ។ បដិបទាវហិតេសុ កថន្តិ អាហា “កេសញ្ញិ”តិ អាទិ។ តត្ថ កេសញ្ញិ តិ សមថភាវនាយ កតាធិការានំ។ តេសញ្ញិ មគ្គាធិគមនតោ បុព្វេ អនធិគតជ្ឈានានំ បដិសម្ពិទាទយោវិយ មគ្គាធិគមេនេវ តានិ សមិជ្ឈន្តិ។

អញ្ញាជិតិ អរិយមគ្គសិទ្ធិតោ អញ្ញានិ។ តេសុប័តិ អរិយមគ្គន សិទ្ធិត្ថា
បដិបទាហិតេសុប័តិ។ ននុ ច អរិយមគ្គសិទ្ធិស្សបិ អាគមនវសេន បដិបទា
ឧបលព្ពតិយេវ។ ឥតថា “ន កាមាវចរំ វិយ វិជា បដិបទាយ ឧប្បជ្ជតី”តិ,
“ពហុតរំ លោកិយជ្ឈានម្បី នវិជា បដិបទាយ ឥជ្ឈតី”តិ ច វចនំ វិរុដ្ឋយ្យាតិ?
ន, យេភុយ្យេន គហណាតោ បុគ្គលវិសេសាបេក្ខត្តា ច។
អរិយមគ្គសមិជ្ឈនកញ្ញា ឈានំ កស្សចិទេវ ហោតិ, តស្មា ឥតរំ ពហុតរំ
លោកិយជ្ឈានំ បុព្វជ្ជនស្ស អរិយស្ស ច អកតាធិការស្ស នវិជា បដិបទាយ
សិជ្ឈតីតិ តេសំ វសេន វុត្តំ។ អរិយមគ្គសិទ្ធិស្សបិ ឈានស្ស វិចាកានំ វិយ
កុសលេន អរិយមគ្គន សទិសត្តាភាវតោ អតត្ថិចាកត្តា ច ន
មគ្គាគមនវសេន បដិបទា យុជ្ជតិ, ឯវមស្ស បដិបទាវិរហោ សិទ្ធា។ ឯវព្វា
កត្វា សុទ្ធិកនវកទេសនាបិ សុដ្ឋជិតា ហោតិ។ តថា ច វក្ខតិ
លោកុត្តរកថាយំ “លោកិយជ្ឈានម្បី”តិអាទិ (ធរ. ស. មូលដី. ២៧៧)។

វដ្ឋាសយស្ស វិសេសបច្ចយភូតាយ តណ្ហាយ តនុករណាវសេន
វិវដ្ឋាសយស្ស វឌ្ឍនន្តិ អាហា “តណ្ហាសំកិលេសសោធនេន
អាសយថោសន”ន្តិ។ អាសយថោសនន្តិ ច ឈានភាវនាយ បច្ចយភូតា
បុព្ពយោគាធិវសេន សិទ្ធា អជ្ឈាសយសម្បទា។ សា បន តណ្ហាបតាបវិគមេន
ហោតីតិ អាហា “តណ្ហាសំកិលេសសោធនេនា”តិ។

ជិនមិទ្ធាជិនន្តិ ជិនមិទ្ធុឧទ្ធចកុក្កច្ឆរិចិកិច្ឆានំ។ បហានន្តិ បហាយកំ។
តំសទិសេស្សតិ មហាគ្គតភាវាធិនា បឋមជ្ឈានសមាធិសទិសេស្ស។

បីតិសុខវន្តំ ឈានំ បីតិសុខន្តិ វុត្តំ យថា អវិសេសោតិ ទស្សន្តោ
“បីតិសុខ...បេ... អកាហេ វុត្តោ”តិ អាហា។ មគ្គស្សបិ វា និព្វានាវច្ឆណាតោ
តថលក្ខណ្ឌបនិដ្ឋានតា យោជេតញ្ចា។ អសម្មាសធម្មន្តិ អវិជាសការំ។

ទុតិយដ្ឋានកថាវណ្ណានា

១៦១-១៦២. ទិដ្ឋាធីនវស្ស តំតំឈានក្ខណោ អនុប្បជ្ឈនធម្មតាចានំ
វ្រូបសមនំវិវជ្ឈនំ បហានញ្ចាតិ ឥធាធិប្បតិវិតក្កាធយោយេវ ឈានផ្គុតា
តថា ករីយន្តិ, ន តំសម្បយុត្តជស្សាធយោតិ វិតក្កាធីនំយេវ វ្រូបសមាធិវចនំ
ញ្ចាយាគតំ។ យស្មា បនវិតក្កាធយោវិយ តំសម្បយុត្តធម្មាបិ ឯតេន ឯតំ
ឌីណ្ហវិកន្តិ ទិដ្ឋាធីនវា ឯវ, តស្មា អវិសេសេនវិតក្កាធីនំ តំសហជាតានញ្ចា
វ្រូបសមាធិកេ វត្តព្កេវិតក្កវិចារាធីនំយេវ វ្រូបសមាធិកំ វុច្ចមានំ
“អធិកវចនមញ្ញមត្តំ ពោជេតី”តិ កិញ្ចាវិសេសំ ធិបេតីតិ តំ ទស្សន្តោ “យេហិ
វិតក្កវិចារេហិ”តិ អាធិមាហា។ វិសុំ វិសុំ បិតានិបិ
វិតក្កវិចារសមតិក្កមវចនាធីនិ បហោយ្យផ្គុនិទ្ទេសតាសាមញ្ញេន ចិត្តេន
សម្មហតោ គហេត្វា អវយវេន សមុទាយោបលក្ខណំ កតន្តិ ទស្សន្តោ
“តេសំ...បេ... តំ ធិបកន្តិ វុត្ត”ន្តិ អាហា។ ឥធានិ អវយវេន
សមុទាយោបលក្ខណំ វិជាវិតក្កវិចារវ្រូបសមវចនេន បីតិវិវាតាធិវចនានំ
សវិសយេ សមាទព្យាចារតំ ទស្សន្តោ “អថ វា”តិ អាធិមាហា។

តស្មី ទស្សតេតិ “យា សទ្ធា សទ្ធិបាណា”តិ អាធិនា ឈានវិភង្គេ សម្បសាទនេ
ទស្សតេ។ សមាធាធិករណានិទ្ទេសេនេវាតិ តត្ថេវ វិភង្គេ ឧទ្ទេសបទុទ្ធារាធិសុ
សទ្ធាឈានានំ “សម្បសាទន”ន្តិ ឯកាធិករណាតាវចនេនេវ។

ឡើយ ក៏ដូច្នេះ “តទុក្ខមុតាសតី” ត្រូវតែ តំណាងនិក្ខិយា វិក្កម្ភនំ វិក្កិវិចារីយសមវចនាធិបា បកាសិតន្តិ អាហ “តណ្ហាប្បហានំ ឯតេសំ វ្យាបសមន” ត្រូវ (វិភ. ៧៩៩)។ យោគាវិក្កិវិចារីយសុវិវត្តភាវធិបកំ វិក្កិវិចារីយសមវចនន្តិ តទុក្ខយាភាវធិបនំ បុន កតន្តិ ទស្សេតុំ “យោ ចា” តិអាទិ វុត្តំ។

តតិយជ្ឈានកថាវណ្ណា

១៦៣. វិរិយំ ឧបេក្ខាតិ វុត្តំ “បគ្គហនិគ្គហេសុ ព្យាបាវករណេន ឧបេក្ខិយតី” តិ។ គហណោ មជ្ឈត្តភាវេន សម្ពាវេ ឧបេក្ខតីតិ សម្ពាវេក្ខា, តថាបវត្តាវិបស្សនា បញ្ញា។ តស្សា បនវិសយតោ បភេទោ “អដ្ឋ សម្ពាវេក្ខា” តិអាទិនា (បដិ. ម. ១. ៥៧) យស្សំ ចាឡិយំ វុត្តោ, តំ ចាឡិសេសំ ទស្សេត្តោ “បឋមជ្ឈាន” តិអាទិមាហ។ តត្ថ ឧប្បាទន្តិ បុរិមកម្មបច្ចយា ឥធម៌ ឧប្បត្តិ។ បវត្តន្តិ តថា ឧប្បន្នស្ស បវត្តិ។ និមិត្តន្តិ សព្វម្បិ សម្ពាវេកតំ និមិត្តភាវេន ឧបជ្ឈានតោ។ អាយុហានន្តិ អាយតី បដិសន្ធិហេតុភូតំ កម្មំ។ បដិសន្ធិន្តិ អាយតី ឧបបត្តិ។ គតិន្តិ យាយ គតិយា សា បដិសន្ធិ ហោតិ។ និព្វត្តិន្តិ ខន្ធនំ និព្វត្តនំ។ ឧបបត្តិន្តិ “សមាបន្នស្ស វា ឧបបន្នស្ស វា” តិ ឯវំ វុត្តំ វិចាកប្បវត្តិ។ ជាតិន្តិ ជរាជិនំ បច្ចយភូតំ ភវបច្ចយា ជាតី។ ជរាមរណាទយោ ចាកជា ឯវំ។ ឯត្ថ ច ឧប្បាទនយោ បញ្ចេវ សម្ពាវេក្ខាញាណស្ស វិសយវសេន វុត្តោ, សេសា តេសំ វេវចនវសេន។ “និព្វត្តិ ជាតិ” តិ ឥនព្វិ ធូយំ ឧប្បាទស្ស ចេវ បដិសន្ធិយា ច វេវចនំ។ “គតិ ឧបបត្តិ ចា” តិ ឥនំ ធូយំ បវត្តស្ស។ ជរាទយោ និមិត្តស្សាតិ។

ភូតស្សាតិ ខន្ធបញ្ចាកស្ស។ ឯតេហិតិ ឈានចិត្តសមុដ្ឋិតវ្យាបេហិ។

ចតុក្កនយវល្លាណា និដ្ឋិតា។

បញ្ចកនយវល្លាណា

១៦៧. អាការភេទន្តិ អាការវិសេសំ។ អនេកាការាហិ ធម្មា, តេ ច
និវរសេសំ យាថាវតោ ភគវតោ អភិសម្ពុទ្ធ។ យថាហ - “សព្វេ ធម្មា
សញ្ញាការេន ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ញ្ញាណមុខេ អាចាជំ អាគច្ឆន្តិ” តិ (មហានិ. ១៥៦;
ចូឡនិ. មោយរាជមាណាវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៥; បដិ. ៣.៥)។ ទុតិយជ្ឈានបក្ខិកំ ន
បឋមជ្ឈានបក្ខិកន្តិ អធិប្បាយោ។ តេនេវាហ “បឋមជ្ឈានមេវ ហិ” តិ អាទិ។
អត្ថតោ ហិ ចតុក្កបញ្ចកនយា អញ្ញមញ្ញានុប្បវេសិនោ។ បញ្ចកនយេ
ទុតិយជ្ឈានំ កី សវិចារតាយ បឋមជ្ឈានបក្ខិកំ ឧទាហុ អវិតក្កតាយ
ទុតិយជ្ឈានបក្ខិកន្តិ សិយា អាសង្កាតិ តទាសង្កានិវត្តនត្ថមិទំ វុត្តំ។
កស្មាតិអាទិនា តត្ថ ការណាមាហា។ សុត្តន្តទេសនាសុ ច ទុតិយជ្ឈានមេវ
ភជន្តិ តិ សម្ពុទ្ធោ។ ច-សុទ្ទេន ន កេវលំ ឥនេវ, អថ ខោ សុត្តន្តទេសនាសុបី តិ
ទេសនន្តវេបិ យថាវុត្តជ្ឈានស្ស បឋមជ្ឈានបក្ខិកត្តាការំ ទស្សេតិ។ ឥនានិ
ភជនម្យំ ទស្សេតុំ “វិតក្កវ្យបសមា” តិ អាទិ វុត្តំ។ តេន សុត្តន្តេបិ បញ្ចកនយស្ស
លព្ពមានតំ ទស្សេតិ។

ននុ ច សុត្តន្តេ ចត្តាវិយេវ ឈានានិវិតត្តានិ តិ បញ្ចកនយោ នត្តិយេវាតិ?
ន, “សវិតក្កសវិចារោ សមាធិ” តិ អាទិនា សមាធិត្ថយាបទេសេន
បញ្ចកនយស្ស លព្ពមានត្តា។ ចតុក្កនយនិស្សិតោ បន កត្វា បញ្ចកនយោ
វិតត្តោតិ តត្ថាបិ បញ្ចកនយោ និទ្ធាវេតព្ពោ។ វិតក្កវិចារានំ វ្យបសមាតិ ហិ
វិតក្កស្ស វិចារស្ស វិតក្កវិចារានញ្ច វិតក្កវិចារានន្តិ សក្កា វុត្តំ។ តថា
អវិតក្កអវិចារានន្តិ ច វិនា សហ ច វិចារេន វិតក្កប្បហានេន អវិតក្កំ សហ

វិទា ច វិតក្កនវិចារប្បហានេន អវិចារន្តិ អវិតក្កំ អវិចារំ
អវិតក្កអវិចារញ្ចាតិ វា តិវិធម្មិ សក្កា សង្កណ្ឌិតំ។

ទុតិយន្តិ ច វិតក្ករហិតេ វិតក្កវិចារទ្វយរហិតេ ច ញ្ញាយាគតា ទេសនា។
ទុតិយំ អធិគន្ធាត្ថាវិចារមត្តរហិតេបិ ទ្វយប្បហានាធិគតសមាធម្មត្ថា។
ឯវញ្ច កត្វា បញ្ចកនយនិទ្ទេសេ ទុតិយេ រូបសន្តោបិ វិតក្កា
តំសហាយវិចាររូបសមេន ន សម្មារូបសន្តោតិ វិតក្កវិចារទ្វយរហិតេ វិយ
វិចាររូបសមេនេវ តទុបសមំ សេសធម្មសមាធិតញ្ច ទស្សន្តេន “វិតក្កវិចារានំ
រូបសមា អជ្ឈត្ថំ សម្មសាទនំ ចេតសោ ឯកោធិការំ អវិតក្កំ អវិចារំ សមាធិជំ
បីតិសុខំ តតិយំ ឈានំ ឧបសម្មន្នវិហរតិ” តិ តតិយំ ចតុក្កនយេ ទុតិយេន
និព្វិសេសំ វិតត្ថំ។ ទុវិធស្សបិ សហាយវិរហេន អញ្ញថា ច វិតក្កប្បហានេន
អវិតក្កត្ថំ សមាធិជំ បីតិសុខត្ថញ្ច សមាធិន្តិ សមាធិធម្មត្ថាបិ ទុតិយន្តិ
និទ្ទេសោ។ វិចារមត្តម្យិ ហិ វិតក្កវិចារទ្វយរហិតំ វិយ “យស្មី សមយេ
រូបបបត្តិយា មគ្គំ ភាវេតិ អវិតក្កវិចារមត្តំ សមាធិជំ បីតិសុខំ ទុតិយំ ឈានំ
ឧបសម្មន្នវិហរតិ” តិ អវិតក្កំ សមាធិជំ បីតិសុខន្តិវិតត្ថំ។ បឋមជ្ឈានេ វា
សហាចារីសុ វិតក្កវិចារេសុ ឯកំ អតិក្កមិត្វា ទុតិយម្យិ តត្រដ្ឋមេវ ទោសតោ
ធិស្វា ឧភយម្យិ សហាតិក្កមន្តស្ស បញ្ចកនយេ តតិយំ រុត្ថំ តតិយំ
អធិគន្ធាត្ថា។ បឋមតោ អនន្តរភាវេន បនស្ស ទុតិយភាវោ ច ឧប្បន្នតិ។ កស្មា
បនេត្ថ សរូបតោ បញ្ចកនយោ ន វិតត្ថោតិ? វិនេយ្យជ្ឈាសយតោ។
យថានុលោមទេសនា ហិ សុត្តន្តទេសនាតិ។

បឋមទាចតុក្កាធិវណ្ណនា

១៧២-១៨០. តទន្ទរូបតាតិ តស្ស បឋមាធិជ្ឈានស្ស អន្ទរូបសភាវា។
យថាលទ្ធិជ្ឈានំ សន្តតោ បណ្ឌិតតោ ធិស្វា អស្សាទយមាធិ និកត្តិ

តំសម្បយុត្តា ខន្ទា វា តទារក្ខត្តា សតិយេវ វា តស្ស ឈានស្ស
អនុច្ឆរិកតាយ “តទនុធម្មតា សតី” តិ វុត្តាតិ។ កធាបីតិ យទា បឋមំ អធិគន្ធា
យថា និសិដ្ឋោយេវ វិនា បយោគន្ធរំ ទុតិយាទីនិ អធិគច្ឆតិ, ព្យាទិសេ កាលេតិ
អត្ថោ។

១៨៦. កុសលជ្ឈានស្ស អធិគតត្តា “សេក្ខា” តិ វុត្តំ។ ន ហិ តេ ឧប្បាទេន្តិ
នាមាតិ អរិយមគ្គកូលោ រូចាវចរជ្ឈានានំ អនុប្បជ្ឈមានតំ សន្ធាយាហ។

កសិណកថាវណ្ណានា

២០៣. អារុប្បចាទកតា ច ទស្សីតា វិនា អភាវតោ។ ន ហិ តេ សំ
អារុប្បចាទកតាយ វិនា និរោធចាទកតា អត្ថីតិ។ និម្មិនតុំ ឥច្ឆិតស្ស វត្ថុនោ
និម្មានវសេន ឱប្បំ និសន្តិ និសាមនំ អាឈោចនំ អធិគមោ ឯតស្សាតិ
ឱប្បនិសន្តិ។ តព្ពាវោ “ឱប្បនិសន្តិកាវោ” តិ អាហា “ឱប្បទស្សនំ
ឱប្បាភិញ្ញតា” តិ។

កសិណកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អភិកាយតនកថាវណ្ណានា

២០៤. បដិភាគនិមិត្តក្ខតំ កសិណារម្មណសម្ពាតំ អាយតនំ ការណំ
ឯតស្សាតិ កសិណាយតនំ, ឈានំ។ អថ វា អារម្មណស្ស
អនវសេសជរណាជ្ជន កសិណញ្ច តំ អាយតនញ្ច យោគិនោ សុខវិសេសានំ
អធិដ្ឋានភាវតោ មនាយតនធម្មាយតនភាវតោ ចាតិ សសម្បយុត្តំ ឈានំ
កសិណាយតនំ។ តេនេវាហ “សតិបិ អភិកាយតនានំ
កសិណាយតនត្ថ” តិ។ ភាវនាយ និមិត្តំ ភាវនានិមិត្តំ, អារម្មណស្ស

បរិត្តប្បមាណតា សុវិសុទ្ធនីលាទិតា ច, តទេវ នាទត្ថំ។ ភាវនា ឯ វា
បុព្ពភាគភូតា ភាវនាទិមិត្តំ, តស្ស នាទត្ថំ ភាវនាទិមិត្តនាទត្ថំ។
បុព្ពភាគភាវនា ហិ យថាវុត្តវិសេសេ អារម្មណេ បរិត្តិអាការវិសេសតោ
នាសាសភាវាទិ។ កសិណាទិមិត្តស្ស អភិកវេនកភាវនាទិមិត្តនាទត្ថំ
កសិណ... បេ... នាទត្ថំ, តតោទិ យោជេតព្ពំ។

ឯត្ថ ច បុរិមាទិ ចត្តារិ អភិកាយតនាទិ ភូតកសិណារម្មណាទិ,
ភូតកសិណេសុ ច យំ សុវណ្ណំ ទុព្ពណ្ណានិ ច ន សក្កា វុត្ថំ។ តត្ថ បរិត្តិតាទិ
សព្ពត្ថ វា វណ្ណាកោគបិទេន បរិត្តិតាទិ បឋមតតិយាភិកាយតនាទិទិ
ទុតិយចតុត្ថានិ វណ្ណាកសិណារម្មណាទិ។ យទិ ឯ ទុតិយចតុត្ថេហិ
បញ្ចមាទីនំ កោវិសេសោទិ “បញ្ចមាទីនិ វណ្ណតោ រមណីយតរាទិ, ន តថា
ឥតរាទិ” ទិ វុទ្ធិន្តិ។ បុរិមាទិបិ ចត្តារិ អដ្ឋ កសិណារម្មណានេវ, តស្មា តំ នេសំ
មតិមត្តំ “អដ្ឋសុ កសិណេសុ” ទិ វុត្តត្តា។ វិមោក្ខេសុ ច បឋមទុតិយវិមោក្ខា
អដ្ឋ កសិណារម្មណា។ តតិយោ វណ្ណាកសិណារម្មណា។ បឋមទុតិយាបិ វា
វណ្ណាកសិណារម្មណា ឯ “ពហិទ្ធា នីល កសិណាទិវុទាទិ លាទិចក្ខុនា
បស្សតិ” ទិ វុត្តត្តា។ អារម្មណមនុញ្ញតាយ ហិ តត្ថ អនិគ្គតិភាវេន តេសំ
បរិត្តិតិ។ ឯ សន្តេ តតិយស្ស ឥតរេហិ កោវិសេសោទិ? សុភាការាកោតោ។
តតិយោ ឯ ហិ សុភន្តិ អាកុដនវសេន បរិត្តិតិ, ន ឥតរេទិ។

ញាណំ អប្បនាបញ្ញា។ វិជ្ជមាទេបីទិ អបិ-សន្តេន អវិជ្ជមាទេបីទិ ទស្សេតិ។
បរិត្តប្បមាណតា អភិកវេនស្ស ការណំ ឥមេសុ ចតុសុ អភិកាយតនេសូទិ
អធិប្បាយោ។ នទុ ច សព្ពត្ថ “សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានិ” ទិ វេនតោ
វណ្ណាកោគសហិតាទិយេវ គហិតាទិទិ? ន គហិតាទិទិ ទស្សេត្តោ “តត្ថ
ចា” ទិ អាទិមាហា។ តត្ថាទិ អាកមេសុ។ តថា អប្បមាណាទិទិ

វណ្ណាកោគរហិតានិ ច សញ្ញានិ អប្បមាណានិ សុវណ្ណាធុត្តវណ្ណានីតិ អត្ថោ។
យទិ ឯវំ កថំ វិសិដ្ឋានំ វណ្ណាកោគេន រហិតានំ សហិតានញ្ច ឯកជ្ឈំ មនសិ
ករោតិ? ន ឯកជ្ឈំ, វិសុំយេវ បន តេសុ មនសិការោ។ យទិ វិសុំ កថមេកន្តិ?
បរិត្តភាវសាមញ្ញតោ។ យទិ ឯវំ “សុវណ្ណាធុត្តវណ្ណាគ្គហណំ អតិវិជ្ជតិ” តិ,
នាតិវិជ្ជតិ ទស្សន្តោ “អត្ថិ ហិ ឯសោ បរិយាយោ” តិអាទិមាហា។ តត្ថ យទិទំ
វណ្ណាកោគជនិតំ វិសេសំ អគ្គហេត្វា បរិត្តសាមញ្ញេន ឯកត្ថំ នេត្វា “បរិត្តានិ
អភិកុយ្យា” តិ វត្វា បុន តទន្តោគធម្មប្បភេទំ វិនេយ្យវសេន ទស្សតុំ “តានិ
ច កនាចិ វណ្ណាវសេន អាភុជិតានិ ហោន្តិ សុវណ្ណាធុត្តវណ្ណានិ អភិកុយ្យា” តិ
វត្តព្ពតាយ វណ្ណាកោគរហិតានិ សហិតានិ ច វិសុំ មនសិ កត្វា ឧភយត្ថាបិ
វណ្ណាកោគរហិតបរិត្តាភិកវនេ តំ សហិតបរិត្តាភិកវនេ ច បរិត្តាភិកវនស្ស
សាមញ្ញំ គហេត្វា ឯកន្តិ វចនំ, ឯសោ បរិយាយោ វិជ្ជតិ តិ អយមធិប្បាយោ។

ឯវំ សុត្តន្តានិធម្មចាប្បវិសេសតោ អដ្ឋកថាយ វិរោធាភាវំ ទស្សត្វា ឥទានិ
សុត្តន្តានិធម្មចាប្បាវំ អវិរោធំ អធិប្បាយវិការវនេន ទស្សតុំ
“តត្ថចា” តិអាទិមាហា។ ឯវំ អភិធម្មេ វណ្ណាកោគរហិតានិ សហិតានិ ច វិសុំ
វុត្តានិ។ សុត្តន្តេ បន “ឧភយានិ ឯកជ្ឈំ” តិ វុត្តំ, តំ កថំ វិញ្ញាយតីតិ អាហា
“តទេត” តិអាទិ។ តត្ថ អាគតស្សាតិ សុត្តន្តេ អាគតស្ស។ តត្ថ ហិ “អជ្ឈត្ថំ
រូបសញ្ញំ” តិ អាគតំ។ អវចនតោតិ អភិធម្មេ អវចនតោ។ យទិបិ វិមោក្ខាវិសុំ
ទេសិតា, កសិណាយតនភារោ វិយ បន អភិកាយតនានំ វិមោក្ខកិច្ចតាបិ
អត្ថិតិ អភិកាយតនវិមោក្ខានំ ឥធាបិ សង្ករោ ធុត្តិវារោតិ ចោទនំ មនសិ កត្វា
អាហា “សព្ពវិមោក្ខកិច្ចសាធារណវចនភាវតោ” តិ។ តេន យថា
អភិកាយតនទេសនាយំ អភិកាយតនកិច្ចានិ និវរសេសតោ វុត្តានិ, ឯវំ
វិមោក្ខទេសនាយំ វិមោក្ខកិច្ចានីតិ ឥធនំ តេសំ អសង្ករោយេវាតិ ទស្សតិ។

យេ ច យថាវុត្តំ វុត្តានំ ន សម្មជិដ្ឋន្តិ, តេហិ សុត្តន្តានិធម្មចាបកេនេ អញ្ញំ
 ការណំ វុត្តតំ សិយា។ កិមេត្ត វុត្តតំ, ននុ អដ្ឋកថាយំ “កស្មា បន យថា
 សុត្តន្តេ”តិអាទី វត្វា “អដ្ឋត្ថរូបាទំ អនភិកវនីយតោ”តិ ការណំ វុត្តន្តិ។ ន តំ
 តស្ស ការណាវចនន្តិ ធស្សន្តោ “អដ្ឋត្ថរូបាទំ”ន្តិអាទិមាហា។ តត្ថ យន្តិ ឥធន
 សុត្តន្តេ ច “ពហិទ្ធា រូបាទិ បស្សតី”តិ (អ. និ. ៨.៦៥) វុត្តវចនំ សន្ធាយាហា។
 ពហិទ្ធា រូបាទិយេវ ហិ អភិកវនីយានីតិ។ អញ្ញហេតុកន្តិ ទេសនាវិលាសតោ
 អញ្ញំ អភិកវនីយហេតុ ឯតស្សាតិ អញ្ញហេតុកំ។ អដ្ឋត្ថអរូបសញ្ញតាយ ឯវ,
 ន សុត្តន្តេវិយ អដ្ឋត្ថរូបសញ្ញតាយ ចាតិ អត្ថោ។ អវិក្ខតត្ថាតិ ឥទំ
 ញាណុត្តរានំ សហ និមិត្តប្បាទនេន អប្បនាទិត្ថតំ អារម្មណស្ស អភិកវេ ន
 សុដ្ឋវិក្ខតភាវមន្តរេន សម្ពុត្តិ កត្វា វុត្តំ។ ននុ ច អដ្ឋកថាយំ
 ចាបទ្វយវិសេសស្ស ទេសនាវិលាសោ ការណភាវេន វុត្តោតិ អាហា
 “ទេសនាវិលាសោ ច យថាវុត្តវុត្តានវសេន វេទិតញ្ញោ”តិ។ ទេសនាវិលាសោ
 ហិ នាម វិនេយ្យជ្ឈាសយានុរូបំ វិជ្ជមានស្សេវ បរិយាយស្ស វិការវនំ ន យស្ស
 កស្សជីតិ។ តត្ថ ច “បរិយាយទេសនត្ថា”តិអាទិនា វុត្តប្បការវុត្តានំ
 ទេសនាវិលាសនិពន្ធនមាហា។ តថា ចេវ ហិ បុរតោ ទេសនាវិលាសោ
 វិការវិតោ។

អភិកាយតនកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

វិមោក្ខកថាវណ្ណានា

២៤៨. តន្តិ “សសន្តតិបរិយាបន្ទរូប”ន្តិ វុត្តកេសាទិវណ្ណាមាហា។ តំ បន
 យស្មា ខលមណ្ឌលាទិវិយ បរម្បរាយ ឈានស្ស ការណំ, តស្មា “ឈានស្ស
 ហេតុភាវេនា”តិ អាហា។ យេនាតិ យថាវុត្តរូបវិសេសេន។ វិសិដ្ឋនាតិ
 អតិសយប្បត្តន “រូបបបត្តិយា”តិអាទីសុ (ធរ. ស. ១៦០ អាទយោ; វិភ. ៦២៥)

វិយ ឧត្តរាបទលោហេន “រូប”ន្តិ រុត្តន រូបឈានេន។ “វិសិដ្ឋនា”តិ ឥមិនា ហិ
អតិសយរូបយុត្តា រូបីតិ រុត្តាតិ ទស្សតិ។ “បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ឈិវិហរតិ
បថវីកសិណា”ន្តិអាទិនា (ឆ. ស. ៤៩៩) ឈានានមេវ កសិណាការេន បវត្តា។
សុត្ត អារម្មណានំ កសិណាការេន បវត្តា “បថវីកសិណាមេកោ
សញ្ញានាតិ”តិអាទិនា (ធី. និ. ៣.៣៦០; អ. និ. ១០.២៥)។

វិមោក្ខកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ព្រហ្មវិហារកថាវណ្ណានា

២៥១. អញ្ញាណសម្បយុត្តាបិ វា ឧបេក្ខាវេទនា អញ្ញាណុបេក្ខា, ឧបេក្ខាតិ
អញ្ញាណសម្បយុត្តា ឧបេក្ខាវេទនា, អញ្ញាណុបេក្ខាតិបិ ឯតាសំយេវ នាមន្តិ
(វិភ. អដ្ឋ. ៩៤៧) ហិ សម្មាហវិនោទនិយំ វត្ថុតីតិ។ អប្បជីភាគនិមិត្តត្ថេបិ ឯកំ
កតិបយេ វា សត្ត ឱទិស្ស បវត្តា បរិច្ឆន្ធវចាទិឧទាទានវិសយេ បវត្តត្តា
កថមប្បមាណាកោចរាតិ អាហា “ន ច សម្មតិសច្ចវសេនា”តិអាទិ។ ឯវម្បិយថា
នត្តិ សត្តា ឱបចាតិកាតិ សត្តវសេន បវត្តាយបិ មិច្ឆាទិដ្ឋិយា សម្ពាវរម្មណតា
វុច្ចតិ ឧទាទានវសេន, ឯវំ សត្តវសេន បវត្តានម្បិ មេត្តាទីនំ សម្ពាវរម្មណតាបិ
សិយាតិ ចេ? ន, អបរាមសនវសេន បវត្តានំ មេត្តាទីនំ
សឧទាទានក្កហណាសម្ភវតោតិ ទស្សន្តោ អាហា “អបរាមាសា”តិអាទិ។

ព្រហ្មវិហារកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អសុកកថាវណ្ណានា

២៦៣. “ឯកាហមតំ វា ធ្វិហមតំ វា”តិអាទិនា (ធី. និ. ២.៣៧៩; ម. និ. ១.១១២)
រុត្តាសុ នវសុ សិវិចិកាសុ វណ្ណាវសេន បវត្តជ្ឈានំ សិវិចិការណ្ណាជ្ឈានំ។ ននុ

ចេតស្ស វណ្ណកសិណោហិ គហវាណំ យុត្តំ, ន អសុភេហិតិ? ន, សិវិការវណ្ណំ
ឧបមំ កត្វា អត្ថនោ កាយេ បដិកូលត្ថំ អមុញ្ញាត្វា វណ្ណាវសេន បវត្តនតោ។
តេនេវាហ “បដិកូលមនសិការសាមញ្ញោ”តិ។ អយមត្ថោ
សិវិការវណ្ណាជ្ឈានស្សតិ ឯត្ថាបិ យោជេតញ្ញោតិ វិភាវេន្តោ
“តម្បី”តិអាទិមាហ។

អសុភកថាវណ្ណោ និដ្ឋិតា។

រូចាវចរកុសលវណ្ណោ និដ្ឋិតា។

អរូចាវចរកុសលកថាវណ្ណោ

២៦៥. រូបនិមិត្តន្តិ រូបហេតុ រូចាធិករណំ។ រូចារូបនិមិត្តសូតិ រូបធម្មេសុ ច
បថីកសិណាធិនិមិត្តេសុ ច។ តទារម្មណាជ្ឈានេសូតិ ឯត្ថ តំ-សន្តេន រូបនិមិត្តំ
បច្ឆាមសតិ រូបម្បី វា រូបធម្មារម្មណានម្បី រូចាវចរជ្ឈានំ សម្ភវតោ។
រូចាធិសូតិ រូចារូបនិមិត្តតទារម្មណាជ្ឈានេសុ រូបបដិពទ្ធជម្មេសុ ច។
អនាវជ្ជិតុកាមតាធិនាតិ អាទិ-សន្តេន អសមាបជ្ជិតុកាមតាធិ សង្កណ្ឌាតិ។

ចុតិតោ ឧទ្ធុ ឧប្បត្តិវហានំ...បេ.... អនុប្បត្តិធម្មតាចាទនេន សមតិក្កមោតិ
ឯតេន សមតិក្កមិតព្ពត្តេន រូចាវចរកុសលានំ រូចាវចរវិចាកកិរិយេហិ
វិសេសាការំ ធស្សេតិ អនិច្ចតភាវតោ។ យេសញ្ញា រូបសញ្ញាជំនំ
អរូបភាវនាយ សមតិក្កមាធិកោលព្ពតិ, តេ ធស្សេតុំ “អរូបភាវនាយ អភាវេ
ចុតិតោ ឧទ្ធុ ឧប្បត្តិវហានំ”ន្តិ វុត្តន្តិ។ យាតិ ឯកន្តរូបនិស្សិតា
អវសិជ្ជបវត្តវិចាកសញ្ញាធម្មោ។

អាណេញសន្តសមាបត្តិសុខានុកវនកវិសេសបបដ្ឋនាធម្មោ
អារុប្បសមាបត្តិនំ អត្តាតិ អាហា “រូបសញ្ញា...ខេ... ន អត្តោ” តិ។

ឥធខុក្កាជិតកសិណាវសេន បរិត្តានន្តតា ហោតិ និប្បវិយាយទេសនត្តាតិ
អធិប្បាយោ។ យទិ ឯវំ បរិត្តកសិណាគ្នាជិតេ
កថមាកាសានញ្ញាយតនវចនន្តិ? តត្ថាបិ អនន្តជរណាសញ្ញាវតោ។ តេនេវាហ
“អនន្តជរណាសញ្ញាវេ” តិ។ យទិ សព្វត្ថ អនន្តជរណាតា អត្ថិ, អថ កស្មា
“អនន្តោ អាកាសោ” តិ ន វុត្តន្តិ អាហា “សមយវវត្ថាបនា” តិអាទិ។ តត្ថ
បដិបត្តីតិ ឈានការវនាការមាហា។

២៦៦. ឧក្កាជកាវោ ឧក្កាជិមំ។ យថា ចាកិមំ។

២៦៨. អាកាសេ បរិត្តតវិញ្ញាណាតិក្កមតោ តតិយាតិ បទុទ្ធាវំ កត្វា
យុត្តិតោ អាគមតោ ច តទត្ថំ វិភាវេត្ថំ “តទតិក្កមតោ ហិ” តិអាទិមាហា។
អារុប្បសមាបត្តិនំ អារម្មណាតិក្កមេន បត្តព្ពត្តាវិសេសតោ អារម្មណោ
នោសទស្សនំ តនេវ អតិក្កមិតព្ពន្ធិ អយំ យុត្តិ, អារម្មណោ បន អតិក្កន្តេ
តទារម្មណំ ឈានម្បិ អតិក្កន្តមេវ ហោតិ។ ការវនាយ អារម្មណាស្ស វិគមនំ
អបនយនំ វិការវនា។ ចាឡិយន្តិ វិភង្គេ។ ននុ ច ចាឡិយំ “តញ្ជោវវិញ្ញាណា” ន្តិ
អវិសេសេន វុត្ថំ “ន អាកាសានញ្ញាយតនវិញ្ញាណា” ន្តិ។ “ន តញ្ជោវវិញ្ញាណា ធិ
វិសេសវចនេន អយមត្ថោ សិទ្ធា” តិ ទស្សន្តោ
“វិញ្ញាណញ្ញាយតន” ធិអាទិមាហា។

អរូចាវចរកុសលកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តេភូមកកុសលវណ្ណនា

២៦៩. សត្តហិ មហាវារេហិតិ

បដិច្ចសហជាតបច្ចយនិស្សយសំសជ្ជសម្បយុត្តបញ្ញាវារេហិ
 អនុលោមបច្ចនីយអនុលោមបច្ចនីយបច្ចនីយានុលោមាទិនយា
 អនុលោមាទិនយា។ ការទ្វាជគោតមាទយោ អដ្ឋចត្តាលីស លោកេ គោត្តានិ
 មូលភូតានិ, តថា កដ្ឋកលាទាទយោ អដ្ឋចត្តាលីសេវ ចរណានីតិ អាហ
 “អដ្ឋចត្តាលីស”ន្តិអាទិ។ តត្ថ តេសន្តិ ភព្ពាភព្ពានំ។ ទ្វាវសីសេន ទ្វាវវន្តានិ
 គយ្ហន្តីតិ អធិប្បាយេនាហ “តំតំទ្វារានិ វា កាយាទីនី”តិ។ អធិត្តិការេន វា កតំ
 ហីនំ, អដ្ឋបេក្ខនេន កតំ មជ្ឈីមំ, សក្កច្ចកតំ បណីតំ។
 អាមិសកិញ្ញក្ខានិហេតុ វា កតំ ហីនំ, បុញ្ញជលកាមតាយ កតំ មជ្ឈីមំ,
 កត្តត្ថមិច្ឆេវ អរិយភារេ ឋិតេន កតំ បណីតំ។ ភវសម្បត្តិលោភេន វា បវត្តិតំ
 ហីនំ, អលោភជ្ឈាសយេន បវត្តិតំ មជ្ឈីមំ, បរហិតាយ បវត្តិតំ បណីតំ។
 បរិត្តកតំ វា ហីនំ, មត្តសោ កតំ មជ្ឈីមំ, អធិមត្តសោ កតំ បណីតំ។
 មហាគ្គតេសុ បន បដិលទ្ធមត្តំ ហីនំ, ឆាតិសុភារីតំ មជ្ឈីមំ, សុភារីតំ វសិប្បត្តំ
 បណីតំ។ ឥមេសុបិ ឯកេកស្ស ហីនាទិកស្ស អាយុហានឆានត្តានិវសេន
 ហីនាទិកេនោ លព្ពតិយេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ សម្បយុត្តធម្មានំ វសេនាតិ យោ
 ចិត្តប្បភារីតោ ចិត្តសម្បយុត្តានំ ចិត្តាធិបតេយ្យភារោ, សោ តំនិមិត្តេ ចិត្តេ
 ឧបចរិតោតិ ឯវំ វា ឯត្ថ អត្តោ។

តេភូមកកុសលវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

លោកុត្តរកុសលវណ្ណានា

២៧៧. “កេនជ្ជេន លោកុត្តរ”ន្តិអាទិ បដិសម្ពិទ្ធាវចនំ (បដិ. ម. ២.៤៣)
 អដ្ឋកថាយ អាកតំ, តស្មា តត្ថ “តិវិជោបិ អនុត្តរធម្មោ លោកំ តវតី”តិអាទិនា
 សន្តិហិតោតិ តំ តីហិ បទេហិ យោដេត្វា ទស្សេតុ “លោកំ តវតីតិ

ឯតេជាន"តិអាទិមាហ។ ឯកេកស្មី យោជេតព្រោ លោកស្ស អន្តគមនាទិតាយ
មគ្គាទីសុបិ លត្តមានត្តា។ មគ្គយេវ វា តិវិជោបិ អត្តោ យោជេតព្រោតិ
សម្ពុទ្ធោ។ អនតិវត្តនាទីតិ អាទិ-សន្ទេន ឥន្ទ្រិយានំ ឯករសតា
តទុបគរីរិយវាហានំ អាសេវនាទិ ឥមេ តយោ ភាវនាវិសេសេ សង្កណ្ណាទិ។
យស្មា ចេតេ ភាវនាវិសេសា សំកិលេសវោទានេសុ វដ្ឋិវិវដ្ដេសុ ច
តំតំអាទិនវានិសំសទស្សនក្ខតាយ បុព្វភាគបញ្ញាយ សម្មាទិតេន
ញាណាវិសេសេន និប្បជ្ជន្តិ, តស្មា វុត្តំ "អញ្ញមញ្ញំ...បេ.... វឡេតិ"តិ។

និស្សយោ ហោតីតិ វុក្ខោ វិយ សាខាយ អាធារភាវេន វោហរីយតីតិ
អត្តោ។ ជលញ្ញាណជលដ្ឋានំ និស្សយេវ ចនំ និស្សយេបច្ចយត្តា។ តតោយេវ
និស្សយេភាវតោ បតិជ្ជាភាវតោ។ អរិយជលសន្និស្សយេន ហិ អរិយា
កតកិច្ចា សុដ្ឋ និព្វិន្ទសព្វភវិបិ ចិរតំ លោកេ បរហិតាយ តិដ្ឋន្តិ។ កិលេសានំ
ឱធិសោ បដហានកាបិ អរិយមគ្គា អវិសេសេន សព្វាកុសលានំ
សព្វាកុសលបដិបក្ខតាយ អញ្ញមគ្គប្បហាតព្ពេសុបិ កេនចិ បហានាការេន
បវត្តន្តីតិ តំ បហានាការំ ទស្សន្តោ "ឥតរេសំវិជ្ជតោភាសេនវិយ
តមស្ស"តិ អាហ។ យេន ចាឡិយំ ហេដ្ឋិមមគ្គញ្ញាណានំវិជ្ជបមតា ទស្សិតា។
យទិ ឯវំ ឧបរិមគ្គវដ្ឋា កិលេសា ឥតរេតិ ឥធាធិប្បតា។ ន តេសំ សមុច្ឆេទវចនំ
យុត្តំ។ ន ហិ ភាវនាយ បហាតព្ពេ ទស្សនមគ្គោ សមុច្ឆិទ្ធិតុំ សក្កោតិ។ តថា ច
សតិ ទស្សនេន បហាតព្ពា ឯវ តេ សិយុំ។ អថ តទទ្គប្បហានំ អធិប្បតំ, យេន
"វិជ្ជតោភាសេនវិយ តមស្ស"តិ វុត្តំ, តំ បុព្វភាគវិបស្សនាយ ឯវ សិទ្ធិំ ន ច
យុត្តំ លោកុត្តរមគ្គោ តទទ្គវសេន កិលេសេ បដហាតីតិ។ វិក្ខម្ពនេបិ ឯសេវ
នយោ, អនុលោមញ្ញាណានេវ តស្ស សាទិសយំ សាធិតត្តា។ អថ បន
បឋមមគ្គវដ្ឋា ឯវ កិលេសា ឥតរេតិ អធិប្បតា, ឯវ សន្តេ តេសំ ឥតរភាវេវ
ន សិយា, ន ច អនចាយគមនីយា នាម កិលេសា ទស្សនេន បហាតព្ពា អត្ថិ,

នាបិ បឋមមគ្គវដ្ត្យា កិលេសា តេនវិជ្ជុតោកាសេនវិយ តមោ សមុច្ឆិន្ទិតញ្ញាតិ
វត្ថុំ យុត្តន្តិ ឧបបរិក្ខិតញ្ញាយំ “ឥតវេសំ...បេ... សមុច្ឆេទោ”តិ។
លោកិយជ្ឈានម្បិ នវិជា បដិបទាយ ឥដ្ឋ្យតីតិ ឥទំ អធិប្បាយវសេន នេតព្ពំ
នេយ្យត្ថត្តាតិ តំ អធិប្បាយំ វិភាវេន្តោ “អកតាធិការស្ស”តិ អាហា។ តេន
យថាវុត្តវចនស្ស ច សប្បទេសតំ ទស្សេតិ។ ននុ ច កតាធិការស្ស អរិយស្ស
មគ្គេន សមិជ្ឈមានម្បិ ឈានំ មគ្គបដិបទាវសេន បដិបទាសហិតមេវាតិ។ ន
វិជា បដិបទាយ ឥដ្ឋ្យតីតិ សក្កាវត្ថុំ, តេនេតំ វចនំ និប្បទេសមេវាតិ អនុយោគំ
សន្ធាយាហ “កតាធិការស្ស បទា”តិអាធិ។ ឥទានិ តស្ស វចនស្ស
អធិប្បាយវសេន គហេតព្ពត្ថតា ចាឡិតោបិ វិញ្ញាយតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ
“យថាវុត្ត...បេ... កតា”តិ។

“យោ កោដិទិ អវិសេសវចន”ន្តិ តស្ស អបវាទំ ទស្សេន្តោ “សកី ទិក្ខុត្ថ”ន្តិ
អាធិមាហា។ បរិច្ឆិន្ទិត្វា គហណំ បរិជាននំ។ នាមរូបវវត្ថាបនាធិនន្តិ
នាមរូបវវត្ថាបនបច្ចយបរិគ្គហលក្ខណបដិវេជនិកន្តិបរិយាទានានំ។
កិច្ចសិទ្ធិតោតិ នាមរូបវវត្ថាបនាធិនំ កេសញ្ចិ សព្ពេសម្បិ វា កិច្ចសិទ្ធិតោ។
ឯស នយោ ធុតិយវារាធិសុបិ យថាសម្ភវំ។ សុខសិទ្ធិយម្បីតិ
នាមរូបវវត្ថាបនាធិនំ កិច្ចសិទ្ធិ មគ្គចាតុភាវទន្ធកាវស្ស ការណភាវេ
អនេកន្តិកា។ វិបស្សនាសហគតិព្រ័យានំ បន មន្តតា តស្ស ឯកន្តការណាន្តិ
ទស្សេតិ។

ឯតទន្តត្ថា បដិបទាយាតិ ឯតេន និប្បវិយាយតោ
បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិសម្ពាតាយ វិបស្សនាបញ្ញាយ
ចិរាចិរប្បវត្តិវសេន មគ្គស្ស ទិប្បទន្ធខិញ្ញតា វុត្តាតិ ទស្សេតិ។ បុរិមានន្តិ
បុរិមវារានំ, លក្ខណបដិវេជាននំយេវ វា។ ហេជ្ជិមកោដិយា តិក្ខុត្ថំ

កិលេសវិក្ខម្ភនេ សតិ ទុក្ខាបជិបទាភារោ, ន តតោ ហេដ្ឋាតិ និច្ឆិតត្តា អាហា
“តិក្ខត្តំវិក្ខម្ភនវារតាវសេនា”តិ។ តស្ស សុខាបជិបទា វេទិតញ្ញា
ឧក្កំសវសេនាតិ អធិប្បាយោ។

យស្មី បុគ្គលេ វិសំវាទនភេទនាទិដ្ឋានត្ថនិយោជនានំ បវត្ថិ, តត្ថ
សិនេហាវិរហេនេវ តេសំ បវត្ថិ, សោ ច បុគ្គលោ អសង្កហិតោ ហោតីតិ
មុសាវាទានំ វិសំវាទនាទិកិច្ចតាយ លូខតា ច អបវិគ្គហតា ច វុត្តា។
តប្បជិបក្ខវិរុទ្ធសភាវត្តា សម្មាវាចាយ សិនិទ្ធកាវតា បរិក្កាហកសភាវតា។
សទ្ធាវិសេសយោគតោ វា តស្ស សិនិទ្ធការោ ទដ្ឋញ្ញោ។ សមុដ្ឋាបេតីតិ
បវត្ថេតិ។ ជីវមាណោ វា សត្តោ, សម្បយុត្តធម្មា វា វោទាយន្តិ ឯតេន សយំ វា
វោទាយតីតិ វោទានំ។

២៨៥. តណ្ហាទិដ្ឋិហិ បតិដ្ឋានំ។ អវសេសកិលេសាភិសម្ព័រេហិ
អាយូហនា។ សស្សតទិដ្ឋិយា បតិដ្ឋានំ។ ឧច្ឆទទិដ្ឋិយា អាយូហនា។ លីនវសេន
បតិដ្ឋានំ។ ឧទ្ធច្ឆវសេន អាយូហនា។ កាមសុខានុយោគវសេន បតិដ្ឋានំ។
អត្ថកិលមថានុយោគវសេន អាយូហនា។ សព្ពកុសលាភិសម្ព័រវសេន
បតិដ្ឋានំ។ សព្ពលោកិយកុសលាភិសម្ព័រវសេន អាយូហនាតិ
ឱយតរណសុត្តវណ្ណនាយំ វុត្ថេសុ បការន្តវេសុ វេទ អវុត្តានំ វសេនបិ
បតិដ្ឋានាយូហនា វេទិតញ្ញា។

អថ វា កិលេសគ្គហណេន តណ្ហាសស្សតទិដ្ឋិសព្ពកុសលាភិសម្ព័រា
គហិតា តំសភាគតាយ តទេកដ្ឋតាយ ច។ តថា អភិសម្ព័រគ្គហណេន
អវសេសកិលេសឧច្ឆទទិដ្ឋិសព្ពលោកិយកុសលាភិសម្ព័រា។
លីនុទ្ធច្ឆកាមសុខត្ថកិលមថានុយោគានំ វិសុំ វុត្ថត្តា តេហិ ន យោជេតព្ពន្ធិ
កិលេសាភិសម្ព័រវសេន បតិដ្ឋានាយូហនេ វត្ថា តណ្ហាទិដ្ឋិនំ តត្ថ

វិសេសបច្ច័យតំ ធីបេតុំ តទុកយវសេនបិ យោជនា កតា។ នយទស្សនំ វា ឯតំ
តត្ថ ទដ្ឋព្ភា។ ឯវមិតវេបិ បកាវា យោជេតព្ភាតិ។ “ចតុបិ, ភិក្ខុវេ, អង្គេបិ
សមន្មាគតោ បុគ្គលោ” តិអាធិសុ (ម. និ. ៤.១១២, ១១៤) អង្គ-សទ្ធស្ស
ការណាត្ថតា ទដ្ឋព្ភា។

២៩៩. មុសាវាធាធិនិ ភាសមាធា ករោតិ នាម កី វក្ខមាធំ កិរិយំ, កា បន
សាតិ? មុសាវាធាធិកិរិយាតិ វិធិតោវាយមត្តោ។ ឯវំ វា ឯត្ថ យោជនា ទដ្ឋព្ភា។

៣០១. និច្ឆាធិតបច្ច័យានន្តិ ជីវរាធិបច្ច័យានំ។ កុហានវត្ថុនីតិ ចាបិច្ឆតំ
និស្សាយ លូខជីវរាធិសេវនវសេន “យោ តេ វិហារេ វសតិ, សោ
អរហា” តិអាធិនា (ចារា. ២២៤) អត្តានំ អរិយគុណសាមន្តំ កត្វា កណានវសេន
វិសេសលាភិនោវិយ អត្តនោ បរិហារណាវសេន ច បវត្តា អកុសលចិត្តប្បាធា
បរេសំ វិម្លាបនការណានិ កុហានវត្ថុនិ។

៣២៣. សតិបិ សគុណារម្មណេហិ មគ្គស្ស អនិមិត្តនាមលាភេ ន
និប្បិយាយេន វិបស្សនា អនិមិត្តនាមិកាតិ អាគមនតោ មគ្គោ អនិមិត្តនាមំ
នលភតីតិ អាហា “ន បន សគុណារម្មណេហិ... បេ... សិទ្ធិ ហោតី” តិ។ យស្មា
បន អាគមនតោ សុញ្ញតំ អប្បណិហិតន្តិ លទ្ធជាមស្ស មគ្គស្ស សគុណតោ
អារម្មណតោ ច តំនាមាភារោ ន កធាចិបិ អត្តិ, តស្មា
នាមត្ថយចារិប្បិហេតុអាគមនតោ នាមលាភោតិ អធិប្បាយេនាហា
“បរិបុណ្ណនាមសិទ្ធិហេតុត្តា” តិ។ សព្វេសន្តិ សព្វវិមោក្ខមុខាគតានម្បិ មគ្គានំ។
នាមត្ថយយោគោតិ សុញ្ញតាបណិហិតានិមិត្តនាមយោគោ។ វវត្តានំ
អសង្ករោ។

៣៥០. ជិមិត្តធម្មា សង្ខារា តេហិ សនិមិត្តា សវិគ្គហារិយ ឧបជ្ឈហន្តីតិ តេសំ
អភាវិតការណស្ស ភាវិតការណស្ស ច ឧបជ្ឈហនាការំ ទស្សនោ
“សមូហាទី”តិអាទិមាហា។ តេន ច “វិមោក្ខន សទ្ធិន្ទ្រិយំ អធិមត្តំ ហោតី”តិ (ធរ. ស. អដ្ឋ. ៣៥០) វុត្តំ, ន “តស្មីវិមោក្ខ”តិ, តស្មា “អនិមិត្តវិមោក្ខាតិ
អនិច្ចានុបស្សនំ អាហារ”តិ វុត្តំ។ ឥតវត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ អនិមិត្តស្ស
អនិមិត្តភាវកាភោ ទតីតិ កស្មា វុត្តំ, ននុ ច អនិច្ចានុបស្សនាយ
អនិមិត្តវិមោក្ខភាវោ បរិយាយេនាតិ និប្បរិយាយនេសនាយ តស្សា
អនិមិត្តភាវកាភោ អត្ថិ ឯវ, ឯវញ្ច សតិ “អនិមិត្តស្ស
អនិមិត្តនាមនាភាវោ”តិ ច ន ន សក្កា វត្ថុន្តិ ឧបមាសំសន្ននំ សុដ្ឋតវំ យុដ្ឋតិ,
តថា អនិមិត្តន មគ្គស្ស អនិមិត្តភាវោ ន យុដ្ឋតិយេវ។ តេនាហ “បរមត្ថតោ
នាមំ ធាតុំ ន សក្កោតី”តិ? សច្ចមេតំ, បរិយាយសិទ្ធិយេវ បន
អនិច្ចានុបស្សនាយ អនិមិត្តភាវំ គហេត្វា មគ្គសោធនវសេនាយមនុយោគោ
កតោ “អនិមិត្តវិមោក្ខស្ស អនិមិត្តភាវកាភោ ទតីតិវុទ្ធិវិយ ហោតី”តិ។
ឯវញ្ច កត្វា “អនិមិត្តំ...បេ... ធិបិតោ ហោតី”តិ សយមេវ វត្ថុតីតិ។ សាមញ្ញន្តិ
ឧបមោបមិតញ្ញនំ សម្ពុទ្ធមាហា។ ន មគ្គាធិបតីតិ មគ្គោ អធិបតិ មគ្គាធិបតីតិ
ធន្តចិត្តានំ អយំ សមញ្ញា ទតីតិ អត្ថោ។ ន ច តេហិ មគ្គស្សាតិ ធន្តចិត្តហិ
មគ្គោ អធិបតិ ឯតស្សាតិ មគ្គាធិបតីតិ អយំ សមញ្ញា មគ្គស្ស ទតី។ កស្មា?
តេសំ ធន្តចិត្តានំ អមគ្គផ្ដត្តា។

ឈានស្ស សុញ្ញតាធិនាមកត្តាតិ ឯតេន ឥន្ទ្រិយពលាធិនម្បិ
មគ្គសម្បយោគតោ សុញ្ញតាធិនាមកតា ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្រំ។ សតិបិ
បច្ឆនិកាមសនេ ន តស្ស មគ្គស្ស តំ បរិព្យត្តំ យថា សរសតាតិ អាហ
“សរសប្បធានោ”តិ។ ទ្វីហិតិ សរសបច្ឆនិកេហិ។ អញ្ញនិរេបេក្ខេហិតិ
អាគមននិរេបេក្ខេហិ។ តស្មាតិ យស្មា សរសតោវ នាមលាភេ អវវត្តាធាបត្តិ

សព្វស្ប មគ្គស្ប សព្វនាមកាវាបត្តិ ហោតិ, តស្មា។ អត្តាភិ... បេ... មគ្គាភិ តេន
 អាគមនតោ នាមលាភស្ប បច្ចនីកតោ នាមលាភការំ ធស្សេតិ។ សវសន្តវេតិ
 អនិមិត្តភាវាធិកេ។ បច្ចនីកសហិតេន សវសេនាតិ
 សុញ្ញតាប្បណិហិតភាវេហិ តទាគមនេហិ។ និមិត្តគ្គហណានិវារណាតិ
 សម្ពាទនិមិត្តគ្គាហស្ប អនិសេធនតោ។ សុញ្ញតាប្បណិហិតស្សេវ មគ្គស្ប
 វុត្តត្ថា អនិច្ចតោ វុដ្ឋហន្តស្ប មគ្គោ ឥធម៌ អសង្កហិតោ សិយាតិ អាសង្កិក្ខា អាហា
 “អនិច្ចាទុបស្សនា” តិអាទិ។ សម្ពាទេហិ វុដ្ឋានំ ន សិយា, លក្ខណេហិ ឯវ វុដ្ឋានំ
 សិយាតិ អធិប្បាយោ, លក្ខណបដិវេជោ ន សិយា អតទារម្មណត្ថាតិ អត្ថោ។
 សម្ពាទនញ្ចិ ហុត្វា អភាវឱទយព្ពយបដិប័ទ្ធនាវសវត្តនាការេសុ
 អនិច្ចតាធិលក្ខណវោហារោ។

អាការវន្តេសុ គហិតេសុ តទាការោបិ គហិតោយេវ ហោតីតិ អាហា
 “លក្ខណានិប បដិវិទ្ធានិ ហោន្តិ តទាការសម្ពាទគ្គហណតោ” តិ។
 យថាវុត្តាធិប្បាយេនាតិ “អនិច្ច” តិអាទិនា “សម្ពាទេស្ប” តិអាទិនាវ
 វុត្តប្បការាធិប្បាយេន។ វិសុន្តិ សម្ពាទេហិ វិនិវត្តត្វា។

លោកុត្តរកុសលំ

បកិណ្ណាកកថាវណ្ណា

បញ្ចាធា ឧទ្ទិសតិ បញ្ចាចាទានក្ខន្ធន្ត អជ្ឈត្តទុកវសេន រូបទុកវសេន ច
 ភិទ្ធិត្វា អភិទ្ធិត្វា ច និមិត្តវចនេនេវ ឧទ្ទិសតិ បវត្តស្បបិ
 សម្ពាទនិមិត្តភាវានតិវត្តនតោ វុដ្ឋាតព្ពតាសាមញ្ញតោ ច។ តេនេវ
 ឧបាទិន្នាទុបាទិន្នវសេន បវត្តំ ទិដ្ឋា កត្វា និទ្ទិសិត្វាបិ “អយំ តាវ និមិត្ត
 វិនិច្ឆយោ” តិ និមិត្តវសេនេវ និគមេតិ។ ឯត្ថ ច និមិត្តំ អជ្ឈត្តហិទ្ធា, បវត្តំ បន

អង្គត្ថមេវាតិ អយមេតេសំវិសេសោ។ ពោជ្ឈង្គាធិវិសេសន្តិ
ពោជ្ឈង្គឈានមគ្គផ្តានំ អសទិសតំ។ អសមាបដ្ឋិតុកាមតាសដ្ឋាតា
វិតក្កាធិវិរាគការណា អសមាបដ្ឋិតុកាមតាវិរាគការណា។ ឥតរស្សាតិ
ចាទកជ្ឈានាទិកស្ស។ អតញ្ញាវតោតិ យថាវុត្ថុវិរាគការណាភាវស្ស
អភាវតោ។ ឥទំ វុត្ថំ ហោតិ - យថា មគ្គាសន្នាយ វិបស្សនាយ
សោមនស្សសហគតត្ថេ មគ្គស្ស បឋមាធិជ្ឈានិកតា ច ឧបេក្ខាសហគតត្ថេ
បញ្ចមជ្ឈានិកតា ឯ តព្វសេន ច ពោជ្ឈង្គាធិវិសេសោតិ តេសំ និយមេ
អាសន្នការណំ បធានការណញ្ច វុជ្ជានតាមិនិវិបស្សនា, ន ឯ ឯ
ចាទកជ្ឈានាទយោតិ។

ឥនានិ អចាទកបឋមជ្ឈានចាទកានំ បកិណ្ណកសដ្ឋាវបឋមជ្ឈានានិ
សម្មសិទ្ធា និព្ពត្តិតានញ្ច មគ្គានំ ឯកន្តេន បឋមជ្ឈានិកភាវតោ
វិបស្សនានិយមោយេវេត្ថ ឯកន្តិកោ បធានញ្ចាតិ ឥមមត្ថំ វិភាវេន្តោ
“វិបស្សនានិយមេនេវ” តិអាទិមាហ។ តត្ថ ឥតវេតិ ទុតិយជ្ឈានិកាធិមគ្គា។
ចាទកជ្ឈានាតិក្កន្ធានំ អផ្កានំ អសមាបដ្ឋិតុកាមតាវិរាគការណាភូតា
វុជ្ជានតាមិនិវិបស្សនា អធិដ្ឋានភូតេន ចាទកជ្ឈានេន អាហិតវិសេសា មគ្គស្ស
ឈានមគ្គាធិវិសេសនិយាមិកា ហោតីតិ “ចាទកជ្ឈានវិបស្សនានិយមេហី” តិ
វុត្ថំ។ យថា ច អធិដ្ឋានភូតេន ចាទកជ្ឈានេន, ឯ អារម្មណភូតេន
សម្មសិទ្ធិជ្ឈានេន ឧកយសញ្ញាវេ អជ្ឈាសយវសេន អាហិតវិសេសាវិបស្សនា
និយមេតីតិ អាហា “ឯវំ សេសវាទេសុបិ... បេ... យោជេតញ្ចោ” តិ។

ចាទកជ្ឈានសដ្ឋាវេស្សតិ បឋមជ្ឈានសដ្ឋាវេសុ។ “បឋមជ្ឈានំ ចាទកំ
កត្វា” តិ (ធរ. ស. អដ្ឋ. ៣៥០) ហិ វុត្ថំ។ តំវិរាគវិរាគការណាភាវេនាតិ

វិតក្កាធីនំវិវដ្តនាវិវដ្តនភាវនាភាវេន។ តេន អារម្មណដ្ឋានស្សបិ វិបស្សនាយ
វិសេសាធានំ ឧបនិស្សយតមាហ។

ចាទកដ្ឋានសម្មសិទ្ធិដ្ឋាននិយេវ ពោជ្ឈន្តាធិវិសេសានំ ឧបនិស្សយោ
ការណន្តិ ចាទកដ្ឋានសម្មសិទ្ធិដ្ឋានុបនិស្សយោ, តស្ស សញ្ញវេ។
តទភាវាភាវតោតិ តស្ស អដ្ឋាសយស្ស អភាវាភាវតោ។

ចតុត្ថជ្ឈានិកស្ស មគ្គស្ស អារុប្បេ អរូបដ្ឋានមេវ ចាទកំ សិយាតិ អាហា
“ចតុត្ថជ្ឈានិកវដ្ឋាន”ន្តិ។ អរិយមគ្គស្ស ឱឡារិកដ្ឋាតិក្កមនូបនិស្សយា
វិបស្សនាយ អធិដ្ឋានារម្មណភូតា ទុតិយដ្ឋានាទយោ។ បញ្ចហិ អន្តេហិ តិ
បញ្ចហិ ឈានន្តេហិ។ “តំតំវាទេហិ បញ្ញាបិយមាធានិ ចាទកដ្ឋានាធីនិ
វាទសហចារិតាយ ‘វាទា’តិ វុច្ឆន្តិ”តិ អធិប្បាយេន “តយោបេតេ វាទេ”តិ
អាហា។ វទន្តិ ឯតេហិ តិ វា វាទករណភូតានិ ចាទកដ្ឋានាធីនិ វាទា។

វិចាកសន្តានស្ស...បេ.... សុសង្ខតត្ថាតិ ឯតេន យស្មី សន្តានេ កម្មំ
ឧប្បជ្ឈតិ, តត្ថ ឧប្បជ្ឈមានមេវ កិញ្ចិវិសេសាធានំ ករោតីតិ ធីបេតិ។ យតោ
តស្មីយេវ សន្តានេ តស្ស វិចាកោ, នាញ្ញត្ថ។

បុរិមនុលោមំវិយ តន្តិ យថា គោត្រភុដ្ឋានេ ឧប្បន្នានុលោមតោ
បុរិមអនុលោមញ្ញាណំ តំ គោត្រភុដ្ឋានេ ឧប្បន្នានុលោមំ អនុពន្ធតិ, ឯវំ។
តទបីតិ គោត្រភុដ្ឋានេ ឧប្បន្នានុលោមញ្ញាណម្បិ អញ្ញំ អនុលោមញ្ញាណមេវ
អនុពន្ធយ្យ, តស្ស អនន្តំ ឧប្បន្នេយ្យ។ សា ភូមិ តិ សា
បញ្ចចាធានក្ខន្ធសម្ពាតា កិលេសានំ ឧប្បត្តិដ្ឋានតាយ ភូមិ។ ឯកោ ភវេតិ
គហេត្វា វុត្តន្តិ ឯតេន សត្ត ភវេ ទ្វេ ភវេតិ ឥទម្បិ អធិប្បាយវសេន នេតព្ពត្ថំ, ន
យថារុតវសេនាតិ ទស្សេតិ។ តត្ថាយំ អធិប្បាយោ - ឯកវារំ កាមាវចរទេវេសុ

ឯកវារំ មនុស្សស្វតិ ឯវម្បិ មិស្សិត្តបបត្តិវសេន តេសុ ឯកិស្សា ឯវ
ឧបបត្តិយា អយំ បរិច្ឆេទោ។ យំ បន “ន តេ ភវំ អដ្ឋមមាធិយន្តិ” តិ (ខុ. ចា. ៦.៩;
សុ. និ. ២៣២) វុត្ថំ, តម្បិ កាមាវចរភវំយេវ សន្ធាយាហា។ មហាគ្គតកវានំ
បរិច្ឆេទោ នត្ថិតិ វនន្តិ។ តថា “ឋបេត្វា ទ្វេ ភវេ” តិ ឯត្ថាបិ
កាមាវចរនេវមនុស្សកវានំ មិស្សកវសេនេវ, តស្មា កាមធាតុយំ យេ ទ្វេ
ភវាតិ កាមាវចរនេវមនុស្សវសេន យេ ទ្វេ ភវាតិ អត្ថោ។ បុរិមវិកប្បេសុ
បុគ្គលកេនេន បដិបទា ភិទ្ធិត្វា កស្សបិ ចលតីតិ, កស្សបិ ន ចលតីតិ កត្វា
“ចលតិ ឯវា” តិ អវជារណាមន្តវេន អត្ថោ វុត្ថោ។ យស្មា បន អដ្ឋកថាយំ (ធិ. ស.
អដ្ឋ. ៣៥០ លោកុត្តរកុសលបកិណ្ណាកកថា) “យថា ច បដិបទា, ឯវំ អធិបតិបិ
ចលតិ ឯវា” តិ វុត្ថំ, តស្មា សព្វេសម្បិ បដិបទាសុ អកេនេន កហិតាសុ ឯកន្តេន
ចលនំ សម្ភវតីតិ “ចលតិច្ឆេវ វុត្ថំ, ន ន ចលតី” តិ តតិយវិកប្បោ
ចលនាវជារណោ វុត្ថោ។

លោកុត្តរកុសលបកិណ្ណាកកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បឋមមគ្គវិសតិមហានយវណ្ណានា

៣៥៧. ឈានមគ្គាធិបរិយាយេហិ កថិតេ ពោជ្ឈនកាតិ អធិប្បតា,
វិសេសតោ បុព្វភាគេ “ឈានំ ភាវេមិ មគ្គំ ភាវេមិ” តិ បវត្តជ្ឈាសយា ហោន្តិតិ
អធិប្បាយេន “យស្ស បុព្វភាគេ” តិ អាធិមាហា។

៣៥៨. ឧបនិស្សយវសេនាតិ តថា ចិត្តប្បវត្តិសង្ខាតេន
បុព្វភាគាភិសង្ខារេន។ តេនេវាហ “យស្ស ហិ” តិ អាធិ។ តទន្ទបពលាតិ
អធិបតិបច្ចយលាកេន សត្តិវិសេសយោគមាហា។ យធិ
បុព្វភាគាភិសង្ខារវសេន ធម្មាធិនំ អធិបតិភាវោ, កិមត្ថមេតេយេវ ឯវំ វុត្ថោ,

ននុ សន្ទានីនម្បី បុព្វភាគាភិសន្តិវារេ លព្វតីតិ អាហា “សេសធម្មាន”ន្តិអាទិ។
 អតំសភាវត្តាតិ សម្មយុត្តេហិ សាតិសយមនុវត្តិតត្ថភាវវហិតត្តា។ កិញ្ចាបិ
 ហិ សន្ទានយោបិ ឥន្ទ្រិយបច្ចយតាយ សម្មយុត្តេហិ អនុវត្តយន្តិ, ឯកស្មី បន
 ចិត្តប្បទេ សមធុរេន អញ្ជេនវិនា សម្មយុត្តេហិ អនុវត្តនីយភារោ ន តេសំ
 យថា ធន្ទានីនន្តិ តេយេវ អធិបតិការេន វុត្តា។ ឯវញ្ច កត្វា
 ឥន្ទ្រិយសហជាតាធិបតិបច្ចយានំវិសេសោ បរិព្យត្តោ ហោតិ។

ចតុមគ្គនយសហស្សវណ្ណាន

៣៦២. មានស្ស ទិដ្ឋិសទិសា បវត្តិ។ តថា ហិ សោ អធិបតិ វិយ
 អញ្ញាធិបតិណ ទិដ្ឋិយា សហ នប្បវត្តតីតិ។ ឯកទេស...បេ.... ឧបមា ហោតិ, ន
 សត្តសាមញ្ញេន, ឥតរថា សុរិយត្ថដ្ឋមនេ អន្ធការាវត្តរណំវិយ
 អគ្គមគ្គតិរោធានេ សច្ចបដិច្ឆាទកតមប្បវត្តិ អាបន្នេយ្យាតិ អធិប្បាយោ។
 អញ្ញមញ្ញន្តិ អញ្ញោ អញ្ញោ។ “អាជីតំ ឥទំ សុត្ត”ន្តិវិភត្តិ បរិណាមេតត្តា។
 យថាវុត្តនយេនាតិ ឥមិស្សា អដ្ឋកថាយំ វុត្តនយេន។ ន ឧបមាយ វុត្តត្តាតិ
 ឥមស្មី សុត្តេ ន ឧបមាយ វុត្តភាវតោ។ យថាវុត្តនយេនាតិ វា ឯកស្មី សុត្តេ
 វុត្តប្បការេន នយេន ឥមិស្សា អដ្ឋកថាយំ ឧបមាយ ន វុត្តត្តា។ អវយវាវិយ
 ហោន្តិ, យេន តេ ចេតសិ និយុត្តា, ចិត្តស្ស ឯតេតិ ច ចេតសិកាតិអាទិនា វុច្ឆន្តិ,
 ន បន “ជស្សិកា”តិអាទិនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

កុសលកថាវណ្ណាន ទិដ្ឋិតា។

អកុសលបទំ

ធម្មទ្កេសវារោ

បឋមចិត្តវណ្ណា

៣៦៥. ខណ្ឌត្ថយស្ស អកុសលេសុ អសម្ពុតោ

សមវាយកាលហេតុសមូហត្ថោ សមយ-សន្តោ។ លោភាភិក្ខុតាយ វេ
តជ្ឈាវម្ពណស្មី តតរត្រ ច តជ្ឈាការគ្គហណាវសេន
សោមនស្សសហគតកាវេតិ វេមាទី សន្ធាយ “យថានុរូប”ន្តិ វុត្ថំ។
“កិលេសាតុរតាយ អនារោគ្យជ្ជេន កិលេសវដ្ឋសញ្ញាវតោ សាវដ្ឋជ្ជេន
អវិជ្ជាសម្ពុតតាយ អកោសល្យសម្ពុតជ្ជេន អកុសល”ន្តិ ច
“សាវដ្ឋទុក្ខវិចាកលក្ខណំ, អនត្ថជននរសំ, សំកិលេសបច្ចុប្បដ្ឋានំ,
អយោនិសោមនសិការបទដ្ឋានំ, ការយ្ហការតោ វា សាវដ្ឋលក្ខណំ,
សំកិលេសការវរសំ, អនិជ្ជវិចាកបច្ចុប្បដ្ឋានំ, យថាវុត្ថបទដ្ឋានមេវា”តិ ច
វេមាទិនា វុត្ថនយេន អនុកន្តព្ពតាយ វុត្ថំ “វុត្ថនយំ អនុកន្ធា”តិ។

គតំ គមនំ បវត្ថីតិ កត្វា វុត្ថំ “គតមត្ថំ គតិមត្ថំ គហណាមត្ថ”ន្តិ។ ធិដ្ឋិយា
ហិ គតិ បវត្ថិ វេវាតិ។ អាសន្នការណត្ថាតិ បទដ្ឋានតាយ,
យោនិសោមនសិការោវិយ ហិ កុសលស្ស អយោនិសោមនសិការោ
អកុសលស្ស អច្ចាសន្នហេតុ។ តថា ហិ សតិបិ អសទ្ធម្មសវនាទិការណោ
អយោនិសោ អនាវដ្ឋិតេ អវវត្តាបិតេ ច នត្ថិ អកុសលប្បវត្ថិ។ តថា ច វក្ខតិ
អដ្ឋកថាយំ “អយោនិសោ អកុសល”ន្តិ។ ឯតេន ឯកន្តការណតា ច វុត្ថត្ថា
ហោតិ។ បដិសន្ធិា សីតាទិមនំ អប្បមាទវិហារោតិ វុត្ថំ “អប្បមជ្ឈនំ មន”ន្តិ។
តេន សតិសំវារោតិ តេ ឧត្តិសំវារោ វុត្ថត្ថាតិ អធិប្បាយោ ឥន្ទ្រិយសំវរស្ស វុត្ថត្ថា។
បហានសំវារោតិ វិរិយសំវារោ។ សោ ហិ “ឧប្បន្នំ កាមវិតក្កំ វាទិវាសេតិ
បជហតី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៦; អ. និ. ៤.១៤; ឯ. ៥៨) វុត្ថត្ថាតិ។

សម្មាបដិបត្តិយា បដិបក្ខតាវេន គហេតព្ភតាការោមោហោ
សម្មាបដិបត្តិបដិបក្ខការវគ្គហណាការោ។ តេន ហិ និវុតោ ន សម្មា បដិបជ្ជន្តិ។
អភិជ្ឈាយ វិសេសយោគោ កម្មបថប្បត្តិ។

អនុបបរិក្ខា មោហោ។ សោ ចេត្ត ទិដ្ឋិវិហិតោ វេទិតញ្ចោ។ ទិដ្ឋិសហិតស្ស
បន ទិដ្ឋិយា អនុវិធាយកត្តា តគ្គហណោនេវ គហណាន្តិ។ អវត្ថុស្មិន្តិ
អសន្តហនីយេ វត្ថុស្មី។ សានុនយោ អធិមោក្ខាតិ មោហាទិដ្ឋនំ
សន្ធាបតិរូបតមាហា។ អហិរិកានោត្ថប្បមោហាទិហិ បមជ្ឈនតោ
អហិរិកាទិហិ ការណេហិ។ អារក្ខវហិតចិត្តតិ ចិត្តស្ស សតិវិហតំយេវ
ទស្សេតិ។ អារក្ខបច្ចុបដ្ឋានា ហិ សតីតិ។ ឯតេន “អស្សទិយចិត្ត
អន្ធពាលចិត្ត” តិ បទទ្វយំ វុត្ថត្ថំ ហោតិ។ ឧបនាហាទីតិ អាទិ-សន្តេន
រាគាទយោ សង្កយ្ហន្តិ។ រាគាទិនំ បរិយុដ្ឋានាទិសការតាយ “អវិសេសេនា” តិ
វុត្ថំ វិសេសស្ស ឯកច្ចស្ស អសម្ពវតោ។ ឥធាតិ, ឥមស្មី ចិត្តោ។ និច្ឆាទេតព្វ
បយោជនេ ភុម្មំ “ចម្មស្មី ទិបិនំ ហន្តិ” តិ (វជិរ. ដី. ១៧-១៨ វេរញ្ញកណ្ណាវណ្ណានា)
វិយ អារម្មណំ វា អរូបសមោ ជលូបចារេន “សេម្ពោ គុដ្ឋោ” តិ វិយ។

ធម្មទ្កេសវារកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

និទ្ទេសវារកថាវណ្ណានា

៣៩០. សភាវបដិច្ឆាទវសេន បកតិអត្តាទិអសន្តគ្គហណាស្ស និស្សយត្តា
និមិត្តត្តា អសន្តំ ពុជ្ឈតិ, និច្ឆាទិវិសមគ្គហណាស្ស សញ្ញាទិវិបរិយេសស្ស
និស្សយត្តា អសមំ ពុជ្ឈតិ តិ មោហោ វុត្តោ និមិត្តស្ស កត្តតាវេន ឧបចារិតត្តា,
អយញ្ច អត្តោ ទិដ្ឋិសហិតមោហាវសេន ទដ្ឋញ្ចោ។ ឯត្ថ ច បកតីតិ កាបិលានំ
បដានំ។

តតិយចិត្តវណ្ណានា

៤០០. អបណ្ណាកបទំរិយ អវិវជ្ឈនកបទម្បី កនាចិ និយតការំ ធីបេយ្យាតិ
អនិយតតំ ធីបេតុំ “ឧប្បត្តិអរហន្តានិ”តិ វុត្តំ មានស្ស អនិយតត្តា។ យទិ ហិ
មាណោ និយតោ សិយា, កាមរាគស្ស មានវហិតា បវត្តិ ន សិយា, តថា
ភវរាគស្ស។ ឯវំ សតិ បដ្ឋានេ ចតុក្កុត្តំ កាមរាគេន យោជនា ន សិយា,
តិក្ខុត្តំយេវ សិយា, ភវរាគមូលិកា ច ន សិយា, ឯវញ្ច សំយោជនានំ
សំយោជនេហិ អដ្ឋវិជេន យោជនា សិយា, ន ទសវិជា ទស្សតាតិ យថាវុត្តាហិ
យោជនាហិ មានស្ស អនិយតការោ បកាសិតោ។ អថ វា មាណេន សទ្ធិំ បញ្ច
ហោន្តិ យថាវុត្តានិ អបណ្ណាកដ្ឋានិ, កី បន ហោន្តិតិ អបេក្ខាយំ យេវាបនកាតិ
វិធីតោវាយមត្តោ។ យេវាបនកានញ្ចិ បញ្ចកាវោ ឥធវិជីយតិ, ន
អបណ្ណាកដ្ឋានន្តិ សោ យថា ហោតិ, តថា យោជេតព្ពំ។ កិលេសទុកេ
បដិច្ចវារាទីសុ “កិលេសំ ធម្មំ បដិច្ច កិលេសោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ
ហេតុបច្ចយា”តិ អាទីសុ “លោភំ បដិច្ច មោហោ មាណោ ចិនំ ឧទ្ធច្ចំ អហិរិកំ
អនោត្តប្បំ។ លោភំ បដិច្ច មោហោ មាណោ ឧទ្ធច្ចំ អហិរិកំ អនោត្តប្បំ។ លោភំ
បដិច្ច មោហោ ចិនំ ឧទ្ធច្ចំ អហិរិកំ អនោត្តប្បំ។ លោភំ បដិច្ច មោហោ ឧទ្ធច្ចំ
អហិរិកំ អនោត្តប្បំ”ន្តិ វិភត្តត្តា “តថា កិលេសទុកេបី”តិ វុត្តំ។
ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តសសម្មារិកាសម្មារិកចិត្តវសេន ហិ អយំ ចាបកេនោតិ។

“កាមរាគោ ចតុតា ឯកតោ ឧប្បជ្ជតិ, បដិយោ តិដា, មាណោ ឯកតា, តថា
វិចិត្តិក្ខា ភវរាគោតិ ឧទ្ធិសិទ្ធា កាមរាគោ មានសំយោជនអវិជ្ជាសំយោជនេហិ
ចេវ អវិជ្ជាសំយោជនមត្តេនេវ ច សទ្ធិំ មាណោ ភវរាគាវិជ្ជាសំយោជនេហិ សទ្ធិំ
ភវរាគោ អវិជ្ជាសំយោជនេន សទ្ធិំ”ន្តិ អដ្ឋកថាកណ្ណាវណ្ណាយំ (ធរ. ស. អដ្ឋ.
១៤៨៥) វគ្គមានត្តា “ឥធវ ច វគ្គតិ”តិ អាទិ វុត្តំ។ តត្ថេវ “លោភោ ធម្មោ ឯកតោ

ឧប្បជ្ជតិ, បដិយោ ទ្វេដា, តថា មោហោ” តិ ឧទ្ទិសិត្វា “លោភោ អសម្ព័រិកោ
ទិដ្ឋិវប្បយុត្តោ មោហឧទ្ធច្ចអហិរិកានោត្តប្បហិ, សសម្ព័រិកោ
មោហជិនឧទ្ធច្ចអហិរិកានោត្តប្បហិ, អសម្ព័រិកោ ឯវ
មោហមានឧទ្ធច្ចអហិរិកអនោត្តប្បហិ, សសម្ព័រិកោ ឯវ ច
មោហមានជិនឧទ្ធច្ចអហិរិកអនោត្តប្បហិ” តិ វក្ខមាណត្តា “តថាទសវិដា
កិលេសាន” ត្ថិ វុត្ថំ។ “អហ” ត្ថិ គហណាតាយ អវំកត្វា គហណាម្បិ
“សម្បគ្គហោ” តិ វុត្ថំ។

ចតុត្ថចិត្តវណ្ណានា

៤០២. ឧស្សហំ ជនេន្តាតិ ឯត្ថ ចិត្តបយោគសម្ព័រតោ សម្ព័រោ ឯវ
ឧស្សហោ, ន វិរិយុស្សហោតិ។

នវមចិត្តវណ្ណានា

៤០៣. វិសប្បធានិជ្ឈបសមុជ្ជានំ យេន កុបិតស្ស សកលសរីរំ កម្មតិ,
កុបិតាការោ បញ្ញាយតិ។ ឯតេន សម្បត្តិអត្តោ រសោ ទស្សិតោ ហោតិ,
បវត្តិអាការវសេន វាវិសប្បនរសោ។ តថា ហិ យស្ស កុប្បតិ, តស្ស
អមិត្តស្ស សម្បត្តិ យេតុយ្យេន បដិប្បប្បត្តិហេតុ ហោតីតិ។ ឯតេន កិច្ចត្តោ
រសោ វុត្តោ ហោតីតិ។

៤០៨. វចនត្ថមេវ វចនបរិយាយមេវ។

ឯកាទសមចិត្តវណ្ណានា

៤២៤. និច្ចយាកាវាតិ អធិមោក្ខាកាវា។ អសណ្ណាហានតោតិ សន្តានវសេន
ឯកស្មី អារម្មណេ អនវជ្ជានតោ។

ទ្វាទសមចិត្តវណ្ណា

៤២៩. សហជាតាធិបតី នត្តិ “ធន្ទវតោ ច វិចិត្តិក្ខា ឧប្បជ្ឈតិ, សា មយ្ហំ ឧប្បជ្ឈយ្យ” តិអាធិប្បវត្តិយា អភាវា។ អនុទ្ធដត្តា បដិសិទ្ធិតា, យថាធម្មសាសនេ អវចនម្បិ អភាវំ ធិបេតិ។

អវចនតោតិ អ-ការស្ស តទញ្ញាវចនតំ ធន្ទវតិ។ ឯតេន ច ធន្ទវតេន បហាតព្ពេសុ អភាវវចនេន ការណាសិទ្ធិយា ជលសិទ្ធិតិ តត្ថ អភាវស្ស ការណាមេវ តាវ ធន្ទវតុំ “បដិសន្ធិអនាកឡនតោ” តិ វុត្តំ។ តេន តំសភាវតា តស្ស ចិត្តប្បាធន្ទវុត្តា ហោតិ។ តតោ ច “ពលវំ បដិសន្ធិ អនាកឡតិ, ធុត្ថលំ អនាកឡតិ” តិ ឥទំ បដិសន្ធិធានសភាវេសុ។ យស្ស បន បដិសន្ធិធានសភាវោ ឯវ នត្តិ, ន តស្ស ពលវភាវោ បដិសន្ធិអនាកឡនេ ការណាន្តិ អយមត្ថោ ធន្ទវតោ ហោតិ។ អនាកឡនំ សាធម្មតិ “យទិ ហិ អាកឡេយ្យ” តិអាធិនា។ យស្មា ច នាគតំ, តស្មា នាកឡតិ អធិប្បាយោ។ “យស្មា បន តំ បដិសន្ធិធានំ នត្តិ, តស្មា នាគត” ត្ថិ វុត្តត្ថា “អនាកឡនតោ អនាគមនំ សាធម្មតុ” ត្ថិ វុត្តំ។

អចាយគមនីយស្សតិ អចាយំ គមេតីតិ អចាយគមនីយំ, តំសភាវន្តិ អត្ថោ។ បដិសន្ធិអនាកឡនេ សតិ ឧទ្ធច្ឆសហគតំ ឯកន្តេន អចាយគមនីយំ សិយា។ តេន វុត្តំ អដ្ឋកថាយំ (ធម. ស. អដ្ឋ. ៤២៩) “ឥតវស្សាបិ ឯត្ថេវ បដិសន្ធិធានំ ភវេយ្យ” តិ។ ន ហិ អកុសលបដិសន្ធិ សុគតិយំ សម្ពុវតីតិ។ “ចត្វហិ អចាយេហិ ច វិប្បមុត្តោ (ខុ. ចា. ៦.១១; សុ. និ. ២៣២) អវិនិចាតធម្មោ” តិ (ស. និ. ២.៤១; ៥.៩៩៨, ១០០២) វចនតោ អចាយគមនីយញ្ច ធន្ទវតេន បហាតព្ពំ។ តេនាហ “អចាយគមនីយស្ស ធន្ទវតេន បហាតព្ពត្តា” តិ។ ន ចេតំ ធន្ទវតេន បហាតព្ពំ, ន សោ តស្ស អចាយគមនីយោ រាគោ ធាសោ មោហោ តទេកជ្ជា ច កិលេសាតិ ឯតេន សង្គហោតិ សក្កា វុត្តំ

និយោគតោ ភាវនាយ បហាតព្ពកាលេន វុត្តត្តា។ វុត្តញ្ញោតំ “កតមេ ធម្មា
ភាវនាយ បហាតព្ពា, ឧទ្ធច្ចសហគតោ ចិត្តប្បុរោ” តិ (ធជ. ស. ១៤០៦)។

“កុសលាកុសលំ កម្មំវិចាកានំ ខន្ធានំ កជត្តា ច រូចានំ កម្មបច្ចយេន
បច្ចយោ” តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤២៧) វុត្តកម្មបច្ចយភារោ
នាណក្ខណ៌កកម្មបច្ចយភារោ។ សោ ច យទិ ឧទ្ធច្ចសហគតំ បដិសន្ធិ
អាកឡេយ្យ, តស្សបិ សិយា។ តថា ច សតិ ឧទ្ធច្ចសហគតំ ទស្សនេន
បហាតព្ពំ សិយា ទស្សនេន បហាតព្ពានំយេវ
នាណក្ខណ៌កកម្មបច្ចយភាវស្ស វុត្តត្តា។ ន ចេតំ ទស្សនេន បហាតព្ពន្តិ សព្វំ
បុព្វេវិយ អារត្តតិ។

សហជាតមេវវិភត្តន្តិ យថា ទស្សនេន បហាតព្ពវិភត្តេ “ទស្សនេន
បហាតព្ពោ ធម្មោ នេវ ទស្សនេន ន ភាវនាយ បហាតព្ពស្ស ធម្មស្ស
កម្មបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ (បដ្ឋា. ២.៨.៨៦) សហជាតំ នាណក្ខណ៌កន្តិ ឧទ្ធិសិទ្ធា
“សហជាតា ទស្សនេន បហាតព្ពា ចេតនា ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូចានំ
កម្មបច្ចយេន បច្ចយោ, នាណក្ខណ៌កា ទស្សនេន បហាតព្ពា ចេតនាវិចាកានំ
ខន្ធានំ កជត្តា ច រូចានំ កម្មបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ វិភត្តំ, ឯវំ អវិភត្តិ
“ភាវនាយ បហាតព្ពា ចេតនា ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូចានំ កម្មបច្ចយេន
បច្ចយោ” តិ (បដ្ឋា. ២.៨.៨៩) ឯត្ថកមេវ វុត្តំ, ន វុត្តំ “នាណក្ខណ៌កា ចេតនា
វិចាកានំ ខន្ធានំ កជត្តា ច រូចានំ កម្មបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ។ តេន ន ភាវនាយ
បហាតព្ពស្ស នាណក្ខណ៌កកម្មបច្ចយភារោតិ វិញ្ញាយតិ។ បច្ចដ៏យេបិ
យថាសម្ពុរំ សង្គាហកបច្ចយានំ វសេន បច្ចយុទ្ធាវេ ករិយមាណេ។ ឥតវត្ថុ ចាតិ
ទស្សនេនបហាតព្ពបទេ។ តត្ថ ហិ “ទស្សនេន បហាតព្ពោ ធម្មោ នេវ ទស្សនេន
ន ភាវនាយ បហាតព្ពស្ស ធម្មស្ស អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ,

សហជាតឧបនិស្សយបច្ឆាជាតកម្មបច្ឆយេន បច្ឆយោ”តិ (បដ្ឋា. ២.៨.៧១)
កម្មបច្ឆយោបិ វុត្តាតិ។

តទភាវាតិ នាណក្ខណ៌កកម្មបច្ឆយត្តាភាវា។ ន ច
នាណក្ខណ៌កកម្មបច្ឆយំ វិនា បដិសន្ធិអាកឡនំ អត្ថិតិ
“បដិសន្ធិអាកឡនតោ តត្ថ អនាគតា”តិ វុត្តំ។ ឯត្ថាតិ “ឋបេត្វា
ឧទ្ធច្ចសហគតំ សេសានិ ឯកាទសេវ បដិសន្ធិ អាកឡន្តិ”តិ ឯត្ថ។
បវត្តិវិចាកស្សតិ បវត្តិយំ វិចាកោ បវត្តិឯកទេសតាយ បវត្តិភូតោ វា
វិចាកោ ឯតស្សតិ បវត្តិវិចាកំ, កម្មំ, តស្ស។ អថ វា បវត្តិយំ វិចាកោ
បវត្តិវិចាកោ។ ឥមស្មី បន អត្ថ នាណក្ខណ៌កកម្មបច្ឆយោ ឯតស្សតិ
នាណ... បេ... យោ, តញ្ញាវោ... បេ... តាតិ ឯវំ បទច្ឆនោ ទដ្ឋញ្ញោ។ ន សក្កា និវាវេតុំ
នាណក្ខណ៌កកម្មបច្ឆយំ វិនាវិចាកស្ស អនុប្បជ្ឈនតោ។

ឥនានិ បវត្តិវិចាកានំ នាណក្ខណ៌កកម្មបច្ឆយលាភិតាយ
អាហាច្ឆកាសិតតំ ទស្សេតុំ “វុត្តញ្ញា”តិ អាទិមាហា។ វិចាកនានំ
បដិសន្ធិវិចាកធម្មតាតិ មញ្ញមាណោ “យទិ ភាវនា”តិ អាទិមាហា។ ឥតរោ
វិចាកនាណភាវេបិ សិទ្ធាវិចាកធម្មភាវោ តាទិសានំ អញ្ញោសម្មិ
លព្ភមានត្ថាតិ អាហា “អភិញ្ញាចិត្តាទីន”តិ។ អាទិ-សទ្ធន អត្ថនោ កាលមតិ ក្កន្តំ
ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ ឧបបដ្ឋវេទនីយញ្ច សង្កណ្ហាតិ។ វុត្តំ សិយាតិ ឥទំ
សហាយបច្ឆយលាភតោ បុថុជ្ឈនសន្តានវុត្តិនោ ឧទ្ធច្ចសហគតស្ស
វិចាកុប្បាទនំ, តទភាវា សេក្ខសន្តតិយំ តស្ស វិចាកានុប្បាទនញ្ច យុត្តំ
សិយាតិ វុត្តំ។ តេនេវាហ “ឥទំ បន ហំនំ សុដ្ឋវិចារេតញ្ញ”តិ អាទិ។ តថា ច វត្ថុតិ
“បុថុជ្ឈនេសុ ឧប្បជ្ឈមាណំ សកកណ្ហោ ធន្ធាកាទីនំ
ឧទ្ធច្ចសហគតចិត្តុប្បាទស្ស ច សំយោជនត្ថយតទេកដ្ឋកិលេសានំ

អនុបច្ឆ័ន្ទតាយ អបរិក្ខិណាសហាយានំវិចាកុប្បាទនំ ន សក្កា បដិក្ខិបិតុន្តិ
ឧទុច្ឆសហគតធម្មានំវិចាកោវិកង្កេតុត្ថា”តិ។ តស្ស តាទិសស្សេវ សតិ
សហាយេ វិចាកុប្បាទនវចនំ, អសតិ វិចាកានុប្បាទនវចនំវិរុដ្ឋតិតិ ច
បរត្ថិវិចាកនាយិកំ វា ឧទុច្ឆសហគតស្ស មនសិ កត្វា “វុត្ថំ សិយា”តិ វុត្ថំ។
“បរត្ថិវិចាកញ្ចិ សន្ធាយ ‘តេសំវិចាកេ ញ្ញាណ’ន្តិ បដិសម្ពិទាវិកង្កេតុ (វិក. ៧២៥-
៧២៦) វុត្ថ”ន្តិ ឯកេ វណ្ណាយន្តិ។ ឯវំ ឧទុច្ឆេតនាបិ ន ហោតិ, សាបិ
វិញ្ញាណបច្ចយភាវេ អបនេតញ្ញាតិ ឥទម្បិ បដិសន្ធិវិញ្ញាណមេវ សន្ធាយ
វុត្ថន្តិ។

អកុសលបទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អព្យាកតបទំ

អហេតុកកុសលវិចាកវណ្ណានា

៤៣១. កាមាវចរ...បេ... អាទិ វុត្ថន្តិ ឯត្ថ អាទិ-សន្ថេន “ឧបចិតត្ថា”តិ បទំ
សង្កយ្ហតិ “អសាធារណាកម្មបច្ចយវសេនា”តិ វុត្ថត្ថា។ “ឧបចិតត្ថាតិ
លទ្ធាសេវនត្ថា”តិ កេចិ វទន្តិ, តំ បឋមជវនស្ស ន យុដ្ឋតិ អនាសេវនត្ថា។ តថា
ច សតិ តស្ស វិចាកនាមេវ ន សិយាតិ តតោ អញ្ញថា អត្ថំ ទស្សេន្តោ
“យថា”តិអាទិមាហ។ តត្ថ វិចាកានិមុខន្តិវិចាកនាគិមុខំ កតោកាសំ។
កតោកាសតា ច អនាទិម្ហិ សំសារេ អនេកេសំ កម្មានំ កតានំ អត្ថិតាយ
បរស្ស បដិពាហនេន ហោតិតិ “អញ្ញស្ស វិចាកំ បដិពាហិតា”តិអាទិ វុត្ថំ។
វឡិកតា ច សកម្មស្ស ពលទានសមត្ថតាវសេន អត្ថនោ ការណេហិ
អភិសង្កតតា។ អសាធារណេន នាមំ ឧទ្ធដំ “ភេរីសន្ថោ យវង្កុរោ”តិ យថា។
វិញ្ញាណានន្តិ ចក្កវិញ្ញាណានីនំ។ វិសេសបច្ចយត្ថាតិ អធិកបច្ចយត្ថា។

២. ក្នុងស្ថិតិស្រីត្បាញ តំរូវបរិជាននព្វាតិ ឯតេន សមាធាធិករណាតំ
 សមាសស្ស ធស្សេន្តោ តត្ថ ច “ចក្ខុសន្និស្សិត” ត្ថិអាធិបទទ្វយស្ស
 នីលុប្បលសន្តាធិនំវិយ អញ្ញមញ្ញវិសេសនវិសេសិតព្ពការមាហា។
 អញ្ញវិញ្ញាណន្តិ រូចារម្មណំ មនោវិញ្ញាណំ។ រូបំយេវារម្មណន្តិ បន អត្ថ
 ធិព្ពចក្ខុវិញ្ញាណំ ធន្តំ តំសធិសានំ តទុបចារំ កត្វា យថា “សា ឯវ តិវ្តិវ តានិ
 ឯវ ឌីសធានី” តិ។ ឈានបច្ចយត្តាការេ ន ឈានផ្កតា នត្ថិតិ បញ្ញវិញ្ញាណោសុ
 ឧបេក្ខាធិនំ ឧបចរិតឈានផ្កតំ សាធម៌តិ។ ន ហិ ឈានផ្កានំ ឈានបច្ចយតំ វត្វា
 តេសំ ឈានបច្ចយភារោ បដិក្ខត្តោតិ។ យធិ ឯវ បញ្ញវិញ្ញាណោសុ
 ឧបេក្ខាធម្មោ ឈានរាសិដ្ឋានេ ន វត្តព្ពា សិយុន្តិ អាហា
 “ឈានបច្ចយត្តាការេ” តិអាធិ។ ឧបេក្ខាធិការតោតិ
 ឧបេក្ខាសុខទុក្ខកក្កតាការតោ។ អញ្ញដ្ឋានាការតោតិ ចិត្តដ្ឋិតិ ឯវ សន្ធាយ
 វុត្តំ។

២.៣៦. អកុសលំ ភវន្តនិស្សន្ទេន “បណ្ណា” ត្ថិវុច្ឆតិ, ភវន្តេ អបណ្ណារេ
 តំមូលិកា កុតោ អកុសលស្ស បណ្ណាតាតិ “អកុសលស្ស ចា” តិ វុត្តំ។
 បណ្ណាតាយ ការណំ វត្តព្ពំ, យធិ អញ្ញការណា បណ្ណាតា, សភារោវាយន្តិ
 ចិត្តស្ស អកិលេសសភាវតាយ វុត្តំ, ន ចេត្ត ជស្សនីមម្យិ បណ្ណាតាបត្ថិ។
 យតោ ធម្មានំ សភាវកិច្ចវិសេសញ្ញនា ភគវតា វិញ្ញាណំយេវ តថា និទ្ទិដ្ឋន្តិ។

២.៣៧. អនតិក្កមនេន ភាវនាយ។ បសាធយដ្ឋនំវិសយស្ស យោគ្យទេសេ
 អវដ្ឋានន្តិ “បសាទំ យដ្ឋេត្វា អាចាជំ គន្ធា” តិ វុត្តំ។ មហាភូតេសុ បដិហញ្ញតិ តិ
 ឯត្ថ ន សយំ កិញ្ច បដិហញ្ញតិ, នាបិ កេនចិ បដិហញ្ញាយតិ
 អដោដ្ឋព្ពសភាវត្តា។ វិសយវិសយីភូតំ បន អភិមុខភាវប្បត្តិយា
 វិញ្ញាណុប្បត្តិយា ហេតុតាយ វិសិដ្ឋភាវប្បត្តិ បដិហតបដិហតកភារេន

វោហរីយតិ, តស្មា តេសុ សប្បជ្ជិយវោហារោ។ “ឧបាទានុបំ យដ្ឋេតីតិ វេមាទិ ច
ឧបទារវសេនេវ វេទិតព្ពំ។ មហាភូតាវម្ពណេន បន
កាយប្បសាទនិស្សយភូតេសុ មហាភូតេសុ យដ្ឋិយមាណេសុ បសាទោមិ
យដ្ឋិតោ វេ ឆាម ហោតីតិ វេត្វាវីមសិតព្ពំ”ន្តិ វេទន្តិ។ យថាធិប្បតេន
ឯកទេសសាមញ្ញេន ឧបមាវចនតោ និស្សិតនិស្សយយដ្ឋនានំ សតិបិ
បុញ្ញបរភារេ ឧបមត្ត ឧបមាភារេន គហេតព្ពការំ ទស្សន្តោ
“ឧភយយដ្ឋនទស្សនត្ថ”ន្តិ អាហា។

៤៥៥. ទស្សនាទិប្បវត្តិការតោតិ មនោធាតុមនោវិញ្ញាណធាតុនំ
អទស្សនាទិតាយ សា ឯតេសំ វេវិសេសោ។
អនញ្ញនិស្សយមនោបុព្ពត្តមតាយាតិ អញ្ញនិស្សយមនោបុព្ពត្តមត្តាការតោ។
អញ្ញនិស្សយវិញ្ញាណស្ស អនន្តរបច្ចយត្តាការេនាតិ ឥមិនា
កិរិយាមនោធាតុតោមិ វិសេសស្ស វុត្តត្តា
“មនោទ្វារនិគ្គមនមុខការាការតោ”តិ វុត្តំ, ន វុត្តំ
“និគ្គមនបវេសមុខការាការតោ”តិ។ តិវិជេនបិ ហិ មនោធាតុវិញ្ញាណធាតុហិ
មនោវិញ្ញាណធាតុយាវិសេសោ ទស្សិតោតិ។ តតោ វេ
វិជាននិវេសសវិវហតោយេវ។ យទិ មនោធាតុ “មនោវិញ្ញាណ”ន្តិ ន វុច្ចតិ,
នវិញ្ញាណកាយាតិ កងំ មនោធាតុយា តត្ថ សង្កហោ ហោតីតិ? សង្កហោ វេ
បរិយាយទេសនត្តា។ អត្ថិ ហិ ឯស បរិយាយោ “មននមត្តំ វិញ្ញាណំ
មនោវិញ្ញាណ”ន្តិ យថា “មននមត្តា ធាតុ មនោធាតុ”តិ។ អបិច វុត្តកិច្ចហិ
មនោវិញ្ញាណសភាគត្តា តស្ស ឧបរមុប្បាទការតោ អន្តាទិការតោ ច
មនោវិញ្ញាណកាយសង្កហិតា មនោធាតុ, ន សេសវិញ្ញាណកាយសង្កហិតា
អតំសភាគត្តា, ឥធម បន និប្បវិយាយកតត្តា មនសោ សម្ពុយ
វិសិដ្ឋមនោកិច្ចយុត្តំ មនោវិញ្ញាណន្តិ តទការតោ “មនោវិញ្ញាណន្តិបិ ន

វុទ្ធីតី” តិ ឥមមេវត្ថំ សាធម៌ត្ថំ “ន ហិ តំវិញ្ញាណំ មនតោ” តិ អាទិ វុត្ថំ។ តេន
មនោធាតុយា និប្បវិយាយតោ មនោវិញ្ញាណកិច្ចវិវហំយេវ ទស្សេតិ។
ទស្សនាទីនំ បនាតិ អាទិនា អញ្ញវិញ្ញាណាវិជ្ជំ មនោធាតុយា ច សភាវំ
ទស្សេតិ។

យទិ ជនកសទិសតា នាម មហាវិចារកេសុ វិតក្កាទីនំ សម្មាសង្កប្បាទិតា,
តិហេតុកតោ និព្វត្តានំ តិហេតុកានំ, ទុហេតុកតោ និព្វត្តានំ ទុហេតុកានព្វា
ភវតុ សម្មាសង្កប្បាទិតា, តិហេតុកតោ បន និព្វត្តទុហេតុកានំ កថន្តិ អាហ
“តត្ថ ហិ” តិ អាទិ។ តំសោតបតិ តតា ន សិយា តស្សា អនានន្តរត្តា។ តតោ ឯវ
ហិ តិ អាទិនា វុត្ថសោតបតិ តំ ឯវានន្តរេន វចនេន សមត្ថយតិ។ យទិ
វិជ្ជមានានម្បិ មនោធាតុអាទីសុ វិតក្កាទីនំ បញ្ញវិញ្ញាណាសុ វិយ
អគណានុបកកាវោ, ឯវំ សន្តេ បដ្ឋានេ កថំ តេសំ ឈានបច្ចយតាវចនំ។
“អព្យាកតោ ធម្មោ អព្យាកតស្ស ធម្មស្ស ឈានបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ (បដ្ឋា.
១.១.៤៣១), “វិចារកាព្យាកតានិ កិរិយាព្យាកតានិ ឈានផ្កានិ សម្បយុត្តកានំ
ខន្ធានំ ចិត្តសមុដ្ឋានានព្វា រូចានំ ឈានបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤៣១)
ហិ វុត្ថំ។ បច្ចនិយេបិ “អព្យាកតំ ធម្មំ បដិច្ច អព្យាកតោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ន
ឈានបច្ចយា, បញ្ញវិញ្ញាណាសហិតំ ឯកំ ខន្ធិ បដិច្ច តយោ ខន្ធា” តិ អាទិនា
(បដ្ឋា. ១.១.៩៨) បញ្ញវិញ្ញាណានិ ឯវ ឧទ្ធជានិ, ន មនោធាតុអាទីនីតិ អាហ
“ឈានបច្ចយកិច្ចមត្តតោ” តិ អាទិ។ ន ហេតុ ឈានផ្កានំ ពលវទុព្វលកាវោ
អធិកតោ, អថ ខោ ឈានបច្ចយភាវមត្តន្តិ អធិប្បាយោ។

៤៦៩. សមាទវត្ថុកំ អនន្តរេន បច្ចយំ លភិត្វាតិ ទស្សនាទិតោ មនោធាតុយា
ច ពលវភាវេ ការណាវចនំ។ យថាវម្ពណន្តិ អាវម្ពណានុរូបំ។ យទិ
សមាទនិស្សយតាយ មនោធាតុតោ ពលវត្ថវត្ថំ វិចារកមនោវិញ្ញាណាធាតុយា

សោមនស្សសហគតាយ, វោជ្ជព្ពនំ កថំ មជ្ឈត្តវេទនន្តិ អនុយោគំ មនសិ កត្វា
តស្ស ពលវគារំ សម្មជិដ្ឋិត្វា សន្តតិបរិណាមនព្យាចារិសេសា ន
សោមនស្សវេទនន្តិ បរិហារំ វេទន្តោ “វោជ្ជព្ពន”ន្តិអាទិមាហ។ វិចាកោវិយ
អនុកវនមេវ ន ហោតីតិ សតិ សមត្ថតាយ វិចាកានំ ឯកន្តេន
អារម្មណាសានុកវនតាយ វុត្ថំ។

អហេតុកកុសលវិចាកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អដ្ឋមហាវិចាកចិត្តវណ្ណានា

៤៩៨. វិចាកធម្មានំ កម្មទ្វារំ វុត្ថំ ទ្វារកថាយំ “តេភូមកកុសលាកុសលោ
ឯក្ខនតីសវិជោ មនោ”តិ (ធន. ស. អដ្ឋ. មនោកម្មទ្វារកថា)។ បយោគេនាតិ
អត្តនា បរេហិ វា កតេន ឧស្សហនបយោគេន។ កុសលាកុសលានិវិយ យេសំ
តំ តទារម្មណំ អនុពន្ធក្ខតំ។ បឋមបញ្ចមចិត្តានំ
អញ្ញមញ្ញពលវុត្ថលភារិវិចារេន ទុតិយធម្មាធិនម្យំ សោវិចារិតោ ហោតីតិ
“ឯតេសុ ពលវំ ទុត្តលញ្ញាវិចារេតុ”ន្តិ វុត្ថំ។ យថា សាលិអាធិនំ ចទ្ទមុទុក្ខមិវសេន
តិណាធិនំ អនិហរណាធិហរណាវសេន ឧតុអាទិអវសេសបច្ចយានំ
វិបត្តិសម្បត្តិវសេន ច ជលវិសេសយោគោ, ឯវំ កម្មស្ស សុគតិទុគ្គតិវសេន
អវិសុទ្ធវិសុទ្ធបយោគវសេន ឧបបត្តិយាវិបត្តិសម្បត្តិវសេន ច
វិសិដ្ឋជលតាយ បរិណាមនំ, ឯវមេវ គិម្ហវស្សកាលាធិសុ ពីជានំ
ជលវិសេសយោគោវិយ តំតំកាលវិសេសេន កម្មស្ស ជលវិសេសយោគោ
ហោតីតិ អាហ “កាលវសេន បរិណាមតី”តិ។ សុក្កសោណិតបច្ចយានន្តិ
កម្មវិសេសបរិភារិតសន្តានុប្បន្នតាយ សុក្កសោណិតានំ
អាយុវិសេសហេតុភាវមាហ សុក្កសោណិតវសេនបិ
វណ្ណាធិវិសេសធស្សនតោ, យេន “បិត្វនំ អាការំ បុត្តោ អនុវិទហតី”តិ វុច្ចតិ។

តំបូលកាន់ន្ទី អប្បាយុកសំវត្ថុនិយ កម្មមូលកាន់។ អាហារាធិតិ អាធិ-សន្តោន
វិសម្បបក្កមាធយោ បរិគ្គណ្ឌាតិ។

វិចាកុទ្ធារកថាវណ្ណាធា

យតោ តិហេតុកាធិកម្មតោ។ យស្មិញ្ច ហំនេតិ បដិសន្ធិអាធិដ្ឋានេ,
សុគតិទុគ្គតិយំ វា។ តិហេតុកតោ ទុហេតុកំ អនិច្ចន្តោ បដិសន្ធិន្ទី
អធិប្បាយោ។ បរិវត្តិវិចាកំ បន តិហេតុកតោ ទុហេតុកម្មី ឥច្ឆតិ ឯវ។ តថា ហិ
វត្ថុតិ អដ្ឋកថាយំ “យំ បុរិមាយ ហេតុកិត្តនលទ្ធិយា ន យុជ្ជតី” តិ (ធរ. ស. អដ្ឋ.
៤៩៨)។

យេ “តស្សេវ កម្មស្ស វិចាកាវសេសេនា” តិ, “ឯកបុប្ផំ យជិត្វាន, អសីតិ
កប្បកោជិយោ (ថេរកា. ៩៦)។ ទុគ្គតី នាភិជាធាមី” តិ (អប. ថេរ ២.៤៦.៦៤) ច
ឯវមាធិវចនស្ស អធិប្បាយំ អជានន្តា “កី នុ ខោ ឯកេនបិ កម្មេន អនេកា
បដិសន្ធិ ហោតី” តិ, “ធិស្វា កុមារំ សតបុញ្ញលក្ខណា” តិអាធិវចនស្ស (ធិ. និ.
៣.២០៥) អត្ថំ អសល្លក្ខេត្វា “កីនុ ខោ នាធាកម្មេហិ ឯកា បដិសន្ធិ ហោតី” តិ
សំសយបក្ខន្ធា, តេសំ ពិជង្គិរោបមាយ “ឯកស្មា ឯកា, អនេកស្មា ច អនេកា
បដិសន្ធិ ហោតី” តិ វិនិច្ឆ័តត្តា កម្មបដិសន្ធិវត្ថានតោ សាកេតបញ្ចោ
វិចាកុទ្ធារកថាយ ឧស្សនកិត្តនគហណាស្ស សម្ពន្ធខំ អាហា “កម្មវសេន... បេ...
នស្សេតុ” តិ។ បដិសន្ធិជនកកម្មវសេន បដិសន្ធិវិចាកោ ឯវ
អលោភលោភាធិគុណនោសាតិវេកការហេតុតិ អត្ថោ ធម្មញ្ញោ។ តថា ហិ វុត្ថំ
“សោ តេន កម្មេន ធិន្ទបដិសន្ធិវសេន និព្ពត្តោ លុទ្ធា ហោតី” តិអាធិ។ ឯត្ថ ច
លោភវសេន, ធនេស, មោហា, លោភធនេស, លោភមោហា, ធនេសមោហា,
លោភធនេសមោហាវសេនាតិ តយោ ឯកកា, តយោ ទ្វិកា, ឯកោ តិកោតិ

លោកាធិធស្សនវសេន អកុសលបក្ខេយ្យេ សត្ត វារា។ តថា កុសលបក្ខេ
អលោកាធិធស្សនវសេនាតិ ចុទ្ធស វារា លព្ពន្ធិ។

តត្ថ “អលោកនោសាមោហា, អលោកានោសមោហា,
អលោកនោសាមោហា ពលវន្តោ”តិ អាគតេហិ កុសលបក្ខេ
តតិយទុតិយបឋមវារេហិ នោសុស្សនមោហុស្សននោសមោហុស្សនវារា
គហិតា។ តថា អកុសលបក្ខេ “លោកានោសមោហា, លោកនោសាមោហា,
លោកានោសាមោហា ពលវន្តោ”តិ អាគតេហិ តតិយទុតិយបឋមវារេហិ
អនោសុស្សនអមោហុស្សនអនោសាមោហុស្សនវារា គហិតាយេវាតិ
អកុសលកុសលបក្ខេ តយោ តយោ វារេ អន្តោគដេ កត្វា អដ្ឋេ វារា
ធស្សិតា។ យេ បន ឧកយេសំ វេមិស្សតាវសេនេ លោកាលោកុស្សនវារាធយោ
អបរេ ឯក្ខនបញ្ញាស វារា ធស្សេតញ្ញា, តេ អសម្ពុតោ ឯ ន ធស្សិតា។ ន ហិ
ឯកស្មី សន្តានេ អន្តរេន អវត្ថន្តំ លោកោ ពលវា អលោកោ ចាតិ យុដ្ឋតិ។
បដិបក្ខតោយេវ ហិ ឯតេសំ ពលវទុព្ពលភារោ, សហជាតធម្មតោ វា។ តេសុ
លោកស្ស តាវ បដិបក្ខតោ អលោកេន អនភិក្ខុតតាយ ពលវភារោ, តថា
នោសមោហានំ អនោសាមោហេហិ។ អលោកានំ បន លោកាធិអភិក្ខវេនតោ
សព្វេសញ្ញា សមាធិជាតិយំ សមភិក្ខុយ បវត្តិវសេនេ សហជាតធម្មតោ
ពលវភារោ។ តេន វុត្តំ អដ្ឋកថាយំ “លោកោ ពលវា, អលោកោ មន្ទោ,
អនោសាមោហា ពលវន្តោ, នោសមោហា មន្ទា”តិ។ សោ ច តេសំ
មន្ទពលវភារោ បុរិម្ហបនិស្សយតោ អាសយស្ស បរិភាវិតតាយ វេទិតញ្ញោ។
ឯត្ថ ច បឋមទុតិយេហិ, សត្តមបឋមេហិ វា វារេហិ តិហេតុកកម្មតោ
បដិសន្ធិបវត្តិវសេន តិហេតុកវិចារកោ, ឥតរេហិ
តិហេតុកទុហេតុកកម្មតោ យថាសម្ពុំ បដិសន្ធិបវត្តិវសេន
ទុហេតុកាហេតុកវិចារកា ធស្សិតាតិ អយម្បិវិសេសោ វេទិតញ្ញោ។

ឥតធាតុវិបាកុទ្ធារមាតិកាយំ។ តេន ហេតុកិត្តនំវិសេសេតិ។
ជន្មនាទិវិបត្តិនិមិត្តំ មោហោ, សញ្ញាកុសលំ វា។ យំ បន វុត្តន្តិ សម្ពុទ្ធា។ តេន
បដិសម្ពិទាមគ្គវចនេន។ គតិសម្បត្តិយា សតិ ញ្ញាណសម្បយុត្តេ បដិសន្ធិម្ហិ
និច្ឆាទេតព្ពេ។ អញ្ញត្ថាតិ និកន្តិបដិសន្ធិកូលោសុ។ កម្មសិក្ខាកោតិ ឥធ
សាតិសយោ សិក្ខាការោ អធិប្បតោតិ ទដ្ឋព្ពេ។ ឥតរថា
តិហេតុកុហេតុកាបិ អញ្ញមញ្ញំ សិក្ខាយេវាតិ ទស្សិតមេតន្តិ។
ចក្កវិញ្ញាណាទីនីតិ ឯត្ថ បញ្ជាវិញ្ញាណានិវិយ អបុព្វនិស្សយបវត្តិនំ
វិជាននិវេសសរហិតា ច មនោធាតុ ឥដ្ឋាទិភាគគ្គហណោ ន សមត្ថាតិ
“ចាកដាយេវា”តិ ន វុត្តា, អាទិ-សន្នេន វា សង្កហិតា។
តទារម្មណបច្ចយសព្ពជវនវតាតិ តទារម្មណស្ស
បច្ចយភូតសកលជវនប្បវត្តិសហិតេន។ យំ សន្ធាយ “ឥធ បរិបក្កត្ថា
អាយតនាន”ន្តិ វុត្តំ។ អញ្ញកាលេតិ អពុទ្ធិបវត្តិកាលេ។

អនុលោមេតិ ធម្មានុលោមេ។ អាសេវនបច្ចយាតិ អាសេវនភូតា បច្ចយា។ ន
មគ្គេ អមគ្គបច្ចយេ។ សោមិ មោយវារោលព្ពេយ្យាតិ យទិ វោដ្ឋព្ពនម្ហិ
អាសេវនបច្ចយោ សិយា, យថា “សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តំ ធម្មំ បដិច្ច
សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ អាសេវនបច្ចយា ន (បដ្ឋា.
១.២.៣) មគ្គបច្ចយា”តិ (បដ្ឋា. ១.២.១២) អនុលោមបច្ចនីយេ, បច្ចនីយានុលោម
ច “សុខា...បេ... ន មគ្គបច្ចយា អាសេវនបច្ចយា”តិ ច វុត្តំ
ហសិតុប្បទទិក្ខវសេន, ឯវំ វោដ្ឋព្ពនវសេន “អនុក្ខមសុខាយ វេទនាយ
សម្បយុត្តំ ធម្មំ បដិច្ចា”តិអាទិនា បុព្វេ វុត្តនយេន ចាហោ សិយា, តថា ច សតិ
វារទ្ធយវសេន គណនាយំ “អាសេវនបច្ចយា ន មគ្គេ ទ្វេ។ ន មគ្គបច្ចយា
អាសេវនេ ទ្វេ”តិ ច វុត្តព្ពំ សិយា, ន បន វុត្តំ, តស្មា ន លព្ពេយ្យាយំ មោយវារោតិ
អធិប្បាយោ។

រោជ្ជព្ភនម្បិយទិ អាសេវនបច្ចយោ សិយា, ទុតិយមោយវារេ អត្តនោវិយ
 តតិយចតុត្ថវារេសុបិ សិយា, តថាសតិ អត្តនាបិ កុសលាកុសលានំ សិយា។
 ន ហិ... បេ... អរុត្តោ អត្ថិ “បុរិមា បុរិមា កុសលា ធម្មា” តិ អាទិនា អនវសេសតោ
 វុត្តត្តា។ រោជ្ជព្ភនស្ស... បេ... អរុត្តោ “អព្យាកតោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស
 អាសេវនបច្ចយេន បច្ចយោ។ អ កុសលស្ស... បេ... បច្ចយោ” តិ វេទនាការតោ។
 ន កេវលំ អរុត្តោ, អថ ខោ កុសលំ... បេ... បដិក្ខិត្តោ។ អថាបិ សិយា តិ អាទិ
 មគ្គសោធនត្ថមេវ វុច្ចតិ។ សមាធកេវនានំ ឯវ អាសេវនបច្ចយការស្ស
 ទស្សនតោ “អសមាធកេវនានំ វសេនា” តិ វុត្តំ។ ឯវ “អាសេវន បច្ចយេន
 បច្ចយោ” តិ បិ វុត្តព្ភំ សិយា, សមាធកេវនាវសេនា តិ អធិប្បាយោ។
 អភិទ្ធិជាតិកស្ស ចាតិ ច-សន្នោ អភិទ្ធិវេទនស្ស ចាតិ សម្មិណ្ឌនត្តោ។
 វេទនាត្ថិកេបិ រោជ្ជព្ភនស្ស អាសេវនបច្ចយត្ថស្ស អភាវាតិ យោជនា។
 កុសលត្ថិកាធិសុ យថាទស្សិតចាឡិប្បនេសេសុបិ តិ សម្មិណ្ឌនត្តោ បិ-
 សន្នោ។ គណនាយ ការណភូតាយ គណនាយ និច្ចារិយមាណាយ សតិ
 គណនាយ វា អព្ពន្ធកេវ។ ទុតិយោ មោយវារេ វិមសិតញ្ចាតិ
 អាសេវនបច្ចយត្តាការា ជវនជ្ជានេ ហាតុំ ន យុជ្ជតិ។ ន ហិ វិនា អាសេវនំ
 ជវនប្បវត្តិ អត្ថិ តិ អធិប្បាយោ។

អបិចេត្ត “យំ ជវនការប្បត្តំ, តំ ជិន្នមូលករុក្ខបុប្ផំ វិយា” តិ (ធម្ម. ស. អដ្ឋ.
 ៥៦៦) វក្ខមាទត្តា អនុបច្ឆិន្ទកវមូលានំ បវត្តមាទស្ស រោជ្ជព្ភនស្ស កិរិយភារោ
 ន សិយា, វុត្តោ ច “យស្មី សមយេ មនោវិញ្ញាណធាតុ ឧប្បន្នា ហោតិ កិរិយា
 នេវ កុសលា នាកុសលា ន ច កម្មវិចារកា ឧបេក្ខាសហគតា” តិ, តស្មា
 “ជវនជ្ជានេ ឋត្វាតិ ជវនស្ស ឧប្បន្ននជ្ជានេ ទិក្ខុត្ថំ បវត្តិត្វា, ន ជវនភារេនា” តិ,
 “អាសេវនំ លភិត្វាតិ ច អាសេវនំ វិយ អាសេវន” ត្ថិ វុច្ចមាទេ ន កោបិ វិរោធនា,
 វិច្ចារិកស្ស បន សតោ ទិក្ខុត្ថំ បវត្តិយេវេត្ត អាសេវនសទិសតា។

វិញ្ញាបកតាយ ហិវិញ្ញាតិសមុជ្ឈាបកត្តញ្ញាស្ស វុច្ចតិ។ វិញ្ញាបកម្មី ជវនំវិយ
អនេកក្ខត្តំ អប្បវត្តិយា ធុត្តលត្តា ននិប្បិយាយតោ អាសេវនបច្ចយភារេន
បវត្តេយ្យាតិ នឥមស្ស ចាបេ អាសេវនត្ថំ វុត្ថំ, អដ្ឋកថាយំ បន បរិយាយតោ
វុត្ថំ យថា “ជលចិត្តេសុ មគ្គដ្ឋំ មគ្គបរិយាបន្ន” ធើ។ អយមេត្ត អត្តនោមតិ។
អយម្មិ ចោរាណាកេហិ អសំវណ្ណិតត្តា សាធុកំ ឧបបរិក្ខិតញោ។

ឯវញ្ញ កត្វាតិ វោជ្ជព្ពនាវជ្ជនាធំ អនត្តន្តរភាវតោ “អាវជ្ជនា” ឥច្ឆេវ វុត្ថំ,
វោជ្ជព្ពនជ្ជានេបីតិ អធិប្បាយោ។ តស្មាតិ យស្មា វោជ្ជព្ពនំ អាវជ្ជនាយេវ អត្តតោ
ឧបេក្ខាសហគតាហេតុកកិរិយមនោវិញ្ញាណធាតុភាវតោ, តស្មា។ តំ
អាវជ្ជនាវិយ សតិ ឧប្បត្តិយំ កាមាវចរកុសលាកុសលកិរិយជវនាធំ
ឯកន្តតោ អនន្តបច្ចយភារេនេវ វត្តេយ្យ, នោ អញ្ញាថាតិ អធិប្បាយេន
“វោជ្ជព្ពនតោ” តិអាទិមាហា។ ចតុន្នន្និ មុញ្ញាមរណាសន្នវេលាទិសុ
មន្ទិភូតវេកតាយ ចត្តារិបិ ជវនាធំ ឧប្បជ្ឈេយ្យន្និ អធិប្បាយេន វុត្ថំ។
អយមេត្តស្ស សភាវោតិ អាវម្ពណមុខេនបិ ចិត្តនិយាមំយេវ ធស្សេតិ។ យទិបិ
“ជវនាចារិប្បិយា... បេ... យុត្តោ” តិ វុត្ថំ, “អាវជ្ជនាទិធំ បច្ចយោ ភវិតុំ ន
សក្កោតិ” តិ បន វុត្តត្តា ចិត្តប្បវត្តិវសេន បឋមមោយវារតោ ឯតស្ស នកោចិ
វិសេសោ។ តេនេវាហ “អយម្មិ... បេ... វេតញោ” តិ។ បដិសន្ធិចិត្តេយេវ បវត្តិយំ
“ភវន្ត” ធើ វុច្ចមានេ ន តស្ស ហេតុវសេន ភេនោតិ “សហេតុកំ ភវន្តំ
អហេតុកស្ស ភវន្តស្ស អនន្តបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ (បដ្ឋា. ៣.១.១០២) ន សក្កា
វុត្ថំ, វុត្តញ្ញ, តស្មា សហេតុកំ ភវន្តន្និ តទារម្ពណំ វុត្តន្និវិញ្ញាយតិ។

សភាវកិច្ឆេហិ អត្តនោ ជលស្ស បច្ចយភារោ, សភាវកិច្ឆាធំ វា ជលភូតាធំ
បច្ចយភារោ សភាវកិច្ឆបច្ចយភារោ។ អប្បដិសិទ្ធិ ធុត្តន្និ
“ឧហេតុកសោមនស្សសហគតអសម្ព័រិកជវនាវសានេ ឯវា” តិ ឥមស្ស

អត្ថស្ស អនធិប្បតត្តា។ យថា ច អហេតុកុដហេតុកបដិសន្ធិកានំ
តិហេតុកុដវនាវសានេ អហេតុកុដហេតុកតទានម្ពណំ អប្បដិសិទ្ធិំ, ឯវំ
តិហេតុកបដិសន្ធិកស្ស តិហេតុកុដវនានន្តំ ទុហេតុកតទានម្ពណំ,
ទុហេតុកបដិសន្ធិកស្ស ច ទុហេតុកានន្តំ អហេតុកតទានម្ពណំ អប្បដិសិទ្ធិំ
នដ្ឋព្វំ។ “តិហេតុកកម្មំ តិហេតុកម្មិ ទុហេតុកម្មិ អហេតុកម្មិ វិចាកំ
ទេតី” តិ (ធរ. ស. អដ្ឋ. ៤៩៨) ហិ វុត្ថំ។ បរិបុណ្ណាវិចាកស្ស តិ ឥមិធាបិ
តិហេតុកុដវនតោ យថាវុត្ថតទានម្ពណស្ស អប្បដិសិទ្ធិយេវ សាធម៌។ ន ហិ
បច្ចយន្តវសាមគ្គិយា អសតិ តទានម្ពណំ សព្វំ អវិបច្ចន្តំ កម្មំ បរិបុណ្ណាវិចាកំ
ហោតីតិ។ មុខនិទស្សនមត្តមេវ យថាវុត្ថតទានម្ពណប្បវត្តិយា អវិការីតត្តា។
តិហេតុកាទិកម្មស្ស ហិ ឧក្កជ្ឈស្ស តិហេតុកកម្មស្ស សោឡស, ឥតវស្ស
ទ្វាទស, ឧក្កជ្ឈស្ស ទុហេតុកកម្មស្ស ទ្វាទស, ឥតវស្ស អដ្ឋាតិ ឯវំ
សោឡសវិចាកចិត្តាទីនិ យោជេតព្ពានិ។ តស្មាតិ យស្មា បរិបុណ្ណាវិចាកស្ស
បដិសន្ធិជនកកម្មស្ស វសេន វិចាកវិការីនាយ មុខនិទស្សនមត្តមេវេតំ,
តស្មា។

ឯវញ្ច កត្វាតិ នាណកម្មតោ តទានម្ពណុប្បត្តិយំ ឥតោ អញ្ញាថាបិ
សម្ភវតោតិ អត្តោ។ “ឧបេក្ខា... បេ... ឧប្បជ្ឈតី” តិ ឯត្ថ កេន កិច្ចេន ឧប្បជ្ឈតីតិ?
តទានម្ពណកិច្ចំ តាវ ន ហោតិ ជវនាវម្ពណស្ស អនាលម្ពណតោ, នាបិ
សន្តិវណកិច្ចំ តថា អប្បវត្តនតោ, បដិសន្ធិបុតិសុ វត្តព្ភមេវ នត្ថិ,
ចារិសេសតោ ភវន្តិកិច្ចន្តិ យុត្តំ សិយា។ ន ហិ បដិសន្ធិភូតំយេវ ចិត្តំ “ភវន្ត” ត្ថិ
វុច្ចតីតិ។

តន្តិន្ទន្ទិ អាចាជកតវិសយនិទ្ធិំ អាវជ្ជនន្ទិ សម្ពន្ធា។ អញ្ញាស្ស វិយ
បឋមជ្ឈានាទិកស្ស វិយ។ ឯតស្សបិ សាវជ្ជនតាយ ភវិតព្ពន្ទិ អធិប្បាយោ។

អតទត្ថាតិ ឯត្ថ តំ-សទ្ធន និរោធំ បច្ឆាមសតិ។ ឧប្បត្តិយាតិ ឧប្បត្តិកោ។ តន្តិ
នេវសញ្ញាណសញ្ញាយតនំ។ តស្ស និរោធស្ស។ តថា ច ឧប្បជ្ជតីតិ
“អនន្តរបច្ឆយោ ហោតី”តិ បទស្ស អត្ថំ វិវរតិ។ យថាវុត្តា វុត្តប្បការា។ វោទានំ
ទុតិយមគ្គាជីនំ បុរេចារិកញ្ញាណំ។ ឯតេសន្តិ
អរិយមគ្គចិត្តមគ្គានន្តរេវចិត្តានំ។ ឯតស្សាតិ យថាវុត្តវិចាកចិត្តស្ស។

ឧបនិស្សយតោ តស្សេវ ចក្កវិញ្ញាណាទិវិចាកស្ស ទស្សនត្ថំ ចក្ខាជីនំ
ទស្សនាទិអត្ថតោ ទស្សនាទិផលតោ, ទស្សនាទិប្បយោជនតោ វា។
បុរិមចិត្តានិ អាវជ្ជនាទីនិ។ វត្ថន្តរហិតត្ថេ ទស្សេតព្វេ វត្ថន្តរេ វិយ
អារម្មណាន្តរេបិ ន វត្ថតីតិ “វត្ថារម្មណាន្តរហិត”ន្តិ វុត្ថំ។

យទិវិចាកេន កម្មសិក្ខានេវ ភវិតត្ថំ, ឯវំ សតិ ឥមស្មី វារេ
អហេតុកិវិចាកានំ អសម្ពោ ឯវំ សិយា តេសំ អកម្មសិក្ខាកត្តាតិ ឥមមត្ថំ
មនសិ កត្វា អាហ “អហេតុកានំ បរា”តិ។ អភិនិចាតមត្តន្តិ បញ្ចន្តំ
វិញ្ញាណានំ កិច្ចមាហា។ តេ ហិ អាចាជគតេសុ រូចាទីសុ អភិនិចាតនមត្តនេវ
វត្ថន្តិ។ អាទិ-សទ្ធន សម្មជីវនាទីនិ សង្គណ្ហាតិ។ កុសលេសុ
កុសលាកុសលកិរិយេសុបិ វាវិជ្ជមាណា សសង្ខារិកាសង្ខារិកតា អញ្ញមញ្ញំ
អសិក្ខត្តា បហាណាវជ្ជានតោ ច វិវុទ្ធាវិយាតិ វិចាកេសុ សា តទទុក្ខលា
សិយា, សា បន មូលភាវេន ន សុប្បតិដ្ឋិតានំ សវិសយាភិនិបតនមត្តាទិវុត្ថិនំ
នត្ថិតិ វុត្ថំ “ន សសង្ខារិកវិវុទ្ធា”តិអាទិ។ ឧភយេនបិ តេសំ និព្ពត្តិ អនុជាតាតិ
យថា “កដត្តារូចាន”ន្តិ អធិប្បាយោ។ “វិចាកធម្មធម្មោ វិចាកស្ស ធម្មស្ស
អារម្មណបច្ឆយេន បច្ឆយោ។ វិចាកធម្មធម្មេ ខន្ធអនិច្ចតោ ទុក្ខតោ
អនត្តតោ វិបស្សតិ, អស្សាទេតិ អភិនន្តតិ, តំ អារត្ត រាគោ ឧប្បជ្ជតិ,
នោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ, កុសលាកុសលេ និវុទ្ធធ្វេ”តិអាទិនា (បដ្ឋា. ១.៣.៩៣)

វិចារកត្តិកេរិយ សិយា កុសលត្តិកេរិ ចាឡីតិ កត្វា “កុសលត្តិកេ
ចា”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ហិ “កុសលោ ធម្មា អព្យាកតស្ស ធម្មស្ស
អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឧទ្ទិសិត្វា “សេក្ខា វា បុព្វដ្ឋនា វា កុសលំ
អនិច្ចតោ ធុត្តតោ អនត្តតោ វិបស្សន្តិ, កុសលេ និរុទ្ធវិចារកោ តទារម្មណតា
ឧប្បជ្ជតិ, កុសលំ អស្សាទេតិ អភិទន្ធិតិ, តំ អារព្វ រាគោ ឧប្បជ្ជតិ, ទិដ្ឋិ, វិចិត្តិ, ឧទ្ធច្ចំ,
ទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ, អកុសលេ និរុទ្ធវិចារកោ តទារម្មណតា
ឧប្បជ្ជតិ”តិ វុត្តំ។ អវិជ្ជមានត្តា ឯវ អវចនន្តិ អធិប្បាយេន តត្ថ យុត្តិ ទស្សេតិ
“វិចារិកញ្ចី”តិអាទិនា។

ឯត្ថ កេរិ “ធម្មវុត្តបេក្ខាវតោបិ កិរិយមយចិត្តតាយ កិរិយជវនស្ស
វិចារិកកិរិយភារោ ន សក្កា និសេធមតុន្តិ និទស្សនភារេន បណ្ណាបុជមុបនីតំ
អសមាណំ។ កិរិយជវនានន្តំ តទារម្មណភាវស្ស ចាឡិយំ អវចនម្បិ
អការណំ លព្វមានស្សបិ កត្ថចិ កេនចិ អធិប្បាយេន អវចនតោ។ តថា ហិ
ធម្មសង្គហោ អកុសលនិទ្ទេសេ លព្វមានោបិ អធិបតិ ន វុត្តោ, តស្មា
កិរិយជវនានន្តំ តទារម្មណភារោ វីមសិតញោ”តិ វទន្តិ។ សតិបិ
កិរិយមយត្ថេ សព្ពត្ថ តាទិភាវប្បត្តានំ ខិណាសវានំ ជវនចិត្តំ ន ឥតរេសំ វិយ
វិចារិកំ, សន្តសភាវតាយ បន សន្និសិទ្ធសំ សិយាតិ តស្ស បណ្ណាបុជំ ទស្សិតំ។
ធម្មសង្គហោ អកុសលនិទ្ទេសេ អធិបតិនោ វិយ បដ្ឋានេ កិរិយជវនានន្តំ
តទារម្មណស្ស លព្វមានស្ស អវចនេ ន កិត្យា ការណំ ទិស្សតិ។ តថា ហិ វុត្តំ
តត្ថ អដ្ឋកថាយំ “ហោដ្ឋា ទស្សិតនយត្តា”តិ (ធរ. ស. អដ្ឋ. ៤២៩)។ ន ចេត្ត
ទស្សិតនយត្តាតិ សក្កា វុត្តំ វិចារិកធម្មធម្មហិ កុសលាកុសលេហិ
អតំសភាវានំ នយទស្សនស្ស អយុជ្ជមានកត្តា។ អបិច តត្ថ វីមសាយ កេសុចិ
សព្វេសញ្ច អធិបតីនំ អភាវតោ ឯករសំ ទេសនំ ទស្សេតុ “ឧទ្ធជោ”តិ ច សក្កា

វត្តំ, ឥធម៌ បន្ត តាមនិស្សំ អវចនេ ការណ៍ លត្តតិ តិ “អវចនេ ការណ៍ លត្តតិ” តិ វត្តំ។

អធិប្បាយនាតិ អកុសលានន្តរំ សហេតុកតតាមនិស្សំ លត្តតិ តស្ស យេស្ស មតិមត្តន្តិ ធម្មស្មតិ។ “កុសលាកុសលេ និរុទ្ធេ សហេតុកោវិចារកោ តតាមនិស្សំ ឧប្បជ្ជតិ” តិ (បដ្ឋា. ៣.១.៩៨) វចនតោ បន អកុសលានន្តរំ សហេតុកតតាមនិស្សំ វិជ្ជតិយេវាតិ ឧប្បត្តិ វទន្តស្ស យុត្តគ្គហណាវសេនាតិ អធិប្បាយោ។

ន ឯ ឧត្ត ការណ៍ ធិស្សតិ ឯ តេន តិហេតុកតតាមនិស្សំ តិវិជ្ជម្បិ តតាមនិស្សំ យុត្តន្តិ ធម្មស្មតិ។ យេន អធិប្បាយនាតិ បឋមយេន តាវ ឯកេន កម្មនា អនេកតតាមនិស្សំ និព្វត្តមាទំ កម្មវិសេសាភាវា តំតំជវនសម្ពាតបច្ចយវិសេសេន វិសិដ្ឋំ ហោតិ តិ ឥមីនា អធិប្បាយេន ជវនវសេន តតាមនិស្សំ សសម្ពាទិវិជានំ វត្តំ, វិចារកេន នាម កម្មសវិក្ខេន ភវិតព្វំ, ន កម្មវិរុទ្ធសភាវេន។ អញ្ញាថា អនិជ្ជប្បសង្កា សិយាតិ ឯ អធិប្បាយេន ទុតិយត្ថេវ កម្មវសេនេវ តតាមនិស្សំ វិសេសំ អាហា។ ញាណស្ស ជច្ចន្ទាទិទុក្ខតិវិបត្តិមិត្តបដិបក្ខតាវិយ សុគតិវិបត្តិមិត្តបដិបក្ខតាវិ សិយាតិ មញ្ញមាណោ តតិយត្ថេវ “តិហេតុកកម្មតោ ទុហេតុកបដិសន្ធិម្បិ នានុជានាតិ” តិ ឥមីនា នយេន តេសុ វាទេសុ អធិប្បាយាវិរោជវសេន យុត្ត គហេតព្វំ។ មហាបករណោ អាគតថាឡិយាតិ “សហេតុកោ ធម្មោ អហេតុកស្ស ធម្មស្ស អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ (បដ្ឋា. ៣.១.១០២) ឥមស្ស វិភង្គេ “សហេតុកំ ភវន្តំ អហេតុកស្ស ភវន្តស្ស អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ, សហេតុកា ឧន្ទា វុជ្ជានស្ស អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ ឯ វាទិណា បដ្ឋានេ សហេតុកទុក្ខកាទិសុ អាគតថាឡិយាតិ អត្ថោ។

កាមាវចរកុសលវិចារកកដាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

រូចាវចររូចាវចរវិចារកកដាវណ្ណានា

៤៩៩. តស្មី ខណោវិជ្ជាមាធានំ ធនាធិនន្តិ ឯតេនវិចារកកដាវណ្ណានេ
ទុក្ខាបដិបទាទិការស្ស អវិជ្ជាមាធានំ ទស្សេតិ។ ន ហិ កុសលជ្ឈានំ វិយ
វិចារកកដាវណ្ណានំ បរិកម្មវសេន និព្ពត្តតីតិ។ ន ចេត្ត បដិបទាកេនោវិយ
កុសលានុរូចាវិចារកកដាវណ្ណានេ អារម្មណាកេនោបិ ន បរមត្ថិកោ សិយាតិ សក្កាវត្ថុ
ឯកន្តេន សារម្មណត្ថា អរូបធម្មានំ វិចារកកដាវណ្ណានេ ច កម្មនិមិត្តាវម្មណតាយ
អញ្ញាត្រាបិ វិជ្ជាមាធានំ។ នាណក្ខណេសុ នាណាធិបតេយ្យន្តិ “យស្មី ខណោ យំ
ឈានំ យទធិបតីកំ, តតោ អញ្ញាស្មី ខណោ តំ ឈានំ ឯកន្តេន តទធិបតីកំ ន
ហោតិ”តិ កត្វាវត្ថុ។ ចតុត្ថជ្ឈានស្សេវាតិ ច បដិបទាវិយ អធិបតយោ ន
ឯកន្តិកាតិ ឥមមេវត្ថុ ទស្សេតិ។

រូចាវចររូចាវចរវិចារកកដាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

លោកុត្តរវិចារកកដាវណ្ណានា

៥០៥. តណ្ហាវិជ្ជាធិហិ អាហិតវិសេសំ លោកិយកម្មំ វិចារកកដាវណ្ណានេ ធនាធិនន្តិ
ហោតិ, ន អញ្ញាថាតិ វត្ថុ “តណ្ហាធិហិ អភិសង្កត”ន្តិ។ ឥតវស្សាតិ
សុញ្ញតាប្បណិហិតនាមរហិតស្ស។ យោ សុទ្ធិកបដិបទាយ វិភាវិតោ, យោ ច
សុត្តន្តបរិយាយេន អនិមិត្តាតិ វត្ថុតិ។ តេនេវាហ “អនិច្ចាតុបស្សនានន្តវស្សបិ
មគ្គស្ស”តិ អាទិ។ វឡញ្ញន... បេ... កេនោ ហោតិ មគ្គាគមនវសេនាតិ
អធិប្បាយោ។ “មគ្គានន្តវជលចិត្តស្មី យេវា”តិ វចនំ អបេក្ខិតា
“សុញ្ញតាទិនាមលាកេ សតី”តិ សាសន្តំ អាហា។ អនិមិត្តនាមញ្ញ លភតិ

មគ្គាគមនតោ ជលស្ស នាមលាភេ វិសេសាការតោតិ អធិប្បាយោ។
តាធិសាយ ឯវាតិ យាធិសា មគ្គេ សទ្ធា, តាធិសាយ ឯវ ជលេ សទ្ធាយ។

៥៥៥. “កតមេ ធម្មា និយ្យានិកា? ចត្តារោ មគ្គា”តិ វចនតោ (ធល. ស. ១២៩៥, ១៦០៩) អនិយ្យានិកបទនិទ្ទេសេ ច “ចតុស្ក ភូមីសុ វិចារកោ”តិ (ធល. ស. ១៦១០) វុត្តត្តា ន និប្បវិយាយេន ជលំ និយ្យានសភារំ, និយ្យានសភាវស្ស បនវិចារកោ កិលេសានំ បដិប្បស្សន្ធិប្បហានវសេន បវត្តមាធា បរិយាយតោ តថាវុច្ចតីតិ អាហា “និយ្យានិកសភាវស្ស”តិអាធិ។ បញ្ចន្តិកោ ចាតិ ឯតេន មគ្គវិភង្កេ សត្តវាវេសុបិ ជលស្ស មគ្គបរិយាយោ អាគតោតិ ទស្សេតិ។ តត្ថ ហិ អរិយមគ្គក្ខណោ វិជ្ជាមាណសុបិ វិវតីសុ តទវសិដ្ឋានំ បញ្ចន្តំ ការាបកម្ពានំ អតិវេកកិច្ចតាទស្សនត្ថំ ចាឡិយំ បញ្ចន្តិកោបិ មគ្គោ ឧទ្ធអោតិ។ ឯវំ ពោជ្ឈន្តាបីតិ យថា មគ្គោ, ឯវំ មគ្គពោជ្ឈន្តវិភង្កេសុ ជលេសុ ច ពោជ្ឈន្តា ឧទ្ធអោតិ អត្ថោ។

លោកុត្តរវិចារកកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

កិរិយាព្យាកតកថាវណ្ណានា

៥៥៨. បុរិមា បវត្តតិ មហាកិរិយចិត្តប្បវត្តិ អាហា។ តាយ ហិ ឱណាសវោ ឯវំ បច្ចវេក្ខតិ។ តេនេវាហា “ឥទំ បន ចិត្តំ វិចារណបញ្ញាវហិត”ន្តិ។ ឯវន្តិ យថា សោតទ្វារេ, ឯវំ យានទ្វារាធិសុបិ មហាកិរិយចិត្តេហិ តស្មី តស្មី វិសយេ ឥនមត្តិកតាយ បរិច្ឆិទ្ធាយ ឥទំ ចិត្តំ វុត្តតីតិ ទស្សេតិ។ បញ្ចទ្វារាទុកតំ ហុត្វា លត្តមាទន្តិ បញ្ចទ្វារេ បវត្តមហាកិរិយចិត្តានំ បិដ្ឋវដ្តកភាវេន ឥមស្ស ចិត្តស្ស បវត្តិ សទ្ធាយ វុត្តំ, បញ្ចទ្វារេ ឯវំ វា ឥនមេវ បវត្តន្តិ សម្ពុទ្ធា។ “លោលុប្ប...បេ... ភូត”ន្តិ វុត្តត្តា បញ្ចទ្វារេ បឋមំ ឥមិនា ចិត្តេន សោមនស្សិតោ ហុត្វា បច្ឆា

មហាកិរិយចិត្តេហិ តំ តំ អត្ថំ វិចិត្តោតីតិ អយមត្ថោ វុត្ថោ វិយ ទិស្សតិ។
បុព្វេយេវ បន មនោទ្វារិកចិត្តន បធានសារុប្បដ្ឋានាធិ បរិច្ឆិន្ទន្តស្ស បញ្ចទ្វារ
តាទិសស្សេវ តាទិសេសុ រូបាទិសុ ឥទំ ចិត្តំ បវត្ថតីតិ វទន្តិ។ អយម្មិ អត្ថោ
បញ្ចទ្វារេ ឯវ បវត្ថំ លោកុប្បតណ្ហាបហានាធិបច្ចវេក្ខណាហេតុ
យថាវុត្ថការណាភូតំ ជាតន្តិ ឯវំ យោជេត្វា សក្កា វត្ថំ។ ឯវញ្ច សតិ ឥមស្ស
ចិត្តស្ស បច្ចយភូតា បុរិមា បវត្ថតិ ឥទម្មិ វចនំ សមត្ថតំ ហោតិ។

ឯត្ថ ច បញ្ចទ្វារេ ឥមិនា ចិត្តន សោមនស្សប្បាទនមត្ថំ ទដ្ឋព្ពំ, ន
ហានុប្បាទនំ បញ្ចទ្វារិកចិត្តានំ អវិញ្ញត្តិជនកត្តា, មនោទ្វារេ បន
ហានុប្បាទនំ ហោតិ។ តេនេវ ហិ អដ្ឋកថាយំ បញ្ចទ្វារេ “សោមនស្សតោ
ហោតី”តិ ឯត្ថកមេវ វុត្ថំ, មនោទ្វារេ ច “ហានុប្បាទនំ”ន្តិ។ ឥមិនា
ហាសិកុប្បាទនិចិត្តន បវត្ថិយមានម្មិ ភគវតោ សិកករណំ
បុព្វេនិវាសអនាគតំសសព្ពញ្ញតញ្ញាណានំ អនុវត្តកត្តា
ញ្ញាណានុបវិវត្តិយេវាតិ។ ឯវំ បន ញ្ញាណានុបវិវត្តិការេ សតិ ន កោចិ
ចាឡិអដ្ឋកថានំវិរោធា, ឯវញ្ច កត្វា អដ្ឋកថាយំ “តេសំ ញ្ញាណានំ
ចិណ្ឌាបរិយន្តេ ឥទំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតី”តិ វុត្ថំ។ អវស្សញ្ច ឯតំ ឯវំ ឥច្ឆិតព្ពំ, អញ្ញថា
អារជ្ជនចិត្តស្សបិ ភគវតោ បវត្ថិ ន យុដ្ឋេយ្យ។ តស្សបិ ហិ
វិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបកការស្ស និច្ឆិតត្តា, ន ច វិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបកត្ថេ តំសមុដ្ឋិតាយ
វិញ្ញត្តិយា កាយកម្មាទិការំ អារជ្ជនការេវិពន្ធតីតិ។

តតោ ឯវាតិ មូលភារេន ន សុប្បតិដ្ឋិតត្តា ឯវ។ “អហេតុកានំ ឈានដ្ឋានិ
ពលានិ ចា”តិ សម្មិណ្ឌនត្ថោ ឈានដ្ឋានិ ចាតិ ច-សន្តោ។ យទិ អបរិបុណ្ណត្តា
ពលភាវស្ស ឥមស្មី អហេតុកទ្វយេ ពលានិ អនុទិដ្ឋានិ អសង្កហិតានិ ច, អថ
កស្មា និទ្ធិដ្ឋានីតិ អាហា “យស្មា បនា”តិអាទិ។ សម្មា និយ្យានិកសភាវានំ

កុសលានំ បដិភាគត្វតោវិចារកោចិ ផលំវិយ តំសភារោ សិយាតិ
សហេតុកវិចារកចិត្តានិ អគ្គហេត្វា កិរិយចិត្តកតត្តា វា
“មហាកិរិយចិត្តេសូ”តិ វុត្ថំ។ អថ វា មហាកិរិយចិត្តេសុចាតិ ច-សន្នេន
សហេតុកវិចារកចិត្តានិចិ គហិតានីតិ វេទិតញ្ញានិ។

៥៧៤. “ឥន្ទ្រិយ ...បេ.... ឥមស្សនន្តរំ ឧប្បជ្ឈមាធានី”តិ វុត្ថំ តេសំ ញ្ញាណានំ
កាមាវចរត្តា។ ឥតវេសំ មហាគ្គតត្តា “បរិកម្មានន្តរានី”តិ វុត្ថំ។

៥៧៧. អាហិតោ អហំ មាធា ឯត្ថាតិ អត្តា, សោ ឯវ ភវតិ ឧប្បជ្ឈតិ, ន
បរិកម្មាវិចារិយ និច្ចោតិ អត្តភារោ។ អត្តាតិ វា ទិដ្ឋិតតិកេហិ
គហេតញ្ញាការេន ភវតិ បវត្ថតិ អត្តភារោ។

កិរិយាព្យាកតកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ចិត្តប្បាទកណ្ណាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. រូបកណ្ណំ

ឧទ្ទេសវណ្ណានា

កេនចីតិ រូបេន វា អរូបេន វា។ ចិត្តប្បាទេន តាវ រូបស្ស សមយវវត្ថានំ ន
សក្កា កាតុំ អព្យាបិតាយ អនេកន្តិកតាយ ចាតិ ឥមមត្តំ ទស្សន្តោ
“អចិត្តសមុដ្ឋានសញ្ញាវតោ”តិ អាទិមាហា។ តត្ថ អចិត្តសមុដ្ឋានំ រូបំ ចិត្តស្ស
តីសុ ខណេសុ ឧប្បជ្ឈតីតិ ឥមស្មី តាវ វាទេ ចិត្តប្បត្តិសមយេន
រូបបបត្តិសមយស្ស វវត្ថានំ មា ហោតុ, ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោយេវ សព្ពម្បិ រូបំ
ឧប្បជ្ឈតីតិ ឥមស្មី បន វាទេ កថន្តិ? ឯត្ថាចិ អចិត្តសមុដ្ឋានំ រូបំ ចិត្តេន

សហុប្បាយទេបិ អនិជ្រៀយពន្ធរូបំ វិយ អចិត្តបដិពន្ធប្បាទតាយ ន ចិត្តន
វវត្តាបេតព្ពសមយន្តិ វុត្តំ “អចិត្តសមុជ្ជានសញ្ញាវតោ”តិ។ តេន ចិត្តប្បាទន
រូបស្ស សមយវវត្តានំ ន ព្យាប័តិ ទស្សេតិ។ អនេកចិត្តសមុជ្ជានតាយ
វវត្តាធាតាវតោតិ សម្ពុន្នោ។ និយតេ ហិ សមុជ្ជាបកចិត្ត ចិត្តសមុជ្ជានរូបស្ស
សិយា វវត្តានន្តិ។

កេសញ្ចីតិ កាមាវចរកុសលាទីនំ។ កត្តចីតិ អារុប្បេ។ កេសញ្ចីតិ វា
កេសញ្ចី បញ្ចវេការវិចាកានំ។ កត្តចីតិ បដិសន្ធិក្ខណោ ចរិមក្ខណោ ច។
“តស្មី សមយេ ជស្សោ ហោតី”តិអាទិនា (ធម. ស. ១) ចិត្តសហភាវីនំ ឯវ ចិត្តន
សមយវវត្តានំ កតន្តិ វុត្តំ “អចិត្តសហភាវតោ”តិ។ តេសន្តិ ឧបាទារូចានំ។
យោ យស្ស សហភាវេន ឧបការកោ, សោ ឯវ តស្ស សមយវវត្តាបកភាវេន
វុត្តាតិ អាហ “សហជាត... បេ.... ត្ថនតោ”តិ។ នាបិ មហាភូតេហិតិអាទិនា
វវត្តាធាតាវមេវ ទស្សេតិ។ កេសញ្ចីតិ អកម្មជាទីនំ។ កេហិចីតិ កម្មជាទីហិ។
បវត្តិតោតិ បវត្តនតោ។ សហាតិ ឯកស្មី កាលេ។ អភាវាតិ និយោគតោ
អភាវា។

វិញ្ញត្តិ ... បេ... ន សក្កាវត្ថុ មហាភូតេហិ សមយវវត្តានេ កិរិយមាទេ
តេហិ អយាវភាវិតតាយាតិ អធិប្បាយោ។ ឯកស្មី កាលេតិអាទិនាបិ
មហាភូតេហិ សមយនិយមនេ វវត្តាធាតាវមេវ វិភាវេតិ។ “តថា វិភជនត្ថ”ន្តិ,
“អវិភត្ថំ អព្យាកតំ អត្ថិតិ ទស្សេតុ”ន្តិ ច ឥមេសំ បទានំ “វិភត្ថំ អវិភត្តព្វា សព្វំ
សន្តិណ្ណោ អាហា”តិ ឥមិនា សម្ពុន្នោ។ សមយវវត្តានំ កត្វា និទ្ទិសិយមាទស្ស
និប្បទេសតាយ អសម្ពុវតោ ឯកទេសំ និទ្ទិសិត្វា សាមញ្ញេន និគមនំ យុត្តំ,
អកត្វា បទ សមយវវត្តានំ សរូបតោ និទ្ទិសនេន តថាតិ ឥមមត្តំ អាហ
“សមយវវត្តានេនា”តិអាទិនា។ អវិភត្តតិ វិចាកកិរិយាព្យាកតំ វិយ ន បុព្វេ

វិភត្តេ។ វិភត្តេតិ ភេទវន្តតាយ វិភជនារហេ។ ទស្សិតេតិ ឧទ្ទិសនវសេន
ទស្សិតេ។ វុត្តមេវត្ថំ វិត្តារតវេន ទស្សតុំ “ឯត្ថ បនា”តិអាទិមាហ។

វិចាកាទិធម្មានំ នយនំ នយោ, សោវ ទស្សនន្តិ នយទស្សនំ។ “ទេសនា”តិ
វុត្តំ ហេដ្ឋា គហលាមេវ នយទស្សនន្តិ។ ទុតិយវិកេប្ប បន កាមាវចរាទិការេន
និយតិទិ នយោ, កិរិយាព្យាកតំ។ តស្ស ទស្សនំ នយទស្សនន្តិ យោជេតព្ពំ។
ទុកាទីសុ និទ្ទេសវាវេ ច បាទយវត្ថុនោ អនាគតត្តា តំ អគ្គហេត្វា
បឋមវិកេប្បា វុត្តោ, ឯកកេ បន វត្ថុបិ គហិតន្តិ “បាទយវត្ថុញ្ចា”តិ
ទុតិយវិកេប្ប វុត្តំ។ កី បន ការណំ ទុកាទីសុ និទ្ទេសវាវេ ច បាទយវត្ថុ ន
គហិតន្តិ? ឥតវវត្ថុហិ អសមានគតិកត្តា ទេសនាភេទតោ ច។ យថា ហិ
ចក្កវិញ្ញាណាទីនិ ឯកន្តតោ ចក្កាទិនិស្សយានិ, ន ឯវំ មនោវិញ្ញាណំ ឯកន្តតោ
បាទយវត្ថុនិស្សយំ, និស្សិតមុខេន ច វត្ថុទុកាទិទេសនា បវត្តា។ យម្បិ
ឯកន្តតោ បាទយវត្ថុនិស្សយំ, តស្ស វសេន “អត្ថិ រូបំ មនោវិញ្ញាណាស្ស
វត្ថុ”តិអាទិនា ទុកាទីសុ វុច្ចមានេសុបិ តទទុក្ខលអារម្មណាទុកាទយោ ន
សម្ភវន្តិ។ ន ហិ “អត្ថិ រូបំ មនោវិញ្ញាណាស្ស អារម្មណំ, អត្ថិ រូបំ ន
មនោវិញ្ញាណាស្ស អារម្មណា”ន្តិអាទិនា សក្កា វត្ថុន្តិ វត្តារម្មណាទុកទេសនា
ភិន្នគតិកា សិយុំ, សមានគតិកា ច តា ទេសេតុំ ភគវតោ អដ្ឋាសយោ។ ឯសា
ហិ ភគវតោ ទេសនា បកតិ។ តេនេវ ហិ និក្ខេបកណ្តោ ចិត្តប្បាទិវិភាគេន
អវុច្ចមានត្តា អវិតក្កាវិចារបទិវិស្សជ្ជនេវិចារោតិ វត្ថុ ន សក្កាតិ
អវិតក្កាវិចារមត្តបទិវិស្សជ្ជនេ លព្ពមានោបិ វិតក្កោ ន ឧទ្ធដោ, អញ្ញថា
វិតក្កោ ចាតិ វត្ថុព្ពំ សិយាតិ។ ឯវំ ឥតវវត្ថុហិ អសមានគតិកត្តា
ទេសនាភេទតោ ច ទុកាទីសុ ឧទ្ទេសេ ន គហិតំ។ ឧទ្ទិដ្ឋស្សេវ ហិ និទ្ទិសនតោ
និទ្ទេសេបិ ន គហិតំ បាទយវត្ថុតិ វនន្តិ។

ចក្ខុវិស័យទស្សនាសត្វ

ចក្ខុសោតយានជីវិតកាយឥតការប្រសិទ្ធភាពទស្សនាសត្វ, ឯកសណ្ឋានវសេន
វា ចក្ខុសោតយានជីវិតកាយការវត្ថុទស្សនាសត្វ។ ជិត្តានុស្ស អសតិប្បិ
បរមត្ថតោ ភេទេ បរិកប្បិតភេទេ ភេទេយេវ វាហារវិសយេតិ កត្វា
សោចាទិសេសាទិភេទេ វុត្តោ។

៥៨៤. កិញ្ញាបិ អញ្ញត្ថ កុក្កុដណ្ណាសណ្ណានេ បរិមណ្ឌល-សន្នោ ទិស្សតិ,
ចក្កសណ្ណានតា បន វដ្តសណ្ណានេ ចក្កវាឡេ វុច្ឆមានោ បរិមណ្ឌល-សន្នោ
វដ្តបរិយាយោ សិយា។ អនេកត្ថា ហិ សន្នាតិ អធិប្បាយេនាហ “វដ្ត
បរិមណ្ឌល”ន្តិ។ ឯត្ថ ច សិនេរុយុគន្ធរាជីនំ សមុទ្ធតោ ឧបរិអធាភាគានំ វសេន
ឧព្ពេជោ វុត្តោ, អាយាមវិត្តារេហិបិ សិនេរុ
ចតុរាសីតិយោជនសហស្សបរិមាណោ។ យថាហ “សិនេរុ, ភិក្ខុវេ, បព្ពតរាជា
ចតុរាសីតិ យោជនសហស្សនិ អាយាមេន, ចតុរាសីតិ យោជនសហស្សនិ
វិត្តារេនា”តិ (អ. និ. ៧.៦៦)។ សិនេរុ ចាការបរិក្ខេបវសេន បរិក្ខេបិត្វា បិតា
យុគន្ធរាជយោ, សិនេរុយុគន្ធរាជីនំ អន្តរេបិ សីតសមុទ្ធា នាម។ “តេ វិសាលតោ
យថាក្កមំ សិនេរុរាជីនំ អច្ចគ្គមនសមានបរិមាណា”តិ វទន្តិ។

កោដិសតសហស្សចក្កវាឡេស្សវ អាណាទេត្ថភារោ
ទសសហស្សចក្កវាឡេស្ស ជាតិទេត្ថភារោ វិយ ធម្មតាវសេនេវ វេទិតព្វោ។
វិកប្បសមានសមុច្ចយវិការវនេសុ វិយ អវធារណេ អនិយមេ ច វា-សន្នោ
វត្ថុតីតិ តថា យោជនា កតា។ អនេកត្ថា ហិ និចាតាតិ។ តត្ថ អនេកន្តិកត្តោ
អនិយមត្តោ។

សីលាទិវិសុទ្ធិសម្បទនេន, ចតុធាតុវត្ថានវសេនេវ វា មហាកិច្ចតាយ
មហាន្តេន វាយាមេន។ សតិប្បិ លក្ខណាទិភេទេ ឯកស្មី ឯវ កាលេ ឯកស្មី

សន្តានេ អនេកសតសហស្សកលាបវុត្តិតោ មហាឆានិ ពហុនិ ភូតានិ
 បរមត្ថតោវិជ្ជមានានីតិ វា មហាភូតានិ យថា “មហាជនោ” តិ។ ឯវុត្តិ
 “ឧបាទាយ បវត្ត” តិ អត្ថេ សតិ បដិច្ចសមុប្បន្នតា វុត្តា ហោតិ
 បច្ចយសម្ពុតតាធិបនតោ។ ឧបាទាយតីតិ ឧបាទាយតិ ឯវាតិ អធិប្បាយោ។
 តេនេវាហ “ឯកន្តិនិស្សិតស្ស” តិ។ “ភវតិ ហិ និស្សយរូបានំ សាមិកាវេ” តិ
 អាធារាធម្យសម្ពន្ធវចនិច្ឆាយ អភាវេ អាធារភូតាបិ អត្ថោ
 សំសាមិសម្ពន្ធវចនិច្ឆាយ សាមិកាវេន វុច្ចតិ យថា “វុក្ខស្ស សាខា” តិ
 អធិប្បាយោ។

តិវិជ្ជបសង្កបាវណ្ណា

៥៨៥. វិញ្ញត្តិទុកោ ចាតិ ច-សន្តេន ចិត្តសហភូចិត្តានុបវិវត្តិទុកាបិ
 សង្កហិតាតិ វេទិតញ្ចា។ សក្កា ហិ ឯតេន នយេន... បេ... វិញ្ញាតុន្តិ ឯត្ថ
 បញ្ចវីសាយ តាវ វត្ថុទុកេសុ បឋមទុកបញ្ចកាធយោ ចុទ្ធសហិបិ
 បកិណ្ឌកទុកេហិ អវសិដ្ឋេហិ វត្ថុទុកេហិ បញ្ចវីសាយ អារម្មណទុកេហិ
 បញ្ចហិ ពាហិរាយតនទុកេហិ រូបធាតុទុកាធិហិ បញ្ចហិ ធាតុទុកេហិ
 បច្ឆិមកេហិ តីហិ ឥន្ទ្រិយទុកេហិ ឆាទសហិបិ សុខុមរូបទុកេហិ
 បឋមាធិវដ្ឋេហិ អវសិដ្ឋេហិ អាយតនធាតុឥន្ទ្រិយទុកេហិ ច យោជនំ គច្ឆន្តិ។
 បញ្ចវីសាយ បន អារម្មណទុកេសុ បុរិមកោ ទុកបញ្ចកោ
 ឧបាទិន្នឧបាទិន្នបាទានិយសនិទស្សនចិត្តសមុជ្ជានចិត្តសហភូចិត្តានុបវិវត្តិទុ
 កវដ្ឋេហិ បកិណ្ឌកទុកេហិ សព្វេហិបិ វត្ថុទុកេហិ
 រូបាយតនរូបធាតុទុកវដ្ឋេហិ អាយតនធាតុទុកេហិ សព្វេហិបិ
 ឥន្ទ្រិយទុកសុខុមរូបទុកេហិ យោជនំ គច្ឆតិ។ ទុតិយទុកបញ្ចកាធិសុ
 យថា ក្កមំ សន្តាយតនសទ្ធិធាតុទុកាធយោ យោជនំ ន គច្ឆន្តិ,

រូបាយតន្ត្រីបដិវត្តន៍កាណ្ឌយោ គប្បន្និ។ បកិណ្ឌកទុកេសុ
 សនិទស្សនទុកញាតិ អយមេវវិសេសោ។ យថា ច វត្ថុទុកេសុ, ឯវំ
 ចក្ខាយតនចក្ខុធាតុចក្ខុន្ទ្រិយាទិទុកបញ្ចកេសុ។ យថា ច អារម្មណទុកេសុ,
 ឯវំ រូបាយតន្ត្រីបដិវត្តន៍អាទិទុកបញ្ចកេសុ តិកយោជនា។
 ឥត្ថិន្ទ្រិយបុរិសិន្ទ្រិយជីវិតិន្ទ្រិយទុកា សុខុមរូបទុកា ច សព្វេហិបិ ទុកេហិ
 យោជនំ គប្បន្និតិ ឯវំ តាវ តិកយោជនា វេទិតញា។ ននុ ចាយម្បិ យោជនា
 ភកវតា ន ទេសិតាតិ ន កាតញ្ចាតិ? នយំទំ ឯកន្តិកំ។ កស្មា? ភកវតា
 ទិន្ននយេន យោជនាបិ ភកវតោយេវ ទេសនា។ តថា ហិ វត្ថុ
 មាតិការណ្ឌនាយំ (ធរ. ស. អដ្ឋ. ១-២) “ហេតុ ចេវ ធម្មា អហេតុកា ចាតិ ឥទម្បិ
 សម្ភវតី” តិអាទិ។ សម្ភវេ ហិ គហណាស្ស ការណ្ឌន្តិ ច។

តិវិជ្ជរូបសង្គហវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុត្ថិជាទិរូបសង្គហវណ្ណនា

៥៨៦. ចិត្តតោ ឯវំ សមុជ្ជាតិ ចិត្តសមុជ្ជានន្តិ ឥមមេវ អត្ថំ គហេត្វា
 “វិញ្ញត្តិទុកាទិហិ សមាទតតិកោ ចិត្តសមុជ្ជានទុកោ” តិ វត្ថុ។ វិជិតិតេ ហិ
 សាមញ្ញោ យំ រូបំ ជនកបច្ចយេសុ ចិត្តតោ សមុជ្ជាតិ, តំ ចិត្តតោ ឯវំ
 សមុជ្ជាតិ វិញ្ញត្តិទុកាទិហិតិ អាទិ-សទ្ធន ចិត្តសហភូចិត្តានុបរិវត្តិទុកេ
 សង្គណ្ហាតិ។ លព្ពមាណោ យំ តំ រូបំ ឧបាទា, តំ អត្ថិ ចិត្តសមុជ្ជានំ, អត្ថិ ន
 ចិត្តសមុជ្ជានំ។ យំ តំ រូបំ នុបាទា, តំ អត្ថិ ចិត្តសមុជ្ជានំ, អត្ថិ ន ចិត្តសមុជ្ជានន្តិ
 ឯវំ លព្ពមាណោ។ សនិទស្សនទុកាទិន្តិ អាទិ-សទ្ធន
 សប្បដិយមហាភូតទុកាណយោ សង្គណ្ហាតិ។ តេនាតិ ចិត្តសមុជ្ជានទុកេន។
 តស្សាតិ ចិត្តសមុជ្ជានទុកស្សេវ។ អញ្ញោ បនាតិ
 វិញ្ញត្តិចិត្តសមុជ្ជានចិត្តសហភូចិត្តានុបរិវត្តិទុកេហិ អញ្ញោបិ បកិណ្ឌកទុកា។

សន្តោយតនស្ស ឯកន្តតោ អនុចាទិន្នត្ថា

“សោតសម្មស្សវម្មណ្ណុកាធិយោវន្តោ” តិ វុត្ថំ។ ចតុក្កាលព្ពន្ធិតិ យំ តំ រូបំ
ឧចាទិន្នំ, តំ អត្ថិ ចក្ខុសម្មស្សស្ស អារម្មណំ, អត្ថិ ចក្ខុសម្មស្សស្ស ឆារម្មណំ។
យំ តំ រូបំ អនុចាទិន្នំ, តំ អត្ថិ ចក្ខុសម្មស្សស្ស អារម្មណំ, អត្ថិ ចក្ខុសម្មស្សស្ស
ឆារម្មណ្ឌិ ឯវមាធិយោ សញ្ញាវម្មណាពាហិរាយតនាទិលព្ពមានុកេហិ
យោជនាយំ ចតុក្កាលព្ពន្ធិតិ សម្ពន្ធា។ អវសេសេហិតិ
អារម្មណាពាហិរាយតនរូបធាតុទុកាធិតោ លព្ពមានុកេហិតិ
វុត្ថុទុករាសិតោ អវសេសេហិ។ តេសន្តិ
ឧចាទិន្នឧចាទិន្នចាទានិយចិត្តសមុជ្ជានុកាធិនំ។ អញ្ញេសន្តិ ឧចាទិន្នទុកាធិតោ
អញ្ញេសំ ឧចាទិន្នទុកាធិនំ។ វុត្ថុទុកាធិហិតិ អាទិ-សន្តេន
ចក្ខុយតនទុកាធិយោ សន្តិល្អាតិ។ ឯត្ថាបិ អវសេសេហិ តេសំ អញ្ញេសញ្ញា
យោជនាយំ ចតុក្កាលព្ពន្ធិតិ សម្ពន្ធា។

ចតុត្ថិធាទិរូបសន្តិហវណ្ណានិដ្ឋិតា។

ឧទ្ទេសវណ្ណានិដ្ឋិតា។

រូបវិភត្តិ

ឯកកនិទ្ទេសវណ្ណាន

៥៩៤. បថវីអាទីនំ ធម្មានំ រុប្បនសភារោវិយ ន ហេតុអាទិភារោបិ
សាធារណោតិ ន ហេតុសុវិភជិតញោតិ វុត្ថំ “អវិជ្ជមានវិភាគស្ស” តិ។ តស្ស
បនវិភាគាភាវនស្សនសរូបនស្សនមេវ និទ្ទេសោ។ ឯវញ្ច កត្វា និព្ពានស្សបិ
វិភាគហិតត្ថា “អសន្ធិតា ធាតុ” តិ ឯត្ថកមេវ និទ្ទេសវសេន វុត្ថំ។

យធិប័ ហ៊ានោតិ ឯតេន បតិជ្ជាតិ កុសលាទិកោ ធម្មោតិ អលោកាទយោ
កេវលំ ហេតុបទវចនីយា, ការណភាវសាមញ្ញតោ បន មហាភូតាទយោបិ
ហេតុ-សន្តាភិធម្យាតិ មូលជ្ជវាចិនា ទុតិយេន ហេតុ-សន្តោន វិសេសេត្វា អាហា
“ហេតុហេតូ”តិ។ សុប្បតិដ្ឋិតភាវសាធនតោ កុសលាទិធម្មានំ មូលត្ថេន
ឧបការកធម្មា “តយោ កុសលហេតូ”តិអាទិនា (ធរ. ស. ១០៥៩-១០៦០) បដ្ឋានេ
ច តេយេវ “ហេតុបច្ចយោ”តិ វុត្តាតិ អាហា “មូលហេតុ បច្ចយហេតូតិ វា
អយមត្ថោ”តិ។ ហ៊ានោតិ ឯតេន, ឯតស្មា វា ដលំ បវត្តតីតិ ហេតុ, បដិច្ច ឯតស្មា
ឯតិ បវត្តតីតិ បច្ចយោតិ ឯវំ ហេតុបច្ចយ-សន្តានំ អនានត្ថតំ សន្ធាយ
ហេតុសន្តបរិយាយភាវេន បច្ចយ-សន្តោ វុត្តាតិ អាហា “ហេតុបច្ចយសន្តានំ
សមានត្ថត្តា”តិ។ ភូតត្ថយនិស្សិតានិ ច មហាភូតានិ ចតុមហាភូតនិស្សិតំ
ឧបាទារូបន្តិ សព្ពម្ម្យ រូបំ សព្ពនា សព្ពត្ថ សព្ពកាវំ ចតុមហាភូតហេតុកំ
មហាភូតានិ ច អនាមជ្ឈភេទានិ សាមញ្ញតោ គហិតានីតិ វុត្តំ “រូបកូដូស្ស
ហេតូ”តិ។

កម្មសមាទានានន្តិ សមាទានានំ កម្មានំ, សមាទិយិត្វា កតកម្មានំ វា។
អញ្ជេសុ បច្ចយេសុ វិចាកស្ស តណ្ហាវិជ្ជាទីសុ។

“អជ្ឈានមេតំ, ភិក្ខុវេ, អនវកាសោ, យំ កាយទុច្ចរិតស្ស ឥដ្ឋោ កន្តោ
មនាថោ វិចាកោ និព្ពត្តយ្យ, នេតំ ហំនំ វិជ្ជតិ។ ហំនព្វា ខោ ឯតំ, ភិក្ខុវេ,
វិជ្ជតិ, យំ កាយទុច្ចរិតស្ស អនិដ្ឋោ អកន្តោ អមនាថោ វិចាកោ
និព្ពត្តយ្យ។ ហំនមេតំ វិជ្ជតិ។ វចី... បេ... មនោ... បេ... វិជ្ជតិ... បេ...
អជ្ឈានមេតំ, ភិក្ខុវេ, អនវកាសោ, យំ កាយសុចរិតស្ស អនិដ្ឋោ អកន្តោ
អមនាថោ វិចាកោ និព្ពត្តយ្យ”តិ (ម. និ. ៣.១៣១; វិភ. ៨០៩),

“កម្ពុំ សត្តវិភជតិ, យទិទំ ហ្នំនបណ៍តតាយា”តិ (ម. និ. ៣.២៨៩) -

ឯវមាធិវចនតោ កម្ពុំវិចាកស្ស ឥដ្ឋានិដ្ឋតំ និយមេតីតិ អាហា

“ឥដ្ឋានិដ្ឋវិចាកនិយាមកត្តា”តិ។

គតិឧបទិកាលបយោគសម្បត្តិវិបត្តិយោយេវ ហ្នំនំវិចាកស្ស

ឱកាសភាវតោ។ ន ហិ តេហិ វិជាកោចិ វិចាកោ និព្វត្តតីតិ។ យថាវុត្តដ្ឋានេ

សតិ អធិគន្ធាតំ ឥដ្ឋានិដ្ឋាវម្មណំ “គតិ...ខេ... និព្វានិក”ន្ត វុត្តំ។ វិចាកស្ស

អារម្មណេន វិជាកាវតោ អារម្មណម្បិ តស្ស បធានំ ការណំ។

អនញ្ញសភាវតោតិ ហេតុអាទិសភាវាភាវតោ។

រុប្បនំ រូបំ។ តំ អស្ស អត្ថីតិ ឯត្ថ “អស្ស”តិ វុច្ចមានោ បថវីអាទិអត្ថោយេវ

រុប្បតីតិបិ វុច្ចតីតិ អាហា “រុប្បនលក្ខណយុត្តស្សេវ រូបំរូបភាវតោ”តិ។ ឯតំ

សភាវន្តិ ឯតំ ឧប្បន្នភាវេ សតិ ធម្មាវិញ្ញាណេហិ វិញ្ញេយ្យសភាវំ រូបេ

និយមេតិ រូបស្សេវ តំសភាវត្តា។ ន រូបំ ឯតស្មិន្តិ កាលភេទវសេន

អតំសភាវស្សបិ រូបស្ស អត្ថិតាយ ន រូបំ តត្ថ និយន្តព្វន្តិ ធស្សេតិ។ អត្ថិ

ហិតិអាទិនា តត្ថ រូបស្សេវ និយន្តព្វតាភាវំយេវ វិវតិ។ ឯតមេវាតិអាទិនា

ឧទ្ទេសេន និទ្ទេសំ សំសន្នេតិ។ ឯត្ថ ឯតមេវ រូបេ យថាវុត្តសភាវំ និយមេតតំ

និទ្ទេសេ ឯវ-សន្នេន និយមេតិ អវជារេតីតិ អត្ថោ។ យថាវុត្តា និយមេតិ

ឧប្បន្នភាវេ សតិ ធម្មាវិញ្ញាណេហិ វិញ្ញេយ្យភាវោ និយន្តព្វតាយ “និយមោ”តិ

វុត្តោ, សោ រូបេ អត្ថិ ឯវ រូបស្សេវ តំសភាវត្តា។ វិសិដ្ឋកាលស្ស វុត្តប្បការំ

អវជារណំយេវ វា យថាវុត្តា និយមោ, សោ រូបេ អត្ថិយេវ សម្ពវតិយេវ, ន

អរូបេ វិយ ន សម្ពវតីតិ អត្ថោ ធម្មញ្ញោ។ កាលភេទន្តិ កាលវិសេសំ។

អនាមសិក្ខាតិ អគ្គហេតុ។ តំ សព្វន្តិ អនាមជ្ជកាលភេទំ តតោយេវ អរូបេហិ

សមាធិវិញ្ញេយ្យសភាវំ សព្វំ រូបំ។ ឧប្បន្នន្តិ ឯតេន កាលភេទាមសនេន

វិសេសេតិ “ឧប្បន្នំ...ខេ... មេវ”តិ។

វត្តមានកាលិកំ សត្វំ រូបំ ធិដ្ឋសុតមុតវិញ្ញាតសភាវំ, តំ យថាសកំ ធម៌ា
វិញ្ញាណោហិវិញ្ញេយ្យសភាវមេវ, ន តេហិ អវិញ្ញេយ្យំ។ នាបិ ឧប្បន្នមេវ ធម៌ា
វិញ្ញាណោហិវិញ្ញេយ្យសភាវំ ឯកន្តលក្ខណនិយមាភាវាបត្តិតោតិ ឯវំ
អវិបរីតេ អត្តេ វិភាវិតេបិ ចោទកោ អធិប្បាយំ អជានន្តោ “ននុ ឯវ” ត្ថិអាទិនា
សត្វស្ស សញ្ញាម្មណាតាបត្តិ ចោទេតិ។ ឥតរោ “រូបំ សត្វំ
សម្មិល្លាត្វា” តិអាទិនា អត្តនោ អធិប្បាយំ វិភាវេតិ។ ឯត្ថ ឯកីភាវេន
គហេត្វាតិ ឥទំ “សម្មិល្លាត្វា” តិ ឯតស្ស អត្តវចនំ។ ឯកន្តលក្ខណំ ធម៌ា
វិញ្ញាណោហិវិញ្ញេយ្យសភាវោយេវ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ - កិញ្ញាបិ បញ្ចន្នំ
វិញ្ញាណានំ វិសយន្តរេ អប្បវត្តនតោ ន សត្វស្ស សញ្ញាម្មណាតា, សត្វស្សបិ
បន រូបស្ស ធម៌វិញ្ញាណារម្មណាភាវតោ យថាសកំ ធម៌ា វិញ្ញាណោហិ
វិញ្ញេយ្យតាយ ធម៌ា វិញ្ញាណោហិវិញ្ញេយ្យតាវ អត្ថិ, តំ ឯកតោ
សន្តិហោរសេន គហេត្វា “ឧប្បន្នំ សត្វំ រូបំ ធម៌ា វិញ្ញាណោហិវិញ្ញេយ្យ” ត្ថិ វុត្តំ
យថា “អភិញ្ញាប្បត្តំ បញ្ចមជ្ឈានំ ធន្យាម្មណំ ហោតិ” តិ។ យថា ហិ
ធិត្ថចក្ខុធិត្ថសោតាធិអភិញ្ញាប្បត្តស្ស បញ្ចមជ្ឈានស្ស វិសុំ អសញ្ញាម្មណាតេបិ
ឯកន្តលក្ខណាវសេន ឯកីភាវេន គហេត្វា អារម្មណាវសេន បឋមជ្ឈានាធិតោ
វិសេសំ ធស្សេតុំ “អភិញ្ញាប្បត្តំ បញ្ចមជ្ឈានំ ធន្យាម្មណំ ហោតិ” តិ វុច្ចតិ, ឯវំ
អរូបតោ រូបស្ស វិសយវសេន វិសេសំ ធស្សេតុំ “ឧប្ប ... មេ ... វិញ្ញេយ្យ” ត្ថិ
វុត្តត្ថិ។ ធម៌ា វិញ្ញាណោហិវិញ្ញេយ្យភាវោ រូបេ និយមេតតោ, ន បន រូបំ តស្មី
និយមេតតំ, អនិយតទេសោ ច ឯវ-សន្តោតិ អដ្ឋកថាយំ (ធម. ស. អដ្ឋ. ៥៩៤)
“បច្ចុប្បន្នរូបមេវ ចក្ខុវិញ្ញាណាធិហិ ធម៌ា វេទិតត្ថ” ត្ថិ វុត្តំ។
“បច្ចុប្បន្នរូបមេវ” តិអាទិនា តត្ថ ទោសមាហា។ តស្មាតិ យស្មា ចាឡិយំ
វិញ្ញេយ្យមេវាតិ ឯវ-សន្តោ វុត្តោ, ន ច តស្ស អដ្ឋានយោជនេន កាច ឥដ្ឋសិទ្ធិ,
អថ ខោ អនិដ្ឋសិទ្ធិយេវ សត្វរូបស្ស ឯកន្តលក្ខណនិយមាទស្សនតោ, តស្មា។

យថាវត្ថុវសេនេវ និយមេ កយ្ហមាណេ ឧប្ប... បេ... បត្តិ នត្តិ, តតោ ច
សោតបតិភតាយបិ បយោជនំ នត្តិតិ។ វុត្តនយេនាតិ “អរូបតោវិជ្ជា”ន្តិអាទិនា
វុត្តនយេន។

ញាណស្ស វា ឧត្តរស្ស បុរិមញាណំ វុត្តការណាន្តិ ញាណាវុត្ត។
“សជាតី”តិ ឯត្ថ ស-កាហេ សមាណសទ្ធពុត្តាតិ ទស្សេតុំ “សមាណជាតិកាណ”ន្តិ
វុត្តំ។ សមាណជាតិតា ច សម្មាវាចាទីនំ សីលនត្តោ ឯវ។ ឯតេន សមាណសភាវតា
សជាតិសង្គហោតិ វេទិតញោ។ អារម្មណោ ចេតសោ អវិក្ខេបប្បវត្តិយា
ឧបដ្ឋានុស្សាហនាទិវិយ តេសំ អវិក្ខេបោបិ អតិសយេន ឧបការកោតិ
“អញ្ញមញ្ញោបការវសេនា”តិ វុត្តំ។ តេនេវ វិជ្ជមាណេសុបិ អញ្ញេសុ
សហជាតធម្មេសុ ឯតេសំយេវ សមាធិកូន្ធសង្គហោ ទស្សិតោ។ យំ បន
សច្ចវិភង្គវណ្ណនាយំ (វិភ. អដ្ឋ. ១៨៩) វិសុទ្ធិមគ្គាទីសុ (វិសុទ្ធិ. ២.៥៦៨) ច
“វាយាមសតិយោ កិរិយតោ សង្កហិតា”តិ វុត្តំ, តំ អសមាធិសភាវតំ តេសំ
សមាធិស្ស ឧបការកត្តញ្ច សន្ធាយ វុត្តំ។ តេនេវ ច តត្ថ “សមាធិយេវេត្ត
សជាតិតោ សមាធិកូន្ធន ទស្សិតោ”តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៥៦៨; វិភ. អដ្ឋ. ១៨៩) វុត្តំ។
ឥធម បន សជាតិសង្គហោតិ សមាធិតឧបការកធម្មានំ ឧប្បត្តិទេសវសេន
សង្គហោ វុត្តាតិ។ អវិរាជេត្វាវិសយសភាវាវគ្គហណំ បដិវេជោ, អប្បនា ច
អារម្មណោ ទទ្ធិនិចាតោ តទវគាហោយេវាតិ “បដិវេជសទិសំ កិច្ច”ន្តិ វុត្តំ។
អថ វា អារម្មណាបដិវេជស្ស តទាហាននបរិយាហាននមនុគុណតាយ សមាណន្តិ
បញ្ញាវិតក្កានំ កិច្ចសិក្ខតា វុត្តា។

ឯកកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទុកនិទ្ទេសោ

ឧបាទានកាជនីយវណ្ណានា

៥៩៦. សមន្តតោ សព្វសោ ទស្សនជ្ជន ចក្កុ សមន្តចក្កុតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ
“សព្វសម្ពុតាសម្ពុតទស្សន”ន្តិ វុត្ថំ។ ឯវមាទិនាតិ ឯត្ថ អាទិ-សន្នោ “ទុក្ខំ
បរិញ្ញេយ្យំ បរិញ្ញាត”ន្តិ តិសុបិ បទេសុ បច្ឆេកំ យោជេតញ្ចោ។ “ឥទំ ទុក្ខន្តិ មេ,
ភិក្ខុវេ, បុព្វេ អននុស្សតេសុ ធម្មេសុ ចក្កំ ឧទចាទិ, ញ្ញាណំ ឧទចាទី”តិអាទិនា
(មហាវ. ១៥; បដិ. ម. ២.៣០) ហិ ចាឡិ បវត្ថាតិ។ អាគារេនាតិ ធានសវិជេន
អាគារេន។ តម្បី កាមាវចរំ វិបស្សនាបច្ឆវេ ក្ខណញ្ញាណភាវតោ។
“ញ្ញាណចក្កុ សហអរិយមគ្គំ វិបស្សនាញ្ញាណន្តិបិ យុជ្ជតី”តិ វទន្តិ។
អគ្គមគ្គេន បន សហ វិបស្សនា បច្ឆវេ ក្ខណញ្ញាណន្តិ យុត្តំ វិយ ទិស្សតិ។

យថាវុត្ថេ មំសបិណ្ឌោ សសម្ភារេ ចក្កុវោហារោ សន្តានវសេន បវត្ថមាទេ
ចតុសមុដ្ឋានិករូបធម្មេ ឧបាទាយ បវត្ថាតិ “ចតុ...បេ... សម្ភារា”តិ វុត្ថំ។
សណ្ឋានន្តិ វណ្ណាយតនមេវាតិ តេន តេន អាគារេន សន្និវិជ្ជេសុ មហាភូតេសុ
តំតំសណ្ឋានវសេន វណ្ណាយតនស្ស វិញ្ញាយមានត្ថា វុត្ថំ, ន
វណ្ណាយតនស្សវ សណ្ឋានបញ្ញត្តិយា ឧបាទានត្ថា។ តថា ហិ អន្ធការេ
ដុសិគ្វាបិ សណ្ឋានំ វិញ្ញាយតីតិ។ តថា ច វត្ថុតិ “ទីយាទិនិ ដុសិគ្វាបិ សក្កា
ជានិគុ”ន្តិ, (ធជ. ស. អដ្ឋ. ៦១៦) “ទីយាទិនិសន្និវេសំ ភូតសមុទាយំ និស្សរយា”តិ (ធជ.
ស. មូលដី. ៦១៦) ច។ តេសំ សម្ភវសណ្ឋានានំ អាចោធាតុវណ្ណាយតនេហិ
អនត្ថន្តរកាវេបិ តេហិ វិសុំ វចនំ តថាភូតានំ សម្ភវភូតានំ សណ្ឋានភូតានញ្ច។
ឯតេន អាចោធាតុវណ្ណាយតនានំ វសេន វត្ថុមានអវត្ថាវិសេសោ សម្ភវោ
សណ្ឋានញ្ញាតិ អយមត្ថោ ទស្សតោ ហោតិ។ តត្ថ សម្ភវោ ចតុសមុដ្ឋានិកោ
សោឡសវស្សកាលេ ឧប្បជ្ជតិ។ តស្ស រាគវសេន ថាជា វចនំ ហោតីតិ វទន្តិ។
អតថាភូតានំ តតោ អញ្ញថាភូតានំ។ យថាវុត្ថេ សម្ភារវត្ថុសម្ពុតោ។

វិជ្ជមានត្តាទី កិយ្យវុត្តិវសេន វុត្តំ។ តថា ហិ ជីណាសវានំ ព្រហ្មានញ្ច សម្ពុរោ
នត្ថិតិ។ អាចោធាតុវិសេសត្តា សម្ពុរោ អាចោធាតុសម្ពុជ្ជ
អាចោធាតុតន្តិស្សយនិស្សិតោបិ ហោតីតិ តស្ស ចតុធាតុនិស្សិតតាយ
អវិរោធា វុត្តោ។

ឧតុចិត្តាហារេហិ ឧបត្ថម្ភិយមានន្តិ ឯត្ថ “កលាបន្តរគតា ឧតុអាហារា
អធិប្បតា” តិ វុទន្តិ។ អនេកកលាបគតភារំ ចក្ខុស្ស ទស្សេតិ យតោ
ឧបទ្គុតបដលេ និរាករណេបិ ចក្ខុវិជ្ជតីតិ។ បដិយដ្ឋនំ វិសយាភិមុខភារោ
និយំសបច្ចយត្តា។ និយំសោ និស្សយភារាបត្ថិ។ យតោ ចក្ខាទិនិស្សិតា សញ្ញា
“បដិយសញ្ញា” តិ វុទ្ធាតិ។

អនេកត្តាទី ឥទំ អវចនស្ស ការណំ, ន ហេតុកិរិយាយ
វិញ្ញាយមានភាវស្ស។ សោ បន អបេក្ខាសិទ្ធិតោ ឯវ វេទិតត្តោ។
ហេតុកិរិយាបេក្ខា ហិ ជលកិរិយាតិ។ ចក្ខុ សង្គណាទីតិ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស
និស្សយភារាបតុបគមនេបិ តំសភារានតិវុត្តនតោ តស្សា សមញ្ញាយ តត្ថ
និរុទ្ទភារំ ទស្សេតិ។ ទស្សនបរិណាយកដ្ឋោ ចក្ខុស្ស ឥន្ទដ្ឋោយេវាតិ “យថា
ហិ ឥស្សរោ” តិ អាទិទា ឥស្សរោបមា វុត្តោ។ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ទស្សនកិច្ច
បរិណាយន្តំ ចក្ខុ តំសហជាតេ ចក្ខុសម្ពុស្សាទយោបិ តត្ថ បរិណាយតីតិ
វុទ្ធាតិ “តេ ធម្ម... បេ... បរិណាយតី” តិ វុត្តំ, ន បន ចក្ខុសម្ពុស្សាទីនំ
ទស្សនកិច្ចត្តា។ អថ វា ចក្ខុសម្ពុស្សាទីនំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយភារេន ឧបការកំ
ចក្ខុវិញ្ញាណំ ទស្សនកិច្ច បរិណាយន្តំ ចក្ខុ តត្ថ ចក្ខុសម្ពុស្សាទយោបិ
តទនុវត្តកេ បរិណាយតីតិ អត្ថាយំ បរិយាយោតិ ទស្សន្តោ អាហា “តេ
ធម្ម... បេ... ណាយតី” តិ។ អនេកត្តត្តា ធាតុនំ ចក្ខុទីតិ ឥមស្ស “បរិណាយតិ
បកាសេតី” តិ ច អត្តា វុត្តោ។ សណ្ឋានម្បិ រូបាយតនមេវាតិ “សមវិសមាទិ

រូបាធិ ចក្ខុវិស័យ ចក្ខុ" ត្រូវ វត្ថុ។ តំនាងកាន់ ជស្សនីមន្ត ឧបនិស្សយបច្ចយភាវោ ឯវ
វត្ថុញ្ញាណត្ថា។

៥៩៩. តំនាងកា... បេ... ឧប្បត្តិ វត្ថុតា ចក្ខុវិញ្ញាណា ឧប្បន្នេ សម្មជិដ្ឋនាធិនិ
ពលវារម្មណោ ជវនំ ឯកន្តេន ឧប្បជ្ឈតីតិ កត្វា វត្ថុ។ តថា បេវ ហិ អន្តរា
ចក្ខុវិញ្ញាណោ វា សម្មជិដ្ឋនេ វា សន្តិវណោ វា បត្វា និវត្តិស្សតីតិ នេតំ ហំនំ
វិជ្ជតីតិ និដ្ឋិតំ។ តេន បច្ចយេនាតិ តំបការេន បច្ចយេន។ តំសទិសានន្តិ គរុ
កត្វា អស្សននាធិប្បវត្តិវិសេសវហិតតាយ ធស្សនសទិសានំ
មនោធាតុសន្តិវណោវោជ្ឈត្ថនាមំ។ បញ្ចាទ្វារិកជវនាមំ អស្សននាធិតោ អញ្ញាថា
គរុ កត្វា បវត្តិ នត្តិ រូបធម្មវិសយត្ថាតិ "អស្សននាភិនន្តនក្ខតានិ" តិ
ឯត្ថកមេវ វត្ថុ។ មនោទ្វារិកជវនបិដ្ឋវដ្ឋកានម្បិ ហិ បញ្ចាទ្វារិកជវនាមំ
អស្សននាភិនន្តនកាវេន រូបំ គរុ កត្វា បវត្តិ នត្តិ តិ ន សក្កា វត្ថុន្តិ រូបំ
អារម្មណាធិបតិ អកុសលស្សេវ ហោតិ។ តថា ហិ បដ្ឋានេ "អព្យាកតោ ធម្មោ
អកុសលស្ស ធម្មស្ស អធិបតិបច្ចយេន បច្ចយោ។ អារម្មណាធិបតិ ចក្ខុ គរុ
កត្វា អស្សនេតិ អភិនន្តតិ" តិអាធិនា (បដ្ឋា. ១.១.៤១៦) រូបធម្មាបិ
អារម្មណាធិបតិ វិភត្តោ។ "អព្យាកតោ ធម្មោ អព្យាកតស្ស ធម្មស្ស
អព្យាកតោ ធម្មោ កុសលស្ស" តិ ឯត្ថ បន ជលនិព្វានានេវ
អារម្មណាធិបតិភាវេន វិភត្តានីតិ។ គណនាយ ច
"អារម្មណាអារម្មណាធិបតិឧបនិស្សយបុរេជាតអត្ថិអវិភតន្តិ ឯក" តិ (បដ្ឋា.
១.១.៤៤៥) វត្ថុ។ យទិ កុសលស្សបិ សិយា, ទ្វេតិ វត្ថុពុំ សិយាតិ។ តានីតិ
យថាវត្ថុជវនាធិ បដិទិដ្ឋានិ។ តំសម្មយុត្តានិ ចាតិ ជវនសម្មយុត្តានិ។
អញ្ញាធិ ចក្ខុសម្មស្សនីធិ។ យទិ រូបស្ស អារម្មណាបច្ចយភាវមត្តំ អធិប្បេតំ, "តំ
រូបារម្មណាតិ ឯតេនេវ សិដ្ឋេយ្យា" តិ ឯត្ថកមេវ វេទេយ្យ។ យស្មា បន រូបំ
តំនាងកាជវនាមំ បច្ចយវិសេសោបិ ហោតិ, តស្មា តស្ស វិសេសស្ស ធិបនត្តំ

“អារត្តា”តិ វចនំ វុត្តំ សិយាតិ អាហា “អារម្មណបច្ចយតោ
អញ្ញបច្ចយភាវស្សបិ ធិបក”ន្តិ។

៦០០. សោតវិញ្ញាណាប្បវត្តិយំ សវនកិរិយាវេហាវោតិ សោតស្ស
សវនកិរិយាយ កត្តកាវោ សោតវិញ្ញាណាស្ស បច្ចយភាវេនាតិ វុត្តំ
“សោតវិញ្ញាណាស្ស ធិស្សយភាវេន សុណាតី”តិ។ ជីវិតនិមិត្តមាហារសោ
ជីវិតំ, តស្មី និទ្ទតាយ តំ អង្គាយតីតិ ជិដ្ឋាតិ ឯវំ សិទ្ធន ជិដ្ឋា-សទ្ធន
បកាសិយមាណា វស្សាយនសម្ពាតា សាយនកិរិយា លព្ពតីតិ កត្វា វុត្តំ
“ជិដ្ឋាសទ្ធនវិញ្ញាយមាណា កិរិយាសាយន”ន្តិ។ តថា ច វក្ខតិ “ជីវិតមង្គាយតីតិ
ជិដ្ឋា”តិ (វិភ. អដ្ឋ. ១៥៤)។ អាយោតិ ឧប្បត្តិទេសោ។ បសាទកាយស្ស
កាយំ កានំ ទុក្ខសុខានំ ធិស្សយភាវតោ ឥតវេសំ ឧបធិស្សយភាវតោ
“ទុក្ខទុក្ខវិបរិណាមទុក្ខានំ អាយោ”តិ វុត្តំ។ ព្យាបិតាយាតិ ព្យាបិកាវេ,
ព្យាបិកាវេន វា។ កាយប្បសាទកាវោតិ កាយប្បសាទសញ្ញាវោ។ អនុវិទូត្តាតិ
អនុយុត្តភាវតោ, សំសជ្ជភាវតោតិ អត្ថោ។ តស្មាតិ យស្មា យាវតា ឥមស្មី
កាយេ ឧបាទិន្នកបវត្តំ នាម អត្ថិ, សព្ពត្ត កាយាយតនំ កប្បាសបដលេ
ស្មេហោ វិយាតិ វុត្តំ, តស្មា។ បណ្ណាវសភាវា បសាទា អាចាជគតំ វិសយំ
វិញ្ញាណុប្បត្តិហេតុកាវេន បកាសេន្តាវិយ ហោន្តិតិ តេសំ
វិសយាវភាសនកិច្ចតា វុត្តា។ សមាធិស្សយានន្តិ ឯកធិស្សយានំ។
អវិនិព្វត្តសុ ហិ រូបវសាធិសុ យំធិស្សយំ រូបំ, តំធិស្សយោ ឯវំ វសាធិតិ។
អញ្ញមញ្ញសភាវានុបគមេនាតិ លក្ខណសង្គរភាវមាហា។

យស្មា បច្ចយន្តវសហិតោយេវ ចក្ខុប្បសាទោ រូចាភិបាទនវសេន បវត្តតិ,
ន បច្ចយន្តវសហិតោ, តស្មា រូចាភិយាតោ ហោតុ វា មា វា ហោតុ, ឯវំសភាវោ
សោ រូបធម្មាតិ ធស្សេតុ “រូចាភិយាតាវហោ”តិ វុត្តំ យថា “វិចាការហសភាវា

កុសលាកុសលា"តិ។ វិសយវិសយំ អញ្ញមញ្ញំ អភិមុខភារោ អភិឃាតោ
វិយាតិ អភិឃាតោ, សោ រូបេ ចក្កស្ស, ចក្កម្ហំ វា រូបស្ស ហោតីតិ វុត្ថំ "រូបេ,
រូបស្ស វា អភិឃាតោ"តិ។ តេនេវាហ "យម្ហំ ចក្កម្ហំ អនិទស្សនម្ហំ សប្បដិយម្ហំ
រូបំ សនិទស្សនំ សប្បដិយំ បដិហញ្ញំ វា"តិ (ធល. ស. ៥៩៧), "ចក្ក អនិទស្សនំ
សប្បដិយំ រូបម្ហំ សនិទស្សនម្ហំ សប្បដិយម្ហំ បដិហញ្ញំ វា"តិ (ធល. ស. ៥៩៨) ច
អាធិ។ ឯត្ថ ច តំតំភវបត្តនាវសេន ចក្ខាធិសុ អវិគតរាគស្ស
អត្តការនិព្វានកសាធារណកម្មវសេន បុរិមំ ចក្កលក្ខណំ វុត្ថំ,
សុទ្ធវសុខុមាធិភេទស្សបិ រូបស្ស គហណាសមត្ថមេវ ចក្ក ហោតូតិ ឯវំ
និព្វត្តិតអាវេណិកកម្មវសេន ទុតិយំ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ អថ វា សតិបិ
បញ្ចន្ធិ បសាទការសាមញ្ញេ សវិសយាវភាសនសម្ពាតស្ស បសាទព្យាចារស្ស
ទស្សនវសេន បុរិមំ វុត្ថំ, បសាទការណស្ស សតិបិ កម្មការសាមញ្ញេ អត្តនោ
ការណភេទេន ភេទទស្សនវសេន ទុតិយំ។

កាមតណ្ហាតិ កាមភវេ តណ្ហា។ តថា រូបតណ្ហា ទដ្ឋញ្ញា។ តស្ស តស្ស
ភវស្ស មូលការណភូតា តណ្ហា តស្មី តស្មី ភវេ
ឧប្បជ្ឈនាហាយតនវិសយាបិ នាម ហោតីតិ កាមតណ្ហាធិនំ
ទដ្ឋកាមតាធិវាហារាហតា វុត្ថា។ ទដ្ឋកាមតាតិ ហិ ទដ្ឋមិច្ឆា រូបតណ្ហាតិ
អត្តោ។ តថា សេសាសុបីតិ។ ឯត្ថ ច ទដ្ឋកាមតាធិនំ
តំតំអត្តការនិព្វត្តកកម្មាយូហនក្ខណតោ សតិ បុរិមនិព្វត្តិយំ វត្ថុពុំ នត្ថិ។
អសតិបិ តស្ស មគ្គេន អសមុគ្គាតិភារេនេវ ការណន្តិ ទដ្ឋញ្ញំ។ យតោ
មគ្គេន អសមុច្ឆន្នំ ការណាលាភេ សតិ ឧប្បជ្ឈិត្វា អត្តនោ ជលស្ស
ការណភារូបគមនតោ វិជ្ជមានមេវាតិ ឧប្បន្នអត្តិតាបរិយាយេហិ វុច្ឆតិ
“អរិយំ អដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ ភារេន្តោ អរិយំ អដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ ពហុលីករោន្តោ ឧប្បន្នប្បន្នេ
ចាបកេ អកុសលេ ធម្មេ អន្តរាយេវ អន្តរជាបេតិ” (សំ. និ. ៥.១៥៧), “សន្តំ វា

អង្គត្តំ កាមច្ចន្តំ អត្ថិ មេ អង្គត្តំ កាមច្ចន្តោតិ បជាធាតី"តិ (ជី. និ. ២.៣៨២; ម. និ. ១.១១៥) ច ឯវមាទិសុ។

ឯត្ថាហា - ចក្ខាធិនំ ឥន្ទ្រិយានំ កី ឯកកម្មនា ឧប្បត្តិ, ឧទាហរណ៍
ធានាកម្មនាតិ? ឧភយថាបីតិ ហោរាណា។ តត្ថ ធានាកម្មនា តាវ ឧប្បត្តិយំ
ចក្ខាធិនំ វិសេសេ វត្ថុពុំ នត្ថិ ការណស្ស ភិន្នត្តា។ ឯកកម្មនា បន ឧប្បត្តិយំ
តេសំ កថំ វិសេសោតិ? ការណស្ស ភិន្នត្តាយេវ។ តំតំភវបត្តនាភូតា ហិ
តណ្ហា តំតំភវបរិយាបន្នាយតនាភិលាសតាយ សយំ វិចិត្តរូចា
ឧបទិស្សយភាវេន តំតំភវនិព្ពត្តកកម្មស្ស វិចិត្តភេទតំ វិទហាតិ។ យតោ
តទាហិតវិសេសំ តំ តថារូបសមត្ថតាយោគេន អនេករូចាបន្និវិយ អនេកំ
វិសិដ្ឋសភាវំ ផលំ និព្ពត្តតិ។ តថា ច វត្ថុតិ "កម្មមេវ នេសំ វិសេសការណ"ន្តិ។
ន ចេត្ត សមត្ថតាភាវតោ អញ្ញំ វេទិតពុំ ការណវិសេសេនាហិតវិសេសស្ស
វិសិដ្ឋផលនិច្ឆាទនយោគ្យតាភាវតោ។ តថា ហិ សតិ ឯកស្សបិ កម្មស្ស
អនេកិន្ទ្រិយហេតុតាវិសេសយោគំ ឯកម្មិ កម្មន្តិអាទិនា យុត្តិតោ
អាគមតោបិ បរតោ សយមេវ វត្ថុតិ។ តថា ច ឯកស្សេវ កុសលចិត្តស្ស
សោឡសាទិវិចាកចិត្តនិព្ពត្តិហេតុភាវោ វុច្ចតិ។ លោកេបិ ឯកស្សេវ
សាលីព័ជស្ស បរិបុណ្ណាបរិបុណ្ណតណ្ហាលផលនិព្ពត្តិហេតុតា ទិស្សតិ។ កី វា
ឯតាយ យុត្តិចិញ្ចាយ, ន ចិន្តិតព្ពមេវេតំ។ យតោ កម្មវិចាកោ ចក្ខាធិនិ
កម្មវិចាកោ ច សញ្ញាការតោ ពុទ្ធានំយេវ កម្មវិចាកញ្ញាណផលយុត្តានំ
វិសយោ, ន អញ្ញេសំ អតក្កាវចរតាយ។ តេនេវ ច ភគវតា "កម្មវិចាកោ
អចិន្តេយ្យោ ន ចិន្តេតញ្ញោ, យោ ចិន្តេយ្យ ឧម្មាទស្ស វិហាតស្ស ភាគី អស្ស"តិ
(អ. និ. ៤.៧៧) អាទិនំ ទស្សេត្វា បដិក្ខិត្តំ។ អាវិញ្ញនំ បុគ្គលស្ស វិញ្ញាណស្ស វា
តំនិទ្ធកាវប្បត្តិយា ហេតុភាវោ។

សព្វេសន្តិ បទស្ស បករណ៍តោ ចារិសេសតោ វាលព្វមាណំ អត្ថវិសេសំ
អជានន្តោ យថាវុត្ថវសេនេវ អត្ថំ គហោត្វា “កោ ឯត្ថវិសេសោ” តិអាទិនា
ចោទេតិ។ ឥតរោ តេជានំ បច្ចេកំ អធិកកាវេ វិយ ទ្វិន្នំ តិណ្ណំ វា អធិកកាវេ បិ
យថាវុត្ថាធិកកាវេនេវ ឯកកាធិវសេន លព្វមាណាយ ឱមត្ថតាយ បិ
កាយប្បសាទោ ន ហោតីតិ វិញ្ញាយមាណត្ថា បករណ៍តោ ចារិសេសតោ វា
ចតុន្ទម្បិ ភូតានំ សមភាវេន កាយោ ហោតីតិ អយមត្ថោ សិទ្ធាតិ សព្វ-សន្តោ
ឥធ សមភាវធិបកោតិ ទស្សេតុំ “ឥទំ បណា” តិអាទិមាហ។ ឥមមត្ថំ ធិបតីតិ ច
យថាវុត្ថន ញ្ញាយេន “សព្វេស” ន្តិ វចនតោ អយមត្ថោ លព្វតិ, ន តស្ស
វាចកត្តាតិ ទស្សេតិ។ តេនេវាហ “អនុវត្ត... បេ... វសេន វុត្តត្ថា” តិ។
ឯកទេសាធិកការវិវាវណេនេវ ហិ ឯកទេសោមត្ថតានិវាវណាម្បិ
វិញ្ញាយតីតិ។ ឯកទេសោ អវយវោ។ ចតុធាតុសមុទាយនិស្សយស្ស ហិ
បសាទស្ស តទេកធាតុអធិកតា អវយវាធិកតា ហោតីតិ។

“បុរិមា ចេត្ត ទ្វេបិ វាទិនោ និកាយន្តរិយា” តិ វទន្តិ។
អាណោកាទិសហការីការណាសហិតានំយេវ ចក្ខាធិនំ
រូចាទិអវភាសនសមត្ថតាវិវស្ស ច សោតវិញ្ញាណុបនិស្សយភាវោ
គុណោតិ តេសំ លទ្ធិតិ អធិប្បាយេន “តំតំភូតគុណេហិ” តិអាទិ វុត្តំ។
តេជានំ វិយ វិវស្ស ភូតភាវាភាវតោ “យថាយោគ” ន្តិ វុត្តំ។ អថ វា រូចាទយោ
វិយ វិវស្ស ភូតគុណោតិ បរាធិប្បាយំ ទស្សេន្តោ “តំតំភូតគុណេហិ” តិ
អាហ។ តេជស្ស បន អាណោករូបេន, អាភាសសម្ពាស្សវិវស្ស សទ្ទេន,
វាយុស្ស គន្លេន, ឧទកស្ស រសេន, បថវិយា ដោជ្ឈព្ពេនាតិ ឥមមត្ថំ សន្ធាយ
“យថាយោគំ តំតំភូតគុណេហិ” តិ វុត្តំ សិយា។ រូចាទិគ្គហណោតិ រូចាទិវិសយេ
ចក្ខុវិញ្ញាណាទិកេ និច្ឆាទេតព្ពេតិ អត្ថោ។ ឧបករិតព្ពតោតិ
សហការីការណាភូតេហិ យថាវុត្ថភូតគុណេហិ ចក្ខាធិនំ សកិច្ចករណោ

ឧបករិតព្រឹត្តិការណ៍។ សភាវេន សុយ្យមាណស្សាតិ កេនចិ អនុច្ឆារិយមាណស្សេវ
លព្ពមាណត្តា វុត្តំ។ យដ្ឋនំ បនវិនា វាយុសន្នោមិ នត្ថិតិ។ អថ វា វាយុម្ហិ សន្នោ
សភាវេន សុយ្យតិ អាថេ រសោ មជ្ជរោតិ ច តស្ស លទ្ធិយេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។
ទុតិយវាទិស្សបិ និគ្គហោ ហោតិ តស្សបិ តេជាទិគុណា រូបាទយោតិ
ឯវំលទ្ធិកត្តា។

រូបាទិវិសេសគុណាហិតិ រូបាទិវិសេសគុណាយុត្តហិ។ តេជ... បេ....
វាយុហិតិ សហាកាសេហិ តេជាទិបរមាណូហិ។ កប្បាសតោវិសទិសាយាតិ
កប្បាសបថវិតោវិសេសយុត្តាយ តតោ អធិកសាមត្ថិយយុត្តាយាតិ
អធិប្បាយោ។ តស្សយេវាតិ កប្បាសបថវិយាយេវ។ យស្មា សាវិជ្ជមាណនិប
អវិសេសភូតានិ អត្ថិតិ គហេតុំ អសក្កុណោយ្យភាវេន អភិភវិត្វា បិតា, តស្មា
តស្សយេវ គន្លោ អធិកតរោ ភវេយ្យាតិ អត្តោ។ អយព្វា សព្វោ ឧត្តរោ “តស្ស
តស្ស ភូតស្ស អធិកតាយា” តិអាទិនា អដ្ឋកថាយំ (ធរ. ស. អដ្ឋ. ៦០០) វុត្តត្តា
តថាគតានំ វាទំ សម្បជ្ជិត្វា វេទន្តស្ស កណ្តាទស្ស វិសេន វុត្តោ។ “អត្តនោ
បន មតេន កណ្តាទកបិលាទយោ កេវលំ បថវាទិទ្រព្យមេវាតិអាទិ លទ្ធិ។
កណ្តាទសាសនាយ អធិមុត្តានំ សាសនេ អនវត្តាឡានំ កេសញ្ចំ អយំ
វាទោ” តិ ច វេទន្តិ។ ឯតស្សកុយស្សាតិ អាសវគន្ធតោ កប្បាសគន្លោ អធិកោ
សីតុទកវណ្ណតោ ឧល្លោទកវណ្ណោ ច អធិកោតិ ឯតស្ស ឧកុយស្ស។
តេជាទិអធិកេសុ ច សម្ពារេសុ រូបាទិនំវិសេសស្ស អទស្សនតោ ន រូបាទយោ
តេជាទិនំវិសេសគុណាតិ សិទ្ធិន្តិ អាហា “តទកា... បេ.... ត្ថិតា” តិ។ តេន ន រូបំ
តេជស្សវិសេសគុណោ ឯកន្តតោ តេជាទិកេ សម្ពារេវិសេសេន
អទស្សនតោ, យោ យស្សវិសេសគុណោ, ន សោ តទទិកេ សម្ពារេ ឯកន្តតោ
វិសេសេន ទិស្សតិ យថា បថវិអធិកេ សម្ពារេ អាចោទាត្ថតិ ទស្សតិ។ ឯវំ
សេសេសុបិ យថាយោគំ យោជេតព្ពំ។ កោ បន វាទោ នាណកលាបេតិ

សភាវតោ នាងត្ថាភាវេបិ មូលការណានាងត្ថវសេន អត្ថិ កោចិវិសេសោ
អសង្ស្យតេតិ ធស្សេតិ, យតោ បរមរណាធិកិរិយាសមត្ថតា នេសំ
កេសញ្ចាយេវ ធិស្សតីតិ។

ឯកម្មីតិ បិ-សន្តេន អនេកស្មី វត្ថុព្យមេវ នត្ថីតិ ធស្សេតិ។
បញ្ចាយតនិកត្ថភាវេ បត្តនា យា ធម្មកាមតាធិភាវេន វុត្ថា, តាយ និប្បន្នំ។
ឯតេន ការណវិសេសេន ជលវិសេសមាហា។ ន ហិទិអាធិនា វុត្ថមេវត្ថំ
សមត្ថយតិ។ តន្តិ កម្មំ។ វិសេសេនាទិ អត្ថនោ ការណោ អាហិតាទិសយេន។
តេនេវ សោតស្ស ន ហោតិ បច្ចយោ, តតោ អញ្ញេនេវ បន ហោតីតិ
អធិប្បាយោ។ តេន អនេកសភាវេន ការណោ អាហិតវិសេសំ ឯកម្មី កម្មំ
អនេកសភាវំ ជលំ និច្ឆាទេតុំ សមត្ថំ ហោតីតិ ធស្សេតិ។ ឥទានិ កម្មស្ស
វុត្ថប្បការវិសេសាភាវេ ទោសមាហា “ឥន្ទ្រិយន្តរការវប្បត្តិតោ” តិ។ តស្សត្ថោ
- ការណវិសេសាភាវេ ជលវិសេសស្ស អសម្ពវតោ យំ វិសេសយុត្តំ កម្មំ
ចក្ខុស្ស ការណំ, តស្ស តតោ អញ្ញវិសេសាភាវេ តទញ្ញាទ្រិយុប្បាទកតាបិ ន
សិយាទិ សោតិទ្រិយាធិនំ តតោ អនុប្បត្តិ ឯវ សិយា។ ឯវមិត្រត្ថាបិ។
វិសេសោទិ ចេត្ត កម្មស្ស តំតំឥន្ទ្រិយុប្បាទនសមត្ថតា អធិប្បេតា, សា ច បុព្វេ
ធស្សិតសភាវោវ។

អនេកាហិ មហាគ្គតចេតនាហិ ឯកាយ វា បរិត្តចេតនាសហិតាយ
បដិសន្ធិក្ខណោ កជត្តារូចានំ និព្វត្តីតិ ន សក្កាវិញ្ញាតុន្តិ “សព្វេសំ... បេ...
វិញ្ញាយតី” តិ វុត្ថំ។ ឥទានិ តមេវ អសក្កណោយ្យតំ វិត្តារតោ ធស្សេតុំ
“នាណចេតនាយា” តិអាធិ វុត្ថំ។ តស្សាយំ សង្ខេបត្ថោ - “បដិស... បេ...
បច្ចយោ” តិ ឯត្ថ យទិ នាណកម្មវសេន ឥន្ទ្រិយានំ ឧប្បត្តិ អធិប្បេតា, ឯវំ សតិ
មហាគ្គតកម្មេន ច កាមាវចរកម្មេន ច តំតំបដិសន្ធិក្ខណោ កជត្តារូបំ ឧប្បន្នំ

សិយា, ន ចេតំ យុត្តំ “មហាគ្គតចេតនា កម្មបច្ឆយោ” តិ (បដ្ឋា. ២.១២.៧៨)
វុត្តត្តា។ នាមិ តំ តំ កវនិយតវុបិ ទ្រិយេហិ វិកលិទ្រិយតា គតិសម្បត្តិយា
ឡិបទាតិកយោនិយំ បដិសន្ធិកូលោ យុត្តា។ អថ មហាគ្គតាហិ ឯវ
នាណាចេតនាហិ និព្ពត្តំ, ន ចេកា បដិសន្ធិ អនេកកម្មនិព្ពត្តា ហោតិ។
និច្ឆិតញ្ញោតំ សាកេតបញ្ញោនាតិ។ ឯវំ ឯកេន មហាគ្គតកម្មនា
ចក្ខុទ្រិយសោតិទ្រិយបាធយវត្ថុនំ ឧប្បត្តិញ្ញាបកេន ឥមិនា វចនេន
បរិត្តកម្មនាមិ ឯកេន យថាវហំ អនេកេសំ ឥន្ទ្រិយានំ ឧប្បត្តិ សិទ្ធាវាតិ វុត្តំ
“សិទ្ធិមេកេន កម្មេន អនេកិទ្រិយុប្បត្តិ ហោតិ” តិ។

សម្បត្តោយេវ នាម សម្បត្តិកិច្ចករណតោតិ ឥមមត្តំ ធស្សេតុ
“បដិ... បេ... នកតោ” តិ វុត្តំ។ អតិសុខុមការតោ មំសចក្ខុអកោចវេន
រូបាយតនេន សមន្នាគតសង្ឃាតវុត្តិតាយ ច “វាយុ វិយា” តិ វុត្តំ។
ចិត្តសមុដ្ឋានំ សទ្ធាយតនំ សោតវិញ្ញាណស្ស កធាចិបិ អារម្មណបច្ឆយោ ន
សិយា ធាតុបរម្យរាយ យដ្ឋេន្តស្ស ឧតុសមុដ្ឋានត្តា។ តេនាហ “ន ហិ... បេ...
បដ្ឋតិ” តិ។ បដ្ឋានេ (បដ្ឋា. ១.១.២) ច “សទ្ធាយតនំ សោតវិញ្ញាណស្ស
អារម្មណបច្ឆយេន បច្ឆយោ” តិ អវិសេសេន វុត្តំ។

ននុ ចិវេន សុយ្យន្តិ ទ្វេវ បិ តានំ លហុកំ សវនំ នត្តិ, តេសម្ប វា លហុកំ
សវនេន ទ្វេវាសន្នការានំ វិសេសោ ន សិយាតិ អធិប្បាយោ។ ន, ទ្វេ... បេ... តោតិ ន
ទ្វេវ បិ តេហិ វជកាធិសទ្ធា ចិវេន សោតវិញ្ញាណេន សុយ្យន្តិ, សចេ
សវនូបចារេ សោ សន្តោ ទ្វេវ អាសន្នេ ច បិ តានំ យថាភូតេ អាចាជកតេ សន្តេ
មនោវិញ្ញាណសង្ខាតតោ គហណាវិសេសតោ ចិវេន សុតោ សីយំ សុតោតិ
អភិមាណោតិ អត្ថោ។ ឯតមេវត្តំ វិត្តារតោ ធស្សេន្តោ “យថា ហិ” តិ អាធិមាហ។
និច្ឆយ... បេ... អភិមាណោ ហោតិ, សោតវិញ្ញាណប្បវត្តិ បន ឧភយត្ថាមិ

សមាធា, យស្មា សោ បន សន្តោ... បេ... អាគច្ឆតីតិ។ យទិ ឆាតុបរម្បរាយ
សន្តោ នប្បវត្តតិ, កេមំ បដិយោសាធិនំ ឧប្បត្តតិ អាហា “ទូរេ... បេ... បច្ចយោ
ហោតិ” តិ។ ឧប្បត្តិវសេន អាគតានីតិ ឯតេន រូបធម្មាបិ យត្ថ ឧប្បជ្ឈន្តិ, តត្ថេវ
ភិជ្ឈន្តិ, ន ទេសន្តរំ សង្កមន្តិ ទស្សេតិ។ យដ្ឋនសភាវានេវាតិ តេសំ ភូតានំ
សទ្ធសមុប្បត្តិហេតុការមាហា។ សោតបទេសស្សាតិ សោតទេសស្ស,
សោតទេសេ បិតស្សាតិ អត្ថោ។

ចក្កមតោ បុគ្គលស្ស អដ្ឋាសយវសេនាតិ ចិត្រវិចិត្ររូបាយតនេ
យេកុយ្យេន សត្តានំ ចក្កទ្វារិកជវនស្ស អនុកឡនវសេន បវត្តិ សន្ធាយ វុត្តំ។
កណ្តាក្ខបច្ឆិទ្កេយេវ បវត្តនតោតិ ឯតេន អធិដ្ឋានតោ ពហិទ្ធា ឥន្ទ្រិយំ បវត្តតិ
វាទំ បដិសេធទតិ។ អធិដ្ឋានទេសេ ឯវ ហិ ឥន្ទ្រិយំ វត្តតិ តត្ថ
កិច្ចាធិប្បយោគទស្សនតោ។ សតិបិ បនស្ស ពហិទ្ធា វុត្តិយំ នវិសយគ្គហណោ
សមត្ថតា, អញ្ញថា អធិដ្ឋានបិទហនេបិ វិសយគ្គហណំ ភវេយ្យាតិ។
អារម្មណគ្គហណាហេតុតោ ចាតិ កណ្តាក្ខបច្ឆិទ្កេយេវ វត្ថា
អារម្មណករណស្ស វិញ្ញាណស្ស វា ហេតុការតោ។

តញ្ជោហារេនាតិ គន្ធកន្ធក្គហណស្ស សហចរិតាយ គន្លោបិ តថា វុត្តាតិ
អធិប្បាយោ។ គន្លោ បច្ចយោតិ គន្លោ សហការីបច្ចយោតិ អត្ថោ។ ខេឡាទិកោ
បច្ចយោតិ យោជេតព្ពំ។ តថា បថីវីតិ សហការីបច្ចយន្តរក្ខតា
អដ្ឋតិកពាហិរា បថីវី អារម្មណគ្គហណោ បច្ចយោតិ អត្ថោ។ អាធារក្ខតាតិ
តេជោវាយោធាត្វនំ អាធារក្ខតា។ និស្សយក្ខតានន្តិ និស្សយមហាក្ខតានំ
អាចោតេជោវាយោធាត្វនំ។ សព្ពទាតិ ឧប្បិជ្ឈនកាលេ ច អនុប្បិជ្ឈនកាលេ
ច។ តត្ថាតិ ចតុរាសីតិបភេទេ ឧបរិមកាយសម្ព័ន្ធតេ រូបសមូហោ។ វិនិព្វន្តិតំ

អសក្កុណោយ្យានន្តិ ឥទំ ចក្កុទសកំ ឥទំ កាយទសកំ ឥទំ ភាវទសកន្តិ ឯវំ
កលាបតោបិ វិនិព្វន្តិតុំ អសក្កុណោយ្យានំ។

៦១៦. ធីយាធិនំ ដុសិត្វា ជានិតព្ពតោតិ ឥទំ ធីយាធិនំ ន
កាយវិញ្ញាណគោចរត្តា វុត្តំ, ធីយាធិវេហាររូចាធិនំ បន ដោជ្ជព្ពំ ដុសិត្វា
កាយវិញ្ញាណវិធីយា បរតោ បវត្តេន មនោវិញ្ញាណានបិ ជានិតព្ពត្តា វុត្តំ។
ធីយាធិសន្និវេសន្តិ ធីយាធិសន្និវេសវន្តំ។ ឯកស្មី ឥតរស្ស អភាវាតិ
ឆាយាតចានំ អាសោកនុកាវរាទព្វា អសហដ្ឋាយិតំ អាហា។ កថំ បន
អាសោកោ អន្ធការំ វិធមតីតិ? “អាសោកប្បវត្តិសមានកាលំ
អន្ធការសភាវេន បវត្តមានំ វណ្ណាយតនំ ភិដ្ឋតិ។ អន្ធការស្ស និស្សយោ
ហុត្វា បវត្តមានាធិក្ខតានិ កមេន តថាវុបស្ស វណ្ណាយតនស្ស និស្សយភាវំ
គច្ឆន្តិ”តិ កេចិ។ សហ អន្ធការេន តន្និស្សយក្ខតានំ និរោធសមនន្តរំ
តំសន្តតិយំ តាធិសេ បច្ចយសន្និចាតេ អាសោកនិស្សយក្ខតានំ ឧប្បត្តិតិ
វេទិតព្ពំ។ ន ហិ និស្សយមហាក្ខតេហិ វិនា អាសោកប្បវត្តិ អត្ថិ, នាបិ
អន្ធការសម្ពាតំ វណ្ណាយតនមេវ និរុដ្ឋតិ តំនិស្សយេហិ
បយុដ្ឋមានកឯកកលាបក្ខតោចារូចានំ សហេវ និរុដ្ឋនតោ។
បធិបសិទាមណីរំសិយោវិយ បថីចាការុក្ខាធិនិ មុញ្ញាត្វាបិ អន្ធការោ
បវត្តតីតិ វេទន្តិ។ មន្តំ បន ចាការាធិអាធារហិតំ ន សុដ្ឋ បញ្ញាយតិ, ពហលំ
អាធារំ និស្សាយ បវត្តតីតិ យុត្តន្តិ ច វេទន្តិ។

៦២០. “អមនុស្សសន្នោ”តិ ឯត្ថ អ-កាវោ ន មនុស្សតាមត្ថនិវត្តិអត្តោ
សទិសភាវធិបនតាយ អនធិប្បតត្តា, មនុស្សតោ បន អនញ្ញតានិវត្តិអត្តោតិ
ធស្សេតុំ “អមនុស្ស...បេ... ដ្ឋានយោបី”តិ អាហា។ តថា កិត្តតព្ពោតិ
“វិសជាលនសន្នោ”តិ អាធិនា វត្ថុវសេន កិត្តតព្ពោ។

២៣២. កម្មចិត្តាធិនាតិ អាធិ-សន្ទេន ឧតុអាហារេ សង្ក្ខណ្ហាតិ។
តំតទាការាវនីតិ ឥត្តិលិដ្ឋាធិអាការាវនិ។ ឥត្តិទ្រិយំ បដិច្ច សមុជ្ឈហន្តិ
អញ្ញមញ្ញបច្ចយានិបិ ឥត្តិលិដ្ឋាធិនិ យេតុយ្យេន ឥត្តិទ្រិយសហិតេ ឯវ សន្តានេ
សញ្ញាវា ឥតរត្ត ច អភាវា ឥទ្ធិយហេតុកានិ វុត្តានិ។ អញ្ញថាតិ
ឥត្តិលិដ្ឋាធិអាការតោ អញ្ញថា, ឥត្តិទ្រិយាការេ វា។ ឥត្តិគ្គហធាស្ស ចាតិ
ឥត្តិ ចិត្តប្បវត្តិយា។ តេសំ រូចានន្តិ ឥត្តិលិដ្ឋាធិអាការរូចានំ។ យធិ ឥត្តិទ្រិយំ
ឥត្តិលិដ្ឋាធិអាការរូចានំ សហការីការណំ, អថ កស្មា តស្ស
ឥទ្ធិយាធិបច្ចយភារោ តេសំ ន វុត្តោតិ? នេវ តំ សហការីការណំ, អថ ខោ
តេសំ តញ្ញាវភាវិតាមត្តេន តំ ការណាន្តិ វុច្ឆតីតិ ធស្សេតុំ អាហា “យស្មា
បនា”តិអាធិ។

២៣៣. លិដ្ឋំ បរិវត្តមាទំ បុរិមលិដ្ឋាធារជាតិអនុបមេវ ហុត្វា បរិវត្តតីតិ
កត្វា វុត្តំ “បដិសន្ធិយំ វិយ បវត្តេបី”តិ។ យស្ស...បេ... នោតិ អាធិវចនតោតិ
អាធិ-សន្ទេន “យស្ស វា បន បុរិសិទ្ធិយំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ឥត្តិទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតីតិ
នោ”តិ (យម. ក. ឥទ្ធិយយមក. ១៨៨) សង្ក្ខណ្ហាតិ។

២៣៤. ឆ្វារភារេន កុច្ឆិតានំ អាសវជម្ពានំ បវត្តិដ្ឋានតាយ បសាទវិសេសេ
វិយ វិញ្ញត្តិវិសេសេបិ កាយវេហារប្បវត្តិ ធន្តញ្ញា។ វិត្តម្ពនសភាវតាយ
វាយោធាតុយា ជម្ពនំ “វាយោធាតុកិច្ច”ន្តិ វុត្តំ។ កិច្ចម្បិ ហិ ជម្ពានំ
សភារោយេវាតិ។ បថវិធាតុយា អាការោ វចីវិញ្ញត្តិ វុត្តំ វុច្ឆតីតិ យោជនា។

២៣៥. វិតក្ក...បេ... គហិតាតិ យថាធិប្បេតត្ថាភិព្យញ្ញកាយ វាចាយ
សមុជ្ឈាបនាធិប្បាយប្បវត្តិ សន្ធាយ វុត្តំ។ តទា ហិ សា តេហិ បរិគ្គហិតា ធាម
ហោតីតិ។ ឯកស្សបិ អក្ខរស្ស អនេកេហិ ជវនេហិ និព្ពត្តេតព្ពត្តា តថា
និព្ពត្តិយមានតាយ អសមត្ថសភាវត្តា នវិញ្ញាតវិសេសា នភិដ្ឋា ឯវាតិ អាហា

“សរ...បេ... ភិក្ខុ” តិ។ អញ្ជោតិក្កោតិ អន្តរន្តរា ឧប្បជ្ឈមាណេហិ អសំសដ្ឋេ។
“បច្ឆិមចិត្ត” តិ អវិសេសេន ចុតិចិត្តំ វុត្តតិ អធិប្បាយេន “អញ្ជោសម្មិ
ចុតិចិត្តំ...បេ... ញាយតី” តិ វុត្តំ។

អថ វា “យេ ច វូចាវចរំ អវូចាវចរំ ឧបបដ្ឋិតា បរិនិព្វាយិស្សន្តិ, តេសំ
ចរន្តានំ តេសំ វចីសន្និវារេ និរុដ្ឋិស្សតិ, នោ ច តេសំ កាយសន្និវារេ
និរុដ្ឋិស្សតី” តិ (យម. ២.សង្ខារយមក.៨៨) វូចាវចរករូបបដ្ឋនកានំ
កាមាវចរចុតិចិត្តស្សបិ កាយសន្និវារសមុដ្ឋាបនវចនេន ខីណាសវេហិ
អញ្ជោសម្មិ...បេ... ញាយតី” តិ វុត្តំ។ យស្មា ច -

“យស្ស កាយសន្និវារេ និរុដ្ឋិស្សតិ, តស្ស វចីសន្និវារេ និរុដ្ឋិស្សតី តិ
អាមន្តា” តិ (យម. ២.សង្ខារយមក.១០៨),

“យស្ស កាយសន្និវារេ និរុដ្ឋិស្សតិ, តស្ស ចិត្តសន្និវារេ និរុដ្ឋិស្សតី តិ
អាមន្តា” តិ (យម. ២.សង្ខារយមក.១០៨) ច,

“បច្ឆិមចិត្តស្ស ភក្កក្ខណោ តេសំ កាយសន្និវារេ ច ន និរុដ្ឋិស្សតិ
ចិត្តសន្និវារេ ច ន និរុដ្ឋិស្សតី” តិ (យម. ២.សង្ខារយមក.១១៣) -

អាធិវចនតោ ច បច្ឆិមចិត្តស្ស បុរតោ សោឡសមេន ចិត្តេន តតោ ឡិវមេន វា
សន្និ អស្សាសបស្សាសា ន ឧប្បជ្ឈន្តិ តិ សិទ្ធិ។ យទិ ឧប្បជ្ឈយ្យំ, “បច្ឆិមចិត្តស្ស
ភក្កក្ខណោ តេសំ កាយសន្និវារេ ន និរុដ្ឋិស្សតី” តិ ន វទេយ្យ, វុត្តញោតំ, តស្មា
ហេដ្ឋិមកោដិយា ចុតិតោ បុរិមេន សត្តរសមេន ឧប្បជ្ឈា អស្សាសបស្សាសា
ចុតិយា ហេដ្ឋា ទុតិយេន ចិត្តេន សន្និ និរុដ្ឋិស្សន្តិ។ តេន “យស្ស ចិត្តស្ស អនន្តរា
កាមាវចរានំ បច្ឆិមចិត្តំ ឧប្បជ្ឈិស្សតី” តិ ចុតិចិត្តស្សានន្តរបច្ចយក្ខតស្សបិ
ចិត្តស្ស កាយសន្និវារសមុដ្ឋាបនតា វុត្តា។

អថ វា យស្ស ចិត្តស្សាតិ យេន ចិត្តេន សព្វបដិមោ កាយសង្ខារោ
ឧប្បជ្ជតិ។ តំ ចិត្តំ វុត្តន្តិ គហោតត្ថំ, ន បដិមចិត្តស្ស អនន្តរបច្ចយភូតំ។
អនន្តរាតិ ហិ កាយសង្ខារុប្បាទនំ អន្តរំ វិជា, យតោ បច្ឆា
កាយសង្ខារុប្បាទនេន អនន្តរំ តំ ហុត្វា បដិមចិត្តំ ឧប្បជ្ជស្សតីតិ អត្ថោ។
កស្មា? “ឥតវេសំ វចីសង្ខារោ ច និរុដ្ឋិស្សតិ កាយសង្ខារោ ច និរុដ្ឋិស្សតី”តិ
(យម. ២.សង្ខារយមក.៨៨) វុត្តត្តា។ អញ្ញថាបដិមចិត្តតោ
បុរិមតតិយចិត្តសមដ្ឋិនំ កាយសង្ខារោ ឧប្បជ្ជតីតិ អាបជ្ជតីតិ។ ឯវំ សព្វេសម្មិ
បុតិចិត្តស្ស រូបជនកតាភាវេ អាគមំ ទស្សេត្វា ឥទានិ យុត្តិ ទស្សេតុំ “ន
ហិ”តិអាទិមាហា។ តត្ថ គព្ពគមនាទីតិ អាទិ-សន្ទេន
ឧទកនិមុគ្គអសញ្ញាភូតកាលកតចតុត្ថជ្ឈានសមាបន្នរូបាបកវសមដ្ឋិនិរោធន
សមាបន្នភាវេ សង្ខណ្តាតិ។

២៣៧. អនេកេសំ កលាចានំ ឯកតោ ហុត្វា ឯកយនបិណ្ឌភាវេន
បវត្តនតោ កលាបន្តរភូតានំ កលាបន្តរភូតេហិ សម្ពុជ្ជភារោ វុត្តោ។ យតោ
តេសំ ធុរិញ្ញេយ្យនាទត្ថំ, ន បន អវិនិព្វត្តភាវតោ។ តំតំភូតវិវិត្តតាតិ តេសំ
តេសំ ភូតានំ វិភត្តភារោ កលាបន្តរភូតេហិ វិភត្តសភាវតា អសំកិណ្ឌាតាតិ
អត្ថោ។ យស្មា បន យថាវុត្តា វិវិត្តតា រូបានំ ឱសានំ ហោតិ, តស្មា
“រូបបរិយន្តោ”តិ វុត្តំ។ អថ វា តំតំភូតសុញ្ញតា។ យេសញ្ញា បរិច្ឆេទោ
អាគាសោ, តេសំ បរិយន្តតាយ តេហិ សុញ្ញភារោតិ លក្ខិតញ្ញោ។ តតោយេវ ច
សោ ភូតន្តវេហិ វិយ តេហិ អសម្ពុជ្ជាតិ វុច្ឆតីតិ។ អញ្ញថាតិ បរិច្ឆិន្ទិតព្កេហិ
អសម្ពុជ្ជភារាភាវេ។

២៣៨. តំតំវិការាធិករូបេហិតិ ឯត្ថ កថំ ចម្មសុវណ្ណេសុ មុទុតាកម្មញ្ញតា
លព្ពន្ធិ, ននុលហុតាធិវិការា ឯកន្តតោ ឥន្ទ្រិយពទ្ធរូបេ ឯវ បវត្តនតោ

អនិច្ច័យពន្លឺ នលត្តន្តិ? សច្ចមេតំ, ឥធម៌ បន តំសធិសេសុ តញ្ញាហារវសេន
វុត្តំ។ តថា ហិ តូលបិច្ចអាទិសុ គរុភារាវាទិហេតុនំ ភូតានំ អធិកភារាភារតោ
លហុអាទិវេហារោ។ និទ្ទិសិតព្ពជម្ពនិស្សយរូបេ ឯវ វា សន្ទាយ
“តំតំវិការាធិករូបេហិ” តិ វុត្តន្តិ ធម្មតំ។ សព្វេ សព្វេសំ បច្ចយាលហុតាធិនំ
អញ្ញមញ្ញវិជហនតោតិ អធិប្បាយោ។

២៤០. អាចយសន្តេនេវាតិ និទ្ទេសេ វុត្តអាចយសន្តេនេវ។ យោ អាយតនានំ
អាទិចយត្តា អាចយោ បុនប្បុនំ និព្ពត្តមាធានំ, សោវ រូបស្ស ឧបរិចយត្តា
ឧបចយោតិ អធិប្បេតំ អត្ថំ ចាឡិយំ យោជេត្វា ធស្សេតុំ “ចាឡិយំ
បធា” តិ អាទិ វុត្តំ។ ឧប-សន្តោ បឋមតោ “ធានំ, ភិក្ខុវេ, បណ្ឌិតុបញ្ញត្ត” តិ អាទិសុ
(អ. និ. ៣. ៤៥) វិយ។ ឧបរិអត្តោច “សម្មជ្ជេ ឧបសិត្តេ ច, តេ និសីទីសុ
មណ្ឌាបេ” តិ អាទិសុ វិយ។ អញ្ញថាតិ ឧប-សន្តស្ស ឧបរិអត្តស្សេវ គហាលោ។

២៤១. ជលវិបច្ឆនបកតិយាតិ ជលវិបច្ឆនសភាវេន។ ជលមេវ វា បកតីតិ
អាយុសំហរាធានិធា ជលសភាវេន ជរានិទ្ទេសោតិ អត្តោ។ តថា ហិ
“ជលូបចារេន វុត្តា” តិ វុត្តំ។ សុបរិណាតរូបបរិចាកកាលេ ហានិទសកាធិសុ។

២៤២. កត្តត្ថសភាវតោតិ មូលជលាធិនំ ឥធាធិប្បេតអាហារវត្ថុនំ មុខេន
អសនាធិកត្តត្ថសភាវតោ។ វិសភូតេ សង្ឃតេ ឱជា មន្ទា ហោតីតិ
សវិសត្តាភាវតោ សុខុមតា វុត្តា។ អង្គមង្គានុសារិនោ រសស្ស សារោតិ
រសហរណីធមនិជាលានុសារេន សរីរារយវេ អនុប្បវិជ្ជស្ស អាហាររសស្ស
អព្ពន្ធភារាបច្ចយោ ស្មេហោ, យោ លោកេ រសធាតូតិ វុច្ឆតិ។

ឧបាទានកាជនីយកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

នោឧបាទានកាជនីយកថាវណ្ណានា

៦៤៦. “ឯកំ មហាភូតំ បដិច្ច តយោ មហាភូតា តយោ មហាភូតេ បដិច្ច
ឯកំ មហាភូត”ន្តិអាធិវចនតោ (បដ្ឋា. ១.១.៥៣) ឯកំ មហាភូតំ
អវសេសមហាភូតេ និស្សយតិ, តេហិ ឧបាទារូបេន ច និស្ស័យតីតិ អាហ
“និស្សយតិ ច និស្ស័យតិ ចា”តិ។

៦៤៧. មហាភូតានំ អញ្ញមញ្ញាវិជហនតោ ឯកស្ម័យ្យំ កលាបេ អនេកំ
ដោជ្ឈតំ អត្ថីតិ ដោជ្ឈតុសភាវេសុយេវ អនេកេសុបិ អារម្មណេសុ
អាចាជគតេសុ អាភោគាធិវសេន ឯកំយេវ វិញ្ញាណុប្បត្តិហេតុ ហោតីតិ
អយំ វិចារោ ទស្សិតោ។ ឥតវេសុបិ បន យថាយោគំ ទស្សេតញ្ចោ។ តត្ថ
រសារម្មណំ តាវ ឥន្ទ្រិយនិស្សយំ អល្លិយិត្វាវិញ្ញាណុប្បត្តិហេតុភាវតោ
សតិបិ អនេកេសំ រសានំ អាចាជគមនេ ឯកស្មី ខណោ ឯកប្បការំយេវ
យថាវុត្តនយេន ជីវ្ហាវិញ្ញាណុប្បត្តិហេតុ ហោតិ, តថា គន្ធារម្មណំ។
រូបសន្ធារម្មណានិ បន ឥន្ទ្រិយនិស្សយំ អសម្មត្វាវ
វិញ្ញាណុប្បត្តិហេតុភាវតោ យោគ្យទេសេ អវដ្ឋិតានិ យត្តកានិ
សហការីបច្ចយន្តរគតំ ឧបការំ លភន្តិ, តត្ថកានិ ឯកស្មី ខណោ ឯកជ្ឈំ
អារម្មណំ ន ហោតីតិ ន វុត្តញ្ញានិ។ តថា ហិ សន្នោ និគ្រឿសាធិកោ
អនេកកលាបគតោ តថា វល្លោហិ សិវិកុព្វហននិយាមេន ឯកជ្ឈំ អារម្មណំ
ហោតីតិ។ ឯត្ថាបិ ច អាកុជិតវសេន អារម្មណានិមត្តតាវសេន
អនេកកលាបសន្និច្ចាតេបិ កត្តចិ វិញ្ញាណុប្បត្តិ ហោតិយេវ។
បសាទានិមត្តតា បិក្កាធិវិពន្ធាភាវេន បសាទស្ស តិក្ខតា។ កថំ បន ចិត្តស្សាតិ
ចិត្តសាមញ្ញតោ ឯកត្តនយវសេន បុច្ឆតិ។

៦៤៨. តាធិសាយាតិ យា បច្ឆវជនស្ស អត្ថីតិបិ ន គហិតា។ សន្តិ សមាធា។
ឯវន្តិ យថាសសម្ភារុទកំ សសម្ភារបថវិយា អាពន្ធកំ, ឯវំ បរមត្ថុទកំ

បរមត្ថបថវិយាតិ ទស្សេតិ។ តទន្ទបបច្ចយេហិតិ អត្តនោ
អាពន្ធនានុគុណេហិ អាពន្ធយមាទេហិ សន្ធារណាទិកិច្ចេហិ បុរិមេហិ ច
បថវីអាទីហិ។ អដុសិត្វា បតិជ្ជា ហោតិ, អដុសិត្វា អាពន្ធតីតិ ឥមិនា
ដុសិតត្ថុដុសនកកាវោ អាចោធាតុយំ នត្ថិតិ ដោជ្ជត្តវសេន ឧភយធម្មតំ អាហា។
អញ្ញមញ្ញំ និស្សយតា អញ្ញមញ្ញនិស្សយតា។ អថ វា អញ្ញមញ្ញតា ច
និស្សយតា ច អញ្ញមញ្ញនិស្សយតា។ យទិ ដោជ្ជត្តាដោជ្ជត្ថុធាតុនំ
ដោជ្ជត្ថុភាវេន វិនា អញ្ញមញ្ញនិស្សយតា, បថវីអាទីនំ កក្កុឡាទិសភាវោ ឯវ
ដោជ្ជត្ថុភាវោតិ តត្ថិវហេន កថំ តេសំ អាចោធាតុយា និស្សយាទិកាវោតិ អាហា
“អវិនិព្ពោគវុត្តិសូ”តិអាទិ។ អញ្ញមញ្ញបច្ចយេត្វតេសូតិ ឯតេន ឧបាទារូបំ
និវត្តេតិ។ អថ វា បុព្វេ អដ្ឋកថាធិប្បាយេ ឋត្វា ដោជ្ជត្តាដោជ្ជត្ថុធាតុនំ វិសិដ្ឋំ
អញ្ញមញ្ញនិស្សយតំ វត្វា ឥនានិ អត្តនោ អធិប្បាយេ ឋត្វា អវិសេសេន តំ
ទស្សេន្តោ អាហា “អវិនិព្ពោគវុត្តិសូ”តិអាទិ។ តំយេវ អវិសិដ្ឋំ
អញ្ញមញ្ញនិស្សយតំ ទទ្ទំ កត្វា ទស្សេន្តោ “នាបិ សហជាតេសូ”តិអាទិមាហា។
តត្ថ អដុសនំ តាវ ឯកកលាបគតត្តា នវិចារេតត្ថំ, ដុសនំ បន កថន្តិ?
ឯកកលាបគតត្តា ឯវ។ វិសុំ សិទ្ធានំយេវ ហិ វិសយមហាភូតានំ
កាយប្បសាទនិស្សយត្វតេសុ ដុសនំ ទិស្សតិ។

ឈាយតីតិ បរិបច្ចតិ។ ន ឧណ្ហា ហុត្វាតិ ឯតេស្ស ឧណ្ហាសភាវា ហុត្វាតិ
អយមត្ថោតិ កត្វា “តេជោសភាវតំយេវ បដិក្ខិបតី”តិ វុត្តំ។ ឧណ្ហាបដិបក្ខត្តា
សីតេស្ស ឧណ្ហាតាយ បដិក្ខេបេ សីតតាសង្គា សិយាតិ អាហា “ន សីតត្ថំ
អនុជាធាតី”តិ។ តេជោសភាវតំយេវ វា សីតតាយបិ ទស្សេតុំ “ន សីតត្ថំ
អនុជាធាតី”តិ វុត្តំ។ តេនេវាហា “តេជោ ឯវ ហិ សីត”តិ។ មន្តេ ហិ ឧណ្ហាភាវេ
សីតពុទ្ធិតិ តេជោ ឯវ ហិ សីតំ។ កថំ បនេតំ វិញ្ញាយតីតិ? សីតពុទ្ធិយា
អវវត្ថិតការតោ ចារាចារំ វិយ។ តថា ហិ អាតបេ ឋត្វា ធាយំ បរិជ្ជានំ សីតពុទ្ធិ

ហោតិ, តត្ថេវ បថវីកត្តតោ និគ្គតានំ ឧណ្ហាពុទ្ធិតិ។ យទិ តេជោយេវ សីតំ,
 ឧណ្ហាភាវេន សទ្ធិ សីតភាវោបិ ឯកស្មី កលាបេ ឧបលព្ពេយ្យាតិ អាហា
 “សីតុណ្ហានញា”តិអាទិ។ ឧណ្ហាសីតកលាបេសុ សីតុណ្ហានំ អប្បវត្តិ។
 ទិដ្ឋំ...បេ.... យុដ្ឋតិ, ន អាថោធាតុវាយោធាតុនំ សីតភាវេតិ អធិប្បាយោ។
 អាថោធាតុយា ហិ វាយោធាតុយា សីតភាវេ ឧណ្ហាភាវេន សទ្ធិ ឯកស្មី កលាបេ
 សីតភាវោលព្ពេយ្យ, ន បនលព្ពតិ។ ន ចេត្ត អាថោធាតុអធិកេ
 វាយោធាតុអធិកេ វា កលាបេ សីតភាវោតិ សក្កាវិញ្ញាតុំ តាធិសេបិ កត្តចិ
 កលាបេ អលព្ពមានត្តា សីតភាវស្សាតិ។ ខរតាធិសភាវាធិកស្ស
 ភូតសង្ឃាតស្ស ធរតាធិសភាវាធិកតាបត្តិ ភាវញ្ញាបត្តំ។ តំ បន យថា ហោតិ,
 តំ ធស្សេតុំ “បច្ឆ...បេ.... ប្បត្តិ”តិ អាហា។

៦៥២. ឯកន្តនចិត្តសមុដ្ឋានាធិតិ អាទិ-សទ្ធន ឯកន្តអនុចាធិន្ទចាធានិយាធិ
 សង្កណ្ហាតិ។ បុរិមានម្បីតិ “យំ វា បនញ្ញម្បី”តិ ឯតស្មា វចនតោ បុរិមានំ
 អនុចាធិន្ទានំ សទ្ធាយតនកាយវិញ្ញត្តិអាទិនំ នចិត្តសមុដ្ឋានានញា
 ចក្ខាយតនសោតាយតនាធិនំ។ នកម្មស្សកតត្តាភាវាធិកន្តិ
 នកម្មស្សកតត្តាភាវំ នចិត្តសមុដ្ឋានភាវន្តិ ឯវមាធិកំ។ ឯកន្តាកម្មជាធិស្វតិ
 អាទិ-សទ្ធន ឯកន្តាចិត្តជំ គយ្ហតិ។ តា ជវតាអនិច្ចតា។ អនេកន្តេសុ ន
 គហិតាតិ ឯកន្តតោ អកម្មជេសុ សទ្ធាយតនាធិសុ អចិត្តជេសុ ច
 ចក្ខាយតនាធិសុ គហេត្វា ចតុសមុដ្ឋានិកត្តា អនេកន្តេសុ រូចាយតនាធិសុ ន
 គហិតាតិ អត្ថោ។

៦៦៦. អនិច្ចន្តតាតិ អញ្ញំ អនបេក្ខិត្វា សភាវតោ អសិទ្ធិត្ថំ។ តស្សាតិ
 វិញ្ញត្តិទ្វយស្ស។

នោឧចាធាភាជនីយកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ទុកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណានា

៩៦៦. “សត្វំ រូបំ មនសាវិញ្ញាត”ន្តិ វចនតោ យទិវិញ្ញាតតោ អញ្ញំ ទិដ្ឋាទិ ន
ហោតីតិ “កតមំ តំ រូបំ ទិដ្ឋ”ន្តិអាទិនា បុត្តា ន កតា, ឯវំ សន្តេ ចតុក្កភាវោ
កថន្តិ អនុយោគំ មនសិ កត្វា អាហ “ទស្សនាទិគ្គហណាវិសេសតោ”តិ។
ទស្សនំ សវនំ មិនិត្វា ជាននំ វិជាននញ្ញាតិ ឯតស្មា
ទស្សនាទិគ្គហណាវិសេសតោ។ ឯតេន កាហកភេទេន គហេតព្ភភេទោតិ
ទស្សេតិ។ ឥទានិ សមុខេនបិ គហេតព្ភភេទោ លព្ភតីតិ ទស្សេតុំ “ទិដ្ឋា...បេ...
ភាវតោ”តិ វុត្តំ។

បញ្ចកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៩៦៩. តទិទំ នយករណំ ធម្មិធាទីសុ តីសុ សង្កហេសុ យោជិតំ។

បកិណ្ណកកថាវណ្ណានា

៩៧៥. ឯកន្តតោ នីវរណត្តា មិទ្ធស្ស “នត្ថិ នីវរណា”តិ វចនេន គហណាត្ថិ
ទស្សេតុំ “មិទ្ធស្សបិ នីវរណស្សា”តិ វុត្តំ។ ន ច រូបំ បហាតព្ភំ
និប្បិយាយប្បហានស្ស ឥធម អធិប្បេតត្តា។ ឯត្ថ កេចិ
“នាមកាយរូបកាយគេលញ្ញាសភាវតោ ទុរិដំ មិទ្ធិ។ តត្ថ បុរិមំ ‘នីវរណា’តិ
វចនេន វុត្តំ, ឥតរំ រូបសភាវ”ន្តិ វទន្តិ។ តត្ថ យំ តំ អរូបតោ អញ្ញំ មិទ្ធិ
បរិកប្បិតំ, តម្បិ នីវរណំ មិទ្ធសភាវតោ ឥតរំ មិទ្ធិវិយាតិ បរិកប្បិតមិទ្ធស្សបិ
ន សក្កា នីវរណភាវំ និវត្តេតុន្តិ តេសំ វចនស្ស នីវរណាប្បហានវចនេន វិរោធំ
ទស្សេន្តោ “ន ច រូបកាយ”ន្តិអាទិមាហ។ អថ វា ទីណាសវានំ

សោប្បនសភាវតោ សោប្បស្ស ច មិទ្ធិហេតុកត្តា អត្ថិ មិទ្ធិរូបន្តិ វាទំ សន្ទាយ
ឧត្តរមាហា “ន ច រូបកាយគេលញ្ញា”ន្តិអាទិនា។ តត្ថ មិទ្ធិមេវ សោប្បហេតុតិ
នាយំ អវជារណា ឥច្ឆិតា, សោប្បហេតុ ឯវ មិទ្ធិន្តិ បន ឥច្ឆិតាតិ មិទ្ធិតោ
អញ្ញាបិ សោប្បហេតុ អត្ថិ, កោ បន សោ? រូបកាយគេលញ្ញា។ ន ច រូប... បេ....
វចនតោតិ យោជនា ទដ្ឋញ្ញា។

វចីយោសាទីតិ អាទិ-សន្តេន ហុកាវាទិសន្តោ សង្កយ្ហតិ។
អង្គលិដោជាទិសន្តោ ឧត្តសមុដ្ឋានោយេវ, ចិត្តបច្ចយោ បន ហោតិ។
រូបភាវមត្តានីតិ ជរាមរណសភាវាទំ រូបាទំ តំធម្មមត្តានិ, តតោ ឯវ ន
ជាតិអាទិធម្មវត្តានីតិ អាហា “ន សយំ សភាវវត្តានី”តិ។ យថា ជរា អនិច្ចតា ច
រូបភាវមត្តំ, ឯវ ជាតិបីតិ ជាតិយា រូបភាវមត្តតាយ ឧបសំហារណតោ តថា-
សន្តោ។

តេសំ រូបធម្មានំ។ សន្តោតាទិ-សន្តោ វិយ អភិទិត្តិត-សន្តោបិ
វត្តមានកាលិកោបិ ហោតីតិ “អភិទិត្តិត្តិយមានធម្មក្ខណស្មី”ន្តិវុត្តំ។
ឯវមបីតិ យទិបិ ជិវណភិជ្ជនភាវា ជិវណាទិសភាវាទំ ធម្មានំ
ជនកបច្ចយ កិច្ចានុភាវក្ខណោ អភាវតោ តប្បច្ចយភាវវោហារំ
អភិទិត្តិតវោហារញ្ច ន លភន្តិ, ឯវមបិ តេសំ ឧទាទិន្ទតា វត្តញ្ញាតិ សម្ពុន្នោ។
“ជរាមរណំ បដិច្ចសមុប្បន្ន”ន្តិវចនតោ តស្ស បរិយាយតំ វិវតិ “តេសំ
ឧប្បាទេ សតី”តិអាទិនា។

យទិ ឯវន្តិ យទិ និស្សយបដិពទ្ធុវុត្តិកា ជាតិអាទយោ, ឯវំ សតិ។
“មហាភូតានំ ឧទាទាយរូប”ន្តិវចនតោ ភូតនិស្សិតេសុ កេវលោ
ឧទាទាយវោហារោតិ ឧទាទាយេ និស្សិតាបិ អបរេន ឧទាទាយ-សន្តេន
វិសេសេត្វា វត្តញ្ញាតិ អធិប្បាយេន “ឧទាទាយុទាទាយភាវោ អាបន្នតី”តិ

អាហា។ ការណាការណាមិ ការណាវិយ វោហារោ ហោតិ “ចោវេហិ គាមោ
ធខ្យោ”តិ យថាតិ ធស្សន្តោ “ភូត...មេ... ត្ថនតោ”តិ អាហា។ ឥនានិ បរម្បរា វិនា
និប្បវិយាយតោ ឧប្បាទាធិនំ ភូតបដិពទ្ធភារំ សហ និធស្សនេន ធស្សតុំ “អបិ
ចា”តិ អាធិមវោច។ វិការបរិច្ឆេទាមិ ឧចាទាយរូបវិការាធិការេ
ភូតបដិពទ្ធភារំ វិនិវត្តិតោ ឯកស្មី កលាមេ ឯកេការំ វិការាធខយោតិ
ជីវិតិន្ទ្រិយំ វិយ កលាចានុចាលកំ កលាបរិការាធិការេតោ ច
“ឧចាទាយរូចានិ”ឥច្ឆេវ វុច្ឆន្តិ តិ អាហា “ឯវំវិកា...មេ... យោជេតញ្ចានី”តិ។

អសង្ខតការិនិវារណត្ថំ បរិនិប្បន្នតា វុត្តាតិ ឥទំ អបរិនិប្បន្នសភារំវតោ
អនុបលព្ភមានតាយ សសវិសាលំ វិយ កេនចិ ន សង្ខតន្តិ អសង្ខតំ នាម
សិយាតិ ឥមិស្សា អាសង្កាយ និវត្តនវសេន វុត្តំ។ អថ វា រូបវិការាធិការេតោ
រូបភារោ វិយ រូបេ សតិ សន្តិ, អសតិ ន សន្តិ តិ សិទ្ធាយ បដិច្ចសមុប្បន្នតាយ
សាធិតា បរិនិប្បន្នតា តេសំ សង្ខតការំ សាធន្តិ អសង្ខតការំ និវារណត្ថំ
ជាយតីតិ វុត្តំ “អសង្ខតការិនិវារណត្ថំ បរិនិប្បន្នតា វុត្តា”តិ។

បកិណ្ណាកកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

រូបកណ្ណាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. និក្ខេបកណ្ណំ

តិកនិក្ខេបកថាវណ្ណានា

៩៨៥. យថាវុត្តជស្សបញ្ចមកាធិរាសិកិច្ចវហិតត្តា កេចិ ធម្មេវិសុំ ឋបេត្វា
សោវចស្សតាធិអវុត្តវិសេសសង្កណ្ឌនត្តញ្ច, វេនេយ្យជ្ឈាសយវសេន វា
ធន្ទាធខយោ “យេវាបនា”តិ វុត្តាតិ យេវាបនកានំ បទុទ្ធាវេន និទ្ទេសានវហតាយ

ការណ៍ វុត្តន្តិ បាធយវត្ថុស្ស តថា និទ្ទេសានវហតាយ ការណ៍ វេទន្តោ
“សុខុមុចា...បេ.... ហិតស្ស” តិ អាហា។ សុខុមភាវេបិ ឥន្ទ្រិយាធិសភាវានិ
ឧបាទាយរូបាធិ អាធិបច្ឆាធិវសេន ចាកដានិ ហោន្តិ, ន អតំសភាវំ
សុខុមុចាធយរូបន្តិ បាធយវត្ថុស្ស បទុផ្ការេន កុសលត្ថិ កបទភាជនេ
និទ្ទេសានវហតា វុត្តា។ សុខុមភាវតោយេវ ហិ តំ មហាបករណេបិ “យំ រូបំ
និស្សាយ មនោធាតុ ច មនោវិញ្ញាណធាតុ ច វុត្តន្តិ” តិ (បដ្ឋា. ១.១.៨)
និស្សិតធម្មមុខេន ធន្សិតន្តិ។ វេនេយ្យជ្ឈាសយវសេន វា បាធយវត្ថុ បទុផ្ការេន
ន ធន្សិតន្តិ ធន្នំ។ យេន បន អធិប្បាយេន រូបកណ្ណោ បាធយវត្ថុ ធុរិយេន
រូបសង្កហាធិសុ ន វុត្តំ, សោ រូបកណ្ណាវណ្ណោនាយ វិភាវិតោ ឯវាតិ។ និក្ខិបិត្វាតិ
បទស្ស បក្ខិបិត្វាតិ អត្តោតិ អធិប្បាយេន “វិត្តារទេសនំ អន្តោគដំ កត្វា” តិ
វុត្តំ។ មូលាធិវសេន ហិ ទេសិតា កុសលាធិធម្មា តំ តំ ចិត្តប្បាធាធិវសេនបិ
ទេសិតា ឯវ ធាម ហោន្តិ តំសភាវានតិវត្តនតោតិ។

មូលវសេនាតិ សុប្បតិជ្ជិតការវសាធនវសេន។ ឯតានិ ហេតុបទាធិនិ
ហិ ឆោតិ ជលំ ឯតស្មា បវត្តតិ ហេតុ, បដិច្ច ឯតស្មា ឯតិ បច្ចយោ, ជនេតិ តិ
ជនកោ, និព្ពត្តតិ តិ និព្ពត្តកោតិ សេសានំ វេនតោ។ “មូលជ្ជស្ស...បេ.... វុត្ត” តិ
កស្មា វុត្តំ, ននុ “បិដ្ឋនដ្ឋោ” តិ អាធិសុ វិយ មូលភាវោ មូលដ្ឋោ, តីណិ
កុសលមូលានីតិ អយញ្ច មូលតោ និក្ខេបោតិ? ន, មូលស្ស អត្តោ មូលដ្ឋោ,
សោ ឯវ មូលដ្ឋោតិ សុប្បតិជ្ជិតការវសាធនដ្ឋេន មូលសភាវានំ
អលោភាធិធម្មានំ កុសលធម្មេសុ កិច្ចវិសេសស្ស អធិប្បតត្តា។ តេនេវាហ
“អត្តោតិ ធម្មកិច្ច” តិ អថ វា អត្ថវសេនាតិ “តីណិ កុសលមូលានី” តិ វុត្តានំ
តេសំ មូលានំ សភាវសម្ពាតអត្ថវសេន, ន គាថាយ វុត្តអត្ថវសេន។ យស្មា បន
សោ មូលដ្ឋោយេវ ច ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “អលោភាធិន” តិ អាធិ។ អលោភាធយោ
វិយ វេទនាភ្នំនាធយោបិ អធិកតត្តា តំ-សន្ទេន បដិធិនិស្សិតញាតិ វុត្តំ “តេ

កុសលមូល តំសម្បយុត្តា" តិ។ តេហិ អលោកាធិហិ តិ ឯត្ថ អាទិ-សន្តេន វា
វេទនាក្ខន្ធានយោបិ សង្កហិតាតិ ទស្សេតុំ "តេ កុសលមូល តំសម្បយុត្តា" តិ
វុត្ថំ។

“កតមេ ធម្មា កុសលា” តិ បុច្ឆិត្វា ជស្សនិកេទតោ ចត្តារោ ខន្ធ ទស្សេត្វា
“តមេ ធម្មា កុសលា” តិ (ធជ. ស. ១) វុត្ថតា ខន្ធច កុសលន្តិ វុត្ថំ “ខន្ធហិ
សភាវតោ កុសលេ បរិយាធិយតី” តិ។ វេទនាក្ខន្ធា វា តិ កុសលំ... បេ...
វិញ្ញាណក្ខន្ធា វា តិ។ អញ្ញាស្ស អត្តនោ ជលស្ស។ មូលេហិ កុសលានំ
អនវដ្ឋតាយ ហេតុំ ទស្សេតី តិ ឥទំ ន មូលានំ កុសលស្ស
អនវដ្ឋភាវសាធកត្តា វុត្ថំ, អថ ខោ តស្ស អនវដ្ឋតាយ
សុប្បតិដ្ឋិតភាវសាធកត្តា។ យទិ ហិ មូលេហិ កតោ កុសលានំ អនវដ្ឋភារោ
ភវេយ្យ, តំសមុដ្ឋាន្យបស្សបិ សោ ភវេយ្យ, មូលានំ វា តេសំ បច្ចយភារោ ន
សិយា, ហោតិ ច សោ។ វុត្ថញ្ញេតំ “ហេតុ ហេតុ... បេ... បច្ចយោ” តិ (បដ្ឋា.
១.១.១.)។ កិញ្ច ភិយ្យេ កុសលានំ វិយ អកុសលាព្យាកតានម្មិ តញ្ញារោ
មូលបដិពន្ធា ភវេយ្យ, តថា សតិ អហេតុកានំ អកុសលាព្យាកតានំ តញ្ញារោ
ន សិយា, តស្មា កុសលាធិនំ យោនិសោមនសិការាធិបដិពន្ធា កុសលាធិភារោ,
ន មូលបដិពន្ធា, មូលានិ បន កុសលាធិនំ សុប្បតិដ្ឋិតភាវសាធានីតិ
វេទិតតំ។ សហេតុកា ហិ ធម្មា វិវុឌ្ឍមូលា វិយ ចាទថា សុប្បតិដ្ឋិតា ជិវា ហោតិ,
ន តថា អហេតុកា តិ។ តំសម្បយោគកតំ អនវដ្ឋសភាវន្តិ ឥទម្មិ ន
អនវដ្ឋសភាវស្ស តំសម្បយោគេន និច្ឆាធិតត្តា វុត្ថំ, អនវដ្ឋសភាវំ បន
វិសេសេត្វា ទស្សេតុំ វុត្ថំ។ អលោកាធិសម្បយោគតោ ហិ កុសលាធិនំ ខន្ធនំ
អនវដ្ឋភារោ សុប្បតិដ្ឋិតោ ជាយតិ, ន អហេតុកាព្យាកតានំ វិយ ន
សុប្បតិដ្ឋិតោ តិ។ យទិ ឯវំ ន តេសំ ខន្ធនំ កុសលាធិភារោ ទស្សិតោ សិយា? ន,
អធិការតោ កុសលភាវស្ស វិញ្ញាយមានត្តា។ កម្ម-សន្តោ វិយ

វិចារកធម្មតាវាចិនោ ន មូលកូន្ធសន្តា, សោ ច ឥធម៌វិសេសតោ វុត្តាតិ អាហា
“កម្មេហិ សុខវិចារកតំ ទស្សេតិ” តិ។ អាទិកល្យាណតំ កុសលានំ ទស្សេតិ តិ
យោជនា។ អនវជ្ជហេតុសភាវសុខវិចារកភាវនិទានាទិសម្បត្តិយោ ទដ្ឋព្វា,
យោនិសោមនសិការអវជ្ជបដិបក្ខតាស្ត្រីវិចារកភាវសេនបិ
និទានាទិសម្បត្តិយោ យោជេតព្វា។ យោនិសោមនសិការតោ ហិ កុសលា
អលោភាទិមូលកា, អលោភាទិសម្បយោគតោ ច
លោភាទិបដិបក្ខសុខវិចារកាវ ជាតាតិ។

៩៨៦. “កស្មា វុត្ត” តិ អនុយុញ្ជិត្វា ហោទកោ “នន្ទ” តិ អាទិនា អត្តនោ
អធិប្បាយំ វិវរតិ។ ឥតរោ យថាវុត្តមោហស្ស ឥធម៌ សម្បយុត្ត-សន្តោ
អវុច្ឆមានតំ “សច្ចមេត” តិ សម្បជិដ្ឋិត្វា “តេនា” តិ អាទិនា បរិហារមាហា។
តស្សត្ថោ - “តំសម្បយុត្តា” តិ បទេន កិញ្ចាបិ យថាវុត្តមោហោ បធានភាវេន
ន គហិតោ, នានន្តរិយកតាយ បន គុណភាវេន គហិតោ តិ។ អញ្ញត្ត អភាវាតិ
យថាវុត្តសម្បយុត្តតោ អញ្ញត្ត អភាវា។ ន ហិ វិចិត្តិក្ខុទ្ធច្ចសហគតោ មោហោ
វិចិត្តិក្ខុទ្ធាទិធម្មេហិ វិនា ហោតិ តិ។

៩៨៧. ឧប្បាទាទិសដ្ឋតលក្ខណវិនិវត្តនត្ថំ “អនិច្ចទុក្ខអនត្តតា” តិ វុត្តំ។
ឧប្បាទាទយោ បន តទវត្តធម្មវិការភាវតោ តំតំធម្មគ្គហណោន គហិតាយេវ។
តថា ហិ វុត្តំ “ជរាមរណំ ទ្វិហិ ខន្ធហិ សង្កហិត” តិ (ធាតុ. ៧១), “រូបស្ស
ឧបចយោ” តិ ច អាទិ។ កេសកុម្មាទិ សព្វំ នាមំ នាមបញ្ញត្តិ,
រូបវេទនាទិឧបាទានា ព្រហ្មវិហារាទិគោចរា ឧបាទាបញ្ញត្តិ សត្តបញ្ញត្តិ,
តំតំភូតនិមិត្តំ ភាវនាវិសេសញ្ច ឧបាទាយ គហេតព្វោ ឈានគោចរវិសេសោ
កសិណបញ្ញត្តិ។ បរមត្ថ អមុញ្ជិត្វា វេហរិយមាណាតិ ឥមិនា
វិហារមញ្ញាទិបញ្ញត្តិនំ សត្តបញ្ញត្តិសទិសតំ ទស្សេតិ, យតោ តា

សត្វបញ្ញត្តិគ្គហឈាន គយ្ហន្តិ។ ហុត្វា
អភាវបដិប័ន្ទនអវសវត្តនាការភាវតោ សង្ខតធម្មានំ អាការភាវតោ
សង្ខតធម្មានំ អាការវិសេសភូតានិលក្ខណានិវិញ្ញត្តិអាទយោវិយ វត្តញ្ញានិ
សិយុំ, តានិ បន និស្សយានបេក្ខំ នលព្ពន្ធតិ បញ្ញត្តិសភាវានេវ
តជ្ជាបញ្ញត្តិភាវតោតិ ន វុត្តានិ, សត្វយជាទិតោវិសេសទស្សនត្ថំ បន
អដ្ឋកថាយំ វិសុំ វុត្តានីតិ។ ន ហិ កោ...បេ... វត្ថុ យុត្តំ កុសលត្តិកស្ស
និប្បទេសត្តា។

៩៨៨. ភវតិ ឯត្ថាតិ ភូមិ, និស្សយបច្ចយភាវតោ សុខស្ស ភូមិ សុខភូមិ។
សុខវេទនាសហិតំ ចិត្តំ។ តស្ស ភូមិភេទេន និទ្ធារណាត្ថំ តំនិស្សយភូតា
សម្បយុត្តធម្មា “កាមាវចរេ”តិ វុត្តា។ តស្ស វា ឯកទេសភូតស្ស
សមុទាយភាវតោ អាធារណភាវេន អបេក្ខិត្វា តំសមាទភូមិ “កាមាវចរេ”តិ
វុត្តា។ តត្ថ “សុខភូមិយំ កាមាវចរេ”តិ ទ្វេបិ ភុម្មវចនានិ ភិទ្ទាធិករណភាវេន
អដ្ឋកថាយំ វុត្តានីតិ ឧភយេសម្បិ សមាទាធិករណភាវេន អត្ថយោគំ
ទស្សេតុំ “សុខភូមិទិ កាមាវចរោទយោបិ យុទ្ធន្តិ”តិ វុត្តំ។ យថេវ ហិ ចិត្តំ, ឯវំ
សព្វេបិ បរិត្តសុខេន សម្បយុត្តា ធម្មា តស្ស និស្សយភាវតោ ភូមិ
កាមាវចរាទិ។ អដ្ឋកថាយម្បិ វា អយមត្ថោ វុត្តោយេវាទិ ទដ្ឋព្ពំ។ “ចិត្ត”ន្តិ ហិ
ចិត្តប្បាទោបិ វុច្ឆតិ។ តេន វុត្តំ “ចិត្តំ ឧប្បន្នន្តិ ឯត្ថ ចិត្តមេវ អគ្គហេត្វា
បរោបណ្ណាសកុសលធម្មេហិ សទ្ធិយេវ ចិត្តំ គហិត”ន្តិ។ ឯវញ្ច កត្វាតិ
សុខភូមិយន្តិ ចិត្តប្បាទស្ស វិញ្ញាយមានត្តា។ វិភាគទស្សនំ វិសេសទស្សនំ។
ភាសិតព្ពំ ភាសិតំ, តទេវ អត្ថោតិ ភាសិតត្ថោ។ អភិធម្មត្ថោ។
តទត្ថវិញ្ញាបនេនាទិ តិកទុកានំ កុច្ឆិតានំ សលនាទិអត្ថទីបកេន។

៩៩៤. កោ បន វាទោ ខន្ទាវម្ពណស្សតិ បុព្វាបរកាវេន វត្តមានេ អរហតោ
ខន្ទេ ឯកត្ថនយវសេន សន្តានតោ “អម្ពោកំ មាតុលត្ថេវេ” តិអាទិនា អាលម្ពិត្វា
បវត្តមាទំ ឧបាទានំ តស្ស ឧបាទានក្ខន្ធយេវ គណ្ណាតិ។ សតិបិ
តំសន្តតិបរិយាបន្នេ លោកុត្តរក្ខន្ធទេ តត្ថ បវត្តិតុំ អសមត្ថភាវតោ កោ បន
កថា ខន្ទេ អារព្ព បវត្តមានេ។ ឯតេន នត្ថិ មគ្គោវិសុទ្ធិយា, នត្ថិ និព្វានន្តិ
ឯវមាទិវសេន បវត្តា មិច្ឆាទិដ្ឋិអាទយោ ន មគ្គាទិវិសយា តំតំបញ្ញត្តិវិសយាតិ
ទីបិតំ ហោតិ។

៩៩៨. ឯវំ សំ...បេ.... លេសិកាតិ អនុបាទានិយេហិ អសំកិលេសិកានំ
កេនាភាវមាហ។

១០០៦. អវិជ្ជមានោ ច សោ និច្ចាទិវិបរិយាសាការោ ចាតិ អវិ...បេ....
សាការោតិ បទច្ចេនោ។ ទិដ្ឋិយា និច្ចាទិអវិជ្ជមានាការេន គយ្ហមានត្ថេបិ ន
តទាការោវិយ បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានោ, អថ ខោវិជ្ជមានោ កាយោ
សក្កាយោតិ អវិជ្ជមាននិច្ចាទិវិបរិយាសាការតោវិសេសនន្តិ លោកុត្តរា ន ៩ទំ
វិសេសនំ អរហន្តិ “សន្តោវិជ្ជមានោ កាយោ សក្កាយោ” តិ។ វត្ថុ អវិសេសិតំ
ហោតីតិ ៩ទំ “សតី កាយេ” តិ ឯត្ថ កាយ-សន្តោ សម្មហត្ថតាយ
អនាមសិតវិសេសំ ខន្ធបញ្ចកំ វេទតីតិ អធិប្បាយេន វុត្តំ។ បសាទកាយោវិយ
កុច្ឆិតានំ វាគាទីនំ ឧប្បត្តិដ្ឋានតាយ កាយោតិ វុច្ឆតីតិ ឯវំ បន អត្ថេ សតិ
ទិដ្ឋិយា វត្ថុវិសេសិតមេវ ហោតីតិ លោកុត្តរាបិ អបនីតា។ ន ហិ លោកុត្តរា
ខន្ទា ឧប្បត្តិដ្ឋានតាយ “កាយោ” តិ វុច្ឆន្តីតិ។ សុទ្ធិយា អហេតុក្ខតេនាតិ
គោសីលាទិនា, លោកិយសីលេន វា លោកុត្តរសីលស្ស អបទដ្ឋានេន។
“អវិតិក្កមនីយតាសតតំចរិតព្ពតាហិ វា សីលំ, តចោចរណភាវេន
សមាទិន្នតាយ វតំ។ អត្តនោ គវាទិភាវាទិដ្ឋានំ សីលំ, គច្ឆន្តោយេវ

កក្កដាទិគវាទិកិរិយាករណំ វតំ។ អកត្តញ្ញាភិមតតោ និវត្តនំ វា សីលំ,
តំសមាធានវតោ វេសភោជនកិច្ចចរណាទិវិសេសបដិបត្តិ វត"ន្តិ ច
សីលព្ពតានំវិសេសំ វទន្តិ។

១០០៧. ឥមស្សប្បាទា ឥទំ ឧប្បជ្ជតីតិ ឧប្បាទោតិ ន ជននមត្តំ អធិប្បតំ,
អថ ខោ អនិរោធាបីតិ "អវិហាតំ ជនសង្ខារវទតិ"តិ អាហ។ តត្ថាយំ ជន-សង្ខេ
នយោ, ជនិតាតិ ជនា, អវិហាតាតិ អត្ថោ។ បុព្វ ជនា ឯតេសន្តិ បុព្វជ្ជនាតិ
បុព្វសត្តមាទិនោ សត្តោ។ អភិសម្ព័រណាទិអត្ថោ វា ជន-សង្ខារ អនេកត្តត្តា
ធាតុនំ។ ខន្ធយតនាទីនំ សវនាទីនត្តា បញ្ញាចក្កបដិលាភស្ស តេសំ
សវនាភារីទីបកំ "អស្សុតវា"តិ ឥទំ បទំ អន្ធតំ វទតិ។

កតំ ជានន្តិ អត្តនា បរេហិ ច កតំ កុសលាកុសលំ តេហិ និច្ឆាទិតំ
សុខទុក្ខំ យាថាវតោ ជានន្តិ។ បរេសំ អត្តនា, អត្តនោ ច បរេហិ កតំ ឧបការំ
យថាវុត្តាការេន ចាកជំ ករោន្តិ។ ព្យាធិអាទីហិ ទុក្ខិតស្ស ឧបដ្ឋានាទិកាតព្វំ,
សំសារទុក្ខទុក្ខិតស្សេវ វា យថាវុត្តាការេន កាតព្វំ ករោន្តិ។ អរិយករធម្មា
អរិយសច្ចានីតិ បុរិមសច្ចទ្វយវសេន វុត្តំ "វិបស្សិយមាណា អនិច្ចាទយោ"តិ។
បរិញ្ញាទិវិសេសេន វា បស្សិយមាណាតិ អត្ថេ សតិ អនិច្ចាទយោតិ អាទិ-សង្ខេន
និច្ចម្យំ និព្វានំ គហិតន្តិ ចតុសច្ចវសេនបិ យោជេតព្វំ, អនិច្ចត្តាទយោ វា
"អនិច្ចាទយោ"តិ វុត្តាតិ ទដ្ឋព្វំ។

អវសេសកិលេសា កិលេសសោតំ។ ញ្ញាណន្តិ យាថាវតោ ជាននំ។
យថាភូតាវពោធនេហិ តស្ស តានិ អនុប្បត្តិធម្មតំ អាចាទិតតាយ សន្តានេ
អប្បវេសារហានិ "សំវុតានិ បិហិតានិ"តិ ច វុច្ចន្តិ។ តថាតិ សព្ពសន្តិវារនំ
វិប្បការស្ស ខមនាការេន។ អវិបរីតធម្មា ឯតាយ និដ្ឋាយំ ខមន្តិ បញ្ញា
ខន្តិតិ។ អទុដ្ឋស្សេវ តិកិត្តាភាវតោ តថាបវុត្តា ខន្ធាតិ អនោសប្បធានា ខន្ធា

វុត្តាតិ “អនោសោ ឯវ វា” តិ តតិយោវិកប្បោ វុត្តោ។ សតិបដិបក្ខត្តា
អភិជ្ឈាទោមនស្សនំ “មុដ្ឋស្សច្ច” និ វុត្តា។ អក្ខន្តិ ទោសោ។
សស្សតាទិអន្តរិនិមុត្តា ធម្មដ្ឋិតីតិ សស្សតុច្ឆេទាទិគាហោ តប្បដិលោមកាវោ
វុត្តោ។ ទិដ្ឋធម្មនិព្វានវាទោ និព្វានេ បដិលោមកាវោ។
ចរិមាទុលោមញ្ញាណវដ្ឋតណ្ហាទិកោ កិលេសោតិ វុត្តោ,
បដិបទាញ្ញាណទស្សនញ្ញាណទស្សនានិវិយ គោត្រភុញ្ញាណំ កិលេសានំ
អប្បវត្តិករណាការេន វត្តតិ, កិលេសវិសយាតិលង្ក្រនាការេន បន បវត្តតីតិ
កត្វា វុត្តំ “សម្ពាវ... បេ... បហាន” ន្តិ។

ទិដ្ឋិយាទីនំ សមុទយសភាគតា កម្មស្សវិកុប្បាទនេ
សហការីការណាការេ, ទស្សនាទិព្យាបារំ វា អត្តានព្វា ទស្សនាទិកិច្ចំ
ចក្ខាទីនន្តិ ឯវញ្ញំ យថាតក្កិតំ អត្តានំ រូបន្តិ គណ្ហាតិ។ យថាទិដ្ឋន្តិ
តក្កទស្សនេន យថាបលទ្ធន្តិ អធិប្បាយោ។ ន ហិ ទិដ្ឋិតតិកោ រូបាយតនមេវ
អត្តាតិ គណ្ហាតីតិ។ ឥមិស្សបវត្តិយាតិ សាមញ្ញេន រូបំ អត្តាតិ
សព្វសង្កាហកក្ខតាយ បវត្តិយា។ រូបេ... បេ... មានន្តិ ចក្ខាទីសុ តំសភាវោ
អត្តាតិ បវត្តមានំ អត្តគ្គហណំ។ អនញ្ញត្តាទិគ្គហណាន្តិ អនញ្ញត្តំ
អត្តនិយអត្តនិស្សិតអត្តាធារតាគហណំ។ វណ្ណាទីនន្តិ វណ្ណារុក្ខបុប្ផមណីនំ។
ននុ ច វុក្ខបុប្ផមណីយោ បរមត្ថតោ នវិជ្ជន្តិ? សច្ចំ នវិជ្ជន្តិ, តទុចាទានំ បន
វិជ្ជតីតិ តំ សមុទិតាទិប្បការំ ឥធ វុក្ខាទិបរិយាយេន វុត្តន្តិ វុក្ខាទិនិទស្សនេបិ
ន ទោសោ នាយារុក្ខាទីនំ វិយ រូបស្ស អត្តនោ ច សំសាមិកាវាទិមត្តស្ស
អធិប្បតត្តា។

១០០៨. ជាតិអាទិសភាវន្តិ ជាតិកវាទីនំ និព្វត្តិនិព្វត្តនាទិសភាវំ,
ឧប្បាទនសមត្ថតា បច្ចយកាវោ។

១០០៩. សាមញ្ញេន “តទេកដ្ឋា កិលេសា”តិ (ធម្ម. ស. ១០១០), បរតោ
“អវសេសោ លោកោ”តិអាធិវចនតោ (ធម្ម. ស. ១០១១) ចារិសេសតោ
សាមត្ថិយតោ វាលព្ពមានតាយ សតិបិ អាគតត្ថុ សរូបេន បកេនេន វា
ធិដ្ឋអាធមោវិយ អនាគតត្ថា លោភាធមោ “អនាគតា”តិ វុត្តាតិ អាហា “ឥធម៌
...បេ... ស្មេតុ”ន្តិ។ អត្ថតោវិញ្ញាយតិ លោភាធិហិ សហជាតា ហុត្វា ធិដ្ឋិយា
ឯវ ចាឡិយំ វុត្តកិលេសភាវតោ។ ឥតិបិ អត្ថោយុដ្ឋតិ
សំយោជនកិលេសានម្បិ បដិជំធូសារហត្ថា សម្បយុត្តសមុដ្ឋានភាវតោ ច។
សំយោជនវហិតេហិតិ សំយោជនភាវវហិតេហិ
មិនធុទ្ធច្ចអហិរិកាឆោត្តប្បហិ, មិនអហិរិកាឆោត្តប្បហិ វា។

១០១៣. ឯកេន...បេ... វទតិ អវយវេនបិ សមុទាយោ វុច្ចតីតិ។ ហេតុ
ឯតេសំ អត្ថិតិ វា ហេតុកា។ អនិយតោតិ ន អវជារិតោ។
បុរិមបទាវជារណាវសេន គហេតព្ពត្តត្ថាវិវរណីយត្ថវា។ អត្ថតោ និក្ខិបិតុន្តិ
“តយោ កុសលហេតុ អលោកោ អនោសោ អមោហោ”តិអាធិសុ (ធម្ម. ស. ១០៦០)
វិយ បុរិមនយេន ធស្សិតធម្មយេវ ហេតុបហាតព្ពហេតុកកេនតោ
អត្ថធស្សនវសេន និទ្ទិសិតុន្តិ អត្ថោ។

១០២៩. អភិញ្ញាយុត្តវជ្ជានំ មហាគ្គតានំ បរិត្តាវម្មណាត្តាភាវា “មហាគ្គតា វា
ឥទ្ធិវិធានយោ”តិ វុត្តំ។ អតីតំសញ្ញាណស្ស កាមាវចរត្ថា “ចេតោ...បេ...
ញ្ញាណសម្បយុត្តា”តិ អាហា។

១០៣៥. អនន្តរេ និយុត្តានីតិ ចុតិអនន្តរំ ជលំ អនន្តរំ, តស្មី និយុត្តានិ តំ
ឯកន្តេន និច្ចាធនតោ អនតិក្កមនកានីតិ អត្ថោ។ វុត្តប្បការស្ស អនន្តរស្ស
ករណំ អនន្តរំ, តំ សីលានីតិ យោជេតព្ពំ។ អនេកេសុ អានន្តិយេសុ កតេសុ
កិញ្ញាបិ ពលវតោយេវ បដិសន្ធិទានំ, ន ឥតវេសំ, អត្ថនា បន កាតព្ពកិច្ចស្ស

តេនេវ កតត្តា តស្សវិចាកស្ស ឧបត្ថម្ភនវសេន បវត្តនតោ ន ឥតរាជី តេន
និវាវតដលានិ នាម ហោត្តិ, កោ បន វាទោ បដិបក្ខេសុ កុសលេសូតិ វុត្ថំ
“បដិបក្ខេន អនិវាវណ្ណាយដលត្តា”តិ។ “អនេកស្មិម្បិ...បេ... នត្ថិ”តិ កស្មា វុត្ថំ,
ននុ អនេកេសុ អានន្តរិយេសុ កតេសុ ពលវំយេវ បដិសន្ធិនាយ កត្តិ តេន
ឥតវេសំ វិចាកោ បដិពាហិតោ ហោតិ តិ អាហា “ន ប តេស”ន្តិអាទិ។ តញ្ច
តេសំ អញ្ញមញ្ញំ អប្បដិពាហកត្តំ មាតិការវណ្ណានាយំ វិត្តារេន វិចារិតមេវ។

អត្ថតោ អាបន្នំ អគ្គហេត្វា យថាវុត្ថវសេនេវ ចាឡិយា អត្ថំ គហេត្វា
តេសំ វាទានំ តប្បវភាវេន បវត្ថិ សន្ធាយ អហេតុកវាទាទីនំ វិសេសំ ធស្សេតុ
“បុរិមវាទោ”តិអាទិ វុត្ថំ។ អនិយ្យានិកនិយ្យានិកភេទំ បន សម្ភារកម្មំ
ពន្ធមោក្ខហេតុតិ ពន្ធមោក្ខហេតុំ បដិសេធរន្តោបិ កម្មំ បដិសេធតិ។
សុមផ្តលវិលាសិនិយំ បន វិចាកស្ស កម្មកិលេសសមាធិបញ្ញានំ
ហេតុភាវតោ វិចាកោបិ ពន្ធមោក្ខហេតុតិ “នត្ថិ ហេតុតិ វេទន្តោ ឧភយំ
បដិពាហិតិ”តិ (ធិ. និ. អដ្ឋ. ១.១៧០-១៧២) វុត្ថំ។ តត្ថ កម្មំ បដិសេធរន្តេនបិ
វិចាកោ បដិសេធិតោ ហោតិ, វិចាកំ បដិសេធរន្តេនបិ កម្មន្តិ តយោបិ ឯតេ
វាទា អត្ថតោ ឧភយបដិសេធកាតិ វេទិតញ្ច។ **និយតមិច្ឆាទិដ្ឋន្តិ**
អហេតុកវាទាទីបដិសំយុត្ត អសន្ធម្មេ ឧគ្គហបរិបុច្ឆាវិនិច្ឆយបសុតស្ស “នត្ថិ
ហេតុ”តិអាទិនា រហោ និសីទិត្វា ចិន្តេន្តស្ស តស្មី អារម្មណេ មិច្ឆាសតិ សន្តិដ្ឋតិ,
ចិត្តំ ឯកត្តំ ហោតិ, ជវនានិ ជវន្តិ។ បឋមជវនេ សតេកិច្ឆោ ហោតិ, តថា
ធុតិយាទីសុ។ សត្តមេ អតេកិច្ឆការំ បត្តោ នាម ហោតិ។ យា ឯវំ បវត្តា ទិដ្ឋិ, តំ
សន្ធាយ វុត្ថំ “និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិ”ន្តិ។ តតោ បុរិមភាវា អនិយតា។

១០៣៩. សហជាត អញ្ញមញ្ញ និស្សយ អត្ថិ អវិគតាទិវិសិដ្ឋភាវេបិ
មគ្គបច្ចយស្ស សម្បយោគវិសិដ្ឋតាទីបនេនេវ សហជាតាទិវិសិដ្ឋតាបិ

វិញ្ញាយតីតិ ចាឡិយំ “សម្បយុត្តោ”តិ វុត្តន្តិ “សម្បយោគវិសិដ្ឋោ”តិ វុត្តំ។
មគ្គ...បេ.... ធន្សេតុំ, ន បន មគ្គផ្កានំ អញ្ញមញ្ញំ មគ្គបច្ចយភាវាភាវតោតិ
អធិប្បាយោ។ ឯវំ សតីតិ យទិ មគ្គផ្កានំ មគ្គបច្ចយលាភិតាយ បកាសនោ
បឋមនយោ, ឯវំ សន្តោ។ មគ្គផ្កានិបិ វេទនាធម្មោ វិយ មគ្គហេតុកភាវេន
វុត្តព្ពត្តា អមគ្គសភាវានំ អលោភាធិនំ តទញ្ញេសំ តទុកយសភាវានំ ធម្មានំ
បច្ចយភាវធិបនេ តតិយនយេ វិយ ន បេតត្តានិ អាហ “បេត្វាតិ ន វុត្តព្ពំ
សិយា”តិ។ បុព្វេតិ បុរិមនយេ។

ទុតិយនយេបីតិ បិ-សន្តេន បឋមនយំ សម្បិល្លោតិ។ តេន សម្មាទិដ្ឋិយា
បុរិមស្មី នយន្ទយេ បេតត្តា តស្ស សហេតុកភាវធន្សេនោ តតិយនយោ
អារន្ទោតិ ធន្សេតិ។ តតិយនយេ សម្មាទិដ្ឋិយា សហេតុកភាវធន្សេនំ
អនិច្ចន្តោ ចោទកោ “កមំ ធន្សេតោ”តិ ចោទត្វា “នន្ទ”តិ អាទិនា អត្តនោ
អធិប្បាយំ វិវរតិ។ ឥតរោ “យថា បី”តិ អាទិនា ធន្សេនេន
បហាតព្ពហេតុភាវេន វុត្តានម្បិ លោភាធិនំ អញ្ញមញ្ញំ
សហជេកជ្ជសម្បយុត្តសម្ព័ន្ធវា កូន្ទបរិយាបន្នតោ ធន្សេនេន
បហាតព្ពហេតុកសង្កហោ វិយ មគ្គហេតុភាវេន វុត្តាយបិ សម្មាទិដ្ឋិយា
មគ្គហេតុកភាវេបិ យុជ្ជតិ
មគ្គហេតុសម្បយុត្តសម្ព័ន្ធវា កូន្ទបរិយាបន្នភាវតោតិ ធន្សេតិ។

តតោ អញ្ញស្សេវាតិ តតោ សម្មាទិដ្ឋិសម្ព័ន្ធវា តហេតុតោ អញ្ញស្ស
អលោភាធនសស្សេវ។ អញ្ញោនាតិ “មគ្គោ ហេតុ”តិ ឥតោ អញ្ញេន។
អលោភាធនសានំយេវ អធិប្បេតត្តា តេសំយេវ អាវេណិកេន មគ្គហេតុតិ
ឥមិនា បរិយាយេន។ សាធារណេន បរិយាយេនាតិ តិល្លាម្បិ ហេតុនំ
អធិប្បេតត្តា មគ្គាមគ្គសភាវានំ សាធារណេន មគ្គហេតុមគ្គហេតុតិ ឥមិនា

បរិយាយេន។ តេសន្តិ ហេតុនំ។ អញ្ជេសន្តិ ហេតុសម្បយុត្តានំ។
អត្ថវិសេសវសេនាតិ “មគ្គហេតុកា”តិ ចាឡិយា អត្ថវិសេសវសេន។
អមោហេន អលោកាធាសាមោហេហិ ច សេសធម្មានំ
សហេតុកកាវទស្សនវសេន បវត្តា ធុតិយតតិយនយា “សរូបតោ
ហេតុហេតុមន្តទស្សន”ន្តិ វុត្តា។ តថាអទស្សនតោតិ សរូបេន អទស្សនតោ។
អត្ថេន...បេ... គមនតោតិ “មគ្គផ្កានិ វេបេត្វា តំសម្បយុត្តា”តិ (ធរ.ស. ១០៣៩)
វេនតោ មគ្គសភាវានំ ធម្មានំ មគ្គបច្ចយតាសផ្លាតោ សម្បយុត្តានំ
ហេតុភារោ សរូបតោ ទស្សតោ។ មគ្គហេតុភូតាយ បន សម្មាទិដ្ឋិយា
សម្បយុត្តានំ ហេតុហេតុភារោ អត្ថតោ ញាបិតោ ហោតីតិ អត្ថោ។

១០៤០. អសភាវធម្មោ គរុកាតញ្ចេន ហោតីតិ “សភាវធម្មោ”តិ វុត្តំ។
តេនេវ បដ្ឋានវណ្ណនាយំ (បដ្ឋា. អដ្ឋ. ១.៣) “អារម្មណាធិបតិ ជាតិភេទតោ
កុសលាកុសលវិចាកកិរិយរូបនិព្វានវសេន ធម្មិជោ”តិ វុត្តតិ។ មគ្គាទីនិ
វេបេត្វាតិ មគ្គាទីនិ បហាយ។ អញ្ជេសន្តិ មគ្គាទិតោ អញ្ជេសំ។ អធិ...បេ...
វស្សាតិ អារម្មណាធិបតិបច្ចយការស្ស។ បញ្ញត្តវត្តា កុសលានំ
លោកុត្តរកថាយ ច បញ្ញាធុរត្តាវិមំសាធិបតិស្ស សេសាធិបតីនំ បធានតា
វេទិតញ្ចា។

១០៤១. បទេសសត្តវិសយត្តា បឋមវិកប្បស្ស សកលសត្តវសេន
ទស្សេតុំ “កប្បសហស្សាតិក្កមេបិ វា”តិ អាទិ វុត្តំ។ លទ្ធាកាសំ យំ ភវិស្សតីតិ
លទ្ធាកាសំ យំ កម្មំ ចាបុណិស្សតិ។ កប្បសហស្សាតិក្កមេ អវស្សំ
ឧប្បជ្ឈនិវិចាកត្តា តទបិ...បេ... វុច្ចតីតិ។ អលទ្ធកុលាភតាយ ឧប្បាទាទិក្ខណំ
អប្បត្តស្ស វិចាកស្ស អនុប្បន្នភារោ នត្តិភារោ ចាកជភាវាភាវតោតិ វុត្តំ
“នត្តិ នាម ន ហោតីតិ អនុប្បន្នោ នាម ន ហោតី”តិ។ តត្ថាតិ អរូបភវន្ត្រ។

អរិយក្តីវិចារកំ កម្ពុំ សហការីការណ៍សមវាយាលាភេន អកតោកាសំ
វិចារកាភិមុខភាវភាវតោវិចារកកម្មសិក្ខកន្តិ វុត្តំ “អលទ្វេ...បេ...
ទេយ្យ”តិ។ កិច្ចនិប្បត្តិយា អសតិ ឧប្បន្នម្បិ កម្ពុំ អនុប្បន្នសមាទន្តិ “ឱកាសោ
នកវេយ្យ”តិ ឯតស្ស សមត្ថតា នសិយាតិ អត្ថមាហា។ តេន
អបចយតាមិកម្ពុកិច្ចស្ស ឱកាសាភាវោ ទស្សិតោ។ បុព្វេនិវត្តកត្តា
ឧប្បត្តិយា ឱកាសោ នកវេយ្យតិ បយោជនាភាវតោ កម្មប្បត្តិយា
ឱកាសាភាវោ វុត្តោ។ “វិចារកតោ អញ្ញស្ស បវត្តិឱកាសោ នកវេយ្យ”តិ
ឥមិនា អសម្ពុវតោតិ អយមេតេសំវិសេសោ។ ធុវិចារកស្ស កម្មស្ស វិចារកេន
និទស្សនមត្តក្ខតេនាតិ អធិប្បាយោ។ អរិយមគ្គអាទន្តិយកម្មានំវិយ
មហាគ្គតកម្មានំ និយតសភាវតាភាវា អដ្ឋសមាបត្តិនំ “ពលវិវេហ”តិអាទិនា
សវិសេសនធុវិចារកតា វុត្តោ។ ឯត ច “បញ្ច អាទន្តិយកម្មានំ”តិ និទស្សនមត្ត
ទដ្ឋព្ពំ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិយាបិ ធុវិចារកត្តា។ យស្ស កម្មស្ស កតត្តា យោ
វិចារកោ និយោគតោ ឧប្បន្និស្សតិ, សោ តស្ស អនាគតកាលេបិ
ឧប្បាទិវេហារំ លភតិ។ សោ ច ឧប្បាទិវេហារោ អាយុហិតកម្មវសេន
វុច្ចមានោ ភាវិនា អាយុហិតភាវេន មគ្គោ អនុប្បន្នោតិ ឯត វុត្តោតិ ទស្សេតុ
“យំ អាយុហិតំ ភវិស្សតិ”តិអាទិ វុត្តំ។

១០៥០. ឧបាទានេហិ អាទិន្នាតិ សម្ពុទ្ធោ។ អញ្ញោតិ ឧបាទានាវច្ឆណេហិ
អញ្ញោ អនុបាទានិយាតិ អត្ថោ។ អាទិកេន គហលោនាតិ “អហំ ជលំ
សន្នាកាសិ”ន្តិ ឯវំ បច្ឆវេក្ខណាញាណាសម្ព័ន្ធាតេន គហលោនា។ ឥនានិ
ឧបេតត្ថធិបកស្ស ឧប-សទ្ធស្ស វសេន ឧបាទិន្ន-សទ្ធស្ស អត្ថំ វុត្តំ
“ឧបាទិន្នសទ្ធន វា”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ និព្វានស្ស អនជ្ឈត្តភាវតោ
“អមគ្គជលធម្មាយេវ វុត្តា”តិ អាហា។ ឥតវេហិតិ អជ្ឈត្តបទាទីហិ។

តិកនិក្ខេបកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ទុកនិក្ខេបកថាវណ្ណានា

១០៦២. មេត្តាយ អយនំ ឧបគមនំ មេត្តាយនំ, តញ្ច អត្ថនោ សន្តានេ
មេត្តាយ លាភោ ឧប្បាទនំ សន្តានំ អនុបគមោ អត្ថតោ មជ្ឈនមេវាតិ “មេត្តា,
មេទន”ន្តិ វត្ថា “សិនេហាន”ន្តិ អាហា។

១០៦៥. តស្មី តស្មី វិសយេ ចិត្តំ សំវញ្ញតីតិ ចិត្តស្ស សំវញ្ញនំ។
តណ្ហាវិចរិតាធិតិ អាទិ-សន្ទេន ឯសនាទយោ សង្កហិតា។ តណ្ហាយ វិបុលតា
វិសយវសេន បវត្តវសេន វា វេទិតញ្ច។ អនិច្ចាទិសភាវស្ស រូចាទិកស្ស
និច្ចាទិតោ គហវំ អភិនិវេសោ វិសេសតោ តណ្ហាវសេន ហោតិ
តណ្ហាវហិតាយ ធិដ្ឋិយា អភាវាតិ ឧបចារវសេន និមិត្តស្ស កត្តភាវមាហា
“និច្ចាទិតោ តណ្ហាន្តិ វិសំវាទិកា ហោតី”តិ។ ចាកជេន សន្ទេន លព្ពមានត្តា
យថាវតវិញ្ញាយមានត្តា ច វិសត្តិកាសទ្ធស្ស វិសតសភាវោ “បដានោ
អត្ថោ”តិ វុត្តោ។ “អន្តលិក្ខចរោ ចាសោ, ហ្វាយំ ចរតិ មានសោ។ តេន តំ
ពាធយិស្សមី”តិ អាទិវសេន (សំ. និ. ១.១៥១; មហាវ. ៣៣) មារេន
គហិតតាយ។

១០៦៦. អនត្ថចរណាទិអនភិសន្ទានកតាយ អដ្ឋានភូតេសុ ច
វស្សវាតាទិសម្ពាវេសុ ឧប្បន្នកោចា វិយ សត្តេសុ អត្ថាចរណាទិនា
អាហេបនាធិប្បាយេសុយេវ តទដ្ឋ្យាហេបនវសេន បវត្តោ យធិបិ
អនាយតនុប្បត្តិយា អដ្ឋានាយាតោយេវ ហោតិ, សត្តវិសយត្តា បន សតិ
ចិត្តស្ស ឯកន្តព្យាបត្តិយំ កម្មបថភេនោ ហោតិយេវាតិ សក្កាវិញ្ញតុំ,
អដ្ឋានុប្បត្តិយំ បនស្ស ន សិយា កម្មបថភេនោតិ អាហា “សត្តេសុ ឧប្បន្នោ

អដ្ឋានកោតោ កតោតិ"តិ។ បដិយាទិបទានំ
យដ្ឋនាបុរិមយាមវិការុប្បត្តិសមញ្ញាទិសុបិ ទស្សនតោ "បដិវិរោធាទិបទានំ
តេសំវិសេសនត្ថានំ"តិ វុត្ថំ។

១០៩១. ទ្វេ ធម្មា តយោ ធម្មាតិ សទ្ធីន្តរសន្និដានេន បរិច្ឆេទវតោ
ពហុវចនស្ស ទស្សនតោ "អបរិច្ឆេទេន ពហុវចនេនា"តិ វុត្ថំ។ ឧទ្ទេសោ
កតោតិ ឥតិ-សន្នោ ហេតុអត្ថោ។ តេន ពហុវចនេន ឧទ្ទេសករណំ
ពហុវចនេន បុច្ឆាយ ការណានិ ទីបេតិ។ ឧទ្ទេសានុវិជាយិនំ ហិ បុច្ឆាតិ។ តថា
ហិ សន្នាបរិច្ឆេទ ឧទ្ទេសេ "កតមេ វា តយោ"តិ សន្នាបរិច្ឆេទាវ បុច្ឆា
ករិយតីតិ។ ឧទ្ទេសេន ធម្មានំ អត្ថិតាមត្ថវចនិច្ឆាយំ
សភាវភូមិការណាជលាទិបរិច្ឆេទោវិយ សន្នាបរិច្ឆេទោបិ ន កាតព្វោតិ
អធិប្បាយេន "អនិទ្ធាវតបរិច្ឆេទេ"តិ អាទិ វុត្ថំ។ "អបច្ចយា ធម្មា"តិ បទតោ បទ
ហេដ្ឋា អនេកភេទភិក្ខុ ធម្មា អបរិច្ឆេទេន ពហុវចនេនេវ ឧទ្ធិដ្ឋា, ឧទ្ធិញ្ច តថា
ឧទ្ធិសីយន្តីតិ តំ សោតបតិភតាយ ភេទាភាវេបិ បរមត្ថតោ អប្បច្ចយធម្មស្ស
អសន្នតធម្មស្ស ច
សោចាទិសេសនិវុចាទិសេសរាគក្ខយាទិអសន្នតាទិវចនវចនិយភាវេន
ឧបចរិតភេទេកហិតេ បទទ្វយេន អត្ថិ កាចិ ភេទមត្តាតិ អបរិច្ឆេទេន
ពហុវចនេន ឧទ្ទេសោ កតោតិ យុត្ថំ សិយា។ ឧទ្ទេសានុសារីនិ បុច្ឆានិកមនានីតិ
តានិបិ តថា បវត្ថានិ។ និទ្ទេសោ បទ
យថាធិប្បតសភាវាទិបរិច្ឆេទវិការវេសេនេវ កាតព្វោតិ អសន្នតា ធាតុ
ឥច្ឆេវ កតោ បរមត្ថតោ ភេទាភាវទីបទត្ថន្តិ ទដ្ឋព្វំ។ កថេតុកាមតាវសេន
បុច្ឆន្តោ យស្ស កថេតិ, តេន កាតព្វបុច្ឆាយ ការណតោ តគ្គតំ អជានំ
សំសយំ វា អនុវិជាយយេវ បុច្ឆតីតិ "សភាវ...បេ... អជានន្តស្ស វសេន បុច្ឆា

ក៏យតី"តិ រុត្តំ។ និទ្ទេសតោ បុព្វេតិអាទិនា អដ្ឋកថាយំ រុត្តំ បុច្ឆានុសន្និយេវ
វិភាវេតិ។

១១០១. ភិទ្ធិត្វាតិ វិភជិត្វា។ រូចាវ...បេ... វិញ្ញេយ្យាតិ

កាមាវចរកុសលមហាកិរិយវិញ្ញាណោ មហាគ្គតធម្មានំ សម្មសនវសេន
យថាយោគំ មហាគ្គតប្បមាណាធម្មានំ បច្ចវេក្ខណាធិវសេន
រូបរាគរូបរាគសម្បយុត្តេន អកុសលមនោវិញ្ញាណោ មហាគ្គតធម្មានំ
អភិនិវេសនអស្សននវសេន តំតំបញ្ញត្តិយញ្ច តំតំវោហារវសេន បវត្តេន
អារដ្ឋនេន ច យថារុត្តវិញ្ញាណានំ បុរេចារិកេន កាមាវចរធម្មា នវិញ្ញេយ្យា។
ឥតវេនាតិ បរិត្តារម្មណោ។ កាមាវចរានមេវ អារម្មណានន្តិ និទ្ធារណោ
សាមិវចនំ។ រូចារម្មណាធិហិ វិញ្ញាណោហិ តត្ថ រូចារម្មណោ វិញ្ញាណោបិ
សទ្ធាធិនំ អវិញ្ញេយ្យតា រូបស្ស ច វិញ្ញេយ្យតា។ ឯវំ សេសេសុបិ យោជនា
នដ្ឋញ្ច។ ចក្ខុទ្ធារិកេន សទ្ធាធិនំ អវិញ្ញេយ្យតា រូបស្ស វិញ្ញេយ្យតាតិអាទិនា
ទ្វារភេទវសេន យោជេតព្ពំ។ ឥតវន្តិ ឥដ្ឋមជ្ឈត្ថំ អនិដ្ឋមនិដ្ឋមជ្ឈត្ថញ្ច។
រូចាវចរនយោ កាមាវចរវិចាកាធិហិតិ
រូចាវចររូចាវចរលោកុត្តរបញ្ញត្តិយោ កាមាវចរវិចាកេហិ លោកុត្តរា
កាមាវចរតោ ញ្ញាណវិប្បយុត្តកុសលកិរិយេហិ អកុសលេហិ ច
អវិញ្ញេយ្យាតិ យោជេតព្ពំ។ និព្ពានស្ស អវិជាននសភារោ ឯវំ អត្តសម្ពវោ។

១១០២. រូចារូចាវចរកម្មបបត្តិភវេ ទិដ្ឋិវិហិតោ លោភោ ភវាសវោតិ
យថារុត្តវិសយោ ទិដ្ឋិសហិតោ សព្វកាមាវចរធម្មវិសយោ ច លោភោ
កាមាសវោ ភវិតុំ យុត្តោតិ រុត្តំ "ភវាសវំ...បេ... សិយា"តិ។
កាមាសវភវាសវំវិនិមុត្តស្ស ហិ លោភស្ស អភារំ សយមេវ វក្ខតីតិ។
ចាឡិយន្តិ អដ្ឋកថាកណ្ណាចាឡិយំ។ តត្ថ យថា "កាមាសវោ អដ្ឋសុ

លោកសហគតចិត្តប្បាទេសុ ឧប្បជ្ជតី” តិ វុត្តំ, ឯវំ “ភវាសវោ អជ្ជសុ
 លោកសហគតចិត្តប្បាទេសុ ឧប្បជ្ជតី” តិ អវត្ថា
 “ចត្វសុទិដ្ឋិតវិប្បយុត្តលោកសហគតចិត្តប្បាទេសុ ឧប្បជ្ជតី” តិ (ធរ. ស.
 ១៤៦៥) វុត្តត្ថា “ភវាសវោ... បេ... យុត្តេសុ ឯវំ ឧប្បជ្ជតី” តិ ចាឡិយំ វុត្តត្ថា តិ
 សាវជារណំ វុត្តំ។ តថា ច វក្ខតិ “ភវាសវោ ចត្វសុ ទិដ្ឋិតវិប្បយុត្តេសុ
 អវិជ្ជាសវេន សន្និ ឯកជារ ឯកតោ ឧប្បជ្ជតី” តិ (ធរ. ស. អជ្ជ. ១៤៧៣)។ សោមិ
 រាគោតិ សស្សតទិដ្ឋិសហគតោ រាគោ។ កាមភវបត្តនាវិយ កាមាសវោតិ
 យុត្តំ វុត្តំ។ សស្សតទិដ្ឋិសហគតរាគកាមភវបត្តនាធម្មិ ហិ ភវាសវោតិ
 វត្តព្ភបរិយាយោ អត្ថីតិ “សស្សតទិដ្ឋិសហគតោ រាគោ ភវរាគវសេន បត្តនា
 ភវាសវោ នាមា” តិ វុត្តំ, ន តេសំ ឥធម អធិប្បតភវាសវការទស្សនត្ថន្តិ
 អជ្ជកថាយំ អធិប្បាយោ ទដ្ឋព្ពោ។ តថា ហិ “រូចារូបសម្ពាទេ កម្មតោ ច
 ឧបបត្តិតោ ច ធុរិយេបិ ភវេ អាសវោ ភវាសវោ” តិ វុត្តន្តិ។ តត
 កាមភវបត្តនាយ តាវ កាមាសវភាវោ ហោតុ, រូចារូបភវេសុ
 សស្សតាភិទិវេសសហគតរាគស្ស កថន្តិ? សោមិ យថាវុត្តវិសយេ
 កាមនវសេន បវត្តិតោ កាមាសវោយេវ នាម។ សព្វេបិ ហិ តេភូមកា ធម្មា
 កមនីយដ្ឋេន កាមាតិ។ ន ចេត្ត អនិជ្ជប្បសន្នោ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តលោកស្ស
 ភវាសវភាវេន វិសុំ ឧទ្ធទត្ថា។ អវស្សព្ពោតមេវំ វិញ្ញាតព្ពំ, ឥតរថា
 រូចារូបភវេសុ ឧទ្ធទទិដ្ឋិសហគតស្សបិ លោកស្ស ភវាសវភាវោ
 អាបដ្ឋេយ្យាតិ។ កាមាសវាទយោ ឯវំ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិ កាសវភាវេន ទិដ្ឋា
 វុត្តា។

១១០៣. ឥធម ចាឡិយាបិ ភវាសវវិនិមុត្តលោកស្ស កាមាសវភាវោ ន ន
 សក្កា យោជេតុន្តិ ទស្សេតុំ “កាមាសវនិទ្ទេសេ ចា” តិ អាទិ វុត្តំ។ “ធម្មច្ឆន្ទោ
 សទ្ធា” តិ កេចិ។

១១០៥. ឧបាទានកូន្ទស្វេរ បវត្តតិ តត្ថិនិមុត្តស្ស ធម្មស្ស
ជីវគ្គហណវិសយស្ស បរមត្ថតោ អភាវា។ រូបេ...ចេ... វិញ្ញាណោ វា បនន
បតិជ្ជាតិ រូបាទីនំ អវិបរីតសភាវមត្តេ អដ្ឋត្វា សយំ សមារោបិតស្ស តេសុ
បរិកប្បនាមត្តសិទ្ធស្ស កស្សចិ អាការស្ស អភិនិវេសនតោ។ តេនេវាហ
“តតោ អញ្ចំ កត្វា”តិ។ តតោ ឧបាទានកូន្ទតោ។ វេទនាធម្មោបិ ហិ កេចិ
ទិដ្ឋិតតិកា អនិច្ចាតិ បស្សន្តិ។ តតោតិ វា សរីរសម្ពាត្របក្ខន្ធតោ។ “អញ្ចំ
ជីវំ អញ្ចំ សរីរ”ន្តិ ហិ វុត្ថំ។ ហោតីតិ ភវតិ សស្សតំ អត្តាតិ អត្តោ។ អញ្ជន្តិ
ព្រហ្មសស្សរាជិតោ អញ្ចំ។

អរូបភវោ វិយ រូបរាគប្បហានេន រូបភវោ កាមរាគប្បហានេន បត្តព្ពោ។
រូបីព្រហ្មានព្វា បញ្ចកាមគុណិកោ រាគោ បហិយតិ, នវិមាណធិសុ រាគោតិ
សោ អកាមរាគោតិ កត្វា កាមាសវោ ន ហោតីតិ អដ្ឋកថាយំ បដិក្ខិត្តំ។
ដីកាការេហិ បន កាមាសវភវាសវិនិមុត្តលោភាភាវទស្សនេន រូបីព្រហ្មានំ
វិមាណធិរាគស្សចិ កាមច្ចន្ទាធិភាវតោ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តរូបាវរូបភវរាគវិនិមុត្តោ
សព្ពោ លោភោ កាមាសវោតិ ទស្សិតោ។ តត្ថ យុត្តំ វិចារេត្វា គហោតត្ថំ។
សិយា អាសវសម្បយុត្តោ កាមរាគេន ភវរាគេន វា សហុប្បត្តិយំ, សិយា
អាសវវិប្បយុត្តោ តទញ្ញរាគេន សហុប្បត្តិយំ, “ចត្វសុ
ទិដ្ឋិតតា”តិ អាទិចាឡិយា អភាវទស្សនេន
កាមាសវភវាសវិនិមុត្តលោភាភាវំ ទស្សេត្វា
“កាមាសវោ”តិ អាទិចាឡិ ទស្សនេន ទិដ្ឋិរាគស្ស កាមាសវភាវំ សាធម៌។
បហាតព្ពទស្សនត្ថន្តិ បហាតព្ពតាទស្សនត្ថំ។ បហានេតិ បហាននិមិត្តំ។

១១២១. ជាតិយាតិ ខត្តិយសភាវាទិជាតិសម្បត្តិយា។ គោត្តនាតិ
គោតមគោត្តាទិឧក្កដ្ឋគោត្តន។ កោលបុត្តិយេនាតិ មហាកុលភាវេន។

វណ្ណាចោក្ខរតាយាតិ វណ្ណាសម្បជ្ជសរីរតាយ។ “ចោក្ខរ”ន្តិ ហិ សរីរំ វុច្ចតីតិ។
មាណំ ជយេត្តតិ មាណំ បវត្តតិ ករោតិ។ បវត្តោ មាណោ បវត្តមាណោ។
បុគ្គលវិសេសន្តិ សេយ្យស្ស សេយ្យោតិអាទិភេទំ បុគ្គលវិសេសំ។ សេយ្យំ
ភិទ្ធីត្វា បវត្តមាណោ សេយ្យមាណោ។ តិណ្ណាន្តិ សេយ្យស្ស សេយ្យោទីនំ តិណ្ណំ
“សេយ្យោហមស្មី”តិអាទិនា អញ្ញំ បុគ្គលំ អនិស្សយ វុត្តានំ។ សេយ្យោទិវសេន
អត្ថនោ មននំ បគ្គហោ មាណោ, តស្ស ករណំ
សេយ្យោហមស្មីតិអាទិបវត្តិយេវាតិ វុត្តំ “សេយ្យោតិ អាទិកិច្ចករណ”ន្តិ។

១១២០. សញ្ញេបិ លោកោ អភិជ្ឈាសភារោតិ អភិជ្ឈា អាសវទ្ធយសភារា,
កាមរកោ កាមាសវសភារោ ឯវាតិ អាសវទ្ធយឯកាសវភារោ
អភិជ្ឈាកាមរកានំវិសេសោ វុត្តោ។ ន អភិជ្ឈា ច ធម្មា វេបេត្វា ទិដ្ឋិ អវិជ្ជញ្ច
នោអាសវសភារា។ អភិជ្ឈា ច អាសវទ្ធយសភារា ឯវ, នអភិជ្ឈាសភារោ ច
លោកោ នត្ថិតិ អធិប្បាយេន “នោអាសវលោភស្ស សញ្ញារោ វិចារេតញ្ចោ”តិ
អាហា។ គណនាយ ហេតុយា សត្តាតិ វុត្តន្តិ បញ្ញាវាចាបំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តត្ថ
ហិ “អាសវោ ធម្មោ អាសវស្ស ធម្មស្ស ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ។ អាសវោ ធម្មោ
នោអាសវស្ស ធម្មស្ស។ អាសវោ ធម្មោ អាសវស្ស ច នោអាសវស្ស ច។
នោអាសវោ ធម្មោ នោអាសវស្ស។ នោអាសវោ ធម្មោ អាសវស្ស។ នោអាសវោ
ធម្មោ អាសវស្ស ច នោអាសវស្ស ច។ អាសវោ ច នោអាសវោ ច ធម្មា
នោអាសវស្ស ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ៣.៣.១៦) ឥមេសំ វារានំ វសេន
“គណនាយ សត្តា”តិ វុត្តំ។ តត្ថ យទិ នោអាសវសភារោបិ លោកោ សិយា,
ទិដ្ឋិសម្បយុត្តចិត្តស្ស វសេន “អាសវោ ច នោអាសវោ ច ធម្មា
មោហាយថាវុត្តលោកា អាសវស្ស ធម្មស្ស ទិដ្ឋិយា ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ
សត្តមោ, ចាឡិយំ អាគតំ សត្តមំ អជ្ជមំ កត្វា “អាសវោ ច នោអាសវោ ច ធម្មា
អាសវស្ស ច នោអាសវស្ស ច ធម្មស្ស ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ នវមោ

បញ្ជាក់ វុទ្ធយុទ្ធ, ន បន វុត្តាតិ។ ឯ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តលោកស្ស
នោអាសវភាវាភាវំ ទស្សេត្វា ឥតរស្សបិ តំ ទស្សេតុំ “ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តោ ចា”តិអាទិ
វុត្តំ។

១១៦២. យថាវុទ្ធ រូបប្បពន្ធវត្តមានេ បុគ្គលោ កច្ចតិ តិដ្ឋតិ និសីទតិ តិ
វុទ្ធិតិ, តថាវិសទ្ធរូបស្ស ឧប្បាទកំ ចិត្តំ វិយាបដូបត្ថម្ភកំ។ តំ បន កុសលតោ
កិរិយតោ ច បញ្ចមជ្ឈានចិត្តំ អភិញ្ញាប្បត្តំ អប្បត្តញ្ញា ភិទ្ធិត្វា សត្តបញ្ញាស
ជវនានិ វេជ្ជព្ពនញ្ញាតិ អដ្ឋបញ្ញាសវិធំ។ សហជាតធម្មានំ អកម្មញ្ញាភាវករត្តា
បិនមិទ្ធសហគតចិត្តំ វិសទានិ រូចានិ ន សមុជ្ឈបេតិ ន ឧបត្ថម្ភេតិ ចាតិ វុត្តំ
“វិយាបដំ សន្ធារេតុំ អសក្កោន្ត”ន្តិ។

១១៦៣. វិបក្ខេបិ ភាវតោ អនេកន្តិកត្តា រូបត្តាសាធកត្តំ។ គរុភាវប្បត្តិ
លហុតាវិរហោ ទដ្ឋញ្ញោ។ សតិបិ អញ្ញោសម្បិ អកុសលាទីនំ លហុតាវិរហោ
បិនមិទ្ធានំ ឯកន្តតោ លហុតាបដិបក្ខត្តា ការណានុរូបត្តា ច ជលស្ស
“បិនមិទ្ធសមុដ្ឋិតរូបេហិ”តិ វុត្តំ។ ន ជាគរ...បេ... សន្តតិទ្ធិ ឯតេន នាមកាយេ
សុបនស្ស អសិទ្ធតំ ទស្សេតិ។ មិទ្ធស្ស ជលត្តាតិ ឯត្ថ មិទ្ធិយេវ និទ្ទាការណាទ្ធិ
នាយំ និយមោ ឥន្ទ្រតោ, និទ្ទាការណាមេវ បន មិទ្ធិនិ និយមោ ឥន្ទ្រតោតិ ទដ្ឋញ្ញោ។
តថា ហិ ឱណាសវានំ និទ្ទាយ មិទ្ធិតោ អញ្ញំ ការណំ ករជកាយស្ស
ទុព្ពលភាវោ អដ្ឋកថាយំ ទស្សិតោតិ។

នាទនំ, អវត្តរណំ វា ឱនាហោ, សោ រូបស្សេវ សភាវោតិ បរស្ស អាសន្តិ
មនសិ កត្វា អាហា “តេន សហ វុត្តា ឱនាហាបរិយោនាហា ចា”តិ។
អសន្តោចវសេន វិសទា បវត្តិ វិច្ឆារិកភាវោ។ អារវណភាវោវិយាតិ ឯតេន
អារវណសភាវត្ថេបិ មិទ្ធស្ស តព្ពិដុរោ អនញ្ញសាធារណត្តា ឱនហនាទិភាវោតិ
ទស្សេតិ។ សាមញ្ញញ្ញំ បញ្ញន្នម្បិ កាមច្ឆន្ទានំ អារវណសភាវោតិ

អាវរណការសធិសស្ស ឱនហនាធិការស្ស នាមកាយេ លព្ពមានស្ស
គហិតតាតិ ឯត្តាធិប្បាយោ។

ចានន្តិអនុយោគោតិ ច តំកិរិយាសាធិកា ចេតនា អធិប្បតាតិ
សុរាចានស្ស សុរា... បេ... យោគស្ស ច អកុសលភាវេន
ឧបក្កិលេសទុព្ពលីករណភារោ យុត្តោតិ វុត្តោ។ “សុរាមេរយស្ស
អន្លោហារណំ ចានំ បមាទដ្ឋានានុយោគោ ចា”តិ បរស្ស អធិប្បាយោ។ នីវរណំ
ហុត្វា វាតិអាធិនា ឥទំ ទស្សេតិ “នីវរណាសភាវានំ
នីវរណាសម្បយុត្តការទស្សនបរាយ ចោទនាយ នីវរណាន្តិ កត្តចិ
អធិដ្ឋបយោគស្ស អសម្បយុត្តស្ស រូបស្ស យថាលាភតោ គហណំ
ញាយោយេវ ន ហោតិ, សិទ្ធិនីវរណាភាវសម្បយុត្តសភាវានំយេវ បន
គហណាន្តិ តំសភាវា អរូបធម្មាយេវ ទស្សេតា, ន រូបន្តិ ចិនំវិយ មិទ្ធម្បិ
អរូបមេវាតិ វិញ្ញាយតិ”តិ។ យន្តិ យេន វេចនេន។ អសម្ពវេចនតោតិ
អសម្ពវេចនភាវតោ។

តេនាតិ តេន រូចារម្ពណស្ស ធន្តរាគស្ស បហានវេចនេន។ រូបប្បហានតោ
អញ្ញោតិ កត្វា រូបេ ធន្តរាគប្បហានំ “អញ្ញោ កាវោ”តិ វុត្តំ។ យំ អដ្ឋកថាយំ
“អញ្ញថា”តិ វុត្តំ។ ឥទន្តិអាធិនា “តំ បជហថា”តិ ចាឡិយា ន
និប្បវិយាយប្បហានំ អធិប្បតន្តិ ទស្សេតិ។ អរូបស្សេវ យុទ្ធីតិ តិ សុទុទ្ទសំ
ទូរដ្ឋមាធិប្បវត្តកំ ចិត្តំ តំសម្បយុត្តោ អរូបធម្មាយេវ វិពន្ធតុំ សមត្តោតិ
ទស្សេតិ។ ចេតសោ បរិយុដ្ឋានន្តិ កុសលចិត្តស្ស គហណំ។ នីវរណានិ ហិ
ឧប្បជ្ជមាធិនិ ឧប្បជ្ជិតុំ អប្បធានេន កុសលវារំ គណ្ណាន្តិ វុច្ឆន្តិ។ គហណាញោត្ត
បរិយុដ្ឋានំ “ចោរា មគ្គេ បរិយុដ្ឋិសូ”តិអាធិសុវិយ។

១១៧៦. ឧទ្ធច្ចុំ កុក្កុច្ចញ្ចា សហ វុត្តន្តិ ឧទ្ទេសបុច្ឆានិកមនេ សន្ធាយ វុត្តំ។ យំ
បន អដ្ឋកថាយំ ឧទ្ធច្ចស្ស កុក្កុច្ចេន វិជាការការណំ វត្វា “ភិទ្ធិត្វា វុត្ត”ន្តិ វុត្តំ,
តំ “នីវរណា ចេវ នីវរណាសម្បយុត្តា ចា”តិ បទស្ស និទ្ទេសេ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចានំ
វិសុំ និទ្ធិជ្ជតំ សន្ធាយ វុត្តំ។ កាមច្ចន្តស្ស ឧក្កជ្ជនីវរណតា ឱរម្ហាគិយភារោ។
សោ ហិ រូបរាគារូបរាគប្បការកាមច្ចន្តំ ឧបាទាយ តតោ តិព្ពកិច្ចតាយ
“ឧក្កជ្ជនីវរណ”ន្តិ វុច្ចតិ។ កាមច្ចន្តនីវរណាន្ទេវ លោភោ វុត្តោ, ន ភិទ្ធិត្វា។
កាមច្ចន្តនីវរណស្ស ច អនវសេសតោ អនាគាមិមគ្គេន បហានេ វុច្ចមានេ
ចតុត្ថមគ្គវដ្ឋោ លោភោ អនីវរណាសភារោ អាបជ្ជតីតិ អាហា “យទិ... បេ....
សិយា”តិ។ នោនីវរណារូបរាគារូបរាគប្បការោ លោកធម្មោ នីវរណស្ស
អវិជ្ជាទិកស្ស។ អាទិ-សទ្ទេន “នោនីវរណោ ធម្មោ នីវរណស្ស ច
នោនីវរណស្ស ច ធម្មស្ស។ នីវរណោ ច នោនីវរណោ ច ធម្មា នីវរណស្ស
ធម្មស្ស។ នីវរណោ ច នោនីវរណោ ច ធម្មា នោនីវរណស្ស ធម្មស្ស។ នីវរណោ
ច នោនីវរណោ ច ធម្មា នីវរណស្ស ច នោនីវរណស្ស ច ធម្មស្ស
ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ៣.៨.២៥) ឥមេ បញ្ចោ សង្កណ្ហាតិ។ ចត្តារីតិ
វុត្តំ នីវរណាបទមូលកានំ តិណ្ណំ នោនីវរណាមូលកស្ស ឯកស្ស វសេន។
នីវរណានោនីវរណាតទុកយមូលកានំ បន តិណ្ណំ តិណ្ណំ វសេន នវាតិ វុត្តំ។
តស្មាតិ យថាទស្សិតនយាយ ចាឡិយា អភារា នោនីវរណាលោភាការា។

១២១៩. តេនេវាតិ បុរិមទិដ្ឋិអាការេនេវ ឧប្បជ្ជមានេន។ ទិដ្ឋិតតិកេហិ
វុច្ចមានានំ “និច្ចំ សុភ”ន្តិ ឯវមាទិវចនានំ, ទិដ្ឋិហិតេហិ វុច្ចមានានំ
គគនកុសុមាទិលោកវេហារវចនានញ្ច វុត្តន្តិ វាចាវត្ថុមត្តានីតិ អាហា
“វាចា... បេ.... វា”តិ។

១២២១. ចិត្តន បរលោកេ ឋិតោតិ យស្មី លោកេ និព្ពត្តិវសេន សយំ ឋិតោ,
តតោ អញ្ញំ លោកំ បរលោកោតិ ចិត្តន គហេត្វា ឋិតោ។

១២៣៦. ន ហិ បុរិមេហិតិ អាទិនា បឋមមគ្គាធិហិ
សមុគ្គាជិតអចាយគមនីយភាវាទិកា ឯវ រាគាធយោ ទុតិយមគ្គាធិហិ
បហាយន្តិតិ ទស្សេតិ។

១២៨៧. ឧបដ្ឋិតេបិ ទុគ្គតិនិមិត្តាធិកេ ន តថា តិព្ពោ លោភោ ឧប្បជ្ជតិ,
យថា សុគតិនិមិត្តាធិកេតិ អាហា “ពលវនិកន្តិវិរហោនា”តិ។

១៣០១. ឯកស្មី ចិត្តប្បាទេ ឧប្បន្នានំវិយ ឯកស្មី សន្តានេ ឧប្បន្នានម្បិ
សហបវត្តិបរិយាយោ អត្ថិតិ បហានេកជ្ជេន រាគរណេន
វិចិត្តិដ្ឋន្ធទ្វដ្ឋសហគតមោហាស្ស សរណាភាវុត្តា។ ឧទ្ធច្ឆវិចិត្តិច្ឆាហិ យោ
មោហោ សហជាតោ ភវេ, សោមិ រាគេន សរណោ បហានេកជ្ជការតោតិ។
លោភនោសមោហាតទេកជ្ជកិលេសតំសម្បយុត្តក្ខន្ធតំសមុជ្ជានកម្មភេទតោ
សព្វស្សបិ អកុសលស្ស សង្គហណាវសេន បវត្តោ សរណាបទនិទ្ទេសោ
អរណារិកង្គសុត្តនបិ អញ្ញទត្ថុ សំសន្នតិតិ ទស្សេតុំ
“អរណារិកង្គសុត្ត”តិ អាទិមាហា។ យំ បន អជ្ជកថាយំ
សម្បយោគប្បហានេកជ្ជការធិបនេន រាគាធិនំ សព្វេសំ វា អកុសលធម្មានំ
សរណាភាវទស្សនំ, តំ ចាឡិយា យថាទស្សិតធម្មានំ
អញ្ញមញ្ញសរណាភាវទស្សនបរំ, តទញ្ញធម្មានំ សរណាភាវបដិសេធនបរន្តិ
អរណារិកង្គសុត្តវិរោធាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ សុត្តន្តទេសនាយ វា បរិយាយកថាភាវតោ
និប្បវិយាយតោ សរណាភាវេវិយ អរណាភាវេបិ អកុសលធម្មានំយេវាតិ
តថាបវត្តាយ អជ្ជកថាយ ន កោចិ សុត្តវិរោធាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

សុត្តន្តិកម្មកងកថាវណ្ណា

១៣១៣. អហំ-សន្នេន ហេតុក្ខតេន យោ អត្ថោតិ ឯត្ថ អហំ-សន្នោ អត្ថោតិ
អធិប្បតោ។ អត្តាវពោជនត្ថោ ហិ សន្នប្បយោគោ។ អត្ថបរាជីនោ កេវលោ
អត្ថបទត្ថកោ, សោ បទត្តវិបរិយេសការីនា បន ឥតិ-សន្នេន បរតោ បយុត្តេន
សន្នបទត្ថកោ ជាយតិ យថា ភាវីតិ អយមាហាតិ គោ-សន្នំ អាហាតិ
វិញ្ញាយតិ។ តេន វិញ្ញត្តិការសហិតោ សន្នោ បញ្ញត្តិតិ ទស្សេតិ។ តថា ហិ
“ពុទ្ធស្ស ភក្កវតោ វោហារោ លោកិយសោតេ បដិហញ្ញតិ” តិអាទិនា (កថា.
៣៤៧) បញ្ញត្តិយា វចនការំ សាធយតិ។ អញ្ញថាតិអាទិនា បញ្ញត្តិយា
អសន្នសការត្ថេ ទោសមាហា។ អធិវចនាទិនា សិយា, តថា ច អធិវចនាទិនំ
អធិវចនបថាទិតោ វិសេសោ ន សិយាតិ ទុក្ខោយេវ ន សម្មវេយ្យាតិ
អធិប្បាយោ។ អដ្ឋកថាយំ បន សកសន្តតិបរិយាបន្នេ រាទយោ ធម្មេ
សមូហតោ សន្តានតោ ច ឯកត្តវសេន គហេត្វា អហន្តិ វោហារីយមាណ
ឧទាទាបញ្ញត្តិ សម្ពាយតិ វោហារីយតីតិ សម្ពាតិ អធិប្បតោ។ តថា សេសេសុ
យថាសម្ពំ ទដ្ឋព្ភំ។ តេនេវាហ “ទត្ថោតិ ឯត្តាវតា សត្ថបញ្ញត្តិ ទស្សេត្វា
អញ្ញម្បិ ឧទាទាបញ្ញត្តិ ទស្សេត្ថ” តិអាទិ។ បទត្ថស្សាតិ អហំ-
សន្នាទិបទាភិធម្មេស្ស, បរមត្ថស្ស វា។ អធិវចនំ សន្នោតិ អធិប្បាយេន
“វទន្តេនា” តិអាទិ វុត្ថំ។ សោ ហិ អត្ថនា ញ្ញាបេតព្ពមត្ថំ សយំ ញ្ញាតោ ឯវ
ញ្ញាបេតីតិ អគ្គហិតសម្ពន្ធស្ស ន សន្នោ អត្ថប្បកាសនសមត្ថោតិ វុត្ថំ “បុព្វេ
គហិតសញ្ញេនា” តិ។ វិសេសេន ញ្ញាយតីតិ សមញ្ញាតិ សំ-សន្នស្ស វិសេសត្ថតំ
អាហា។

ករិយតីតិ ឥទំ ឥមស្សត្ថស្ស អធិវចនន្តិ ឯវំ និក្ខិប័យតិ។ នាមភូតំ
វចនមេវ តំ តំ អត្ថំ និទ្ធារេត្វា សហេតុកំ កត្វា វទតិ ព្យញ្ញាយតិ ចាតិ អាហា

“ឆាមមិច្ឆេវ វុត្ថំ ហោតិ” តិ។ តេនេវាហ “ន ហិ បជីវី” តិអាទិ។ បជីវីសង្ខាតន្តិ
បជីវី-សង្ខាតិធម្មំ។

អាចរិយាតិ អដ្ឋកថាយ សំវណ្ណានកា អាចរិយា, ន អដ្ឋកថាចរិយាតិ
អធិប្បាយេន វេទតិ។ មាតិកាយន្តិ មាតិការវណ្ណានាយំ។ តេនាតិ
មាតិការវណ្ណានាវចនេន។ ឥមិស្ស ចាឡិយា អដ្ឋកថាយ ច អត្ថទស្សនស្ស
ឯតស្ស យថាវុត្ថស្ស អាចរិយវាទស្ស វិរោធា សិយា, តមេវ វិរោធំ “ន
ហី” តិអាទិនាវិវតិ។ តត្ថ អធិវចនបថាធិការេន វុត្ថានំ ធម្មានំ បកាសកស្ស
សភាវស្ស វិញ្ញត្តិវិការសហិតសទ្ធស្សេវ វចនមត្តំ អធិការំ កត្វា បវត្តិអាទិ
យុជ្ជតិ, ន អសភាវស្សតិ អធិប្បាយេន “ឧប្បាទវយកិច្ចវហិតស្ស” តិអាទិ
វុត្ថំ។ តត្ថ អធិទ្ធាវតសភាវស្សតិ បរមត្ថតោ អនុបលទ្ធសភាវស្ស។

ធុរិធាតិ បញ្ញាបនបញ្ញាបិតតត្ថកេនតោ ធុរិធា។ យថាវុត្ថប្បការាតិ
ឧប្បាទវយកិច្ចវហិតាតិអាទិប្បការា។ អដ្ឋកថាយំ បុគ្គលបញ្ញត្តិវណ្ណានាយំ។
ននុ ច តត្ថ ឧបនិធាបញ្ញត្តិអាទយោ អបរាបិ បញ្ញត្តិយោ វុត្ថា, អថ កស្មា “ធន
បញ្ញត្តិយោវ វុត្ថា” តិ វុត្ថំ? សច្ចំ វុត្ថា, តា បនវិជ្ជមានបញ្ញត្តិអាទិសុ ធនុ ឯវ
អន្តោគធាតិ “អដ្ឋកថាយំ វិជ្ជមានបញ្ញត្តិអាទយោ ធន បញ្ញត្តិយោវ វុត្ថា” តិ
វុត្ថំ។

តត្ថ រូបាទិវិយ អវិជ្ជមានត្ថា បញ្ញាបិតតត្ថត្ថា ច អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ,
អវិជ្ជមានស្ស ច សត្តវថាធិអត្ថស្ស បញ្ញាបនតោ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិតិ ឯវ
អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិវចនេន យថាវុត្ថា ធុរិធាបិ បញ្ញត្តិ សង្កហិតាតិ អាហ
“អវិជ្ជមាន... បេ... វុត្ថា” តិ។ ឥតវេហិតិ វិជ្ជមានបញ្ញត្តិអាទិហិ អវសេសេហិ
បញ្ចហិ, រូបវេទនាធិនំ សត្តវថាធិនញ្ច អត្ថានំ បកាវេហិ ញាបនតោ
តំតំវាចកោ សន្តោយេវ វិសយកេនតោ វិជ្ជមានបញ្ញត្តិអាទិកេនា បញ្ញត្តិ

សង្ខារីយា ធនិយា បដិច្ចា វុត្តាតិ អយំ បុរិមោ អត្ថោ, សោ ច យថាវុត្តវសេនេវ
ចាឡិយា វិញ្ញាយមានត្ថា “ចាឡិអនុគតោ ឧដុកោ” តិ ច វុត្តោ។ យទិ
ចាតិអាទិសុ សត្តាទិកា យថាវុត្តប្បការា ឧបាទាបញ្ញត្តិ យទិ
អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ, សា អត្ថិតិ ន វុត្តញ្ញា។ អវិជ្ជមានា ច សា បញ្ញាបិ តព្ពតោ
បញ្ញត្តិ ចាតិ តេសំ អាចរិយានំ លទ្ធិតិ អធិប្បាយោ។ ឥនានិ តស្ស លទ្ធិយា
វសេន បញ្ញត្តិបថាតិ វុត្តធម្មានម្បិ វិជ្ជមានបញ្ញត្តិការា បត្តិចោទនេន តត្ថ
នោសំ ធស្សេតិ “យថា ចា” តិអាទិនា។ តតោតិ យស្មា អវិជ្ជមានត្ថា
បញ្ញាបិ តព្ពត្ថា ច សត្តវថាទិនំ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិការា វិយ វិជ្ជមានត្ថា
បញ្ញាបិ តព្ពត្ថា ច សព្ពេសំ សភាវធម្មានំ វិជ្ជមានបញ្ញត្តិការា អាបដ្ឋតិ, តស្មាតិ
អត្ថោ។

“អថា” តិអាទិនា បញ្ញត្តិបថនិទ្ទេសតោ វិសិដ្ឋស្ស បញ្ញត្តិធម្មនិទ្ទេសស្ស
សយមេវ ការណាមាសង្កតិ។ “នាបិ” តិអាទិនា តស្ស ការណាស្ស អសិទ្ធតំ
ធស្សេតិ។ “បុរិសោតិ សង្ខារ” តិអាទិសុ សង្ខារធម្មាបិ នាមាទិហិ អត្ថតោ
អវិសិដ្ឋា វុត្តាតិ អាហា “សង្ខារិសង្ខារំ សមាទត្តត្ថា” តិ។ វចនគ្គហណំ
វចនុច្ចារណំ។ អញ្ញាស្សតិ នាមបញ្ញត្តិ សង្ខាយាហា។ តេសន្តិ
សង្កេតគ្គហណាវចនគ្គហណានំ។ អសមត្ថតា ន សម្បវតីតិ យោជនា។ តមេវ
អសម្បវ “យទិ ហិ” តិអាទិនា វិវតិ។ បញ្ញត្តិយាតិ នាមបញ្ញត្តិយា។
បញ្ញត្តិបញ្ញាបនេតិ យាយ នាមបញ្ញត្តិយា ឧបាទាយបញ្ញត្តិ រូបាទយោ ច
បញ្ញាបិយន្តិ, យា ច សោតទ្វារវិញ្ញាណាសន្តានានន្តមុប្បន្នេន
គហិតបុព្វសង្កេតេន មនោទ្វារវិញ្ញាណាសន្តានេន គយ្ហតិ, សា អយំ នាមាតិ
តស្ស បញ្ញាបនេ អសង្ករតោ ឋបនេ។ អថ វា
សោតទ្វារវិញ្ញាណាសន្តានានន្តមុប្បន្នេន មនោទ្វារវិញ្ញាណាសន្តានេន
បញ្ញត្តិយា គាហាបនេ បរិច្ឆិន្ទនេ។ តស្ស អញ្ញា បញ្ញត្តិ វុត្តញ្ញា សិយាតិ តស្ស

នាមបញ្ញត្តិយា ញាបនេ សង្កេតគ្គហធាវចនគ្គហធាវចន
សហការីការណ៍តា អញ្ញា នាមបញ្ញត្តិ អត្ថិតិ វត្ថុញា អនុញ្ញាតញា សិយា។
តតោ អត្ថិវិជាននមេវ ន សិយាតិ កេវលានិ សង្កេតគ្គហធាវចនគ្គហធាវចន
អត្ថបញ្ញាបនេវិយ បញ្ញត្តិញាបនេវិ អសមត្ថានិ, បញ្ញត្តិ ច ញាតាយេវ តេសំ
សហការីការណ៍ តំជាននត្ថំ បញ្ញត្តិអនន្តរបិកប្បនេ ច អនវត្ថានាបត្តិតិ
អត្ថាធិគមស្ស សម្ពុរោ វេ វេ ន ភវេយ្យ។

សង្កេតោ រូបាធិសុ ន កិញ្ចិ ហោតិ, ភូតាធិនិមិត្តំ ភាវនាវិសេសញា
ឧបាទាយ វោហរិយមាណា កសិណាធិបញ្ញត្តិ វិយ តំ តំ សង្កេតិតតំ
សង្កេតករណញា ឧបាទាយ វោហារមត្តោ, តស្ស ច បញ្ញាបិកា នាមបញ្ញត្តិតិ
យថាវុត្តនោសាបត្តិ ទស្សន្តោ “នាបិ សង្កេតគ្គហធាវចន” ត្ថិ អវោច។ ននុ ច
អត្ថិវិជាននាសម្ពុរោចោទនេនេវ សង្កេតគ្គហធាវចនភវោបិ ទស្សិតោតិ? សច្ចមេតំ,
សង្កេតេ បន អាចរិយានំ មតិកេនោវិជ្ជតិ។ តត ឯកបក្ខិកោ អយំ នោសោតិ
ទស្សនត្ថំ តស្សវិសុំ វចនំ វុច្ចមាណា រូបាធិយោ ធម្មាវចនត្ថា បញ្ញាបិតញា ច,
តទភិជាយកោ សន្តោ បញ្ញត្តិតិ។ ឯត្ថាវតា សព្វវោហារោ សិជ្ឈតិតិ
អធិប្បាយេន “វចន...បេ... ជនំ នត្ថិ” តិ អាហា។ បញ្ញត្តិយា វចនភាវោ សិទ្ធា
បដិបាធនសោតព្វតាធិបកត្ថា តេសំ ចាហានត្ថិ អធិប្បាយោ។ អាធិ-សន្តេន
“អត្ថិ កេចិ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ វោហារំ សុណាន្តិ, និរុត្តិបដិសម្ពិទា
បច្ចុប្បន្នាវម្ពណា” តិ វេមាធិ សង្កណាតិ។ តស្មាតិ យស្មា “បញ្ញត្តិធម្មា” តិ
បទស្ស យថាវុត្តបញ្ញត្តិយោ អត្ថោតិ ឯតស្មី បក្ខេ មាតិការណ៍នាយ វិរោធនា,
អដ្ឋកថាយំ អវុត្តតា, ឥមិស្សា ចាឡិយា អននុគមោ, សព្វេ ធម្មា បញ្ញត្តិតិ
និទ្ទិសិតព្វតា, បញ្ញត្តិបថបទស្ស នវុត្តព្វតា, អនវត្ថានាបត្តិតោ
អត្ថិវិជាននាសម្ពុរោតិ អនេកេ នោសា, វិញ្ញត្តិវិការសហិតស្ស បន សទ្ធស្ស

បញ្ញត្តិការវេ យថាវុត្តនោសាការោ អនេកេសំ ចាប្បប្បនេសានញ្ច អនុលោមនំ,
តស្មា។ តត្ថ យុត្តំ គហេតព្ពន្ធិ អធិប្បាយេនាហ “ចាឡិ...បេ.... តព្ពោ” តិ។

យទិ សត្តាតិអាទិនា សទ្ធស្ស បញ្ញត្តិការវេ អដ្ឋកថាយ វិរោធិមាហ។ ឯវំ
បញ្ញត្តិការវេ យទិ សទ្ធស្ស បញ្ញត្តិការវេ, តស្ស បរមត្ថតោ វិជ្ជមានត្តា
រូចាទិអត្ថស្ស ច បញ្ញាបនតោ វិជ្ជមានបញ្ញត្តិការវេ ឯវំ សិយា, ន
អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិការវេ។ ន ហិ តេ សត្តាធម្មោ បញ្ញត្តិ ឯវំ ឡា
អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិយា អភារោ ឯវំ សិយា។ វុត្តា ច អដ្ឋកថាយំ (ប. ប. អដ្ឋ. ៤
មាតិការណ្ឌនា) “អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ” តិ។ ឥតរោ វិសយស្ស អវិជ្ជមានត្តា តស្ស
អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិការវេតិ យថាវុត្តវិរោធាការំ ធស្សេន្តោ
“អវិជ្ជមាននា” តិអាទិមាហ។ ឥទានិ សត្តាទិវិសយស្ស កេនចិបិ បរិយាយេន
អត្ថិតាយ អភារធស្សនេន តត្ថិសយាយ បញ្ញត្តិយា អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិការំ យេវ
វុត្តបេតិ “អយញ្ច វាទោ” តិ។ វិជ្ជមានា ឯវំ សត្តាធម្មោ
រូចាទិសភាវការំវេសេន “អវិជ្ជមានា” តិ វុច្ឆន្តិ, ន សត្តថា អភារតោ។ តថា ហិ
តថា តថា បញ្ញាបិយមាណភារេន វិញ្ញាយន្តិ យថាវុត្តរូចោ វាទោ “រូបំ អត្ថិតិ?
ហេវត្ថិ ហេវ នត្ថិតិ។ សេវត្ថិ សេវ នត្ថិតិ។ ន ហេវំ វុត្តព្ពោ។ សេវត្ថិ សេវ នត្ថិតិ។
អាមន្តា។ អត្ថដ្ឋោ នត្ថដ្ឋោ” តិ (កថា. ៣០៦) ឯវំ បរត្ថាយ ហេវត្ថិកថាយ។ តត្ថ
ហិ រូចាធម្មោ ធម្មា រូចាទិសភាវេន អត្ថិ, វេទនាទិសភាវេន នត្ថិ, តស្មា
សត្តមេវំ ឯវំ អត្ថិ ឯវំ នត្ថិតិ ឯវំ លទ្ធិកេ សន្ធាយ “រូបំ អត្ថិ” តិ បុច្ឆា
សកវាទិស្ស។ “ហេវត្ថិ ហេវ នត្ថិតិ” តិ វិស្សជ្ជនំ បរវាទិស្ស។ អថ នំ សកវាទិ យទិ
រូបមេវ ឯវំ អត្ថិ ឯវំ នត្ថិតិ លទ្ធិ, ឯវំ សន្តេសោ ឯវំ អត្ថិ សោ ឯវំ នត្ថិ នាមាតិ
បុច្ឆន្តោ “សេវត្ថិ” តិ អាហ។ ឥតរោ តេនេវ សភាវេន អត្ថិតំ, តេនេវ នត្ថិតំ
សន្ធាយ បដិក្ខបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ សកភាវេន អត្ថិតំ, បរភាវេន នត្ថិតំ
សន្ធាយ បដិជានាតិ។ តតោ សកវាទិ “អត្ថដ្ឋោ នត្ថដ្ឋោ” តិអាទិនា អត្ថិតា វា

នត្តិតាវា អញ្ញមញ្ញវិរុទ្ធា ឯកស្មី ធម្មវិនា កាលភេទេន អសម្ពុត្តាតិ កី
ឯកត្ថំ អាបជ្ជតីតិ ទស្សនោ បរវាទី និគ្គណាតីតិ។ បដិសិទ្ធាតិ ច “រូបំ រូប”ន្តិ
ហោវត្ថិ, រូបំ ‘វេទនា’តិ ហោវ នត្ថិ”តិអាទិនា (កថា. ៣០៦) វុត្តាយ
រូបវេទនាសញ្ញាសម្ពាវិញ្ញាណានំ សកភាវេន អត្ថិតាយ បរភាវេន នត្ថិតាយ
ច បដិសេធនេន សត្តាទីនម្បិ តថាភាវោ បដិសេធិតោ ហោតីតិ កត្វា វុត្ថំ។

រូបាទយោ ន ហោន្តិតិ រូបាទិសភាវា ន ហោន្តិ។ តថា តថាតិ
សម្មហសន្តានាទិវសេន។ វិចិត្តសញ្ញា បរិកប្បវសេន ឧប្បជ្ជតិ។ យទិ
សត្តវថាទិសញ្ញាវលម្ពិតោ វចនត្ថោវិជ្ជមានោ ន ហោតិ, ននុ
សត្តវថាទិអភិលាទា អនិយវោហារា ជាយន្តិតិ អាហា “ន ច តេ
អភិលាទា”តិអាទិ។ អត្ថនោ វសេន កិត្យិ អហោន្តំ បញ្ញាបកស្ស វចនស្សវ
វសេន បញ្ញាបិតតត្ថត្តា បញ្ញត្តិវោហារំ លភតិ។ ឥមិនាវ អធិប្បាយនាតិអាទិ
“សយំ អវិជ្ជមានោ”តិអាទិនា វុត្ថមេវត្ថំ សន្ធាយាហា។ តន្តិ សត្តាទិគ្គហណំ។
“ព្រហ្មវិហារចតុក្កំ សត្តបញ្ញត្តិ អារត្ត បវត្តត្តា នវត្តញ្ញាម្ពណំ នាម
ហោតី”តិអាទិនា អដ្ឋកថាយំ (ធរ. ស. អដ្ឋ. ១៤២១) តត្ថ តត្ថ ន វត្តព្ពន្ធិ វុត្ថំ។
យទិ បរិត្តាទិភាវេន ន វត្តព្ពំ, កថំ អវិជ្ជមានស្ស សត្តាទិកស្ស បច្ចយភាវោតិ
អាហា “ឧទ្ធសម្មហសន្តាន”ន្តិអាទិ។ តន្តិ ឧទ្ធសម្មហសន្តានំ។ តទុច្ចាទានភូតន្តិ
បុគ្គលោតិ គហណាបញ្ញត្តិនំ ការណភូតំ។ យទិ បុគ្គលសញ្ញាយ សេវមានស្ស
កុសលាទិឧប្បត្តិ ហោតិ, កថំ បុគ្គលទស្សនំ មិច្ឆាទស្សនន្តិ បដិសិទ្ធិន្តិ អាហា
“យស្មា បនា”តិអាទិ។ បដិវិធាតុ ឧបលព្ពតីតិ បុគ្គលភាវេ វិបក្ខវសេន
និទស្សនមាហា។ ឥទព្វោត្ថ អនុមាណំ។ ន រូបាទយោវិវេចត្វា បុគ្គលោ ឧបលព្ពតិ
តេសំ អគ្គហណោ តថាវុចាយ ពុទ្ធិយា អភាវតោ សេវនាទយោវិយាតិ។
បុគ្គលោ ឧបលព្ពតិ សង្ខិកជ្ជបរមត្ថេន យោ ធម៌ញ្ញាណាវិញ្ញាយ្យាតិ សំសរតិ

មុច្ចតិ ចាតិ ឯវំ ទិដ្ឋិយា បរិកប្បិតបុគ្គលោវ បដិសេធិតោ, ន វោហារបុគ្គលោតិ
ធស្សេន្តោ “បដិសេ...បេ....ទិដ្ឋិ”តិ អាហា។

គាថាយ បញ្ចសុ ខន្ធសុ រូបំ វេទនា សញ្ញា ចេតនា វិញ្ញាណន្តិ ឯតេសុ កំ
នាម ធម្មំ សត្តោតិ ជាតាសិ នុ, ឯតេសុ ឯកម្មំ សត្តោតិ គណ្ហាតំ នារហតីតិ
ធស្សេតិ។ អថ ឯតេហិ អញ្ញោ ឯកោ សត្តោ អត្ថីតិ បច្ឆេសិ។ ឯវម្បិ មារ
ទិដ្ឋិតតំ នុ តេ។ នុ-សន្តោ ទិដ្ឋិតតមេវេតិ អវជារណាត្ថោ។ កស្មា? យស្មា
សុទ្ធសម្ពុទ្ធវិញ្ញាយំ។ តមេវត្ថំ វិវេតិ “នយិធ សត្វបលព្ភតិ”តិ។ យស្មា
បច្ឆក្ខតោ វា អនុមាណតោ វា អនុបលទ្ធិតោ នត្ថិ ឯត្ថ កោចិ សត្តោ នាមាតិ
អធិប្បាយោ។ យទិ សត្តោ នត្ថិ, កថំ សត្តោ សំសារមាថាទិទិ អធិ និយតីតិ។
កិមេត្ថ នេតព្ភំ, សត្តោតិ វោហារសត្តោ អធិប្បតោ, យស្មា សត្ត-សន្តោ
វោហារេ បវត្ថតីតិ។ ទុតិយគាថាយ សម្ពុទ្ធិ ធស្សេន្តោ “សត្តោ
បនា”តិ អាទិមាហា។ អង្គសម្ពារាតិ អង្គសម្ពារតោ
អក្ខចក្កញ្ញ្យសាទិអង្គសម្ពារមុចាទាយាតិ អត្ថោ។ សត្តោតិ វោហារោ។

អវិជ្ជមានស្សាតិ អច្ចន្តំ អវិជ្ជមានស្ស សសរិសាណាទិកស្ស។ យទិ អច្ចន្តំ
អវិជ្ជមាណំ, កថំ តំ គយ្ហតីតិ អាហា “បរិកប្បិត”ន្តិ។ លោកសញ្ញាតំ យជាទិ។
ឯត្ថ បន យថា អត្តានំ អារព្ភ ឧប្បជ្ជមានកធម្មានំ តំសន្តតិបតិ តានព្ភា
កិលេសុបតាថាការេន អស្សត្ថការបច្ឆយតាយ ឧប្បាទាទិវហិតម្បិ និព្វានំ
“អស្សាសនករស”ន្តិ វុច្ចតិ, ឯវំ អត្តានំ អារព្ភ បវត្ថនកធម្មវសេន
ឧប្បាទាទិវហិតាបិ បញ្ញត្តិ បវត្តាតិ វុត្តា។ ហេតុអត្ថោ វា អន្តោជិតោតិ
បវត្តិតា វោហារិតាតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ភោ។ តថា នាមបញ្ញត្តិ បញ្ញាបេតព្ភមត្ថំ
គហិតាយេវ បញ្ញាបេតិ, វិញ្ញត្តិ វិយ អធិប្បាយំ វិញ្ញាបេតីតិ សា
គហិតព្ភាការតោ វុច្ចមានត្ថទ្វារេន វុច្ចមានាតិ វុត្តា។ បញ្ញាបិ តព្ភបញ្ញត្តិយា

[illegible]

កស្ស័យ បនសោ អាការវិសេសោតិ? បញ្ញាបេតព្ពត្ថស្សតិ វេទិតព្ពំ។
អនេកាការាហា អត្ថាតិ។ ឯវញ្ញ កត្វា តស្ស បញ្ញត្តិយា គហេតព្ពតាវចនញ្ញ
សមត្ថតំ ភវតិ, អវស្សញ្ញ ឯតមេវ សម្មជិដ្ឋិតព្ពំ។ អញ្ញថា វចនវចនិយភេទានំ
សង្ការាសិយា, សញ្ញាបិ អត្ថោ សព្វស្ស សទ្ធស្ស វចនិយោ, សញ្ញា ច សន្តោ
សព្វស្ស អត្ថស្ស វាចកោតិ ន ចេត្ត សង្កេតគ្គហធានេវ តេសំ បវត្តាតិ សក្កា
វត្ថុំ វវត្ថិតេសុ ឯវតេសុ សង្កេតគ្គហធាស្ស បវត្ថិតោ។

អបរេ បន “យថា ជូមតោ អគ្គិអនុមាណេ ន កេវលេន ជូមេនេវ អគ្គិ
វិញ្ញាយតិ, ជូមស្ស បន អគ្គិនា អវិជាកាវសម្មាតោ សម្ពុន្នោ វិញ្ញាយមាណោ
ជូមេន អគ្គិវិញ្ញាយតិ, ឯវំ សន្នេន អត្ថវិជានេន ន កេវលេន សន្នេន តទត្ថោ
វិញ្ញាយតិ។ តំតំសទ្ធស្ស បន តេន តេន អត្ថេន អវិជាកាវសម្មាតោ សម្ពុន្នោ
វិញ្ញាយមាណោ តេន តេន សន្នេន អត្ថំ ញាបេតីតិ វេទិតព្ធំ។ អញ្ញថា
អគ្គហិតសម្ពុន្នេនបិ សទ្ធសវនមត្ថេន តទត្ថោ វិញ្ញាយេយ្យតិ។ យោ យមេត្ត

យថាវុត្តរូចោ សម្ពុទ្ធា, សោ តស្ស តស្ស អត្តស្ស សញ្ញាបនភាវេន នាមន្តិ
បរមត្ថតោ អភាវា លោកសង្គេតវសេន លោកសង្គេតោតិ វា សិទ្ធា ញាតោតិ
លោកសង្គេតសិទ្ធាតិ, សទ្ទេន បកាសិយមាណំ អត្ថប្បការាណំ
អធិគមហេតុតាយ បការតោ ញាបនតោ បញ្ញត្តិតិ ច វុត្តោ"តិ វណ្ណាយន្តិ។

សង្ខតាសង្ខតវិនិមុត្តស្សបិ ព្រាយ្យវិសេសស្ស អភាវេ
យជាទិសធាតុនិយ្យវិយ បថវិជស្សទិសធុវចនីយោបិ នលព្ពតិយេវាតិ
សព្ពវេហារលោចោ សិយា។ យស្មា ច រូចារូបធម្មា
បពន្ធសង្ខាតតំវិសេសាការវសេនេវ បវុត្តន្តិ, នកេវលា, តស្មា តេសំ តេ
សណ្ឋានសមូហាអវត្តាវិសេសាការា យទិបិ បរមត្ថតោ កិញ្ចំ នហោន្តិ,
បរមត្ថតោ បនវិជ្ជមាណំ រូចាទីនំ ឧបាទានាណំ វសេនវិជ្ជមាណាវំ លភិត្វា
តំតំគហណានុរូបំ តំតំអភិលាចាធិករណំ ភវតិ។ ឧបាទាយបញ្ញត្តិ ហិ
ឧបាទានតោ យថា អញ្ញា អនញ្ញាតិ ច នវុត្តញ្ញា, ឯវំ សព្ពថា អត្ថិ នត្ថិតិ ច ន
វុត្តញ្ញា។ តយោបិ ហិ ឯតេ សន្តាយេវាតិ ឯវំ តាវ មាតិការណ្ណនាយ នកោចិ
វិរោធា។ សង្ខាយតិ សំកថីយតីតិ សង្ខាតិ អយមត្ថោ កថេតព្ពភាវេន
វចនត្ថយេវ និរុទ្ទោ, នវចនស្មិន្តិ វចនបក្ខស្ស ឧដុកតា សម្ភវតិ។
វចនបក្ខោយេវ ចាឡិអនុគតោ, ន បរម្បរាគតោ យថាវុត្តោ អត្ថោតិ គុតោ
បនេតំ លញ្ញា។ ន ហិ អនីតោ អត្ថោ ចាឡិអនុគតោ, នាបិ សញ្ញា ចាឡិនីតត្ថា
ឯវាតិ យថាវុត្តោ ធុវិធា បញ្ញត្តិយោ អដ្ឋកថាយំ ធម្មា បញ្ញត្តិហិ យថាសម្ភវំ
វុត្តាយេវាតិ សិទ្ធិមេតំ អត្ថិតិ នវុត្តញ្ញាតិ។

យទិ បរមត្ថតោ អត្ថិតាបដិសេធា, ឥដ្ឋមេតំ។ អថ វេហារតោ,
សត្តរថយជាទីហិ សត្តរថាទីវចនប្បយោគោយេវ ន សម្ភវេយ្យាតិ។ ន ហិ
វចនីយវហិតោ វចនប្បយោគោ អត្ថិតិ។ បរមត្ថធម្មាណំ អសភាវធម្មត្ថតាយ

បញ្ញត្តិយាវិភាគទស្សនត្តា អធិវចនាធិទុកត្តយទេសនាតិ ន បរមត្ថធម្មានំ
រូបាធិនំ បញ្ញត្តិការវាបត្តិតិ។ ន ច បញ្ញត្តិបធិបញ្ញត្តិធម្មនិទ្ទេសានំ
អវិសេសវចនំ យុត្តំ, សទ្ធស្សេវ បន បញ្ញត្តិការវេ សិយា កាចិ តេសំ
វិសេសមត្តា។ បញ្ញាបិ តត្ថស្ស អបរមត្ថសភាវស្សេវ បញ្ញត្តិការវា
អធិប្បតោតិ ន សញ្ញោ បញ្ញត្តិបថោ បញ្ញត្តិសទ្ធន វុត្តោ, បញ្ញត្តិ ច
បញ្ញាបេតត្ថភាវេន វុត្តាតិ បញ្ញត្តិបធិបទំ វត្ថត្ថមេវ។ ឯវព្វោតំ ឥច្ឆិតតំ។
ឥតវថា សទ្ធស្ស ច បញ្ញាបិ តត្ថតាយ បញ្ញត្តិបធិការវាតិ បញ្ញត្តិបទំ ន វត្ថត្ថ
សិយាតិ ច សក្កា វត្ថុំ, និក្ខេបកណ្ណោ វិភត្តាយេវ បញ្ញត្តិ “បុរិសោ
មាគណ្ឌិយោ” តិ ឯត្ថាបិ ទស្សិតាតិ ន ន សក្កា វត្ថុំ។ តថាបិ ហិ
យថាវុត្ថឧបាទាយបញ្ញត្តិធម្មបញ្ញត្តិនំ សភាវសម្ភវតោតិ សម្ពាធិសទ្ធានំ
សមាទត្តតាបិ តេសំ មតិមត្តមេវ, វិញ្ញត្តិ វិយ អធិប្បាយំ វិញ្ញាបេន្តា សយំ
ញាតាយេវ ធម្មបញ្ញត្តិ បញ្ញាបេតត្ថមត្តំ បញ្ញាបេតិ គហិតសរូបតាយ
បធិចោ វិយ រូបគតិវិជំសនេតិ ន បញ្ញត្តិអន្តរបរិកប្បនេន បយោជនំ អត្ថិ
បញ្ញាបេតត្ថត្ថបញ្ញាបនេ, ធម្មបញ្ញត្តិបញ្ញាបនេ បន ឧបាទានភេទភិក្ខុ
ឧបាទាយបញ្ញត្តិ វិយ តំតំវចនវចនត្ថភេទភិក្ខុ ធម្មបញ្ញត្តិតិ អញ្ញា បញ្ញត្តិ
ឥច្ឆិតា ឯវ។ ន ច អនវត្ថានទោសោ តំតំវចនស្ស តទត្ថវិការវេន
សហការីការណភាវេន បដិធិយតសរូបត្តា។ ឯតេន
សង្កេតគ្គហណាភាវេបិ បដិសិទ្ធា ទដ្ឋញ្ញោ, តថា ធម្មបញ្ញត្តិយា
បយោជនាភាវេ។ ទស្សិតប្បយោជនា ហិ សា បុព្វេតិ។

“វោហារោ លោកិយសោតេ បដិបាញ្ញតិ” តិ អាធិសុ សោតត្ថស្ស សទ្ធស្ស
វសេន តត្ថិសយភូតា វោហារាទយោ បដិបាទនសោតត្ថតាបរិយាយេន វុត្តាតិ
ទដ្ឋញ្ញោ។ សទ្ធាយេវ វា តត្ថ វោហារាទិសហាចារិតាយ តថា វុត្តោ។ ន ហិ សក្កា
សត្តត្ថ ឯករសាទេសនា បវត្តិតិ វត្ថុំ។ តថា ហិ កត្ថចិ សុខា ទុក្ខា, សុខាបិ

វេទនា ធុត្តាតិ វុច្ឆន្តិ, ធុត្តា សុខា, ធុត្តាបិ សុខាតិ, ឯវំ យថាវុត្តា ធុវិធាបិ
បញ្ញត្តិ អធិវេទនាធិបាស្ស អត្ថភាវេន អដ្ឋកថាយំ វុត្តាយេវាតិ។ អយំ
សង្ខតាសង្ខតវិនិមុត្តំ ព្រាយ្យវិសេសំ ឥច្ឆន្តានំ វសេនវិនិច្ឆយោ។

១៣១៦. សតិបិ បរេសំ សាមញ្ញាធិនាមការកានំ នាមករណភាវេ
បរាណបេក្ខតាយ តតោ អតិវិយ យុត្តោ ឥធនាមករណាសភាវោ
ឧក្កំសបរិច្ឆេទេន នាមករណាត្ថាតិ អធិប្បតោតិ ទស្សេតុំ “អញ្ញំ
អនបេក្ខិត្វា”តិ អាធិមាហា។ នាមករណាសភាវតា នហោតិ អសភាវិកតាយ
កនាចិទេវ បរត្ថិតោ ចាតិ អធិប្បាយោ។ សភាវសិទ្ធពុត្តាតិ វេទនាធិនំ
វេទនាធិនាមករណាធម្មតំ អាហា។ យទិ វេទនាធិនំ កេនចិ អកតំ សកនាមំ
អាធាយយេវ បរត្ថនតោ ឱបចាតិកនាមាណំ នាមករណាជ្ជន នាមភាវោ, ឯវំ
សតិ បថវីអាធិនម្យំ នាមភាវោ អាបជ្ជតិ, អញ្ញថា បថវីអាធិនិទស្សនមេវ ន
សិយាតិ អនុយោគំ មនសិ កត្វា អាហា “បថវីអាធិនិទស្សនេនា”តិ អាធិ។
ឯកទេសសាមញ្ញេន ហិ យថាធិប្បតេន ឧបមា ហោតិ, ន សព្ពសាមញ្ញេនាតិ។
ឯវម្យំ យទិ សភាវសិទ្ធពុត្តា វេទនាធិនេន នាមំ, បថវីអាធិនម្យំ អនិវត្តនិយោ
នាមភាវោតិ អាហា “និរុទ្ធឡត្ថា”តិ អាធិ។ តេន យំនិមិត្តំ វេទនាធិនុ
នាមសទ្ធប្បវត្តិ, សតិបិ តទញ្ញេសំ តំនិមិត្តយោគេ គោ-សន្នោវិយ
កុក្កុជាធិសត្តបិណ្ឌោ និរុទ្ធឡតោ វេទនាធិនុ នាម-សន្នោ បរត្ថាតិ ទស្សេតិ។
តថា ហិ អនេកេសុ សុត្តបទេសេសុ តេសំយេវ នាមវោហារោ ធិស្សតិ។
នាមតាធាបត្តិ វុត្តា កេសកុម្មាធិនាមន្តរាបជ្ជនតោ។ ឯតមេវត្តំ
និទស្សនភាវេន “ន ហិ”តិ អាធិនាវិវតិ។ យទិបិ
សមូហាធិយនិវិនិព្វោគាភាវតោ វេទនាធិអរូបធម្មេសុបិ បិណ្ឌាការេន
គហាណំ បរត្ថតិ, តំ បន យេតុយ្យេន អត្ថាតិបរិកប្បមុខេន ឯកធម្មវសេនេវ,
ន សមូហាវសេនាតិ វុត្តំ “អញ្ញេន...បេ... នត្ថិ”តិ។

បកាសកបកាសិតត្ថុការវេរិសយិវិសយភារោ ឯវ។ អធិវចនសម្មស្សោ
មនោសម្មស្សោ។ សោ នាមមន្តវេន គហេតុំ អសក្កុណោយ្យតាយ ចាកដោតិ
និទស្សនភារេន វុត្តោ។ “អធិវចនសម្មស្សោវិយា”តិ វចនេន
មនោសម្មស្សតប្បកាវនមេវ នាមភារោ សិយា, ន
បជិយសម្មស្សតប្បកាវនន្តិ អាសន្តាយ និវត្តនត្ថំ
“បជិយសម្មស្សោបី”តិអាទិមាហា។ តត្ថ បញ្ញាវិញ្ញាណាសហគតោ ជស្សោ
បជិយសម្មស្សោ។ បិ-សន្តោ សម្ពាវនេ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ -
វិសយិវិសយសង្ឃជ្ជនសមុប្បត្តិយា អញ្ញាជស្សតោ ឱឡារិកោបិ
បជិយសម្មស្សោ ន រូបធម្មាវិយ វិភូតាការោ, តតោ
នាមាយត្តគហណិយភារោ នាមស្សោវាតិ។ អរូបតាយ វាតិអាទិនា
សាមញ្ញតោវិសេសតោ ច បជិយសម្មស្សស្ស ឧបចារវសេន នាមភាវមាហា។
បច្ឆិមបុរិមានន្តិ “នាមញ្ញ រូបញ្ញា”តិ ឥមំ អនុបុត្តិ សន្ធាយ វុត្តំ។ សតិបិ
រូបស្សតិអាទិនា នាមវេហារហេតុំ អនញ្ញសាធារណំ និព្វានស្ស
អធិបតិបច្ចយភាវំ ឯវ វិភារេតិ, យតោ អរិយានំ អញ្ញវិសយវិនិស្សជំ
និទ្ទោចោណាបញ្ញាវភារេន អសង្ខតធាតុយំ ឯវ ចិត្តំ បវត្តតិទិ។

១៣១៨. វដ្ឋស្មី អាទិនវបជិច្ឆាទនតោ តទស្សននាភិនន្តនតោ ច វដ្ឋស្ស
មូលំ បធានការណន្តិ វដ្ឋមូលំ។

១៣២០. ឯកេកស្មី រូចាទិកេ យថាភិនិវិដ្ឋេ វត្ថុស្មី អហំមាណាធារនិមិត្តតំ
កុសលាកុសលតត្ថិចាកលោកាធារតញ្ញា សមារោបេត្វា
បវត្តគ្គហណាវិសេសោ។ យា កាចិ ទិដ្ឋិ និវិសមាណា ធម្មសភាវំ
អតិច្ចបរាមសនាការេនេវ និវិសតីតិ វុត្តំ “បរាមសន្តិទិ អត្តោ”តិ។

១៣៣២. ចេតនាប្បដាសោ សង្ខារកូដ្ឋោតិ កត្វា “យាយ
ចេតនាយា”តិអាទិវុត្តំ។

១៣៣៣. ធុន្ទាមំ ការយ្ហនាមំ។ អនុបសង្កមន្តស្សាតិអាទិនា សេវនភជនានំ
វិសេសមាហ។

១៣៣៦. អាបត្តិអាបត្តិវុដ្ឋានបរិច្ឆេទជានន្ទចាយទស្សនំ សហវត្ថុនា សហ
កម្មវាចាយាទិវចនន្តិ ឥមមត្តំ ទស្សន្តោ “វត្ថុវីតិក្កមតោ”តិអាទិមាហ។
“អាបត្តិកុសលតា អាបត្តិវុដ្ឋានកុសលតា”តិ (ធម្ម.ស. ធុកមាតិកា ១១៩) ហិ
វុត្តន្តិ។ ការណាជាននេន ជលំ សុដ្ឋញ្ញាតំ ហោតីតិ តំ ទស្សតុំ “អាបត្តិយា
វា”តិអាទិមាហ។

១៣៤២. តស្សាតិ មនសិការកុសលតាយ។

១៣៤៤. អនុប្បជ្ជមាណេវ អនុប្បជ្ជន្តាណេវ។

១៣៤៨. អករណោន អនាទរវសេនាតិ អធិប្បាយោ។

១៣៥០. ដេត្តុវុក្ខស្ស សិក្កាអាទិកស្ស។

១៣៥២. ចក្កុទ្ធិយាសំវរស្សាតិ ចក្កុទ្ធិយាសំវរណាស្ស។
អសំវុតចក្កុទ្ធិយស្សេវ ហេតុតិ ចក្កុទ្ធវិកស្ស អភិជ្ឈាទិអន្វាស្សវនស្ស
តំទ្វារិកវិញ្ញាណាស្ស វិយ ចក្កុទ្ធិយំ បដានការណំ។ សតិ ហិ អសំវុតត្ថេ
ចក្កុទ្ធិយស្ស តេ តេ អន្វាស្សវន្តិ អសំវរិយមានចក្កុទ្ធិយហេតុកោសោ
អសំវរោ តថាវុត្តោតិ អដ្ឋកថាយ អធិប្បាយំ ទស្សតិ។ ឥនានិ យថាវុត្តេ
អធិប្បាយេ វត្វា “យត្វាធិករណន្តិ ហិ”តិអាទិនា ចាឡិយា យោជនំ ទស្សតិ។
កស្ស ចាតិ បការំ បុច្ឆតិ, កថវិធស្ស កថសណ្ឌិតស្សាតិ អត្តោ។ ន ហិ សរូបេ

វុត្តេ បុន សរុបបុត្រាយ បយោជនំ អត្ថិ។ អន្ទាស្សវន្តិ អភិជ្ឈានយោ។
តទុបលក្ខិតន្តិ អន្ទាស្សវបលក្ខិតំ ចក្កុទ្ធិយំ អសំវុតន្តិ យោជនា។

យថាសម្ភវន្តិ ទុស្សីល្យាសំវារោ មនោទ្វារវសេន, សេសាសំវារោ ធន្ទារវសេន
យោជេតញ្ចោ។ មុជ្ឈស្សន្ទាទីនំ សតិបដិបក្ខាកុសលធម្មាទិការតោ សិយា
បញ្ចាទ្វារេ ឧប្បត្តិ, ន ត្វេវ កាយិកវាចសិក្ខវីតិក្កមក្ខតស្ស ទុស្សីល្យាស្ស តត្ថ
ឧប្បត្តិ បញ្ចាទ្វារិកជវនានំ អវិញ្ញត្តិជនកត្តាតិ តមេវ យថាសម្ភវ “ន ហិ
បញ្ចាទ្វារេ” តិអាទិនា វិវរតិ។

យថា កិច្ចិ យេន បការេន ជវនេ ឧប្បជ្ឈមនោ អសំវារោ “ចក្កុទ្ធិយេ
អសំវារោ” តិ វុច្ចតិ, តំ និទស្សនំ កិច្ចិ អត្ថោ។ តត្ថាយំ បវត្តិក្កមោ - បញ្ចាទ្វារេ
រូចាទិអារម្មណោ អាចាចកតេ និយមិតាទិវសេន កុសលាកុសលជវនេ
ឧប្បជ្ឈិត្វា ភវន្តំ ឌីតិណ្ណោ មនោទ្វារិកជវនំ តំយេវាម្ពណំ កត្វា ភវន្តំ ឌីតរតិ,
បុន តស្មីយេវ ទ្វារេ “ឥតិបុរិសោ” តិអាទិនា វត្ថុបេត្វា ជវនំ ភវន្តំ ឌីតរតិ។ បុន
វារេ បសាទរដ្ឋនាទិវសេន ជវនំ ជវតិ។ បុន យទិ តំ អារម្មណំ អាចាចំ អាគច្ឆតិ,
តំសទិសមេវ បញ្ចាទ្វារាទីសុ ជវនំ តទា ឧប្បជ្ឈមានកំ សន្ទាយ “ឯវមេវ ជវនេ
ទុស្សីល្យាទីសុ ឧប្បន្នេសុ តស្មី អសំវារេ សតិ ទ្វារម្មិ អគុត្ត” តិអាទិ វុត្តំ។ អយំ
បន ឧក្កជ្ឈនយោ បរិចិតារម្ពណំ សន្ទាយ វុត្តោ, អបរិចិតេ អន្តរន្តរា បញ្ចាទ្វារេ
ឧប្បជ្ឈិត្វា តទនុរូបំ មនោទ្វារេបិ ឧប្បជ្ឈតីតិ។ ទ្វារភវន្តាទីនំ ជវនេន សម្ពន្ធា
ឯកសន្តតិបរិយាបន្នតោ ទដ្ឋញ្ចោ។

សតិ ទ្វារភវន្តាទិកេតិ បច្ចយភាវេន បុរិមនិប្បន្នំ ជវនកាលេ អសន្តម្មិ
ភវន្តាទិ ចក្កាទិ វិយ ជលនិប្បត្តិយា សន្តញ្ញោវ នាមាតិ វុត្តំ។ ន ហិ ធរមានំយេវ
សន្តន្តិ វុច្ចតីតិ។ ពាហិវរិយ កត្វាតិ បរមត្ថតោ ជវនស្ស ពាហិវភាវេ ឥតរស្ស
ច អព្ពន្ធភាវេ អសតិបិ “បភស្សរមិទំ, ភិក្ខុវេ, ចិត្តំ, តញ្ច ខោ អាគន្តុកេហិ

ឧបក្កិលេសេហិ ឧបក្កិលិដ្ឋ"ន្តិអាទិវចនតោ (អ. និ. ១.៤៩) អាគន្ធកក្ខតស្ស
កធាចិ កធាចិ ឧប្បជ្ឈមានស្ស ជវនស្ស ពាហិរភារោ តត្ថិធុរសភាវស្ស
ឥតរស្ស អព្ពន្ធភារោ បរិយាយតោ វុត្តោតិ ទស្សេតិ។
អសំវរហេតុភារាបត្តិតោតិ ធូរាធិនំ អសំវរហេតុភារាបជ្ឈនស្ស ចាកជការំ
សន្ធាយាហា។ ឧប្បន្នេ ហិ អសំវរេ ធូរាធិនំ តស្ស ហេតុភារោ បញ្ញាយតីតិ។
ធូរាភវត្តាធិមូសនន្តិ ធូរាភវត្តាធិសុ មូសនំ។ យស្មិញ្ចិ ធូរេ អសំវរេ ឧប្បជ្ឈតិ,
សោ តត្ថ ធូរាធិនំ សំវរុបនិស្សយការំ ឧបច្ឆិន្ទន្តោយេវ បវត្តតីតិ។ តេនេវាហ
“កុសលភណ្ឌវិនាសន”ន្តិ។

ឯត្ថ ច “ចក្កនា រូបំ ទិស្វា”តិអាទិចាឡិយំ សំវរេ, សំវរិតត្ថំ,
សំវរណុចាយោ, យតោ ច សោ សំវរេ, យត្ថ ច សោ សំវរេតិ ឥមំ បភេទំ
ទស្សេត្វា យោជេតញ្ចា។ កថំ? “វត្តតិ... ខេ... សំវរំ អាបជ្ឈតី”តិ ឯតេន សំវរេ
វុត្តោ។ សតី បច្ចុជ្ឈបតីតិ អយញ្ញេត្ថ អត្ថោតិ។ ចក្កាធិ សំវរិតត្ថំ។ ន
និមិត្តក្តាហិ ហោតិ នាទុព្យញ្ញនក្តាហិតិ សំវរណុចាយោ។
“យត្វាធិករណា”ន្តិអាទិនា សំវរណាវធិ។ រូបាទយោ សំវរិសយោតិ។ កិញ្ច
បដិសម្ពាភាវនាពលសង្កហិតភារេន ធុរិដោបិ ឥន្ទ្រិយសំវរេ? តត្ថ បុរិមេន
វិសយេសុ អាទិនវនស្សនំ, ឥតវេន អាទិនវប្បហានំ។ តថា បុរិមេន
បរិយុជ្ឈានប្បហានំ, ឥតវេន អនុសយប្បហានំ។ តថា បុរិមោ
លោកិយមគ្គសង្កហិតោ, ធុតិយោ លោកុត្តរមគ្គសង្កហិតោតិ អយម្បិ
វិសេសោ វេទិតញ្ចា។

១៣៥៣. ធរត្តាធិអភិលាសោតិ ទេវោ ឯវ អត្ថោ បយោជនន្តិ ធរត្តោ, សោ
អាទិ យេសំ តេ ធរត្តាទយោ។ តេសុ, តេសំ វា អភិលាសោ, ទេវោ វា អត្ថោ
ឯតស្សតិ ធរត្តោ, តធាធិកោ ធរត្តាធិ, កោ បន សោតិ អាហ

“អភិសេសា”តិ។ អាហារបរិភោគេ អសន្តស្សនាតិ អាហារបរិភោគេ អតិត្តិ។
ពហុនោ ឧឡារស្ស ច បត្តនាវសេន បវត្តា ភិយ្យាកម្សតា អសន្តស្សនាតិ
ឯវមេត្ត អត្ថោ យុជ្ជតិ។

១៣៥៥. មជ្ឈនាការេន បវត្តិ មានស្បែកវាតិ កត្វា “មាណាវ មានមនោ”តិ
វុត្តំ។ តថា ហិ ជាតិមនោយោ “មាណោ មញ្ញនា”តិអាទិនា មានភារេនេវ
វិភត្តាតិ។ ឧទា នាម កម្មជតេជោ។ តំ បន អភុត្តេ ភុត្តេ ច ឧប្បជ្ជតិ យំ តត្ថ
អាមាសយសម្ព័ន្ធតស្ស សរីរទេសស្ស បីឡនតោ វិហ័សាសន្តវចនំយំ, តនេវ
ទស្សេតព្ពំ, ឥតវព្វា និវត្តេតព្ពន្ធិ អភុត្តបច្ចយា ឧប្បជ្ជនកត្តេន ឧទា
វិសេសិតាតិ អាហា “ឧទាយ វិសេសន”ត្ថិ។ យេ បន “កម្មជតេជបច្ចយា ឧត្តា
វេទនា ឧទា”តិ វេទន្តិ, តេសំ អភុត្តបច្ចយា ឧប្បជ្ជនកាតិ វិសេសនមេវ ន
យុជ្ជតិ។ សតិបិ តស្មី ភូតត្តកថនេ វិហ័សូបវតិបុរាណាវេទនាបដិបាទនានំ
វិសេសាភារោ អាបជ្ជតិ បុរិមាយេវេត្ត អត្ថោ។ ឯតាសំ កោវិសេសោតិ
អភុត្តបច្ចយា ឧប្បជ្ជនកវេទនា, ភុត្តបច្ចយា ន ឧប្បជ្ជនកវេទនាតិ ទ្វេបិ ចេតា
វេទនា យាវតា អនាគតាយេវាតិ អធិប្បាយោ។ សតិបិ អនាគតត្ថេ បុរិមា
ឧប្បន្នសទិសី, ឥតវា បន អតំសទិសី អច្ឆន្តំ អនុប្បន្នាវាតិ អយមេត្ត វិសេសោ។
តេនេវ “យថាបវត្តា”តិ បុរិមាយំ វុត្តំ, ឥតវត្ថ ច “អប្បវត្តា”តិ។ អថ វា
អភុត្តបច្ចយា ឧប្បជ្ជនកវេទនា បុព្វេ កតកម្មស្ស វិចាកត្តា បុរាណាវេទនា
នាម។ អប្បច្ចវេក្ខណាទិអយុត្តបរិភោគបច្ចយា
បច្ចវេក្ខណាទិយុត្តបរិភោគតោ អាយតី ន ឧប្បជ្ជិស្សតិ ភុត្តបច្ចយា ន
ឧប្បជ្ជនកវេទនា នវវេទនា នាម។ វិហ័សានិមិត្តតា វិហ័សានិព្ពត្តតា។

យាបេន្តិ ឯតេនាតិ យាបនាតិ វុត្តស្ស សរីរយាបនការណស្ស
ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស បិយាបនការណាន្តិ ឥមស្ស វិសេសស្សនស្សនត្ថំ

“ជីវិតជ្រុយយាបនត្តាយា” តិ វត្វា ន កេវលំ ជីវិតជ្រុយស្បែរ
យាបនការណាមាហារោ, អថ ខោ ហំនាធិបវត្តិអាការវិសេសយុត្តស្ស
សកលសរីរស្សបិ យាបនការណាត្ថំ តំធិបនត្ថំ យាត្រាតិ វចនន្តិ យាបនា មេ
ភវិស្សតីតិ អវិសេសេន វុត្តន្តិ ធស្សន្តោ “ចតុន្នំ ភិយាបថានំ អវិច្ឆេទសម្ពាតា
យាបនា យាត្រា” តិ អាហា។ អជ្ជានយោជនអបរិភោគទុប្បរិភោគាធិវសេន
សទ្ធាធម្មស្ស វិធាសនំ សទ្ធាធម្មវិនិចាតនំ។ យេនាតិ
គណកោជនលក្ខណាប្បត្តស្ស ដូបិកតាធិកស្ស វា បដិគ្គហណោន។ សាវជ្ជំ
សនិទ្ធិំ បរិភោគំ ករោតីតិ វា អត្ថោ។

ភិយា... បេ... វុត្តន្តិ សុខំ បវត្តមាទេហិ ភិយាបថេហិ តេសំ តថាបវត្តិយា
ការណាត្ថំ គហិតត្តាវិធិតត្តា យថាវុត្តកុញ្ញនបិវនានំ បុព្វកាលកិរិយាភារេន
វុច្ឆមាទានំ ភិយាបថកត្តកានិវិយ វុត្តានីតិ អត្ថោ។ យថា ហិ “បញ្ញាយ ចស្ស
ទិស្វា អាសវា បរិក្ខណា ហោន្តិ” តិ (ម. និ. ១.២៧១; ២.១៨២) ធស្សនស្ស
ខយហេតុតា, “យតំ បិវត្វា ពលំ ភវតិ, សីហំ ទិស្វា ភយំ ភវតី” តិ ច
ចានធស្សនានំ ពលភយហេតុតា វុច្ឆតិ, វុត្តកុញ្ញនបិវនានំ
ភិយាបថសុខប្បវត្តិហេតុតាវោ វុត្តោតិ វេមេត្ត អត្ថោ ធម្មញ្ញោ។
សុលភានវជ្ជភារោវិយ អប្បភារោបិ បច្ចយានំ បរមសល្លេខវុត្តិនំ
សុខវិហារាយ បរិយត្តោតិ ចីវរសេនាសនានំ អប្បភារុក្កំសានុជាននវសេន
បវត្តាហិ អនន្តរតាថាហិ ឥធាបិ ធម្មសេនាបតិនា សុខវិហារាយ បរិយត្តោ
អប្បភារុក្កំសោ អនុញ្ញាតោតិ វិញ្ញាយតីតិ “បុនបី” តិ អាទិនា “ភុត្វានា” តិ
ចាបំ សមត្ថយតិ។

១៣៦៨. សតិអាទិធម្មាតិ សតិបញ្ញាសមាធិវិរិយសម្មាវាទាទិធម្មា, យេ
ធម្មា ទុកេហិ បរិគ្គហិតា។

១៣៧៣. បដិវដ្តិតព្ពេហិ បដិវេជោ វុត្តោ។ វិសយេនបិ ហិ វិសយី វុច្ឆតិ
សហចរការតោ។ យថា -

“ឧប្បាទេត្វាន សំវេកំ, ទុក្ខេនស្ស ច ហេតុនា;
វុឡ្ហយិត្វា សម្មសិត្វា, មុត្តិយា មគ្គមព្រឹ”តិ

“សច្ចបរិយោសានេ”តិ ច។

យថា ទុក្ខាធីនំ បរិញ្ញាធិវសេន បវត្តមាទំ បដិវេជញ្ញាណំ អសម្មាហតោ
តេ អវិលោមេត្វា អវិរោធបា បវត្តតិ នាម, ឯវំ តទុបនិស្សយការំ
វិបស្សនាញាណាម្បិ យថាពលំ តេ អវិលោមេត្វា បវត្តតីតិ ចតុន្នំ សច្ចានំ
អនុលោមន្តំ វុត្តន្តិ ទុតិយោ អត្តវិកល្យោ វុត្តោ។ ឯត្ថ ច “ចតុន្នំ សច្ចាន”ន្តិ បទំ
វិជា ឧបចារេន វុត្តំ, បុរិមស្មី ឧបចារេនាតិ ទដ្ឋព្ភំ។ សម្មាធិដ្ឋិប្បធានត្វា វា
សេសមគ្គផ្កានំ មគ្គសច្ចេកទេសស្ស បដិវេជស្ស អនុលោមំ សមុទាយានុលោមំ
វុត្តំ, ចតុសច្ចេកទេសស្ស មគ្គស្ស វា។

១៣៨០. ខយសមយេតិ ខយសម្មហោ។ “កិលេសានំ ខយវសេន
បវត្តធម្មបុព្វេ”តិ ច វុទ្ធិន្តិ។

១៣៨១. អបរិពន្ធភារេន និរាសដ្ឋា, អារម្មណេ អភិរតិភារេន ច បវត្តិ
អធិមុច្ឆនដ្ឋាតិ អាហា “អនិ...បេ.... ត្តនដ្ឋេនា”តិ។

១៣៨២. អរិយមគ្គប្បវត្តិយា ឧត្តរកាលំ បវត្តមាទំ ជលញ្ញាណំ
តំតំមគ្គវដ្តកិលេសានំ ខយបរិយោសានេ បវត្តត្វា “ឪណន្តេ ញាណ”ន្តិ វុត្តំ។
យស្មា បន តំ មគ្គានន្តរំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្មា មគ្គេន ឋានសោ ឪណេសុ កិលេសេសុ

តែសំ ឡើងវិញនូវ បវត្តមាននៃ ឡើងវិញនៃ បឋមកាល បវត្តន្តិប រុក្ខតិ ធុតិយោ វិកល្យោ រុក្ខោ។

ធុតិយោ ក្នុង កថាវណ្ណាន និដ្ឋិតា។

និក្ខេបកល្យាណវណ្ណាន និដ្ឋិតា។

៤. អដ្ឋកថាកល្យាណ

តិកអត្ថបទវណ្ណាន

១៣៨៤. នយគមនន្តិ នីយតិ, នេតិ, នីយន្តិ វា ឯតេនាតិ នយោ, កម្មតិ ឯតេនាតិ គមនំ, នយោវ, នយស្ស វា គមនំ នយគមនំ។ គតិ វា គមនំ។ បឋមេន អាទិ-សន្តេន អភិធម្មភាជនីយាទិសធម្មហាសធម្មហាទិឯកកាទិសុទ្ធិកសច្ចិ កដ្ឋាទិមូលមូលាទិកា បញ្ចបករណ៍កា នយគតិ សង្កយ្ហតិ។ អនុលោមាទិទិ បន បច្ចនីយអនុលោមបច្ចនីយបច្ចនីយានុលោមបកាវា ឯកមូលាទិប្បកាវា ច។ ឯតុ អត្ថសុ និដ្ឋិតេស្វតិ ឯតស្មី អដ្ឋកថាកល្យាណ ចិត្តប្បាទវសេន ភូមន្តវិសេសយោគតោ សព្វេសំ មាតិកាបទានំ អត្ថសុ សង្ខេបតោ វត្ថាបិតេសុ។

បញ្ចុទ្ធាវន្តិអាទិសុ “សិយា កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ឈេយ្យ ហេតុបច្ចយា” តិអាទិនា (បដ្ឋា. ១.១.២៥) កុសលបទំ អាទិ កត្វា កុសលាកុសលាព្យាកតត្តា តិស្សោ កុសលាទិកា, កុសលាព្យាកតអ កុសលាព្យាកតកុសលាកុសលន្តា តិស្សោ, កុសលាកុសលាព្យាកតត្តា ឯកាតិ កុសលាទិកា សត្ត បុច្ឆា, តថា

អកុសលាធិការ, អព្យាកតាធិការ, កុសលាព្យាកតាធិការ,
អកុសលាព្យាកតាធិការ, កុសលាកុសលាធិការ,
កុសលាកុសលាព្យាកតាធិការតិ សត្តន្ធិ សត្តកានំ វសេន ធម្មានុលោមេ
កុសលត្តិកំ និស្សាយ ហេតុបច្ចយេ ឯក្ខនបញ្ញាស បុច្ឆា, តថា
សេសបច្ចយេសុ សេសតិកេសុ ធម្មបច្ចនីយាធិសុ ច។ តំ សន្ធាយ
“ឯក្ខនបញ្ញាសាយ ឯក្ខនបញ្ញាសាយា”តិ វុត្តំ។ “សិយា ហេតុំ ធម្មំ បដិច្ច
ហេតុធម្មា ឧប្បន្នេយ្យ ហេតុបច្ចយា”តិ អាធិនា (បដ្ឋា. ៣.១.១) “ហេតុំ បដិច្ច
ហេតុ, ហេតុំ បដិច្ច នហេតុ, ហេតុំ បដិច្ច ហេតុ ច នហេតុ ច។ នហេតុំ បដិច្ច
នហេតុ, នហេតុំ បដិច្ច ហេតុ, នហេតុំ បដិច្ច ហេតុ ច នហេតុ ច។ ហេតុញ្ច
នហេតុញ្ច បដិច្ច ហេតុ, ហេតុញ្ច នហេតុញ្ច បដិច្ច នហេតុ, ហេតុញ្ច នហេតុញ្ច
បដិច្ច ហេតុ ច នហេតុ ចា”តិ ឯកេកស្មី ទុកេ ហេតុបច្ចយាធិសុ ឯកមេកស្មី
បច្ចយេ នវ នវ បុច្ឆា ហោត្តិ។ តា សន្ធាយ **“នវសុ នវសុ បញ្ចេសូ”**តិ វុត្តំ។

លត្តមានស្សតិ កុសលត្តិកេ តាវ បដិច្ចវារេ ហេតុបច្ចយេ “កុសលំ ធម្មំ
បដិច្ច កុសលោ ធម្មា ឧប្បន្នតិ ហេតុបច្ចយា, កុសលំ ឯកំ ខន្ធិ បដិច្ច តយោ
ខន្ធា”តិ អាធិនា (បដ្ឋា. ១.១.៥៣) កុសលេន កុសលំ, កុសលេន អព្យាកតំ,
កុសលេន កុសលាព្យាកតំ, អកុសលេន អកុសលំ, អកុសលេន អព្យាកតំ,
អកុសលេន អកុសលាព្យាកតំ, អព្យាកតេន អព្យាកតំ, កុសលាព្យាកតេន
អព្យាកតំ, អកុសលាព្យាកតេន អព្យាកតន្តិ នវន្ធិ នវន្ធិ បញ្ញានំ អត្ថតោ
សម្ពវន្តស្ស បញ្ញាស្ស វិស្សន្តនវសេន ឧទ្ធករណំ, តថា សេសបច្ចយវារត្តិកាធិសុ។
តេសុយេវាតិ យថាវុត្តេសុ ឯវ បញ្ចេសុ អត្ថសម្ពវតោ យថាវិភត្តានំ
បញ្ញាវិស្សន្តនានំ “ហេតុយា នវា”តិ អាធិនា គណនាធម៌បដិ។ បសដេ ធម្មតិ
យថា ហេត្វា កណ្ឌាទ្វយេ “យស្មី សមយេ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្ត”តិ អាធិនា (ធម.

ស. ១) វិប្បកិណ្ណោ មុត្តបុប្ផេ វិយ ជស្សាទយោ ធម្មេ។ អវិសិជ្ជនិទ្ទេសោ
សាមញ្ញនិទ្ទេសោ។ វិញ្ញាតធម្មស្ស បុគ្គលស្សាតិ អធិប្បាយោ។

យទិ ចិត្តប្បាទរូបកណ្តោសុ ចតុក្ខមិចិត្តប្បាទាទិវសេនវិញ្ញាតធម្មស្ស
អត្តទ្វារទេសនា អារទ្វា, ឃំ សន្តេសេ កស្មា កុសលត្តិកនិទ្ទេសោ វុត្តាតិ
អាហា “យទិចិ កុសលត្តិកវិត្តារោ” តិអាទិ។ ធម្មវិសេសនភាវតោតិ “ធម្មា” តិ
បទស្ស បធានភាវំ ទស្សេតិ។ អតោ ហិ តទទិធមយ្យា បុច្ឆិតញ្ញា ជាតា។
វិញ្ញាតាហិ តិ ភូមីនំ វិសេសនលក្ខណាយោគមាហា។ ឯត្ថ បធានន្តិ កិញ្ញាបិ
ឧទ្ទេសេ កុសលបទេន ធម្មា វិសេសិតញ្ញា, “ចតុសុ ភូមីសុ កុសល” តិ ឥមស្មី បទ
និទ្ទេសេ ភូមីហិ វិសេសិតញ្ញា កុសលបទំ បធានន្តិ វិសេសនភាវេន
វេចនិច្ឆាយ អភាវតោ សតិចិ វិសេសិតញ្ញធម្មានំ កាមាវចរាទិជស្សាទិភេទេ
តទនបេក្ខំ អនវជ្ជសុខវិចាកតាសដ្ឋានំ អត្តនោ កុសលាការមេវ គហេត្វា
បវត្តមានត្តា “ឯកត្ថមេវ ឧបាទាយ បវត្តតិ” តិ វុត្តំ។ សព្វេចិ ហិ កុសលា ធម្មា
អនវជ្ជសុខវិចាកតាយ ឯកសភាវាយេវាតិ។

១៣៨៥. យថាយោគំ យោជេតញ្ញន្តិ ចតុហិ ភូមីហិ អាធារភូតាហិ
វិសេសេត្វា សមយជស្សាទិភេទំ អនាមសិត្វា វិចាកភាវេន ឯកត្ថំ នេត្វា
“ចតុសុ ភូមីសុ វិចាកោ” តិ វុត្តន្តិ យោជេតញ្ញំ។ ឯស នយោ “តីសុ ភូមីសុ
កិរិយាព្យាកត” តិអាទិសុចិ។

ឧប្បជ្ជតិ ឯត្តាតិ ឧប្បាទោ, ចេតសិកា។ តេ ហិ ចិត្តស្ស សព្វថាបិ
និស្សយាទិបច្ចយភាវតោ ឯត្ថ ច ឧប្បត្តិយា អាធារភាវេន អបេក្ខិតា។ យថា ច
ចេតសិកា ចិត្តស្ស, ឃំ ចិត្តម្យិ ចេតសិកានំ និស្សយាទិបច្ចយភាវតោ
អាធារភាវេន វត្តព្ពតំ អរហតីតិ យថាវុត្តំ ឧប្បាទសទ្ធាតិធមយ្យតំ ន វិនិវត្តតិ។
ឥទំ វុត្តំ ហោតិ - “ចិត្តប្បាទោ” តិ ឯត្ថ ឧប្បាទស្ស វិសេសនភាវេន បវត្តមានម្យិ

ចិត្តំ អត្តនិយមាវុត្តឧប្បាទអត្តសម្ភវតោ អបរិច្ឆត្តិវិសេសិតត្ថភាវមេវ ហុត្វា
តស្សវិសេសនភាវំ បដិបន្នតីតិ។ យថាហ “អវយវេន
សមុទាយោបលក្ខណាវសេន អត្តោ សម្ភវតី” តិ។ ចិត្តសមាទគតិកស្ស ឥធន
ចិត្តគ្គហណោន គហេតត្ថតាយ “ទ្វេបញ្ចវិញ្ញាណានី” តិ និទស្សនេន
វក្ខមាទត្តា “ចិត្ត... បេ... គហណំ កត” ត្ថិ វុត្តំ។ តត្ថ អញ្ញស្សាតិ រូបស្ស។

១៤២០. បញ្ចទ្វារេ វត្តព្ភមេវ នត្ថិ ឯកន្តបរិត្តារម្មណត្តា បញ្ចទ្វារិកចិត្តានំ។
ឥដ្ឋានិដ្ឋារម្មណានុកវនន្តិវិចាកស្ស បកប្បេត្វា
អារម្មណគ្គហណាការមាហ។ តតោ កម្មានុរូបំ បវត្តមាដោវិចាកោ
បរិត្តកម្មវិចាកតាយ បរិត្តារម្មណោយេវ បវត្តិតុមរហតិ, ន
មហគ្គតប្បមាណារម្មណេតិ អធិប្បាយោ។ សមាធិប្បធានស្សបិ កស្សចិ
កម្មស្ស អប្បនាអប្បត្ថស្ស ឯកន្តេន សទិសវិចាកតាអភាវតោ
“អប្បនាប្បត្ថស្ស” តិ កម្មំ វិសេសិតំ។ វណ្ណលក្ខណាធី អគ្គហេត្វា
លោកសញ្ញានុរោធនេវ គហិតេ បថវាធិកេ បរិកម្មសញ្ញាយ សមុប្បាទិតត្តា
បដិភាគនិមិត្តសម្ពាទំ សញ្ញាវសំ អារម្មណំ អស្សាតិ សញ្ញាវសារម្មណំ។
តាធិសេនេវាតិ សមាធិប្បធានតាយ អប្បនាប្បត្តិហិវិយ
សញ្ញាវសារម្មណតាយ ច និព្វិសេសេនេវ។ សោបីតិ បិ-សន្តោ សម្មិណ្ឌនត្តោ។
តេនេតំ ធស្សេតិ “អត្តនោ កម្មស្ស សមាទគ្គមិកធម្មារម្មណតាយ វិយ តស្ស
អារម្មណារម្មណតាយបិ វិចាកោ កម្មានុរូចាយេវ នាម ហោតី” តិ។

យធិ ឯវំ កស្មា មហគ្គតប្បមាណារម្មណស្ស បរិត្តកម្មស្សវិចាកោ
តទារម្មណារម្មណោ ន ហោតីតិ? អប្បនាប្បត្តកម្មវិចាកស្ស វិយ តស្ស
កម្មារម្មណារម្មណតាយ និយមាភាវតោ កម្មានុរូបតាយ ច អនេករូបត្តា។
យថា អត្តនោ កម្មសទិសស្ស មហគ្គតជវនស្ស បរិត្តារម្មណស្សបិ

តនាម្បូណ៌ នាពុទ្ធកំ បរិចយាកាវតោ, ឯវំ អត្ថនោ កម្មស្ស និមិត្តភូតេបិ
តស្ស សហការីការណាហិ អបរិយាធិន្នេ មហាគ្គតប្បមាលោ អារម្មណោ
បរិចយាកាវតោ បរិត្តវិចាកោ ន បរត្ថតិ, កម្មនិមិត្តារម្មណោ បន
ជាយមាលោ បរិត្តនេវ តេន ហោតីតិ អាហា “បដិសន្ធិអាទិត្យតោ” តិអាទិ។
យស្មា បនាតិអាទិនា ចាឡិយាវ យថាវុត្តមត្តំ និច្ចិនោតិ។
នាតាក្ខណិកកម្មបច្ឆយោ ហិ ឯត្ថ អធិប្បតោ បច្ឆយបច្ឆយុប្បន្នានំ
ភិញ្ញាម្បូណតាយ វុត្តត្តា។ ន ចាតិអាទិនា បរិត្តវិចាកា ឯវំ ឥធ
បច្ឆយុប្បន្នការេន វុត្តាតិ ធស្សេតិ។ ឥធាតិ ឥមស្មី អត្ថន្ទារកណ្ណោ។

សតិវេបុល្លប្បត្តានំ សតិវិហិតស្ស កាយកម្មស្ស សម្ពុំ ធស្សេតុំ
“វាសនាវសេនា” តិ វុត្តំ។ អរិករកានំ អបរិត្តេបិ កត្តចិ អារម្មណោ សិយា
ចេតសោ ឧប្បិលាវិតត្តន្តិ “កិលេសវិហោ” តិ វិសេសេត្វា វុត្តំ។
អាទរករណាវសេនេវាតិ អាទរករណាមត្តវសេនេវាតិ វិសេសនិវត្តិអត្តោ ឯវ-
សន្តោ តមេវ និវត្តតត្ថំវិសេសំ ធស្សេតិ, នាញ្ញថា។ កោសជ្ជាធិតិ អាទិ-សន្តេន
នោសាធយោ សង្កណ្ឌាតិ។ អាទរករណំ និរុស្សក្កតា ឯវាតិ អាទរំ ករោត្តា
និរុស្សក្កតាវេនេវ ន ហោតិ, ន បន អាទរំ ន ករោត្តិយេវាតិ ធម្មត្ថំ។ ឯកច្ឆេ បន
“អកម្មញ្ញសរីរតាយ អញ្ញវិហិតតាយ ច ធិណាសវានំ អសក្កច្ឆនាធិបរត្តិ
ន អនាទរវសេនា” តិ វុត្តន្តិ។

១២២១. អតិបត្តណាធន្តិ សុភាវិតានំ សុដ្ឋតរំ វសិប្បត្តានំ។ ឯវំ
បត្តណាជ្ឈានេសុបិ បរត្តិ ហោតិ តត្ថ វិចារណាស្សាហស្ស មន្ទការតោតិ
អធិប្បាយោ។ បុព្វេ ធស្សេតន្តិ “តិណិ លក្ខណានីតិ អហន្តិ វា” តិអាទិនា បុព្វេ
ធស្សេតំ។ “អវិជ្ជមាលោ អបរមត្តការតោ, វិជ្ជមាលោ ច លោកសង្កេតសិទ្ធិយា
សម្មតិសច្ចការតោ អត្តោ អរិយតិ ចិត្តេន គម្មតិ ញាយតី” តិ អាចរិយា វុត្តន្តិ។

យតោ តត្ថិសយា ចិត្តប្បាទា នវត្តតំ អារម្មណំ ឯតេសន្តិ នវត្តញ្ញារម្មណាតិ
អញ្ញបទត្តសមាសវសេន វុច្ឆន្តិ។ អយំ បន វាទោ ហោវត្តិកវាទោ វិយ ហោតីតិ
តស្ស អច្ឆន្តំ អវិជ្ជមានតំ មញ្ញន្តោ ឥតោ ច អញ្ញថា អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ ទស្សេតុំ
“សម្មតិសច្ចេ បដា”តិអាទិមាហ។ កថំ បន តស្ស អច្ឆន្តមវិជ្ជមានត្ថ
តត្ថិសយានំ ធម្មានំ បវត្តិ នវត្តញ្ញារម្មណាការោ ចាតិ អាហ
“អវិជ្ជមានម្បី”តិអាទិ។ បរិត្តាទិអារម្មណាតិ នវត្តញ្ញាតិ វុត្តាតិ បរិត្តាទយោ
វិយ តស្ស វិសុំ វវត្តិកការំ និសេដេតិ។

វិក្ខិបនំ នាធារម្ពណេសុ ចិត្តស្ស បវត្តនំ។ អនវដ្ឋានំ ឯកស្មីយេវ បវត្តិតុំ
អប្បធានំ។ ទុតិយាទិមគ្គបុរេចារិកំ ជលសមាបត្តិបុរេចារិកញ្ច
កាមាវចរញ្ញាណំ និព្វានារម្មណតាយ លោកុត្តរចិត្តស្ស អារម្មនដ្ឋានិយតាយ
ច បឋមមគ្គបុរេចារិកញ្ញាណេន សមាទន្តិ កត្វា វុត្តំ “គោត្រភុវោទានេ
គោត្រភូតិ គហេត្វា”តិ។

សព្ពត្តចាទកន្តិ និច្ឆាទេតព្ពេ, បយោជនេ វា ភុម្មំ “ចេតសោ
អរូបសមេ”តិអាទីសុ វិយ។ តេន សព្ពេសុ វិបស្សនាទីសុ និច្ឆាទេតព្ពេសូតិ
អត្ថោ។ តេនេវាហ “សព្ពេសូ”តិអាទិ។ អតីតំសញ្ញាណស្ស កាមាវចរត្តា
ឥទ្ធិវិធាទីសុ តស្ស អគ្គហណំ ទដ្ឋតំ។ តស្ស បន អតីតសត្តទិវសតោ ហេដ្ឋា
យាវ បច្ចុប្បន្នបដិសន្ធិ, តាវ វិសយោតិ វទន្តិ។ អតីតសត្តទិវសេសុបិ
ខន្ធបដិពន្ធានំ តស្ស វិសយការោ យុត្តោ វិយ ទិស្សតិ។

ចាទកជ្ឈានចិត្តំ បរិកម្មេហិ គហេត្វាតិ ចាទកជ្ឈានំ សមាបដ្ឋិត្វា វុដ្ឋាយ
“ឥទំ ចិត្តំ វិយ អយំ កាយោ សីយគមនោ ហោតូ”តិ បុព្ពភាគបរិកម្មេហិ
រូបកាយស្ស វិយ ចាទកជ្ឈានចិត្តស្សបិ គហេតព្ពតំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ឥទំ បន
អទិដ្ឋានំ ឯវំ បវត្តតីតិ វេទិតតំ។ អទិប្បេតដ្ឋានចាបុណនត្ថំ គន្តុកាមតំ

បុរក្ខត្វា ចាទកង្គាន់ សមាបដ្ឋិត្វា វុដ្ឋាយ “ឥទំ ចិត្តំ វិយ អយំ កាយោ
សីយគមនោ ហោតូ” តិ ករជកាយារម្មណំ បរិកម្មំ កត្វា ភវន្តំ ឌីតិវត្វា
វុដ្ឋាយ ចាទកង្គាន់ សមាបដ្ឋិត្វា បុន ភវន្តំ ឌីតិវត្វា មនោទ្វារវដ្ឋនំ រូបកាយំ
អារម្មណំ កត្វា ឧប្បជ្ជតិ អនុលោមានិ ច។ តតោ អធិដ្ឋានចិត្តម្បិ តមេវារម្មណំ
កត្វា ឧប្បជ្ជតិ។ តស្សានុភារេន យថាធិប្បតដ្ឋានំ តតោយេវ ហោតិ។ ឯវំ
អធិស្សមាទេន កាយេន គច្ឆន្តោ បនាយំ កី តស្ស អធិដ្ឋានចិត្តស្ស
ឧប្បាទក្ខណោ គច្ឆតិ, ឧទាហុ បីតិក្ខណោ ភដ្ឋក្ខណោ វាតិ? តីសុ ខណោសុ
គច្ឆតីតិ ឥច្ឆតិ។ ចិត្តតិ ចាទកង្គានចិត្ត។ សមោទហិតិ ចិត្តានុគតិកំ ចិត្តំ
វិយ សីយគមនំ ករោតីតិ អត្ថោ។ យថា ហិ ចិត្តំ ឥច្ឆតិក្ខណោ អតិទូរេបិ
វិសយំ អារត្ត បវត្តតិ, ឯវំ រូបកាយស្សបិ លហុបរិវត្តិភាវាចានំ ចិត្តវសេន
កាយបរិណាមនំ។ ន ចេត្ត រូបធម្មានំ ទន្ធបរិវត្តិភាវតោ ឯកចិត្តក្ខណោន
ទេសន្តុប្បត្តិ ន យុជ្ជតីតិ វត្តញ្ញា អធិដ្ឋានចិត្តេន រូបកាយស្ស
លហុបរិវត្តិភាវស្ស អាចាទិតត្តា។ តេនេវាហ “ចិត្តវសេន កាយំ អធិដ្ឋហិត្វា
សុខសញ្ញញ្ច លហុសញ្ញញ្ច ឌីក្ខមិត្វា អធិស្សមាទេន កាយេន ព្រហ្មលោកំ
គច្ឆតី” តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៣៩៧)។ អធិន្តោយេវ ហិ ឥទ្ធិមន្តានំ ឥទ្ធិវិសយោតិ។

ចិត្តសន្តានំ រូបកាយេ សមោទហិតន្តិ យត្ថកេហិ ចិត្តហិ ធិស្សមាទេន
កាយេន យថាធិប្បតដ្ឋានប្បត្តិ, តត្ថកានំ ចិត្តានំ បពន្ធស្ស
ទន្ធគមនករណតោ ឥមស្ស អធិដ្ឋានស្ស ករជកាយេ អាហេបិតំ តទនុគុណាន្តិ
អត្ថោ។ ឥទម្បិ អធិដ្ឋានចាទកង្គាន់ សមាបដ្ឋិត្វា វុដ្ឋាយ “អយំ កាយោ វិយ
ឥទំ ចិត្តំ ទន្ធគមនំ ហោតូ” តិ សមាបដ្ឋិត្វា វុដ្ឋិតដ្ឋានចិត្តារម្មណំ បរិកម្មំ កត្វា
ភវន្តំ ឌីតិវត្វា ភវន្តតោ វុដ្ឋាយ ចាទកង្គាន់ សមាបដ្ឋិត្វា បុន ភវន្តំ ឌីតិវត្វា
មនោទ្វារវដ្ឋនំ ចាទកង្គានំ អារម្មណំ កត្វា ឧប្បជ្ជតិ អនុលោមានិ ច។ តតោ
អធិដ្ឋានចិត្តម្បិ តមេវារម្មណំ កត្វា ឧប្បជ្ជតិ។ តស្សានុភារេន អន្តរ

បញ្ជីវិញ្ញាណាធិសុ ឧប្បន្នេសុបិ អបតន្តោ ឥច្ឆិតជ្ជានំ គច្ឆតិ។ ឯវំ គច្ឆន្តោ ច
សចេ ឥច្ឆតិ, បថវីកសិណាវសេន អាគាសេ មគ្គំ និម្មិនិទ្ធា បទសា គច្ឆតិ។ សចេ
ឥច្ឆតិ, វាយោកសិណាវសេន វាយុំ អធិជ្ជហិត្វា តូលបិច្ចវិយ វាយុនា គច្ឆតិ។
អបិច គន្តកាមតាវ ឯត្ថ បមាណំ។ សតិ ហិ គន្តកាមតាយ ឯវំ កតាធិជ្ជានោ
អធិជ្ជានវេគក្ខិត្តោវេសោ ឥស្សរសបក្ខិត្តោ សរោវិយ ទិស្សមាណោ គច្ឆតិ។
តត្ថ អាគាសេ មគ្គំ និម្មិនិទ្ធា គច្ឆន្តោ វិនាបិ អភិញ្ញាញាណេន បកតិបថវិយំ
វិយ គច្ឆតិ។ តេនេវ “បទសា គច្ឆតិ” តិ វុត្ថំ។ វាយុំ អធិជ្ជហិត្វា គច្ឆន្តោ
អភិញ្ញាញាណសមុជ្ជិតវាយោធាតុបរម្មរាយ គច្ឆតិ។ ឧភយត្ថាបិ អន្តរា
វេនរាមណីយកាធិនិ បេក្ខមាណោ អាចាថគតេ សទ្ធេ ច សុណាមាណោ គច្ឆតិ
វេទន្តិ។ កេចិ បន “អទិស្សមាណេន កាយេន ឯកចិត្តក្ខណេន
ឥច្ឆិតជ្ជានគមនេ ទិស្សមាណេន កាយេន បទសា វាយុនា ច គមនេ
អភិញ្ញាចិត្តសមុជ្ជិតកាយវិញ្ញត្តិវិច្ឆារេន គមន” តិ វេទន្តិ។ អបរេ
“អភិញ្ញាចិត្តស្ស វិញ្ញត្តិនិព្វត្តនកិច្ចំ នត្ថិ” តិ វេទន្តិ។

អធិជ្ជានទ្វយន្តិ ចិត្តកាយវសេន កាយចិត្តបរិណាមនភូតំ
រូបកាយចាទកជ្ឈានចិត្តាវម្មណំ ឧភយំ អធិជ្ជានំ។ តំសម្បយុត្តាយាតិ
យថាវុត្ថអធិជ្ជានទ្វយសម្បយុត្តាយ។ សុខសញ្ញាលហុសញ្ញាភាវតោតិ
សុខសញ្ញាលហុសញ្ញាសញ្ញាវតោ, តត្ថាវំ អាបជ្ឈនតោតិ អត្ថោ។ សុខសញ្ញាតិ
ចេត្ត ឧបេក្ខាសម្បយុត្តា សញ្ញា។ ឧបេក្ខា ហិ “សន្តំ សុខ” តិ វុត្ថំ។ សាយេវ ច
សញ្ញា នីវរណេហិ ចេវវិតក្កាធិហិ បច្ឆនិកេហិ ច វិមុត្តត្ថា “លហុសញ្ញា” តិ បិ
វេទិតញ្ញា។ តាហិ សមោក្កន្តាហិ រូបកាយោបិ តូលបិច្ចវិយ សល្លហុកោ
ហោតិ។ សោ ឯវំ វាតក្ខិត្តតូលបិច្ចវិយ សល្លហុកេន ឯកចិត្តក្ខណេន
អទិស្សមាណេន ច កាយេន យថាវុចិ គច្ឆតិ។

“មុត្តារត្ន័ តាយ អនត្ថសំហិតាយ ទុក្ខរកាវិកាយ, សាធុរត្ន័
សម្មាសម្ពោធិសម្ពុជ្ឈ”ន្តិ (សំ. និ. ១.១៣៧) បរត្ថំ ភគវតោ
ចេតោបរិវិតក្កមញ្ញាយ មារោ “អមុត្តការមស្ស ករិស្សាមី”តិ,

“តចោកម្មា អបក្កម្ម, យំ ន សុដ្ឋន្តិ មាណវា;

អសុទ្ធោ មញ្ញសិ សុទ្ធោ, សុទ្ធិមគ្គា អបរទ្ធោ”តិ។ (សំ. និ. ១.១៣៧) -

អាហាតិ វេរមាទី សន្ធាយ “មារាទិនម្បិ ភគវតោ ចិត្តជាននំ វុត្ថំ”ន្តិ វុត្ថំ។
និព្វានបច្ឆវេក្ខណាញា បុព្វេនិវាសានុស្សតិញ្ញាលោន និព្វានា...បេ.... ញាតេសុ
បរត្ថតីតិ សម្ពុទ្ធោ។ និព្វានា...បេ.... ញាតេសុតិ ឥទំ អភិញ្ញាញាណស្ស បរតោ
បរត្ថមាទំ បច្ឆវេក្ខណំ អភិញ្ញាញាណស្ស វិសយេ វិយ
អភិញ្ញាញាណវិសយវិសយេបិ កតាចិ បរត្ថតុំ អរហតីតិ កត្វា វុត្ថំ។
អប្បមាណាម្ពណាតន្តិ អប្បមាណាឧន្ទារម្ពណាតន្តិ អត្ថោ។ តស្មាតិ យស្មា
បុព្វេនិវាសានុស្សតិញ្ញាណស្ស និព្វានាម្ពណាភារីធិបកោ កោចិ ចាហោ នត្ថិ,
តស្មា។ បច្ឆវេក្ខណាកិច្ចេ វុច្ឆមាទេតិ វុច្ឆី អគ្គហេត្វា មគ្គាទីនំ អតីតានំ បតិ
បតិ អវេក្ខនំ អនុស្សរណំ បច្ឆវេក្ខណាន្តិ បុព្វេនិវាសានុស្សតិញ្ញាណស្ស
កិច្ចំយេវ បច្ឆវេក្ខណាន្តិ វុច្ឆមាទេតិ អត្ថោ។ អនុញ្ញាតាតិ ទិស្សតីតិ
“មគ្គជលនិព្វានបច្ឆវេក្ខណតោ”តិ ឥទមេវ សន្ធាយ វុត្ថំ។ អយញ្ញេត្ថ អត្ថោ -
បុព្វេនិវាសានុស្សតិញ្ញាលោន និព្វានាម្ពណោ ឧន្ទេ ទិស្វា “ឥមេ ធម្មា កី ទុខោ
អារព្ព បរត្ថា”តិ អារវ្មេន្តស្ស បុព្វេនិវាសានុស្សតិញ្ញាណំ និព្វានាម្ពណោ
បរត្ថតីតិ។ អនាគតំសញ្ញាលោបិ ឯសេវ នយោ។

យទិ វេរំ កស្មា បរិត្តតិកេ “អប្បមាណា ធម្មោ មហាគ្គតស្ស ធម្មស្ស
អារម្មណបច្ឆយេន បច្ឆយោ”តិ (បដ្ឋា. ២.១២.៥៨) ឯត្ថ “អប្បមាណា ឧន្ទា
ចេតោបរិយញ្ញាណស្ស បុព្វេនិវាសអនាគតំសញ្ញាណស្ស អារម្មណបច្ឆយេន

បច្ចុប្បន្ន" គឺ អង្គវត្តត្តិកេ ច "ពហិទ្ធាធម្មា ពហិទ្ធាធម្មស្ស, ពហិទ្ធាធម្មា
អង្គវត្តស្ស ធម្មស្ស អារម្មណបច្ចយេន បច្ចុប្បន្ន" គឺ ឯតេសំវិភង្កេសុ "ពហិទ្ធា
ខន្ធា ឥទ្ធិវិធចញ្ញាណស្ស

ចេតោបរិយបុព្វេនិវាសយថាកម្មបកអនាគតំសអារជ្ជនាយ
អារម្មណបច្ចយេន បច្ចុប្បន្ន" គឺ (បដ្ឋា. ២.២០.២៩) ឯត្តកមេវ វុត្តំ, ន វុត្តំ
និព្វានន្តិ។ ចេតោបរិយឥទ្ធិវិធានិញ្ញាណោហិ សហ វុត្តត្តាតិ ចេ, ឯវម្មិវិសុំ
វិភង្កិតព្រំសិយា។ ន ហិវិសុំ វិភង្កនាហំ សហវិភង្កិតិ? ន, អវចនស្ស
អញ្ញការណត្តា។ យានិ ហិ បុព្វជ្ជនានំ បុព្វេនិវាសអនាគតំសញ្ញាណានិ, តេសំ
អវិសយោ ឯវ និព្វានំ។ អរិយានំ បន មគ្គជលបច្ចវេក្ខណោហិ
សច្ចិកតនិព្វានានំ ឥមេហិ ញ្ញាណោហិ បច្ចក្ខករណោ បយោជនំ នត្តិ
សាធារណេន ឥទ្ធិវិធចញ្ញាណានំ គហិតត្តា និព្វានំ ន វុត្តន្តិ ធម្មព្រំ។
និព្វត្តក្ខន្ធជាននមាហា, ន និព្វត្តក្ខន្ធជាននំ។ យថាកម្មបកញ្ញាណាភិច្ចញ្ញា
តន្តិ។ អត្ថោ សម្មវត្តិ ឥទំ អនាគតំសញ្ញាណស្សបិ អនិព្វានាម្មណាតំ
សន្ធាយ វុត្តំ។

១៤២៩. មគ្គារម្មណត្តិកេ យស្មា ចិត្តប្បនកកណ្ណោ ពោធិតេសុ ចិត្តប្បនេសុ
ឯកន្តតោ មគ្គារម្មណាយេវ កេចិ នត្តិ, មគ្គារម្មណាយេវ បន កធាចិ
មគ្គាធិបតីនោ ហោន្តិ, តស្មា "កតមេ ធម្មា មគ្គារម្មណា" គឺ ឯកមេវ បុច្ឆំ កត្វា
តយោបិ កោដ្ឋាសា លព្វមានវសេន វិភត្តា។ ឥមិនា នយេន បរតោបិ ឯវរូបេសុ
ហានេសុ អត្ថោ វេទិតញ្ញោ។ "ចិត្តប្បនា" គឺ, "មគ្គារម្មណា" គឺ ច វុត្តធម្មានំយេវ
មគ្គហេតុកត្តាភាវំ សាធម្មតំ "អសហជាតត្តា" គឺ ឥទំ ហេតុវចនន្តិ
"អសម្បយុត្តត្តាតិ អត្ថោ" គឺ វុត្តំ។ តេនេវាហ "ន ហិ អរូបធម្មាន" ត្តិអាទិ។
"អញ្ញធម្មារម្មណាកាលេ ឯវា" គឺ អវជារណស្ស អគ្គហិតត្តា គរុំ អកត្វា
មគ្គារម្មណាកាលេបិ មគ្គាធិបតីភាវេន ន វុត្តញ្ញាតិ អយម្មិ អត្ថោ អដ្ឋកថាយំ

បរិគ្គហិតោយេវាវតី ធន្តំ។ “គរុំ កត្វា បច្ចវេក្ខណាកាលេ” តិ ហិ វុត្តត្តា គរុំ
អកត្វា បច្ចវេក្ខណាកាលេបិ អត្ថំ ឯវ។ តទា ច មគ្គាធិបតីភាវេន ន វុត្តញ្ញោ តេ
ធម្មាតិ ភិយ្យេបិ សិទ្ធាវាយមត្តោ។

១៤៣៤. អតីតារម្មណាវាតិ ឧទ្ធពំ, “អតីតារម្មណា” តិ បន អដ្ឋកថាថា ថោ
ពហុសុ ចោត្តកេសុ ទិស្សតិ។ តស្មាតិ យស្មា បដិច្ចសមុប្បាទវិកង្កវណ្ណោយំ
(វិភ. អ. ២២៧) “មរណាសមយេ ញាតកា អយំ, តាត, តវត្ថាយ ពុទ្ធបូជា
ករិយតិ, ចិត្តំ បសាទេហី” តិ វត្វា” តិ អាទិនា បញ្ចេនាវេ
រូចាធិការម្មណាបសំហារណំ តត្ថ តទារម្មណាបរិយោសាធានំ ចុទ្ធសន្នំ ចិត្តានំ
បវត្តិញ្ញា វត្វា តស្មីយេវ ឯកចិត្តក្ខណាជ្ជិតិកេ អារម្មណេ បដិសន្ធិចិត្តំ
ឧប្បជ្ឈតីតិ បច្ចុប្បន្នារម្មណាការំ បដិសន្ធិយា វត្ថុតិ, តស្មាតិ អត្តោ។ ទ្វេ ភវត្តានិ
អារជ្ជនំ មរណស្សាសន្នភាវេន មន្ទិភូតវេកត្តា បញ្ច ជវនានិ ទ្វេ តទារម្មណានិ
ចុតិចិត្តន្តំ ឯកាទស ចិត្តក្ខណា អតីតាតិ អាហ
“បញ្ចចិត្តក្ខណាវសិដ្ឋាយុកេ” តិ។ ឥតវត្ថាតិ អញ្ញាតទារម្មណាយ ចុតិយា។
ឥនានិ តមេវ “ឥតវត្ថា” តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្តំ វិត្តារតោ ទស្សេតុ “យទា
ហី” តិ អាទិមាហា។ ចុតិយា តទារម្មណាហិតត្តា បដិសន្ធិយា ច
បច្ចុប្បន្នារម្មណត្តា “រូចា... បេ... ជ្ជន្តស្សា” តិ ឧទាហជំ។ ធន ភវត្តានិ
បច្ចុប្បន្នារម្មណានិ ហោន្តិ, នវ ចិត្តក្ខណា អតីតាតិ
សត្វចិត្តក្ខណាវសិដ្ឋាយុកេ គតិនិមិត្តេ បដិសន្ធិយា បវត្តត្តាតិ ធន្តំ។

វិជ្ជមានមេវ កាយំ អារម្មណំ ករោតីតិ ឯតេន សុខលហុសញ្ញោក្កមនេន
បច្ចុប្បន្នស្សេវ ភូតុចាធាយរូបសង្ខាតស្ស លហុបរិវត្តិភាវាចានំ, ន
ភាវិនោតិ ទស្សេតិ។

ឯត្ថន្តរេតិ អចាកជកាលតោ បដ្ឋាយ យាវ ចាកជកាលោ, ឯតស្មី អន្តរេ។
យស្មា បន កស្សចិ កិញ្ចិ សីយំ ចាកជំហោតិ, កស្សចិ ទន្ធី, តស្មា
“ឯកទ្វេសន្តតិវាវា”តិ អនិយមេត្វា វុត្តំ។ “វេទនសិលិដ្ឋតាវសេន វុត្ត”ន្តិ ឯកេ,
កេចិ បន “ឯត្ថន្តរេ បវត្តា រូបធម្មា អរូបធម្មា ច បច្ចុប្បន្នាតិ គហិតេ ឯកោ
សន្តតិវាវោ ហោតិ, តំ បន ទ្វិជារិកជិត្វា អចាកជកាលំ អាទី កត្វា
យេភុយ្យេន ចាកជកាលតោ ឱវភារោ ឯកោ កោដ្ឋាសោ យេភុយ្យេន
ចាកជកាលំ អាទី កត្វា យាវ សុចាកជកាលោ ឯកោតិ ឯតេ ទ្វេ សន្តតិវាវា។
ឥមីនា នយេន សេសសន្តតិវាវភេទាបិ វេទិតញ្ចា។ តត្ថ កាលវសេន សព្វេសំ
សមានការំ អគ្គហេត្វា ធម្មានំ សទិសប្បវត្តិវសេន សន្តតិបរិច្ឆេទោ
ធិបិតញ្ចា”តិ វេទន្តិ។ កិញ្ចិ កិញ្ចិ កាលំ សទិសំ បវត្តមានាបិ ហិ
ឧតុចិត្តាទិសមុដ្ឋាណា រូបធម្មា សន្តតិវាវាតិ វុច្ឆន្តិ។ យទាហា
“អតិបរិត្តា”តិ អាទិនា, អរូបសន្តតិបិ ចេត្ត យថាវុត្តរូបសន្តតិបរិច្ឆេទា
សន្តិហិតាយេវាតិ ទដ្ឋព្វំ។ បច្ចុប្បន្នេសុ ធម្មេសុ សំហីរតីតិ តណ្ហាទិដ្ឋិហិ
អាកឡនីយដ្ឋានភារេន វុត្តំ។ “យោ ចារុសោ, មនោ យេ ច ធម្មា”តិ
វិសយិវិសយភូតា ឯកភវភូតា ច ឯកសន្តតិបរិយាបន្នា ធម្មា វិភាគំ អកត្វា
គយ្ហមានា អធ្វាបច្ចុប្បន្នំ ហោតិ, សតិ បន វិភាគករណោ
ខណសន្តតិបច្ចុប្បន្នតា លព្ពតីតិ អាហា “អធ្វាបច្ចុប្បន្នំ ហោន្តំ ឯតំ ឧកយំ
ហោតី”តិ។

តស្សាតិ មហាជនស្ស។ អតីតាទិវិភាគំ អកត្វាតិ អារដ្ឋនាទីនំ
សមានាការប្បវត្តិយា ឧបាយំ ទស្សេតិ។ សិទ្ធី ហោតីតិ
ខណបច្ចុប្បន្នាវម្ពណត្តេបិ បរិកម្មចេតោបរិយញ្ញាណានំ អយំ ចាឡិ សុដ្ឋុ
នីតា ហោតីតិ អត្តោ។ អតីតត្ថិតោ ច ឯវំ អភិន្នោ ហោតីតិ ឯវំ
ខណបច្ចុប្បន្នេយេវ ធម្មេ ឥធម បច្ចុប្បន្នាតិ គយ្ហមានេ អញ្ញាបទសន្តិហិតស្សេវ

អនុវត្តបច្ចេកវិទ្យា បកាសេន្តោ អតីតត្ថិកោ ច បដ្ឋានេ អភេទតោ សម្មា
អត្ថស្ស ឧទ្ធចត្តា អវិនាសិតោ ហោតិ។ អថ វា អតីតត្ថិកោតិ បដ្ឋានេ
អតីតត្ថិកោតិ, ឥមាយ អតីតត្ថិកោតិយា យថាវុត្តការណាតោយេវ
អភិជ្ជោ អវិសិដ្ឋោ អញ្ញាទត្ថុ សំសន្តតិ សមេតីតិ អត្ថោ។

យថាសម្ពុត្តិ អារជ្ជនាយ អនាគតាម្ពុណាតា, ជវនានំ
បច្ចុប្បន្នាតីតាម្ពុណាតា អនាគតបច្ចុប្បន្នាតីតាម្ពុណាតាតិ យោជេតព្ពំ។
នាណាម្ពុណាតា នសិយា អន្តរាសេន បច្ចុប្បន្នាម្ពុណាតាតិ អធិប្បាយោ។
អយញ្ច អត្ថោ ឯកស្ស ជវនីយិយា ឯកស្មីយេវ ចិត្តេ បវត្តិយំ អារជ្ជនាទីនំ
អនាគតាទិអារម្ពុណាតា សម្ពុត្តិ សម្ពុទស្សនរាសេន វុត្តោតិ
យថាធិប្បតស្ស អភិញ្ញាចិត្តស្ស ខណបច្ចុប្បន្នេ បវត្តិ យោជេត្វា ទស្សេតុំ
“តេនា”តិអាទិមាហា។ តីណីតិ “អតីតាម្ពុណោ ធម្មោ អតីតាម្ពុណាស្ស
ធម្មស្ស អាសេវនបច្ចយេន បច្ចយោ, អនាគតាម្ពុណោ ធម្មោ
អនាគតាម្ពុណាស្ស ធម្មស្ស, បច្ចុប្បន្នាម្ពុណោ ធម្មោ បច្ចុប្បន្នាម្ពុណាស្ស
ធម្មស្ស អាសេវនបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ២.១៩.៣៤)
បទន្តរសង្កហិតធម្មានបេក្ខា ធម្មា តីណី បញ្ញាវិស្សជ្ជនាទីតិ អត្ថោ។
អនាសេវនំ នត្ថិ អាសេវនលាភេ សតិ យថាធម្មសាសនេ អវចនស្ស ការណំ
នត្ថិ អវចនេន តត្ថ ឥតរេសំ បញ្ញានំ បដិសេធាវិញ្ញាយតីតិ អធិប្បាយោ។

ឯតស្ស វាទស្សតិ “អារជ្ជនជវនានំ អនាគតបច្ចុប្បន្នាម្ពុណាតេបិ
ចេតោបរិយញ្ញាណំ សិទ្ធុ”តិ វាទស្ស។ ទិស្សយភាវោតិ អត្ថសម្ពុតោ
យថាវុត្តនយស្ស ជោតកកាវោ។ យន្តិ ចិត្តំ។ តស្សតិ អារជ្ជនជវនានំ
ខណបច្ចុប្បន្ននិរុទ្ធាម្ពុណាតាវចនស្ស។ ឯត្ថ ច កាលវិសេសំ អាមសតិ,
អនាគតាយេវ ច អារជ្ជនា បវត្តតីតិ នយិទំ យុជ្ជមានកំ។ អថ “យំ ឥមស្ស ចិត្តំ

ភវិស្សតិ, តំ ជានាមី"តិ អាភោគំ ករោតិ, ឯវំ សតិ បរិកម្មាភិញ្ញាចិត្តានម្បិ
អនាគតារម្មណាត្ថមេវាតិ សព្ពត្ថ អាវជ្ជនជវនានំ អនាគតបច្ចុប្បន្នារម្មណាតា
ន សិដ្ឋតីតិ អាហា "បវត្ថិ...បេ... វុត្ថត្ថា"តិ។ ទោសាបត្ថិយាតិ ទោសាបដ្ឋនេន,
ទោសាបត្ថិតោ វា។ វាសិឯកទេសាវជ្ជនបដិវេជេតិ យថាវុត្ថវសេនេ
បុរិមវាទិបក្ខមាហា, សម្បត្តសម្បត្តាវជ្ជនជាទេតិ អត្តនា និទ្ទារិតបក្ខំ។
បុរិមវាទិនោ នាទុជានេយ្យន្តិ អន្តរាសន្តតិបច្ចុប្បន្នបទត្ថតា អភិធម្មមាតិកាយំ
អាគតបច្ចុប្បន្នបទស្ស នត្ថិតិ អធិប្បាយេ វត្ថា នាទុជានេយ្យំ។ ឯត្ថ ច សតិបិ
សភាវកេនេ អាការកេនាភាវតោ ឯកត្ថនយវសេន
អាវជ្ជនបរិកម្មាភិញ្ញាចិត្តានំ នាទារម្មណាតាទោសោ នត្ថិតិ
ខណបច្ចុប្បន្នារម្មណាតា ចេតោបរិយញ្ញាណស្ស បុរិមវាទិនំ
អធិប្បាយវិភាវនមុខេន ទស្សិតា។ អដ្ឋកថាយំ បទ "សភាវកេនេ សតិ
នាទារម្មណាតាទោសាភាវោ នត្ថិ ឯវាតិ ឯកស្មី ឯវ ចិត្តេ អន្តរាសន្តតិវសេន
បច្ចុប្បន្នារម្មណាតាវិភាវិតា"តិ ធ្វើសុបិ វាទេសុ យំ យុត្តំ, តំ វិចារេត្វា
គហេតត្ថំ។

តេនេវាតិ យស្មា អតីតត្ថិតេ ឧប្បន្នត្ថិតេ ច ចេតោបរិយញ្ញាណស្ស
វត្ថុមានធម្មារម្មណាភាវជាតនោ ចាថោ ន ទិស្សតិ, តេនេវ ការណេន។ ធ្វើសុ
ញ្ញាណស្សតិ បុព្វេនិវាសចេតោបរិយញ្ញាណសុ។ កម្មមុខេន គយ្ហន្តិតិ សតិបិ
អាវម្មណាភាវេ ចត្តារោ ខន្ធា យថាកម្មបគញ្ញាណេន កម្មទ្វារេន
កុសលាកុសលា វេច្ឆេវ គយ្ហន្តិ, ន បទវិភាគសោតិ ទស្សិតិ។
លោភាទិសម្បយោគវិសេសេន ទុច្ចរិតភាវោ,
អលោភាទិសម្បយោគវិសេសេន ច សុចរិតភាវោ លក្ខិយតីតិ
ទុច្ចរិតសុចរិតានិ វិភាវេន្តំ លោភាទយោបិ វិភាវេតិយេវ នាម ហោតីតិ អាហា
"ទុច្ចរិត...បេ... ភាវនំ ហោតី"តិ។

១៤៣៥. អសភាវធម្មស្ស “អហ”ន្តិអាទិបញ្ញត្តិយា អជ្ឈត្តធម្មបាទានតាយ
សិយា កោចិ អជ្ឈត្តបរិយាយោ, ន បន សភាវធម្មស្ស អសត្តសន្តានេវ
តស្សតិ វុត្ថំ “សភាវ...ខេ... អហោន្ត”ន្តិ។ តថា ហិ “អត្ថនោ ខន្ធាទីនិ
បច្ឆវេក្ខន្តស្ស”តិ ឯត្ថ “អជ្ឈត្តារម្មណា”តិ បទស្ស អត្ថវិវរណាវសេន “អជ្ឈត្ថំ
គយ្ហមាណំ អហន្តិ បញ្ញត្តិ អាទិ-សន្នេន គណ្ណាតិ”តិ វក្ខតិ។ យទិ ឯវំ តស្ស
អជ្ឈត្តតិកេបិ អជ្ឈត្តភារោ វត្ថុញ្ចោ សិយា? ន, ពហិទ្ធាភាវស្ស វិយ
អជ្ឈត្តភាវស្សបិ អជ្ឈត្តតិកេ និប្បវិយាយវសេន អធិប្បតត្តាតិ។ យទាហ
“អសភា...ខេ... ន វុត្ថំ”ន្តិ។ អាភិញ្ញាយតនាទីតិ អាទិ-សន្នេន សាវជ្ជនាទិ
តស្ស បុរេចារិកឧបទាវចិត្តានិ តស្ស អារម្មណេន
បវត្ថនកបច្ឆវេក្ខណាអស្សននាទិចិត្តានិ ច សង្កណ្ណាតិ។

អាភិញ្ញាយតនំ តំ-សន្នេន អាភិញ្ញា វទតិ, ន បន តំ សព្ពន្ធិ វុត្ថំ, យញ្ច
តស្ស បុរេចារិកន្តិ អត្តោ។ លេសវចនន្តិ ឯកទេសសារុប្បេន
សមាធារម្មណភារេន ឯកទេសស្សេវ វចនំ។ លិស្សតិ សិលិស្សតិ ឯកទេសេន
អល្លិយតីតិ ហិ លេសោ។ យេសន្តិ
កាមាវចរកុសលាកុសលមហាកិរិយាវជ្ជនចិត្តានំ កុសលកិរិយាភេទស្ស
រូចាវចរចតុត្ថស្ស ច។ ឯវំ ឧបេក្ខាសហគតនិទ្ទេសាទីស្វតិ យេសំ
អនុក្ខមសុខាយ វេទនាយ សម្មយុត្តតា វុត្តា, តេសុ ឯកមេវ
ឧបេក្ខាសហគតនិទ្ទេសំ វត្ថា ឥតវំ ន វត្ថុពុំ សិយាតិ អត្តោ។ អាទិ-សន្នេន
ហេតុសម្មយុត្តកាមាវចរាទិនិទ្ទេសេ សង្កណ្ណាតិ។ តត្ថាបិ ហិ
បរិត្តសហេតុកាទិភារេន វុត្ថេសុ ធម្មេសុ ឯកមេវ វត្ថា ឥតវំ ន វត្ថុពុំ សិយាតិ។
អភាវនាទិជ្ជប្បវត្តិយាតិ អភាវនាទិជ្ជប្បវត្តិយា អភាវនាការស្ស
ឧក្កំសប្បវត្តិយាតិ អត្តោ, អភាវស្ស វា ឧក្កំសប្បវត្តិយា។ នវត្ថុពុំ ជាតំ
អជ្ឈត្តារម្មណាទិភារេនាទិ អធិប្បាយោ។ តានីតិ អាភិញ្ញាយតនេន

សមាធារម្មណានិ អារ្យដ្ឋនាទីនិ។ យទិ ឯវំ “អភាវនាសាមញ្ញេ”តិ កស្មា វុត្ថំ។ ន
ហិ អាកិញ្ចញ្ញាយតនាមម្មណស្ស បច្ចវេក្ខណាអស្សននាទិវសេន បវត្ថចិត្តានំ
អភាវនាការេន បវត្ថិ អត្ថិតិ? ន, អភាវេតព្ពតាយ អធិប្បតត្តា។ ន
ភាវីយតីតិ ហិ អភាវនំ, ន ន ភាវេតីតិ។

គហណាវិសេសនិម្មិតានីតិអាទិសុ អយមធិប្បាយោ - យទិបិ
ភាវនាញ្ញាណនិម្មិតាការមត្តេសុ សភាវតោ អវិជ្ជាមាណេសុ វិសយេសុ
យេតុយ្យេន មហាគ្គតា ធម្មា បវត្ថន្តិ, ពហិទ្ធាការគ្គហណាវសេន បន
កសិណានីនំ ពហិទ្ធាភាវេតិ តនាមម្មណធម្មា ពហិទ្ធារម្មណាតិ វុត្ថំ។
កសិណានញ្ញិ សន្តានំ មុញ្ញិត្វា ឧបជ្ឈានំ វិសេសតោ វឡិកកសិណាវសេន
វិញ្ញាយតិ, បឋមារុប្បវិញ្ញាណភាវស្ស បន ន ពហិទ្ធាការោ, នាបិ
អជ្ឈត្តាការេតិ ឧភយាការវិជុវេ តស្មី អនញ្ញសាធារណេន បវត្ថិយាការេន
បវត្ថមាណំ អាកិញ្ចញ្ញាយតនមេវ នវត្ថញ្ញាមម្មណំ វុត្ថំ, ន ឥតវេ
ឥតវាការប្បវត្ថិតោតិ។ កាមាវចរកុសលានន្តិ និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។

អាកិញ្ចញ្ញាយតនវិចាកំ នេវសញ្ញាណសញ្ញាយតនស្ស
វិចាកាទិកស្សតិ អត្ថវសេនវិភត្តិ បរិណាមេតព្ពា។ អភិនិហារាសម្ពវតោតិ
សមាបត្តិចិត្តស្ស អភិនិហារណាសម្ពវតោ។ កុសលមេវវិចាកស្ស
អារម្មណាន្តិ កត្វា “វិចាកស្ស”តិអាទិ វុត្ថំ។

អសភាវធម្មត្ថេបិ ពហិទ្ធាការេន គហណាយភាវតោ កសិណានំ
ពហិទ្ធាភាវេ វិយ ឯកន្តតោ ឥធ អជ្ឈត្ថធម្មចាទានតាយ អហន្តិ បញ្ញត្តិយា
សិយា អជ្ឈត្ថភាវេតិ វុត្ថំ “អជ្ឈត្ថ”តិអាទិ។ “ឧន្ទាទីតិ អាទិ-សន្ទេន
ធាតុអាយតនាទិ សង្កយ្ហតី”តិ ច វទន្តិ។ ឯស នយោតិ “អរូបក្ខន្ធទ្វាតិ
គហេត្វា”តិអាទិកំ វណ្ណានាទីតី អាហា។ បរេសំ ឧន្ទាទីគ្គហណេតិ បរេសំ

ឧទ្ទាទ្ទិស ឥសស្ស បទស្ស កថនេ ឧទ្ទារណោ។ សព្វំ ឧបាទាបញ្ញត្តិ អាហា
អាទិសទ្ធនាទិ សម្ពុទ្ធា។

តិកអត្ថទ្ធាវវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ទុកអត្ថទ្ធាវវណ្ណានា

១៤៧៣. អញ្ញថាទិ វុត្តប្បការស្ស ទស្សនេ។ វុត្តប្បការស្ស ទស្សនតោ ឯវ
ហិ អដ្ឋកថាយំ សសម្ពាទិកានំ ជិនមិទ្ធិវិហោ អសម្ពាទិកសទិសី យោជនា ន
ទស្សិតា។ កវរាគាទិស្វតិ កវរាគមូលិកាទិសុ យោជនាសុ។

១៥១១. ទ្វេតិ ឧទ្ទាទ្ទិសវវណ្ណានិ។ តីណីតិ កាមច្ឆន្ទព្យាបាទវិចិត្តាសុ
ឯកេកេន ឧទ្ទាទ្ទិសវវណ្ណានិ។ ទ្វេ វា តីណី វាទិ ចាឡិយំ វា-សទ្ធស្ស
លុត្តនិទ្ទិដ្ឋតំ អាហា។ អថ វា និចាតសទ្ធសទ្ធិធានេបិ នាមបទាទិហិ ឯវ
សមុច្ឆយាទិអត្តោ វុច្ឆតិ, ន និចាតបទេហិ តេសំ អវាចកត្តាទិ អន្តរេនបិ
និចាតបទំ អយមត្តោ លត្តតិ។ តថា វចនិច្ឆាយ សម្ពុទ្ធា ឯវ ហេតុ បមាណន្តិ
ចាឡិយំ “ទ្វេ តីណី”តិ វុត្តំ។ យត្ថ សហុប្បត្តិទិអាទិនា “ទ្វេ តីណី”តិ
លក្ខណវចនន្តិ សព្វសាធារណមត្តមាហា។ តថា ហិ “ឯវព្វា កត្វា
កិលេសគោដ្ឋកេ ចា”តិ វុត្តំ។ តស្សាយមធិប្បាយោ -
កិលេសទ្វយសហិតស្សេវ ចិត្តប្បទស្ស អភាវេបិ ចាឡិយំ ទិក្ខុហណំ កតំ,
កិលេសានព្វា សម្ពុទ្ធានំ សព្វេសំ សរូបេន គហណំ ន កតន្តិ ទ្វេ តយោទិ
លក្ខណាករណន្តិ វិញ្ញាយតីតិ។

យទិ សព្វាកុសលេ ឧប្បជ្ឈនកស្សបិ ឧទ្ធច្ឆស្ស ឯកោ ឯវ ចិត្តប្បទោ
វិសយភាវេន វុច្ឆតិ, អវិជ្ជាទិវវណ្ណាស្សបិ តថា វត្ថុព្ពន្ធិ អធិប្បាយេន “កស្មា
វុត្ត”ន្តិអាទិនា ចោទេតិ។ ឥតរោ ឧទ្ធច្ឆទិវវណ្ណាស្សេវ តថា វត្ថុព្ពតំ

អវិជ្ជាជីវណាស្ស តថា វត្តពុតាភាវញ្ច ទស្សេតុំ “សុត្តន្ត” តិអាទិមាហ។ តត្ថ
សុត្តន្តេ វុត្តសុ បញ្ចសុ ជីវណាសូ តិ ឧទុច្ឆសហគតេ ឧទុច្ឆស្ស
អវិជ្ជាជីវណាន ជីវណាសហិតតំ អាសន្តិកា វុត្តំ។ ននុ ច សុត្តន្តេបិ
“អវិជ្ជាជីវណានំ សត្តាន” តិអាទិសុ (សំ. និ. ២.១២២) អវិជ្ជា “ជីវណា” តិ វុត្តាតិ?
សច្ចមេតំ, ឈានន្តានំ បដិបក្ខការេន បន សុត្តន្តេ ពហុលំ កាមច្ចន្ទាទយោ
បញ្ចេវ ជីវណានិ វុត្តានិ តិ យេភុយ្យវុត្តិវសេន ឯតំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

កេចិ បន “យថា និក្ខេបកណ្ណោ កុសលបដិបក្ខក្ខតានិ ធុត្តលានិបិ
ជីវណានិ បដ្ឋានេវិយ ទស្សិតានិ។ តថា ហិ បដ្ឋានេ (បដ្ឋា. ៣.៨.១) ‘ជីវណំ
ធម្មំ បដិច្ច ជីវណោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ន បុរេជាតបច្ចយា។ អរូបេ
កាមច្ចន្ទជីវណំ បដិច្ច ចិនមិទ្ធុជីវណំ ឧទុច្ឆជីវណា’ តិអាទិ វុត្តំ, ន ឯវំ
អដ្ឋកថាកណ្ណោ។ អដ្ឋកថាកណ្ណោ បន ឈានបដិបក្ខក្ខតានិយេវ ជីវណានិ
និទ្ទិដ្ឋានិ តិ ‘ឧទុច្ឆជីវណំ ឧទុច្ឆសហគតេ ចិត្តប្បាទេ ឧប្បជ្ជតិ’ តិ វុត្តំ។
អដ្ឋកថាយំ បន ឧទុច្ឆជីវណាស្ស កាមច្ចន្ទាទិហិ ឯកតោ ឧប្បត្តិទស្សនំ
និក្ខេបកណ្ណានុសារេន កតំ ឯកតោ ឧប្បត្តិយា បភេទទស្សនត្ថំ។ តត្ថ ហិ
ចាឡិយំយេវ តានិវិត្តារតោ វុត្តានិ” តិ វនន្តិ។ អយញ្ច វាទោ “ឧទុច្ឆជីវណំ
ឧទុច្ឆសហគតេ ចិត្តប្បាទេ ឧប្បជ្ជតិ” តិ ឥទមេវ វចនំ ញាបកន្តិ កត្វា វុត្តោ។
អញ្ញថា អវិជ្ជាជីវណំវិយ វត្តព្ពំ សិយា។ ន តិ ឥតោ អញ្ញំ
បរិយុដ្ឋានបដ្ឋាយិនិយេវ ជីវណានិ អត្តទ្វារកណ្ណោ អធិប្បតានិ តិ ឥមស្ស
អត្តស្ស សាធកំ វចនំ អត្ថិ, ឥទំ វចនំ ទ្វេតីណីវចនស្ស សាមញ្ញេន
សត្តជីវណាសន្តាហកត្តា យថាវុត្តវចនស្ស
វិសយវិសេសប្បកាសនសម្ព័ន្ធតេន បយោជនន្តរេន វុត្តភាវស្ស ទស្សិតត្តា ច
ញាបកំ ន ភវតី តិ ទិស្សតិ, តស្មាវិចារេត្វា គហេតព្ពំ។

អគ្គហេតុាតិ យថាវុត្ថុសេនេវ អត្ថំ អគ្គហេតុា យថា
និក្ខេបកណ្តបដ្ឋានាធិហិ ន ឥមិស្សា ចាឡិយាវិរោធា ហោតិ, វេ អធិប្បាយោ
គវេសិតញ្ចោតិ យថាវុត្ថុមេវត្ថំ និកមេតិ។

១៥៧៧. តេសន្តិ លោកាធិតោ អញ្ញោសំ។ ឧស្សិកាតិ កងំ ឧស្សិកា? មាណោ
តាវ លោកមោហាឧទ្ធច្ចអហិរិកាណោត្ថប្បហិ,
លោកមោហាជិនឧទ្ធច្ចអហិរិកាណោត្ថប្បហិ, តថា ធិដ្ឋិ, វិចិកិច្ចា
មោហាឧទ្ធច្ចអហិរិកាណោត្ថប្បហិ, ជិនំ
លោកមោហាធិដ្ឋិឧទ្ធច្ចអហិរិកាណោត្ថប្បហិ,
លោកមោហាមានឧទ្ធច្ចអហិរិកាណោត្ថប្បហិ,
លោកមោហាឧទ្ធច្ចអហិរិកាណោត្ថប្បហិ,
ធាសមោហាឧទ្ធច្ចអហិរិកាណោត្ថប្បហិ, ឧទ្ធច្ច
លោកមោហាធិដ្ឋិអហិរិកាណោត្ថប្បហិ,
លោកមោហាធិដ្ឋិជិនអហិរិកាណោត្ថប្បហិ,
លោកមោហាមានអហិរិកាណោត្ថប្បហិ,
លោកមោហាមានជិនអហិរិកាណោត្ថប្បហិ,
លោកមោហាជិនអហិរិកាណោត្ថប្បហិ, លោកមោហាអហិរិកាណោត្ថប្បហិ,
ធាសមោហាអហិរិកាណោត្ថប្បហិ, ធាសមោហាជិនអហិរិកាណោត្ថប្បហិ,
មោហាវិចិកិច្ចាអហិរិកាណោត្ថប្បហិ, មោហាអហិរិកាណោត្ថប្បហិ វកតោ
ឧប្បជ្ជតិ។

យថា ច ឧទ្ធច្ច, វេ អហិរិកាណោត្ថប្បហិ ច យោដេត្វា វេធិតញ្ចានិ។ កងំ?
អហិរិកំ លោកមោហាធិដ្ឋិឧទ្ធច្ចាណោត្ថប្បហិ,
លោកមោហាធិដ្ឋិជិនឧទ្ធច្ចាណោត្ថប្បហិ, លោកមោហាមានឧទ្ធច្ចាណោត្ថប្បហិ,

លោកមោហមានជីនឧទ្ធច្ចានោត្តប្បហិ, លោកមោហជីនឧទ្ធច្ចានោត្តប្បហិ,
លោកមោហឧទ្ធច្ចានោត្តប្បហិ, ឆោសមោហឧទ្ធច្ចានោត្តប្បហិ,
ឆោសមោហជីនឧទ្ធច្ចានោត្តប្បហិ, មោហវិចិកិច្ចាឧទ្ធច្ចានោត្តប្បហិ,
មោហឧទ្ធច្ចានោត្តប្បហិ ច ឯកតោ ឧប្បជ្ជតិ។ អនោត្តប្ប
លោកមោហធិដ្ឋឧទ្ធច្ចាហិរិកេហិ, លោកមោហធិដ្ឋជីនឧទ្ធច្ចាហិរិកេហិ,
លោកមោហមានឧទ្ធច្ចាហិរិកេហិ, លោកមោហមានជីនឧទ្ធច្ចាហិរិកេហិ,
លោកមោហជីនឧទ្ធច្ចាហិរិកេហិ, លោកមោហឧទ្ធច្ចាហិរិកេហិ,
ឆោសមោហឧទ្ធច្ចាហិរិកេហិ, ឆោសមោហជីនឧទ្ធច្ចាហិរិកេហិ,
មោហវិចិកិច្ចាឧទ្ធច្ចាហិរិកេហិ, មោហឧទ្ធច្ចាហិរិកេហិ ច ឯកតោ ឧប្បជ្ជតិ
ឯវមេត្ត មាណជីនម្យី ឯកតោ ឧប្បត្តិ វេទិតញ្ចា។ សេសំ ឧត្តានត្ថមេវ។

អដ្ឋកថាកណ្ណាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ឥតិ ធម្មសង្គណីមូលដីកាយ លីនត្ថបទវណ្ណានា

ធម្មសង្គណី-អនុដិកា សមត្តា។

